

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές»**

**Ο αγωγός Burgas-Αλεξανδρούπολη στη Διεθνή Πολιτική:
Μια συστηματική, πολυεπίπεδη ανάλυση
της Ελληνικής Πολιτικής της περιόδου 2006-2009**

Βασίλειος Μπαλάφας

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2014

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Relations
Department of Political Studies and International Relations

Master Program in
«International Relations and Policies»

The Burgas-Alexandroupolis pipeline
in International Politics:
A systematic multilevel analysis
of the Greek Policy during 2006-2009

Vasileios Balafas

Corinth, September 2014

Αφιερώσεις

*Στη σύζυγό μου Δέσποινα,
για την υπομονή της και τη θετική της παρότρυνση.*

*Στην κόρη μου Κατερίνα,
για τη δύναμη που μου δίνει κάθε της χαμόγελο.*

*Στους γονείς μου,
γιατί πάντα είναι εκεί για να συνδράμουν σε κάθε μου προσπάθεια.*

*Στους φίλους εκείνους τους πραγματικούς,
που φαίνονται στα δύσκολα.*

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία ολοκληρώθηκε χάρη στις κρίσιμες και χρήσιμες υποδείξεις και παρατηρήσεις του επιβλέποντα, Ευστάθιου Φακιολά, Λέκτορα του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Η σπουδή, η καθοδήγηση και η υπομονή του στάθηκαν καθοριστικοί παράγοντες για την τελική της έκβαση.

Αποτελώντας το επιστέγασμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές» του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων στην Κόρινθο, του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, η εργασία συμπυκνώνει πολλά από όσα έμαθα κατά τη διάρκεια του Προγράμματος. Είμαι ευγνώμων στους Καθηγητές του Προγράμματος για την πολύ υψηλού επιπέδου εκπαιδευτική τους ικανότητα, την επιστημονική τους αρτιότητα και κυρίως τη διάθεση που έδειξαν αυτά τα δύο χρόνια για να εμπλουτιστούν οι γνώσεις και να διευρυνθούν οι ορίζοντες των φοιτητών τους με συνέπεια και προσήλωση στις ακαδημαϊκές προδιαγραφές.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο του ΠΜΣ και Καθηγητή Παντελή Σκλιά για τις συμβουλές και την υποστήριξη που μου προσέφερε σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος.

Επίσης, ευχαριστώ τον Πρόεδρο του Επιμελητηρίου Κορινθίας, Βασίλη Νανόπουλο, για την πρωτοβουλία χορήγησης υποτροφιών από πλευράς του φορέα προς τους φοιτητές που διακρίθηκαν με τις επιδόσεις τους στα πλαίσια του ΠΜΣ, όντας και ένας εκ των ωφελουμένων. Η πρωτοβουλία του είναι σημαντική για τη σύνδεση της τοπικής κοινωνίας και των φορέων με το Πανεπιστήμιο και εύχομαι να συνεχιστεί και να βρει μιμητές.

Τέλος, ευχαριστώ τους Ευριπίδη Στυλιανίδη, Αλέξανδρο Μαλλιά και Παναγιώτη Μπεγλίτη για τις συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν, την άμεση ανταπόκρισή τους και την αποδοχή από μέρους τους για τη δημοσίευση των απομαγνητοφωνημένων κειμένων.

Ο αγωγός Burgas-Αλεξανδρούπολη στη Διεθνή Πολιτική:

Μια συστηματική, πολυεπίπεδη ανάλυση της Ελληνικής Πολιτικής της περιόδου 2006-2009

Σημαντικοί Όροι: Ενέργεια, Διεθνής Πολιτική, Ενεργειακοί Αγωγοί, Burgas, Αλεξανδρούπολη, Εξωτερική Πολιτική, Ενεργειακή Πολιτική, Διεθνείς Ανταγωνισμοί, Ενεργειακός Χάρτης, Σχήμα Ανάλυσης

Περίληψη

Την τελευταία δεκαετία, όλο και πιο εντεινόμενα, ο ενεργειακός τομέας και κυρίως οι ενεργειακοί αγωγοί φυσικού αερίου και πετρελαίου, καθώς και ζητήματα ενεργειακής τροφοδοσίας υπεισέρχονται στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων και αποτελούν αντικείμενο μελέτης εντός του πλαισίου της Διεθνούς Πολιτικής. Μέσα από τις αλληλεπιδράσεις που παράγονται, τα κράτη διαμορφώνουν τις πολιτικές τους και επιδιώκουν την ευόδωση των στόχων τους. Οι διεθνείς ανταγωνισμοί αναδύονται σε πολλά επίπεδα εντός και εκτός των κρατών, δημιουργώντας ένα σύνθετο πλέγμα διαδράσεων και εμπλεκόμενων δρώντων.

Η παρούσα εργασία διαμορφώνει και προτείνει ένα πρίσμα μελέτης που στόχο έχει να συμβάλει σε μια συστηματική και πολυεπίπεδη ανάλυση αυτού του σύνθετου πεδίου. Εφαρμόζουμε το πρίσμα αυτό στην ελληνική πολιτική της περιόδου 2006 – 2009 με εστίαση στις κινήσεις που σχετίζονται με τους ενεργειακούς αγωγούς και συγκεκριμένα με τον αγωγό πετρελαίου Burgas – Αλεξανδρούπολη. Αναγνωρίζουμε τους δρώντες στα διάφορα επίπεδα και εντοπίζουμε στάσεις, κατευθύνσεις και εμβάσεις που τροφοδοτούν το προτεινόμενο σχήμα προκειμένου να προκύψουν θεμελιωμένα συμπεράσματα.

Διαπιστώνουμε ότι η ελληνική πολιτική λειτούργησε εντός των θεωρητικών πλαισίων του πρίσματός μας, όπως συνέβη και με τους λοιπούς δρώντες, βάζοντας την Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη και επιτυγχάνοντας την αναβάθμιση του ρόλου της. Η τελική έκβαση σε σχέση με τον αγωγό, η οποία ακόμα δεν έχει κριθεί, εντάσσεται εντός των ευρύτερων συσχετισμών που διαμορφώνονται δυναμικά σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

The Burgas-Alexandroupolis pipeline in International Politics: A systematic multileveled analysis of the Greek Policy during 2006-2009

Keywords: Energy, International Politics, Energy Pipelines, Burgas, Alexandroupolis, Foreign Policy, Energy Politics, International Competition, Energy Map, Analysis Scheme

Abstract

During the last decade, always more intensifying, the energy sector and mainly the energy pipelines of natural gas and oil, as well as matters of energy supply, enlarge upon the field of International Relations and trigger subjects of study inside the frame of International Policy. Through the interactions that are produced, the states shape their policies and they seek the success of their objectives. The international competitions emerge in various levels inside and except the states, creating a complex mesh of interactions and involved actors.

The present work sets up and proposes a prism of study that aims to contribute at a systematic and multileveled analysis of this complex field. We apply this prism to the Greek policy of period 2006 – 2009, with focus in the developments that are related with the energy pipelines and concretely with the oil pipeline of Burgas-Alexandroupolis. We identify the actors in various levels and we pinpoint attitudes, directions and outcomes that feed into the proposed form so that founded conclusions can be extracted.

We establish that the Greek policy functioned inside the theoretical frame of our prism, as it also happened with the other actors, putting Greece in the energy map and achieving the upgrade of its role. The final outcome concerning the pipeline, which still has not been judged, is included inside the wider correlations that are shaped dynamically in national, regional and international level.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος Εικόνων

Προλεγόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Η ενέργεια στη Διεθνή Πολιτική

1.1 Εισαγωγή	1
1.2 Γεωπολιτική και ενεργειακός τομέας	3
1.3 Το θεωρητικό πρίσμα της παρούσας μελέτης	6
1.4 Η περιπτωσιολογική μελέτη	12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη στο επίπεδο του ελληνικού κράτους

2.1 Η χρονική διαδρομή του έργου και τα ορόσημά του	15
2.2 Η σημασία του αγωγού	19
2.3 Εσωτερικές πολιτικές διαστάσεις	23
2.4 Καταληκτικές επισημάνσεις	29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Το τοπικό/περιφερειακό σύστημα (regional system)

3.1 Οι βασικοί δρώντες του επιπέδου	31
3.2 Η παράμετρος της Τουρκίας	32
3.3 BSEC, AMBO, Nabucco, South Stream, ITGI/TGI	34
3.4 Οι παραδοξότητες της Βουλγαρίας	41
3.5 Καταληκτικές επισημάνσεις	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Το διεθνές σύστημα και το παγκόσμιο περιβάλλον

4.1 Η διαμόρφωση του παγκόσμιου περιβάλλοντος	51
4.2 ΗΠΑ, NATO, Ρωσία, ΕΕ	53

4.3 Η διάσταση του αμερικανικού παράγοντα	57
4.4 Καταληκτικές επισημάνσεις	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Αντί Επιλόγου : Πολλά περισσότερα από «ένας αγωγός πετρελαίου»

5.1 Συμπεράσματα	64
5.2 Περαιτέρω έρευνα	67

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α : Συνέντευξη Ευριπίδη Στυλιανίδη

ΠΑ.1 Πρόλογος συνέντευξης με τον Ευριπίδη Στυλιανίδη	70
ΠΑ.2 Κείμενο συνέντευξης με τον Ευριπίδη Στυλιανίδη	70

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β : Συνέντευξη Αλέξανδρου Μαλλιά

ΠΒ.1 Πρόλογος συνέντευξης με τον Αλέξανδρο Μαλλιά	86
ΠΒ.2 Κείμενο συνέντευξης με τον Αλέξανδρο Μαλλιά	86

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ : Συνέντευξη Παναγιώτη Μπεγλίτη

ΠΓ.1 Πρόλογος συνέντευξης με τον Παναγιώτη Μπεγλίτη	107
ΠΓ.2 Κείμενο συνέντευξης με τον Παναγιώτη Μπεγλίτη	107

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ : Χρήσιμα συνοδευτικά στοιχεία

ΠΔ.1 Αγωγοί φυσικού αερίου που σχετίζονται με την Τουρκία (2006)	127
ΠΔ.2 Αγωγοί πετρελαίου που σχετίζονται με την Τουρκία (2006)	128
ΠΔ.3 Ενεργειακοί αγωγοί και σχεδιασμοί στη Βουλγαρία (2011)	129
ΠΔ.4 Η κατανομή Huntington με βάση τους πολιτισμούς	130

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κατάλογος Εικόνων

Αριθμός Εικόνας	Τίτλος Εικόνας	Σελίδα
Εικόνα 1.1	Το σχήμα ανάλυσης της εργασίας	10
Εικόνα 2.1	Η όδευση του αγωγού Burgas - Αλεξανδρούπολη	15
Εικόνα 4.1	Ο αγωγός Β-Α ως εναλλακτική για τα Στενά	52
Εικόνα 4.2	Η Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη το 2008	58
Εικόνα 4.3	Η όδευση του αγωγού ITGI/TGI	60
Εικόνα 4.4	Αγωγοί Φ/Α που σχετίζονται με την Ε.Ε. (2014)	62

Προλεγόμενα

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 ο ενεργειακός τομέας άρχισε να αναδύεται δυναμικά ως πεδίο ενδιαφέροντος στη διεθνή κατανομή ισχύος και να αποτελεί ένα ανερχόμενο θέατρο αντιπαράθεσης κυρίως μεταξύ Δύσης και Ρωσικής Ομοσπονδίας. Αν και συχνά η σημασία της ενέργειας τίθεται στα πλαίσια των οικονομικών μεγεθών και αναλύσεων, οι απαραίτητοι ενεργειακοί αγωγοί είτε πετρελαίου, είτε φυσικού αερίου, καθιστούν το πεδίο της ενέργειας κάτι περισσότερο από έναν οικονομικό ανταγωνισμό. Η απαιτούμενη διάσχιση εδαφών πολλών διαφορετικών χωρών προκειμένου να μεταφερθεί η ενέργεια, εκ των πραγμάτων περιπλέκει τις διαδράσεις μεταξύ των κρατών ή εντός αυτών και συναντάται με παραδοσιακούς δρόμους μελέτης που εμπίπτουν στην ανάλυση των Διεθνών Σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής.

Με την παρούσα εργασία προτείνουμε ένα πολυεπίπεδο πρίσμα εξέτασης που αφορά στην ενέργεια και ιδιαίτερα στους ενεργειακούς αγωγούς και τη συσχέτισή τους με τις διεθνείς πολιτικές αλληλεπιδράσεις. Φιλοδοξούμε να προσφέρουμε ένα όσο το δυνατό πληρέστερο εργαλείο κορφολόγησης και σταχυολόγησης των γεγονότων για να φωτίσουμε πτυχές της εξωτερικής πολιτικής αλλά και εσωτερικών διεργασιών εντός των κρατών που εμπλέκονται κάθε φορά στη χάραξη ενός αγωγού.

Επιλέξαμε να εφαρμόσουμε αυτό το σχήμα στην περίοδο 2006 – 2009 και στον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη γιατί αφορά στην Ελλάδα, πρόκειται για μια περίοδο έντονης δραστηριότητας στην ενεργειακή πολιτική της χώρας και συνεχώς αυξανόμενου διεθνούς ανταγωνισμού στον ενεργειακό τομέα. Το έργο του αγωγού υπήρξε ήδη από τα μέσα του 1970 επιδίωξη των ελληνικών παραγόντων και την τριετία 2006 – 2009 βρέθηκε πολύ κοντά στην ευόδωσή του, συνδυαζόμενο με την είσοδο της Ελλάδας στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη. Διατηρώντας ως σταθερές μας παραμέτρους την Ελλάδα και τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη, γεγονός που προϋποθέτει και τους σχετικούς περιορισμούς από πλευράς μας, εξετάζουμε συνολικά το παγκόσμιο περιβάλλον εντός του οποίου λειτουργεί το διεθνές σύστημα και παράγει με τη σειρά του τις ανάλογες διαδράσεις σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο σε σχέση με την ενεργειακή πλέον πολιτική του κάθε κράτους. Η περιπτωσιολογική μας μελέτη επεκτάθηκε και σε τρεις συνεντεύξεις με πρόσωπα που από διαφορετικές αφετηρίες σχετίστηκαν με τον αγωγό, συνεντεύξεις που ακόμα και αυτόνομα μπορούν να

φωτίσουν σημαντικά τα όσα διαδραματίστηκαν στο διεθνές ενεργειακό πεδίο αυτή την περίοδο, αλλά και να πυροδοτήσουν περαιτέρω σχετική έρευνα.

Θεωρούμε ότι για κάθε χώρα η ένταξή της σε ένα ενεργειακό έργο και η δραστηριοποίησή της στον ενεργειακό τομέα αποτελούν μια σημαντική απόφαση η οποία δημιουργεί ένα αμφίδρομο βέλος από τη λήψη της μέχρι την τελική της έκβαση. Αυτό το βέλος διπλής ροής ουσιαστικά αναζητά την ευθυγράμμιση του εντός των εξελίξεων της διεθνούς πολιτικής προκειμένου να συναντήσει τους στόχους του και να ευοδωθούν οι σχεδιασμοί της ενεργειακής πολιτικής του κάθε κράτους.

Δείχνουμε ότι το προτεινόμενο πρίσμα ανάλυσης καλύπτει πολύπλευρες πτυχές άσκησης πολιτικής και δύναται να καταναίμει δρώντες, εσωτερικές και διεθνείς διεργασίες, γεγονότα και αποφάσεις με τρόπο τέτοιο ώστε να αποκρυπτογραφεί συσχετισμούς και να επικουρεί τη μελέτη των διαδράσεων μεταξύ του ενεργειακού τομέα και της διεθνούς πολιτικής. Διαπιστώνουμε ότι η ελληνική πολιτική λειτούργησε εντός των θεωρητικών πλαισίων του πρίσματός μας, όπως συνέβη και με τους λοιπούς δρώντες, βάζοντας την Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη και επιτυγχάνοντας την αναβάθμιση του ρόλου της. Η τελική έκβαση σε σχέση με τον αγωγό, η οποία ακόμα δεν έχει κριθεί, εντάσσεται εντός των ευρύτερων συσχετισμών που διαμορφώνονται δυναμικά σε τοπικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Αυτοί οι συσχετισμοί αποκαλύπτονται με την εφαρμογή του προτεινόμενου πρίσματος ανάλυσης.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύουμε τη σημασία του ενεργειακού τομέα στη διεθνή πολιτική και παρουσιάζουμε τη δομή του εργαλείου μελέτης της εργασίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιοριζόμαστε στον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη και την ελληνική ενεργειακή πολιτική καθώς και στις εσωτερικές διεργασίες που συνέβησαν σε πολιτικό επίπεδο. Στο τρίτο κεφάλαιο εντάσσουμε τον αγωγό στις αλληλεπιδράσεις σε περιφερειακό επίπεδο και εξετάζουμε τους βασικούς δρώντες, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο συζητούμε για το διεθνές σύστημα και τις σχετικές διαδράσεις που έχουν προβολή στους ανταγωνισμούς ισχύος. Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται συνοπτικά τα επιμέρους και τα συνολικά συμπεράσματα και σκιαγραφούμε το πεδίο για περαιτέρω έρευνα. Στα Παραρτήματα της εργασίας παρατίθενται αυτούσιες οι τρεις συνεντεύξεις με στόχο να αποτελέσουν χρήσιμο πρωτογενές υλικό αναφοράς για μελλοντικές αναλύσεις.

Η παρούσα εργασία δεν φιλοδοξεί να δώσει ένα ακροτελεύτιο συμπέρασμα ή να καταλήξει σε ένα μονοδιάστατο πόρισμα. Επιζητά να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο ανάλυσης και να ενταχθεί στην ευρύτερη συζήτηση γύρω από τα ενεργειακά ζητήματα και τη σημασία τους στη διεθνή πολιτική, εστιάζοντας στην πιο δραστήρια περίοδο για την Ελλάδα. Περίοδο που έχει προβολή μέχρι και σήμερα, όχι μόνο σε εθνικό, αλλά και σε διεθνές επίπεδο καθώς πλέον οι ενεργειακοί ανταγωνισμοί βρίσκονται στον πυρήνα των εξελίξεων εντός του πλαισίου τριβών μεταξύ Δύσης και Ρωσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ενέργεια στη Διεθνή Πολιτική

1.1 Εισαγωγή

Οι παγκόσμιες εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας έχουν δημιουργήσει μια πολυσύνθετη και πολυσχιδή πραγματικότητα στη διεθνή πολιτική. Μέσα από το επιστημονικό πεδίο της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας έχει προκύψει η έννοια του εμπλουτισμένου ρεαλισμού που επιχειρεί να διευρύνει το πλαίσιο ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων σε ένα περιβάλλον εντός του οποίου τα εθνικά σύνορα υπερβαίνονται, οι δρώντες αυξάνουν και οι διεθνείς συσχετισμοί αναδεικνύονται πιο σύνθετοι (Σκλιάς et al., 2012: 21–37).

Σε αυτό το πλαίσιο, όπως σημειώνουν οι O'Brien και Williams «το κράτος ως θεσμός εξακολουθεί να διαδραματίζει καίριο ρόλο για τη δημιουργία και τη διατήρηση της διακυβέρνησης στο παγκόσμιο σύστημα, λόγω του κεντρικού χαρακτήρα της σύνδεσης μεταξύ νομικής και πολιτικής εξουσίας» (O'Brien and Williams, 2011: 533). Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τα κράτη, εντός ενός σύνθετου και μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος, συνεχίζουν να λειτουργούν με βάση τον τριμερή πυρήνα του ρεαλισμού που περιλαμβάνει την έννοια του κράτους (*statism*) ως βασικό δρώντα, την επιβίωση (*survival*) που σχετίζεται με την έννοια της ασφάλειας και την αυτοβοήθεια (*self-help*) που έρχεται να σηματοδοτήσει την έννοια της δράσης, της πράξης, της απόφασης που προκύπτει από τα παραπάνω (Owens et al., 2004: 172–176).

Ο εμπλουτισμένος ρεαλισμός εντάσσει οντότητες όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, το NATO, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, ή ακόμα και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στο αναλυτικό του πλαίσιο και ουσιαστικά διευρύνει το πεδίο μελέτης του διεθνούς οικονομικού και πολιτικού συστήματος, προσδίδοντας παράλληλα στο ρεαλισμό τη δυναμική να ανταποκριθεί βάσει των θεμελιωδών αρχών του στις παραμέτρους που προστίθενται από το παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον (Σκλιάς et al., 2012: 47–54).

Ταυτόχρονα, η σημερινή πραγματικότητα δείχνει ότι «δεν είναι όλα τα κράτη εξίσου σημαντικά στο πλαίσιο της διαδικασίας της παγκόσμιας διακυβέρνησης» (O'Brien and Williams, 2011: 534). Η αναπόφευκτη τάση του συστήματος να δημιουργεί ηγεμονικές δυνάμεις, οι οποίες σαφώς προέρχονται από τα οικονομικά ισχυρά κράτη, μεταβάλλει τις ισορροπίες και επηρεάζει καταλυτικά τις αποφάσεις των κρατών. Τα ισχυρά οικονομικά κράτη, για παράδειγμα ΗΠΑ, Γερμανία και οι νέες δυνάμεις των BRICS (Brazil, Russia, India, China) (Haibin, 2013), μπορούν να λειτουργούν με ηγεμονικό τρόπο μέσα στους διεθνείς οργανισμούς ή έξω από αυτούς και εν πολλοίς να επιβάλουν τις απόψεις και τις πολιτικές τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ΗΠΑ, για παράδειγμα, έχουν ευρέως κατηγορηθεί από πλήθος ακαδημαϊκών και αναλυτών που υποστηρίζουν ότι με την οικονομική πολιτική τους εφαρμόζουν ένα είδος καπιταλιστικού ιμπεριαλισμού που έχει μεταφραστεί ακόμα και σε πολέμους ή σε παρεμβάσεις στις εσωτερικές υποθέσεις πολλών κρατών (Fouskas and Gokay, 2005). Αντίστοιχες απόψεις έχουν διατυπωθεί και για τη Ρωσική Ομοσπονδία σε σχέση με την τάση της να χρησιμοποιεί τους αγωγούς φυσικού αερίου ως ενεργειακό όπλο στη σφαίρα των Διεθνών Σχέσεων (Newnham, 2013).

Τα τελευταία χρόνια ο τομέας της ενέργειας, των ενεργειακών πόρων και των ενεργειακών διαδρόμων έχει αναδυθεί ως ένας σημαντικός άξονας εντός του παγκόσμιου πεδίου. Όπως ο οικονομικός τομέας, έτσι και ο ενεργειακός εξελίσσεται σε συστατικό στοιχείο μελέτης και ανάλυσης στο διεθνές περιβάλλον και τις Διεθνείς Σχέσεις, ειδικά κατά την τελευταία δεκαετία οπότε και προέκυψε στη διεθνή βιβλιογραφία ο παράγωγος όρος «ενεργειακή ασφάλεια», ως απότοκο κυρίως των ενεργειακών κρίσεων των ετών 2006 – 2009 μεταξύ της Ε.Ε., της Ρωσικής Ομοσπονδίας και των χωρών διέλευσης ενεργειακών πόρων (Kratochvíl and Tichý, 2013: 391).

Ίσως θα ήταν πρώιμο να υποστηρίξουμε ότι ο ενεργειακός τομέας έχει αποκτήσει τα καθολικά χαρακτηριστικά του οικονομικού, που θα μπορούσαν να τον καταστήσουν ένα αυτοτελές και πλήρες πεδίο μελέτης όπως εκείνο της Διεθνούς Παγκόσμιας Οικονομίας, όμως οι επιδράσεις του σε γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό επίπεδο είναι εξόχως σημαντικές. Άλλωστε και στο παρελθόν, έτερα συστατικά στοιχεία υποδομών, όπως είναι τα σιδηροδρομικά δίκτυα, έχει καταδειχθεί ότι έχουν την ικανότητα να μεταβάλουν καταλυτικά τις Διεθνείς Σχέσεις, τις σχέσεις μεταξύ κρατών ή ακόμα και το status quo δυνάμεων και ισορροπιών σε ευρείες γεωγραφικές περιοχές (Howkins, 2005).

1.2 Γεωπολιτική και ενεργειακός τομέας

Ο ενεργειακός τομέας διαπερνά τα εθνικά σύνορα και επηρεάζει τη διεθνή πολιτική μέσω των δικτύων μεταφοράς ενεργειακών πόρων είτε πρόκειται για πετρέλαιο, είτε για φυσικό αέριο σε διάφορες μορφές. Τα δίκτυα αυτά, διασχίζοντας γη και θάλασσα μέσω αγωγών ή μέσω δεξαμενόπλοιων συνιστούν ένα πολύπλοκο, παγκοσμίως εκτεταμένο σύνολο «νευρώνων» που και αυτό, αντιστοίχως με τον οικονομικό τομέα, υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα και δημιουργεί ένα πλέγμα αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κρατών. Και σε αυτή την περίπτωση, στους αγωγούς και στα δίκτυα ενέργειας περιπλέκονται εθνικά συμφέροντα, συμφέροντα πολυεθνικών επιχειρήσεων και επηρεάζονται σημαντικά διεθνείς ισορροπίες δυνάμεων.

Η σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τον οικονομικό τομέα είναι ότι η ενέργεια δεν μπορεί να μεταφερθεί μέσω διαδικτύου όπως τα οικονομικά κεφάλαια και δεν περιορίζεται σε χρηματιστηριακές αίθουσες και ανταλλαγές άυλων τίτλων, αλλά διαπερνά εδάφη, απαιτεί χερσαίες ή πλωτές εγκαταστάσεις μεταφοράς, τεχνολογίες και υποδομές εξόρυξης, πρόκειται για ένα σύνολο δομών και ιδιοχαρακτηριστικών με υλική υπόσταση σε κάθε του έκφανση. Για το λόγο αυτό ακριβώς ο ενεργειακός τομέας ενέχει εγγενώς στοιχεία γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών διαστάσεων (Cooper, 2007).

Αν και έχει υποστηριχθεί ότι αρκετές φορές ο όρος «γεωπολιτική» υπερφορτίζεται ή χρησιμοποιείται καθ' υπερβολή (Ikenberry, 2014), η παραδοχή της παρούσας εργασίας είναι ότι στον ενεργειακό τομέα υφίστανται γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά ζητήματα και μάλιστα με ιδιαίτερα εμφανείς και ευδιάκριτες ενδείξεις που προκύπτουν από τοποθετήσεις πολιτικών, πλήθους ακαδημαϊκών αναλυτών, αρθρογραφία σε μέσα ενημέρωσης και ερμηνεία γεγονότων. Το πεδίο της γεωπολιτικής και της γεωστρατηγικής δεν μπορεί να αναφέρεται μονοσήμαντα σε μια τελική έκβαση ή έναν ακροτελεύτιο συγκριτικό συσχετισμό δυνάμεων, περιέχει και τους σχεδιασμούς, τις προθέσεις, τη λογική λήψης αποφάσεων, τις προσδοκίες από μια ανακατανομή συγκριτικών πλεονεκτημάτων που μπορεί να προέλθει από τη μεγάλη σημασία διέλευσης ενός αγωγού ενέργειας από μια περιοχή ή ακόμα από τη δυνατότητα που μια χώρα μπορεί να έχει σε απόθεμα ενεργειακών πόρων και τους οποίους μπορεί να διαθέτει σε άλλες χώρες (Tucker, 2012).

Άλλωστε, δεν θα μπορούσαμε να αγνοούμε τη γεωπολιτική διάσταση στο χώρο των

ενεργειακών πόρων όταν στο παρελθόν έχει αναλυθεί γεωπολιτικά η αξία των ηλεκτρονικών δικτύων πληροφοριών (Campbell, 1980) και στις μέρες μας αντίστοιχο πεδίο ανάλυσης αποτελούν τα λεγόμενα μεγάλα δεδομένα (*big data*) που αναδεικνύονται σε κρίσιμο πόρο και εργαλείο μεταξύ άλλων και για τις κυβερνήσεις (Cukier and Mayer-Schoenberger, 2013). Είναι ενδεικτικό ότι μελέτες που αναλύουν είτε οικονομικά ζητήματα (Soligo and Jaffe, 1998), είτε τα αποθέματα της Κασπίας και του Καυκάσου (Manning and Jaffe, 1998: 124–127), δείχνουν ότι τα ζητήματα γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής ορισμένες φορές ακόμα και υπερτερούν στο πεδίο λήψης αποφάσεων και άσκησης πολιτικής σε διεθνές επίπεδο.

Σε ό,τι αφορά στην Ελλάδα και την άμεση δομή συνασπισμού κρατών διακυβερνητικού χαρακτήρα στην οποία εντάσσεται στο χώρο της Ευρώπης, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι κύριες άμεσες γεωπολιτικές και γεωστρατηγικές εξελίξεις, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2006 – 2009, έχουν βασική αναφορά στη Ρωσία. Αυτό συμβαίνει για δύο κύριους λόγους. Ο πρώτος αφορά το γεγονός ότι η Ρωσία έχει αναδειχθεί εκ των πραγμάτων σε ενεργειακή δύναμη που *«θέλει να εγκαταστήσει ισχυρή παρουσία στην αναδυόμενη περιφέρεια φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, ώστε, πρώτον, να διατηρήσει την πρωτοκαθεδρία της ως η νούμερο ένα χώρα προμηθεύτρια της Ε.Ε. σε φυσικό αέριο, και, δεύτερον να αντιμετωπίσει τις τουρκικές προσπάθειες καθιέρωσης της Άγκυρας ως νέας χώρας-κλειδί για τη μεταφορά του φυσικού αερίου της Κασπίας θάλασσας»* (Μαρκέτος, 2013: 89). Ο δεύτερος λόγος συνδέεται με τη διαπίστωση ότι η Ε.Ε. ως θεσμός, αποκτώντας έντονο ενδιαφέρον για την ενεργειακή πολιτική της από τα μέσα του 2000 το οποίο ισχυροποιήθηκε και με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, έθεσε ως στόχο της τη διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών τροφοδοσίας, με το βλέμμα της κατά κύριο λόγο στραμμένο στη μείωση της εξάρτησής της από ρωσικές πηγές (Belyi, 2003: 358–361).

Ήδη από την πρώτη αυτή ψηλάφηση του ζητήματος της ενεργειακής τροφοδοσίας διακρίνονται τα πρώτα στοιχεία γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών ζητημάτων που με ευκρινή τρόπο έχουν τεθεί γύρω από το ενεργειακό τοπίο.

Η επιδίωξη των ΗΠΑ να εκθρονίσουν τη Ρωσία από τη θέση του μεγαλύτερου εξαγωγέα φυσικού αερίου είναι δεδηλωμένη δημοσίως και με μεγαλύτερη ένταση από τη στιγμή που έγιναν ο μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου παγκοσμίως, μέσω δηλώσεων που σχετίζονται άμεσα με θέματα εξωτερικής πολιτικής όπως αυτές του Edward Royce, Προέδρου της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων (House Foreign Affairs Committee)

(Snow, 2014). Στα μέσα του 2006 μάλιστα τελεσφόρησε η προσπάθεια των ΗΠΑ, που είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 1990 για την κατασκευή του αγωγού πετρελαίου BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan) και του αγωγού φυσικού αερίου SCP (South Caucasus Pipeline), προσπάθεια που στηρίχθηκε και από το NATO, με μόνο στόχο όμως την παράκαμψη της Ρωσίας και την αποσύνδεση των χωρών της Κασπίας από τη ρωσική επιρροή (Baran, 2007: 135–136). Και οι δύο προαναφερόμενοι αγωγοί έχουν τερματικούς σταθμούς στην Τουρκία με δεσπόζουσα θέση στην εταιρική τους σύνθεση τη βρετανικών συμφερόντων εταιρεία BP (Clark and Voss, 2007).

Ακόμα όμως και απόψεις που επιχειρούν να υποβαθμίσουν τη γεωστρατηγική στόχευση και τη γεωπολιτική διάσταση της αμερικανικής ενεργειακής πολιτικής και να την αποσυνδέσουν από αντι-ρωσικά χαρακτηριστικά, θέτουν πολιτικής υφής ζητήματα όπως η προσπάθεια αντιμετώπισης των μονοπωλίων, της διαφθοράς και της πολιτικής χειραγώγησης και μεθόδευσης με σαφώς στραμμένη την αιχμή του δόρατος προς τη Ρωσία (Baran and Smith, 2007: 273).

Ενδεικτικό επιπρόσθετο στοιχείο είναι ότι για το σχέδιο της δημιουργίας του αγωγού πετρελαίου Baku-Ceyhan, που στηρίχθηκε ανοιχτά από την κυβέρνηση Clinton, είχαν διατυπωθεί έγκυρες, ξεκάθαρες επιφυλάξεις ως προς την οικονομική του σκοπιμότητα και ταυτόχρονα υπογραμμιζόταν ότι η Τουρκία χρησιμοποιούσε καθ' υπερβολή τις περιβαλλοντικές ανησυχίες για τα Στενά του Βοσπόρου προκειμένου να αποκτήσει οικονομικά και πολιτικά οφέλη (Barnes and Soligo, 1998).

Οι πρόσφατες αναταραχές στην περιοχή της Ουκρανίας έχουν αναδείξει πια ευκρινώς την άμεση σύνδεση ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής και γεωπολιτικής με τον ενεργειακό τομέα. Οι κυρώσεις που ανακοινώθηκαν από τον αμερικανό Πρόεδρο Obama εναντίον της Ρωσίας έχουν στον πυρήνα τους τη ρωσική εταιρεία Rosneft, εταιρεία που παράγει παγκοσμίως το 4 % του ακατέργαστου πετρελαίου και συμβάλει κατά 8 % στο ΑΕΠ της Ρωσικής Ομοσπονδίας (Schneyer and McAllister, 2014).

Για την Ελλάδα η γεωπολιτική και γεωστρατηγική διάσταση είναι προφανής. Τα ανοιχτά ελληνοτουρκικά ζητήματα, το Κυπριακό, η ονομασία της ΠΓΔΜ, ακόμα και η οικονομική κρίση αποτελούν παράγοντες που δεν είναι σκόπιμο να αναλυθούν ενδελεχώς στην παρούσα εργασία, αλλά δεν μπορούν να είναι αμελητέοι στη μελέτη και ανάλυση των

ενεργειακών συσχετισμών και σχεδιασμών καθώς και στη λήψη αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής.

Συνεπώς, τα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά ζητήματα είτε αναδεικνύονται εκ των ενόντων, είτε ενυπάρχουν εκ των προτέρων στον παγκόσμιο ενεργειακό τομέα, ανυψώνοντας και την εν γένει σημασία του για το πεδίο μελέτης των Διεθνών Σχέσεων. Ταυτόχρονα, σε καθαρά θεωρητικό επίπεδο, το πεδίο του ενεργειακού τομέα μπορεί να αποτελέσει κατ'εξοχήν πεδίο εφαρμογής της θέσης του Waltz που προτείνει πως *«κάθε κράτος ασκεί πολιτικές και αποφασίζει δράσεις σύμφωνα με τις εσωτερικές του διεργασίες, όμως οι αποφάσεις του διαμορφώνονται από την παρουσία άλλων κρατών ή από τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους»*(Waltz, 1979: 65). Κατά την ίδια λογική μπορούν να επηρεάζονται και οι εκβάσεις των όποιων αποφάσεων.

Ολοκληρώνοντας την ενότητα αυτή, υπό το θεωρητικό πρίσμα του ρεαλισμού, του νεορεαλισμού και του εμπλουτισμένου ρεαλισμού, στην παρούσα εργασία θέτουμε τον ενεργειακό τομέα στον ευρύτερο καμβά της κατανομής της παγκόσμιας ισχύος και επιχειρούμε να διακρίνουμε τέτοιου είδους εκφάνσεις και αλληλουχίες γεγονότων. Ωστόσο, προτείνουμε ένα πιο σύνθετο αναλυτικό πρίσμα μελέτης, πολυεπίπεδο και με ενθυλακωμένες διαστάσεις που φιλοδοξούμε να προσφέρει περισσότερη πληρότητα. Η εφαρμογή του γίνεται σε ένα σχέδιο του ενεργειακού τομέα με ακραιφνές ελληνικό ενδιαφέρον, τον αγωγό μεταφοράς πετρελαίου «Burgas – Αλεξανδρούπολη».

1.3 Το θεωρητικό πρίσμα της παρούσας μελέτης

Η επιλογή του θεωρητικού πρίσματος μελέτης του ενεργειακού τομέα και των γεωπολιτικών του διαστάσεων είναι καταλυτική. Πρώτον γιατί μας διευκολύνει να αποκρυπτογραφήσουμε συσχετισμούς και να εντοπίσουμε παράγοντες ισχύος που έχουν την ικανότητα να επηρεάσουν αποφάσεις και εκβάσεις, και δεύτερον γιατί μπορεί να μας βοηθήσει ώστε να αποφύγουμε το λεγόμενο «σφάλμα ανάλυσης» (Pantin, 2010: 175).

Σε σχέση με το «σφάλμα ανάλυσης» εύστοχα ο Waltz έχει τονίσει ότι *«δεν είναι δυνατόν να κατανοήσουμε την παγκόσμια πολιτική απλώς κοιτώντας μέσα στα κράτη. Αν οι σκοποί, οι πολιτικές και οι πράξεις των κρατών καθίστανται θέματα αποκλειστικής προσοχής*

τότε περιοριζόμαστε σε ένα περιγραφικό επίπεδο. Από τις απλές περιγραφές δεν μπορούν να προκύψουν λογικές έγκυρες γενικεύσεις. Μπορούμε να μιλήσουμε για όσα βλέπουμε, αλλά δεν μπορούμε να ξέρουμε τι σημαίνουν» (Waltz, 2010: 65). Συνεπώς χρειαζόμαστε ένα σχήμα μελέτης που να περιέχει ένα πιο διευρυμένο πεδίο θεώρησης από το επίπεδο του κράτους.

Γι' αυτό μιλούμε για θεωρητικό πρίσμα μελέτης. Οι έδρες του θα μας οδηγήσουν στο να αναζητήσουμε ενδεχόμενα ενός φάσματος εξελίξεων και εκβάσεων που συνέβησαν και συμβαίνουν είτε παράλληλα, είτε σε μια ευρύτερη ροή γεγονότων γύρω από το κεντρικό ζήτημα της παρούσας μελέτης, τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Στο πρώτο στάδιο, υιοθετούμε το σχήμα του Χαραλαμπίδη σε ό,τι αφορά στη διάταξη του διεθνούς συστήματος. Πρόκειται για μια δομή τριών επιπέδων που περιλαμβάνει το κράτος (*state*), το περιφερειακό σύστημα (*regional*) και το παγκόσμιο σύστημα (*global*), μια δομή που συμπεριφέρεται σαν τη ρωσική κούκλα «ματριόσκα» – γνωστή και ως μπάμπουσκα – όπου «*το ένα κομμάτι του πάζλ ταιριάζει μέσα στο άλλο και το κάθε ένα κομμάτι είναι επακόλουθο και φανερώνεται μέσα από το άλλο*» (Charalambides, 2013: 19–34). Σε αυτό το σχήμα εντάσσονται ως οντότητες και σε επίπεδα τα κράτη, σε δεύτερο επίπεδο γεωγραφικοί σχηματισμοί όπως αυτοί που συστήνουν οι χώρες της Κασπίας, της Μαύρης θάλασσας, τα Βαλκάνια, τα Δυτικά Βαλκάνια, η Νοτιοανατολική Ευρώπη καθώς και οργανισμοί, όπως η Ε.Ε. και το NATO, στο τρίτο επίπεδο.

Η εκδοχή του εμπλουτισμένου ρεαλισμού μας επιτρέπει σε αυτή την εικόνα να προσθέτουμε δυνάμεις της αγοράς όπως είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, ή ακόμα και οντότητες της «Κοινωνίας των Πολιτών» όπως μπορούν να είναι τα κινήματα και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Γίνεται φανερό ότι με αυτό το σχήμα αποκτούμε την ευλυγισία ένταξης στο πεδίο μελέτης μας διάφορων ιδιαιτεροτήτων που μπορεί να αφορούν σε γεωγραφικές περιοχές και ιδιοτήτων που εν γένει περιέχει ο ενεργειακός τομέας καθώς υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα ή ακόμα ακόμα και τις ομαδοποιήσεις διεθνών συνασπισμών, συστατικά που επηρεάζουν τη διεθνή πολιτική. Το κάθε κομμάτι, το κάθε μέρος αυτής της δομής αλληλεπιδρά με όλα τα επίπεδα και οι συμπεριφορές του μελετώνται αναλόγως, παράγοντας αντανάκλασεις στο κάθε ένα από αυτά.

Σε δεύτερο στάδιο, στο πρίσμα μελέτης μας ενθυλακώνουμε την έννοια του παιγνίου δύο επιπέδων (*two-level games*) έτσι όπως την εισάγει ο Neustadt και την αναλύουν οι

Allison και Zelikow στο πεδίο των κυβερνητικών πολιτικών (Allison, 1999: 255–313). Εδώ η σκοπιμότητα της ενθυλάκωσης είναι διπλή. Πρώτον γιατί έτσι μπορούμε να συσχετίσουμε γεγονότα και αποφάσεις που λαμβάνουν χώρα αμιγώς σε επίπεδο εντός ενός κράτους σε σχέση με το περιφερειακό ή διεθνές επίπεδο και αντιστρόφως, και που δύνανται να επηρεάζουν σημαντικά αυτόν τον συσχετισμό και τις εκβάσεις των αποφάσεων ή των προσδοκιών (*intranational/international relations*) (Allison, 1999: 260–264). Δεύτερον γιατί αποκτούμε θεωρητικό υπόβαθρο για τις εσωτερικές διεργασίες σε ένα κράτος που περιλαμβάνουν πολλαπλούς δρώντες, αλλά και γιατί μπορούμε να ερμηνεύσουμε καλύτερα περιπτώσεις κρατικών συμπεριφορών που ενδέχεται να υπερβαίνουν τους διεθνείς οργανισμούς στους οποίους συμμετέχουν και εδράζονται σε *ad hoc* συνεργασίες.

Πολλά παραδείγματα τέτοιου είδους συμπεριφορών έχουμε στην περιοχή της Ευρασίας (Lukin, 2014), ενώ με το ίδιο εργαλείο έχουμε τη δυνατότητα να εντάξουμε στη μελέτη μας πλείστες περιπτώσεις όπου η συμπεριφορά της Ε.Ε. ως διεθνής δρών (*actorness*) είναι διστακτική, ελλιπής ή ακόμα και ασαφής (Wunderlich, 2008). Το ζήτημα της ισχύος της Ε.Ε. ως ενιαίος δρών στο παγκόσμιο σύστημα και της αλληλεπίδρασης με άλλους διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ και το ΝΑΤΟ, έχει τεθεί και εντοπιστεί επανειλημμένως ως προς τη διστακτικότητα που μπορεί να πηγάζει από τις διαφορετικές αφετηρίες των κρατών – μελών της ή από εσωτερικούς παράγοντες των κατά περίπτωση περιοχών ενδιαφέροντος, με μια χαρακτηριστική τέτοια έκβαση, εκείνη του Κοσσόβου (Papadimitriou and Petrov, 2012: 756–760).

Στο ίδιο στάδιο ενθυλάκωσης εντάσσουμε και επίσης υιοθετούμε την ανάλυση των Φακιολά και Μαυρίδη σχετικά με τις ενδο-συνασπισμιακές συγκρούσεις. Πρώτον γιατί εντοπίζουν τη συγκριτική αξία που η ηγεμονεύουσα δύναμη ή οι ισχυροί μιας Συμμαχίας μπορεί να δίδουν σε μια χώρα της Συμμαχίας ανάλογα με τα συμφέροντά τους και δεύτερον γιατί τα πιο αδύναμα μέρη μιας Συμμαχίας επιδιώκουν την απόκτηση συγκριτικών πλεονεκτημάτων για τους δικούς τους εθνικούς λόγους που προκύπτουν από τη σύμπλευση με τα ισχυρά μέρη της (Fakiolas and Mavridis, 1999: 162–164).

Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο εμπλουτίζουμε το θεωρητικό πρίσμα της παρούσας μελέτης με τη θέση του Τσαρδανίδη σχετικά με την «εσωτερικοποίηση» των προβλημάτων της εξωτερικής πολιτικής» (Τσαρδανίδης, 2006: 135). Με την ανάλυσή του ο Τσαρδανίδης έρχεται να συνδέσει το ρόλο των πολιτικών κομμάτων και των ηγετικών τους ομάδων με την

εξωτερική πολιτική. Όπως υποστηρίζει – μεταξύ άλλων – «τα κόμματα προβάλλουν θέματα εξωτερικής πολιτικής με σκοπό», «να διαφοροποιηθούν από άλλα αντίπαλα κόμματα», «είτε για λόγους στρατηγικής (διαφορετική ιδεολογική αντιμετώπιση, διαφορετικό πολιτικό πρόγραμμα) είτε για λόγους πολιτικής τακτικής (πολιτική εκμετάλλευση ενός ζητήματος εξωτερικής πολιτικής)» (Τσαρδανίδης, 2006: 135).

Η διάσταση αυτή μας είναι πολύ χρήσιμη γιατί τέτοιου είδους εκφάνσεις ενδεχομένως να υπάρχουν τόσο στη Βουλγαρία όσο και στην Ελλάδα σε σχέση με τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη. Επιπλέον, επιτυγχάνουμε μεγαλύτερη εμβάθυνση και συγκεκριμενοποίηση συστατικών στοιχείων που προκύπτουν από το προηγούμενο στάδιο και τη θεώρηση των Allison και Zelikow ο οποίοι εντοπίζουν στις εκβάσεις αλληλεπίδραση ανταγωνιστικών συμφερόντων οργανισμών σε εθνικό επίπεδο, που προκύπτουν από τις διαφοροποιήσεις παικτών και δρώντων στην εσωτερική πολιτική πραγματικότητα ενός κράτους (Allison, 1999: 255–256).

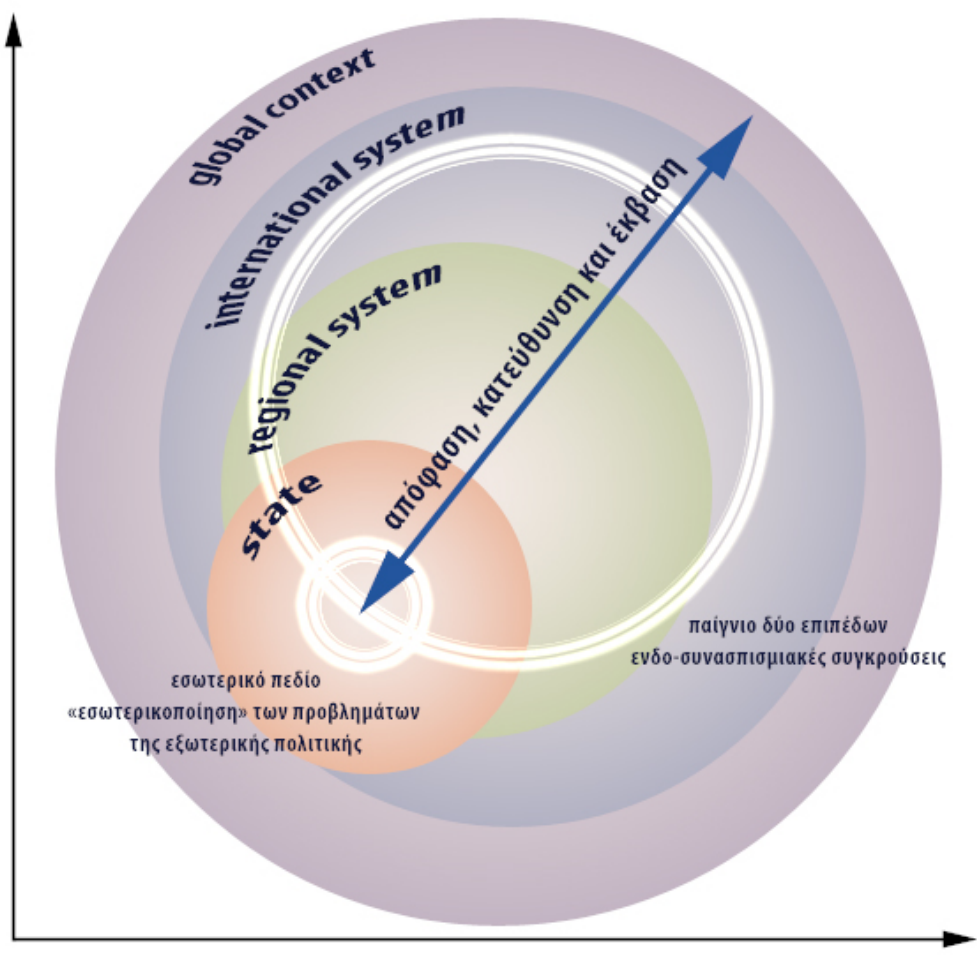
Καταλήγουμε, λοιπόν, σε ένα πολυπρισματικό πλαίσιο ανάλυσης που στηρίζεται σε τρία διαδοχικά στάδια εξέτασης, με ενθυλακωμένες θεωρητικές προσεγγίσεις προσδοκώντας να διαχειριστούμε καλύτερα την εγγενή πολυπλοκότητα του παγκόσμιου περιβάλλοντος στις Διεθνείς Σχέσεις, διακρίνοντας μέσα σε αυτό τρία βασικά επίπεδα δράσεως : το κράτος, το περιφερειακό σύστημα και το διεθνές σύστημα. Ο ενεργειακός τομέας όμως διαπερνά αυτά τα επίπεδα, τα οποία δεν μπορούμε να τα αναλύουμε ως στεγανά. Αλληλεπιδρούν, επηρεάζουν το ένα το άλλο και οι εκβάσεις των αποφάσεων ή των πράξεων προκύπτουν από αυτή την αλληλουχία. Στόχος μας όμως δεν είναι απλώς να ερευνήσουμε τις επαγωγές των επιπέδων, αλλά να διακρίνουμε και πιο βαθειά στοιχεία όπως είναι οι ισορροπίες στους διεθνείς οργανισμούς, ο ρόλος τους και η αποφασιστικότητα των δράσεών τους, τα απότοκα που προκύπτουν από τις ιδιαιτερότητες μιας γεωγραφικής περιοχής. Συζητούμε για γεωπολιτική, συνεπώς όλα αυτά αποτελούν δομικά συστατικά της ανάλυσής μας.

Από την άλλη πλευρά, παραμένουμε στη ρεαλιστική προσέγγιση διατηρώντας στον πυρήνα της ανάλυσης το κράτος και τη συμπεριφορά του. Αυτή τη συμπεριφορά στον ενεργειακό τομέα οφείλουμε να την εξετάσουμε τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό του πλαισίου. Με γνώμονα την απόφαση σχετικά με μια κατεύθυνση που παίρνει ένα κράτος στον ενεργειακό τομέα, θεωρούμε ότι έρχεται αντιμέτωπο με εξωτερικούς δρώντες όπως άλλα κράτη, οργανισμούς ή ακόμα και πολυεθνικές εταιρείες. Παράλληλα, ροές πολιτικών

στάσεων γεννώνται και στο εσωτερικό του είτε μέσω των πολιτικών κομμάτων και σχηματισμών που εντάσσουν ζητήματα εξωτερικής πολιτικής στην πολιτική τους ατζέντα, είτε μέσω των πολιτών και των κινημάτων που εκφράζουν πολιτικές θέσεις και ενδέχεται να επηρεάζουν τις θέσεις των κομμάτων. Αυτές οι ροές συνήθως είναι αμφίδρομες και δεν λειτουργούν – με τη σειρά τους – μεμονωμένα στις εκδηλώσεις και τις εκβάσεις τους.

Επιχειρώντας μια απεικόνιση των όσων αναφέρθηκαν, το αναλυτικό σχήμα της παρούσας μελέτης έχει ως εξής :

Εικόνα 1.1
Το σχήμα ανάλυσης της εργασίας

Υπό το θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης της παρούσας εργασίας ευελπιστούμε να

φωτίσουμε πτυχές της διεθνούς πολιτικής που είτε καθορίζονται από τον ενεργειακό τομέα, είτε τον επηρεάζουν. Εντός του προφανούς πλέγματος που δημιουργούν οι δρώντες των τριών επιπέδων του παγκόσμιου περιβάλλοντος (*global context*) αναζητούμε και βαθύτερες διαστάσεις διεργασιών που συνήθως εξελίσσονται. Για παράδειγμα, τέτοιες μπορεί να είναι μια κατεύθυνση, *«μια πρόκληση που, προσκρούοντας στις συμπληγάδες της εσωτερικής πολιτικής αντιπαλότητας, συχνά παρασύρει την εξωτερική πολιτική μιας χώρας στη δίνη στρατηγικών παλινωδιών»* (Τζιφάκης and Φακιολάς, 2010: 181) με τη ροή αυτή να δύναται να είναι και αντίστροφη υπό την έννοια ότι μια εξωτερική πολιτική αντιπαλότητα μπορεί να παρασύρει τις εκβάσεις μιας κρατικής στρατηγικής απόφασης και επιλογής. Επίσης, μπορούν να αξιολογηθούν στη συνολική θεώρηση ενδεχόμενα αντιφατικής *«διάστασης μεταξύ των προθέσεων και των ικανοτήτων της Ε.Ε., στο βαθμό που οι πρώτες, οι οποίες εμφανίζονται ως να τείνουν να προσλάβουν «υπερεθνικό» χαρακτήρα, εξαρτώνται άμεσα από τις δεύτερες που παραμένουν «διακυβερνητικές»»* (Φακιολάς and Τζιφάκης, 2008: 185).

Άλλωστε, πλέον, σε συνδυασμό με τις πρόσφατες διεθνείς εξελίξεις, η εμπλοκή του ενεργειακού τομέα είναι ισχυρή στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων, της γεωπολιτικής και της γεωστρατηγικής. Όπως εντοπίζει και ο Legvold, *«οι γεωστρατηγικοί υπολογισμοί θα περιλαμβάνουν πλέον και έναν πιο επικρατών ρόλο στις ενεργειακές σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ – Ρωσίας. Κάθε πλευρά θα προσπαθήσει να χρησιμοποιήσει το εμπόριο πετρελαίου και αερίου ώστε να αποκτήσει ισχύ έναντι της άλλης και να ελαχιστοποιήσει τη δική της τρωτότητα»* (Legvold, 2014).

Εντός αυτού του πλαισίου θέτουμε τη μελέτη σχετικά με τον αγωγό πετρελαίου Burgas – Αλεξανδρούπολη και αναζητούμε πιθανές εκφάνσεις που να καθιστούν το θεωρητικό μας πρίσμα ικανοποιητικό, θεμελιωμένο και όσο το δυνατόν πιο πλήρες για την αποκρυπτογράφηση των όσων συνέβησαν κατά κύριο λόγο κατά την περίοδο 2006 – 2009 και των εξελίξεων πριν και μετά από αυτή την περίοδο.

Το ερευνητικό μας περισκόπιο αντλεί στοιχεία και πληροφορίες από ακαδημαϊκές πηγές, δημοσιεύματα από έγκυρες ειδησεογραφικές ηλεκτρονικές πηγές (ελληνικές και διεθνείς) και αναλύσεις ειδικών, πολιτικών και δημοσιογράφων.

Τέλος, για τους σκοπούς της εργασίας πραγματοποιήθηκαν τρεις εκτενείς συνεντεύξεις με πρόσωπα που σχετίζονταν από τις ιδιότητές τους με το ζήτημα του αγωγού

Burgas – Αλεξανδρούπολη και γενικότερα τις Διεθνείς Σχέσεις της Ελλάδας. Πρόκειται για τους κυρίους Ευριπίδη Στυλιανίδη, Αλέξανδρο Μαλλιά και Παναγιώτη Μπεγλίτη οι οποίοι εκ των ρόλων των εκείνη την περίοδο κρίθηκε ότι μπορούσαν να εμπλουτίσουν και να στοιχειοθετήσουν την παρούσα εργασία καθοριστικά. Οι συνεντεύξεις τους παρατίθενται αυτούσιες στα αντίστοιχα παραρτήματα της εργασίας κατόπιν της άδειάς τους και της ευγενικής τους συγκατάθεσης. Οι ερωτήσεις που τους τέθηκαν ήταν σαφώς προσανατολισμένες στο θεωρητικό υπόβαθρο και το πρίσμα ανάλυσης της εργασίας.

1.4 Η περιπτωσιολογική μελέτη

Το ερευνητικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας εστιάζει στον αγωγό πετρελαίου Burgas – Αλεξανδρούπολη και στις εξελίξεις γύρω από αυτόν, κυρίως κατά την περίοδο 2006 – 2009 και με εστίαση στις πολιτικές, γεωπολιτικές και γεωστρατηγικές εκφάνσεις, καθώς και στο ευρύτερο πεδίο της διεθνούς πολιτικής έτσι όπως το τελευταίο επηρεάζεται και αποτελεί αντικείμενο μελέτης με βάση τον ενεργειακό τομέα.

Χωρίς να αγνοούμε τις περιόδους πριν και μετά από αυτή την τριετία, εστιάζουμε σε αυτή για τρεις λόγους. Πρώτον, σε αυτή την περίοδο έχουμε τη μεγαλύτερη κινητικότητα στην Ελλάδα σε σχέση με τον ενεργειακό τομέα, τουλάχιστον σε επίπεδο εκφοράς δημόσιου πολιτικού λόγου και μαζικού ενδιαφέροντος από μέσα μαζικής ενημέρωσης, ιστοσελίδες και blogs, καθώς και του ενδιαφέροντος των πολιτών. Είναι η περίοδος που υπογράφονται οι σημαντικές τριμερείς συμφωνίες μεταξύ Ελλάδας, Ρωσίας και Βουλγαρίας για τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη και αναπτύσσεται έντονη δυναμική ανταλλαγών μεταξύ της Ελλάδος και της Ρωσίας με επίκεντρο τα ενεργειακά θέματα. Τελευταίο αλλά εξίσου σημαντικό είναι το ότι εντός της τριετίας έλαβε χώρα και η Σύνοδος Κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι στις 2-4 Απριλίου του 2008 με σημαντικά θέματα που αφορούσαν και τους συσχετισμούς με τη Ρωσία (Erlanger, 2008), αλλά και έντονο ελληνικό ενδιαφέρον για το ζήτημα της ΠΓΔΜ (spiegel.de, 2008).

Δεύτερον, σε αυτή την περίοδο διαδραματίζονται οι σοβαρές εξελίξεις μεταξύ Ρωσίας, Λευκορωσίας και Ουκρανίας, εξελίξεις που επηρεάζουν αποφασιστικά μια σειρά σχέσεων στην ευρύτερη περιοχή, συμπεριλαμβανομένης της Ευρώπης, των χωρών της

Βαλτικής, της Κασπίας και της Μαύρης θάλασσας και των ΗΠΑ, εν πολλοίς σοβαρές εξελίξεις που έχουν αντανάκλαση σε παγκόσμιο επίπεδο (Balmaceda, 2009).

Τρίτον, διότι κατά τα έτη 2006 – 2009 αποκτά σπουδαιότητα και ισχυρή υπόσταση η πολιτικοποίηση των ενεργειακών ζητημάτων, αναδύεται με έμφαση η έννοια της ενεργειακής εξασφάλισης και ασφάλειας (*energy securitization*), με αποτέλεσμα να επιτείνεται και να αναβαθμίζεται η ενεργειακή προβληματική στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων με επίκεντρο την ενεργειακή τροφοδοσία σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο (Kratochvíl and Tichý, 2013: 391).

Η παρούσα ανάλυσή μας καθ' όλη τη διαδρομή της έχει δύο βασικές σταθερές.

Πρώτον, είναι προσανατολισμένη στην Ελλάδα, υπό την έννοια ότι στο αναλυτικό σχήμα της Εικόνας 1.1 κατανέμουμε τους υπόλοιπους δρώντες με γνώμονα την Ελλάδα ξεκινώντας από το επίπεδο του κράτους. Αυτό σημαίνει ότι κάποιος θα μπορούσε να ξεκινήσει με άλλη σταθερά, να χρησιμοποιήσει το ίδιο πλαίσιο ανάλυσης και να κατατάσσει με διαφορετικό τρόπο τους δρώντες στα επίπεδα, αναλύοντας γεγονότα και εκβάσεις από διαφορετική αφετηρία.

Για παράδειγμα, για την Ελλάδα, η Βουλγαρία, η Τουρκία, ή τα κράτη – μέλη της Ε.Ε., θεωρούνται δρώντες σε τοπικό/περιφερειακό (*regional*) επίπεδο. Ταυτόχρονα, η έννοια της «γειτονιάς» της Ελλάδας αναπροσαρμόζεται και διευρύνεται αν τη δούμε από την πλευρά του κράτους – μέλους της Ε.Ε., οπότε το περιφερειακό σύστημα της Ε.Ε. καθίσταται και περιφερειακό σύστημα για την Ελλάδα (Asmus, 2008). Το διεθνές επίπεδο περιλαμβάνει δρώντες διεθνούς επιρροής στον ενεργειακό τομέα, όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία, αλλά και διεθνείς δρώντες – συνασπισμούς όπως το ΝΑΤΟ και η Ε.Ε.. Είναι προφανές ότι ανάλογα με την ισχύ τους, κρατικές εθνικές οντότητες δύνανται να έχουν πρωταγωνιστικό και αποφασιστικό ρόλο σε όλα τα επίπεδα. Όπως έχουμε τονίσει ήδη, η γενικότερη οπτική της ανάλυσής μας εδράζεται στη θεώρηση ότι το κράτος παραμένει ο κεντρικός δρών σε όλο το παγκόσμιο περιβάλλον, άσχετα αν είναι επίσης σημαντική η αλληλεπίδραση περιφερειακών και διεθνών οργανισμών.

Δεύτερον, ο κεντρικός μας άξονας σε σχέση με τον ενεργειακό τομέα είναι ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη. Δεν αναλύουμε το σύνολο των ενεργειακών υποδομών σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά θα αναφέρουμε και θα εξετάσουμε ενεργειακές υποδομές που

σχετίστηκαν αυτή την περίοδο με τον πετρελαιοαγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη είτε συμπληρωματικά, είτε ανταγωνιστικά ή ενδεχομένως επηρέασαν τις εξελίξεις κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη στο επίπεδο του ελληνικού κράτους

2.1 Η χρονική διαδρομή του έργου και τα ορόσημά του

Ο αγωγός πετρελαίου Burgas – Αλεξανδρούπολη (Εικόνα 2.1) προοριζόταν να μεταφέρει πετρέλαιο από τη Ρωσία και τις περιοχές της Κασπίας θάλασσας προς τη Δύση με κύριο χαρακτηριστικό του την παράκαμψη των τουρκικών Στενών, που αποτελούνται από τα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων και τη θάλασσα του Μαρμαρά (Kottari et al., 2013: 25).

Εικόνα 2.1
Η όδευση του αγωγού Burgas - Αλεξανδρούπολη

Πηγή : Φυλλάδιο Υπουργείου Ανάπτυξης, Ελληνική Δημοκρατία, 2007, σσ.14-15

Όπως αναφέρεται και στην καθοριστική Διακρατική Συμφωνία της 15^{ης} Μαρτίου 2007, το έργο θα είχε αρχική ικανότητα μεταφοράς 35 εκατομμυρίων τόνων πετρελαίου ετησίως, με δυνατότητα επέκτασης έως 50 εκατομμύρια τόνους πετρελαίου ετησίως και θα αποτελείτο από σταθμό μεταφορτώσεως πετρελαίου στην πόλη Burgas (Δημοκρατία της Βουλγαρίας), σταθμό μεταφορτώσεως πετρελαίου στην πόλη Αλεξανδρούπολη (Ελληνική Δημοκρατία) και αγωγό μεταφοράς πετρελαίου που θα ένωνε τους δύο σταθμούς μεταφορτώσεως με σταθμούς αντλήσεως, συγκροτήματα δεξαμενών πετρελαίου και λοιπή απαραίτητη υποδομή (minpress.gr, 2007b).

Η πατρότητα του έργου ανήκει στην έμπνευση του αιμνήστου υψηλόβαθμου στελέχους του Ομίλου Λάτση, Ν. Γρηγοριάδη, ήδη από το 1975 (Στυλιανίδης, 2014) και πήρε επίσημη μορφή όταν το 1993 παρουσιάστηκε από τον ίδιο στον τότε Έλληνα Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Μητσοτάκη (Υπουργείο Ανάπτυξης, 2007). Η διάδοχη κυβέρνηση Ανδρέα Παπανδρέου με τον Κάρολο Παπούλια στην ηγεσία του ΥΠΕΞ – σημερινό Πρόεδρο της Δημοκρατίας – υποστήριξε τη δημιουργία του αγωγού και το Νοέμβριο του 1994 υπεγράφη το αρχικό τριμερές Πρωτόκολλο Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας, Ρωσίας και Βουλγαρίας (Neilas, 2008: 70). Το 1995, κατόπιν τριμερούς συνάντησης εμπειρογνομόνων στη Μόσχα, υπογράφεται Μνημόνιο με τις αποφάσεις επί του σχεδίου του αγωγού. Τον Ιανουάριο του 1997 συναντώνται ο υπουργός Καυσίμων και Ενέργειας της Ρωσίας με τον Πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη και αργότερα, μετά από νέα συνάντηση εμπειρογνομόνων στη Σόφια συμφωνούνται οι όροι για τον διεθνή διαγωνισμό της μελέτης.

Το Σεπτέμβριο του 2000 συστήνεται η Τριμερής Επιτροπή Εργασίας για το πρόγραμμα δράσης και τον κανονισμό λειτουργίας (naftemporiki.gr, 2007). Το 2001 ολοκληρώνεται το 2ο στάδιο μελέτης του έργου και το 2002 στη Μόσχα συναντάται η Τριμερής Επιτροπή Εργασίας για την ολοκλήρωση, αξιολόγηση και έγκριση των αποτελεσμάτων των μελετών.

Από το 2004 έως το 2007 οπότε και υπογράφεται η Διακρατική Συμφωνία κατασκευής, η ταχύτητα των διαδικασιών για το έργο αυξάνεται σε κορυφαίο κυβερνητικό επίπεδο. Τον Αύγουστο, Οκτώβριο και Νοέμβριο του 2004 μετά από συναντήσεις του Υπουργού Εξωτερικών Πέτρου Μολυβιάτη, του Υπουργού Ανάπτυξης Δημήτρη Σιούφα και του Υφυπουργού Εξωτερικών Ευριπίδη Στυλιανίδη με τον Υπουργό Περιφερειακής Ανάπτυξης και Δημοσίων Έργων της Βουλγαρίας Valentin Tserovski και τον Ρώσο Ειδικό

Εντεταλμένο για θέματα Διεθνούς Ενεργειακής Συνεργασίας Yuri Yusufof, επαναδραστηριοποιείται η Τριμερής Επιτροπή Εργασίας και μονογράφεται Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ των τριών μερών για την υποστήριξη και προώθηση του έργου (naftemporiki.gr, 2007).

Τον Απρίλιο του 2005, μετά από δύο συναντήσεις της Επιτροπής τον Ιανουάριο και τον Μάρτιο στη Μόσχα, υπογράφεται Μνημόνιο Συνεργασίας για την προώθηση της κατασκευής του αγωγού Burgas-Αλεξανδρούπολη μεταξύ των Σιούφα, Tserovski και Victor Khristenko, Υπουργού Βιομηχανίας και Ενέργειας της Ρωσίας (Υπουργείο Ανάπτυξης, 2007: 10).

Το Φεβρουάριο του 2006 γίνεται διμερής συνάντηση Σιούφα και του Rumen Oncharov, Υπουργού Οικονομίας και Ενέργειας της Βουλγαρίας, τον Μάρτιο και τον Ιούλιο συναντήσεις Σιούφα με τον γενικό διευθυντή του υπουργείου Βιομηχανίας και Ενέργειας της Ρωσίας Anatoly Yanovski και παράλληλα συνάντηση της Μεικτής Επιτροπής για τη Διεύρυνση της Ενεργειακής Συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας και της Ρωσίας. Όλες οι σημαντικές συναντήσεις το 2006 γίνονται στην Ελλάδα, για να φτάσουμε στις 4 Σεπτεμβρίου του 2006 στη Συνάντηση Κορυφής μεταξύ του Προέδρου της Ρωσίας Vladimir Putin, του Προέδρου της Βουλγαρίας Georgi Parvanov και του Έλληνα Πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή που οδήγησε σε συμφωνία μεταξύ των τριών ηγετών, για την προώθηση της υπογραφής της Διακρατικής Συμφωνίας για τον αγωγό πετρελαίου.

Αυτή θα είναι η τρίτη συνάντηση Καραμανλή – Putin, μετά από εκείνες της Μόσχας το Δεκέμβριο του 2004 και της Χαλκιδικής το Σεπτέμβριο του 2005 (Αθανασόπουλος, 2007). Στη Συνάντηση Κορυφής που θα επισφραγίσει την οριστική διαδρομή προς τη Διακρατική Συμφωνία του Μαρτίου, ο Καραμανλής θα αποκαλέσει «*εταίρο στρατηγικής σημασίας*» τη Ρωσία επιβεβαιώνοντας την εμβάθυνση των ελληνορωσικών σχέσεων (euro2day.gr, 2006).

Θα ακολουθήσουν άλλες έξι σημαντικές ημερομηνίες για τον αγωγό το 2006. Στις 22 Σεπτεμβρίου στην Αθήνα θα συγκροτηθεί η Ελληνική Αντιπροσωπεία για τις διαπραγματεύσεις με τις Κυβερνήσεις της Ρωσίας και της Βουλγαρίας. Στις 26 Σεπτεμβρίου στο Σότσι, στις 2 Νοεμβρίου στη Μόσχα και στις 3 Νοεμβρίου στη Σόφια ο Σιούφας θα έχει τριμερείς συναντήσεις και θα ακολουθήσουν συναντήσεις των αντιπροσωπειών στις 13 και 19 Δεκεμβρίου σε Μόσχα και Σόφια αντίστοιχα (Υπουργείο Ανάπτυξης, 2007: 11–13).

Στις 15 Μαρτίου 2007 υπογράφεται στην Αθήνα η Διακρατική Συμφωνία κατασκευής, «μια ιστορικής σημασίας διακρατική συμφωνία για την υλοποίηση του αγωγού πετρελαίου Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη. Την διακρατική συμφωνία υπέγραψαν ο Υπουργός Ανάπτυξης, κ. Δ. Σιούφας και οι ομόλογοί του της Ρωσίας, κ. V. Khristenko και της Βουλγαρίας, κ. A. Gagauzon. Παρόντες στην τελετή ήταν ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κ. Παπούλιας, ο Πρωθυπουργός, κ. Κ. Καραμανλής, ο Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας, κ. V. Putin και ο Πρωθυπουργός της Βουλγαρίας, κ. S. Stanisev. Η παρουσία των ηγετών των τριών χωρών στην τελετή υπογραφής αποτελεί απόδειξη της μεγάλης σημασίας που αποδίδουν αυτοί στην κατασκευή του αγωγού αλλά και στην γενικότερη συνεργασία μεταξύ των χωρών τους στον ενεργειακό τομέα.» (Prometheus Gas, 2007).

Η πλήρης διαδρομή μεταφοράς πετρελαίου θα ξεκίναγε από το λιμάνι του Novorossiysk στη Μαύρη Θάλασσα με πλοία μέχρι το λιμάνι του Burgas και από εκεί μέσω του αγωγού θα έφτανε στην Αλεξανδρούπολη. Το συνολικό μήκος του αγωγού θα ήταν 280 χλμ. και ο προϋπολογισμός του έργου με τιμές του 2004 θα ήταν 800 ή 900 εκατ. ευρώ ανάλογα με την τελική δυναμικότητα μεταφοράς (naftemporiki.gr, 2007).

Ως φορέας υλοποίησης, ιδρύθηκε στο Άμστερνταμ στις 6 Φεβρουαρίου 2008 η εταιρεία Trans-Balkan Pipeline B.V. με μετοχική σύνθεση 51,0% ρωσική συμμετοχή με την κοινοπραξία Αγωγού “Burgas-Alexandroupolis” Ltd [“AK “Transneft” (33,34%), “NK “Rosneft” (33,33%) και την “Gazprom Neft” (33,33%)], 24,5% βουλγαρική συμμετοχή με την ανώνυμη εταιρία “Project Company Oil Pipeline Burgas-Alexandroupolis – BG” AD (Υπουργείο Οικονομικών της Βουλγαρικής Δημοκρατίας) και 24,5% ελληνική συμμετοχή που αποτελείτο από κατά 23,5 % από την Κοινοπραξία «ΕΛΠΕ-ΘΡΑΚΗ Α.Ε.» [«Ελληνικά Πετρέλαια» (25%) και «Θράκη» (75%)] και κατά 1 % από την Ελληνική Δημοκρατία (TBPripeline, 2008). Η εταιρεία αποτελούσε την εξέλιξη του Μνημονίου που είχε υπογραφεί το 1998 για την ίδρυση της εταιρείας «Transbalkan Oil Pipeline Company».

Η κατασκευή σχεδίαζόταν να αρχίσει τον Οκτώβριο του 2009 με ορίζοντα περάτωσης το 2011, λόγω προβλημάτων που είχαν προκύψει στη χρηματοδότηση, και με τη ρωσική πλευρά τον Οκτώβριο του 2008 να δηλώνει την πρόθεσή της για την ανάληψη του συνολικού κόστους (Mudeva, 2008). Αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη από το 2006 η αμερικανική εταιρεία Chevron ήθελε να εμπλακεί στην χρηματοδότηση του αγωγού αλλά υπό τον όρο της επέκτασης του αγωγού CPC (Caspian Pipeline Consortium), του μοναδικού αγωγού σε

ρωσικό έδαφος που δεν ανήκε εξ ολοκλήρου σε ρωσικά συμφέροντα (New Europe Brussels team, 2006). Κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτό από τη ρωσική πλευρά και δεν είναι τυχαίο ότι ανάλογη πρόταση προέκυψε το 2010 από τον διευθυντή της βουλγαρικής πλευράς της κοινοπραξίας, Plamen Rusev, επί κυβέρνησεως Borisov με την προσθήκη και της εταιρείας Exxon Mobil αυτή τη φορά (novinite.com, 2010).

2.2 Η σημασία του αγωγού

Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη, μαζί με άλλα έργα ενεργειακών υποδομών, απετέλεσε για την κυβέρνηση της Ελλάδας την περίοδο 2006 – 2009 μέρος ενός συγκεκριμένου, ευρύτερου σχεδιασμού ανάπτυξης και προώθησης των ελληνικών συμφερόντων στον ενεργειακό τομέα με απώτερο στόχο την ένταξη της χώρας στους ενεργειακούς συσχετισμούς, στον διεθνή ενεργειακό χάρτη και με ευθεία προβολή στο γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό περιφερειακό και παγκόσμιο στερέωμα. Ο σχεδιασμός αυτός αποτελούσε παράλληλα μια σημαντική αναπροσαρμογή των σχέσεων Ελλάδας – Ρωσίας και αυτό αποδεικνύεται από τις επτά συναντήσεις, σε αυτό το χρονικό διάστημα, μεταξύ του Έλληνα Πρωθυπουργού, Κώστα Καραμανλή και του Ρώσου Προέδρου, Vladimir Putin (Tziampiris, 2013: 32).

Η Ντόρα Μπακογιάννη, Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας την περίοδο 2006 – 2009, κάνοντας μια σχετική αποτίμηση, έχει χαρακτηρίσει την πολιτική που ασκήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση στον τομέα της ενέργειας, ως «επιθετική ενεργειακή πολιτική» (Μπακογιάννη, 2012) :

«Μαζί με τον τότε Πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή, οικοδομήσαμε τις ελληνορωσικές σχέσεις βήμα προς βήμα, με όραμα και πρόγραμμα, και με έναν και μοναδικό στόχο: την αξιοποίηση της στρατηγικής γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας και την ενίσχυση του ρόλου της στη διεθνή σκηνή της ενέργειας. Μέσω μιας δυναμικής και αποτελεσματικής ενεργειακής διπλωματίας, σε συνδυασμό με την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης με τη Ρωσία, καταφέραμε να καταστήσουμε την Ελλάδα ενεργειακό κόμβο περιφερειακής σημασίας. Η πρώτη σημαντική μας απόφαση ήταν να υπογράψουμε τη συμφωνία για τον αγωγό πετρελαίου Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολης.» (Μπακογιάννη, 2012)

Από τις αρχές του 2006 ο αγωγός είχε τεθεί σε κορυφαία θέση στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας από τον Πρωθυπουργό της περιόδου 2004 – 2009, Κώστα Καραμανλή, ένα «όνειρο πολλών ετών» που έπρεπε να γίνει πραγματικότητα (ΕΘΝΟΣ On Line, 2006). Παράλληλα, τονιζόταν η στρατηγικής σημασίας σχέση της Ελλάδας με τη Ρωσία, καθώς η δεδηλωμένη, επίσημη θέση ήταν πως «η Ελλάδα αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στην περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεών της με τη Ρωσία, σε όλους τους τομείς, αλλά και στην ενίσχυση των σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ρωσίας» (ΕΘΝΟΣ On Line, 2006).

Χαρακτηριστικές αυτής της κατεύθυνσης είναι ορισμένες δηλώσεις του Έλληνα Πρωθυπουργού :

«Μπαίνει στην τελική ευθεία (ύστερα από προσπάθειες που κράτησαν 14 χρόνια) η κατασκευή του πετρελαιοαγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. Η διακρατική συμφωνία Ρωσίας, Βουλγαρίας και Ελλάδας για την κατασκευή του μεγάλου αυτού έργου είναι ένα ιστορικής σημασίας γεγονός, που εγγυάται σημαντικά οφέλη, όχι μόνο για τις τρεις χώρες, αλλά και για τις μεγάλες πετρελαιϊκές αγορές της Δύσης. Η Ελλάδα μετεξελίσσεται σε διεθνή ενεργειακό κόμβο. Αναβαθμίζει το γεωπολιτικό ρόλο της. Συμβάλλει καθοριστικά στην ενίσχυση της συνεργασίας, της σταθερότητας και της ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή.» (Καραμανλής, 2007).

«Με το έργο αυτό η Ελλάδα μετεξελίσσεται σε διεθνή ενεργειακό δίαυλο, εντάσσεται στον Παγκόσμιο Ενεργειακό Χάρτη και αναβαθμίζει το γεωπολιτικό ρόλο της» (euro2day.gr, 2007).

Στο ίδιο μοτίβο κινούνταν και οι δηλώσεις των Υπουργών της Κυβέρνησης που αύξαναν τις προσδοκίες ή έδιναν ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα σε επίπεδο διεθνούς πολιτικής με κρίσιμες αναφορές και στο παρελθόν. Τον Οκτώβριο του 2006 ο Γιώργος Καλαντζής, Υπουργός Μακεδονίας – Θράκης δηλώνει πως :

«η Μακεδονία και η Θράκη, ως ενιαία γεωγραφική περιοχή της βορειοελλαδικής περιφέρειας, εδραιώνει ρόλο "γέφυρας" μεταξύ Ανατολής και Δύσης, στην Ενέργεια, στο Διεθνές Εμπόριο και στις Μεταφορές, στις Κατασκευές, στον Τουρισμό και σε άλλους τομείς. Θυμίζω τη συμφωνία για τον πετρελαιοαγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολης

που θα αλλάξει τον οικονομικό προσανατολισμό μιας μεγάλης περιοχής, ανοίγοντας ένα τεράστιο πεδίο δράσης για τους τολμηρούς και τους οραματιστές.» (Καλαντζής, 2006).

Στις 15 Μαρτίου 2007, ημερομηνία υπογραφής της διακρατικής συμφωνίας για την κατασκευή και λειτουργία του αγωγού μεταξύ Ελλάδας, Ρωσίας και Βουλγαρίας, ο Δημήτρης Σιούφας, ως Υπουργός Ανάπτυξης, δηλώνει :

«Τα τελευταία χρόνια σε συνεργασία με το υπουργείο των Εξωτερικών εργαστήκαμε με στρατηγική και σχέδιο αναδεικνύοντας τα πλεονεκτήματα αυτού του έργου. Αναμφισβήτητα πρόκειται για ιστορική εθνική επιτυχία. Με την υλοποίηση του έργου αυτού η χώρα μας, όπως και η Βουλγαρία, μπαίνουν στον παγκόσμιο πετρελαϊκό χάρτη.» (minpress.gr, 2007a).

Τον Μάιο του 2008, επίσης από τη θέση του Υπουργού Μακεδονίας – Θράκης, ο Μαργαρίτης Τζίμας, κάνοντας αναφορά στον αείμνηστο Κωνσταντίνο Καραμανλή δηλώνει ότι :

«ήταν ο ίδιος, που τόλμησε να βγάλει τη χώρα από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, αλλά και να ταξιδέψει στην τότε Σοβιετική Ένωση, θέτοντας τις βάσεις μιας μακροχρόνιας αμείνων διμερούς σχέσης που σήμερα οδηγεί σε αποτελέσματα όπως αυτό της συμφωνίας για τον αγωγό Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολης» (Τζίμας, 2008).

Η γεωστρατηγική και γεωπολιτική διάσταση σε σχέση με τον αγωγό διατρέχει την κατεύθυνση των αποφάσεων και των δράσεων της ελληνικής κυβέρνησης σε όλη την περίοδο 2006 – 2009. Το υπόβαθρο των Διεθνών Σχέσεων είναι σαφές και δηλώνεται με κάθε ευκαιρία και σε κάθε άξονα ασκήσεως κυβερνητικής πολιτικής, ήτοι στα θέματα εξωτερικής πολιτικής, αναπτυξιακής πολιτικής και εσωτερικής πολιτικής με ιδιαίτερη έμφαση στην περιοχή της Μακεδονίας και της Θράκης, με τις δεδομένες ιδιαιτερότητες που έχουν αυτές οι περιοχές για την Ελλάδα.

Ο Ευριπίδης Στυλιανίδης, Υφυπουργός Εξωτερικών την περίοδο 2004 – 2007, τονίζει και την οικονομική διάσταση για την περιοχή :

«το όφελος, έξω από το γεωστρατηγικό που περιέγραψα, θα ήταν όμως και οικονομικό και ειδικότερα και για την περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με την

έννοια του ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να μπει στο χάρτη ως μια χώρα – κόμβος για τη διέλευση ενέργειας, δεύτερον θα μπορούσε να έχει άμεσα οφέλη από την αξιοποίηση αυτού του πλεονεκτήματος τα οποία σε ένα ποσοστό θα έμεναν στη Θράκη – υπήρχε τότε η πρόθεση αν θυμάμαι καλά 35 εκατομμύρια από τον ετήσιο τζίρο του αγωγού να μοιράζονται αναλογικά στους νομούς Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης με στόχο τα αντισταθμιστικά αναπτυξιακά έργα και τρίτον θα δημιουργούνταν και πολλές θέσεις εργασίας στην περιοχή και απ' αυτόν καθαυτόν τον αγωγό αλλά και από παράπλευρα έργα αξιοποίησης που θα μπορούσαν να γίνουνε όπως γίνεται συνήθως εκεί που περνάει ή που παράγεται πετρέλαιο.» (Στυλιανίδης, 2014).

Ο Αλέξανδρος Μαλλιός, πρέσβης της Ελλάδας στην Ουάσιγκτον από το Σεπτέμβριο του 2005 έως τον Ιούνιο του 2009, είναι επίσης σαφής για τη γεωπολιτική διάσταση του αγωγού :

«Για το Burgas – Αλεξανδρούπολη κατά βάση ήταν γεωπολιτικοί οι λόγοι. [...] Να τονίσω ότι η Ελλάδα δεν ήταν τότε στον ενεργειακό χάρτη. Ο Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν δική μας πρωτοβουλία σε συνεννόηση με ρωσικά συμφέροντα. Καταλάβαμε ότι αν γινόταν θα μας έβαζε στον ενεργειακό χάρτη της μεταφοράς πετρελαίου.» (Μαλλιός, 2014).

Στην ίδια κατεύθυνση, με μια επιφύλαξη σχετικά με την ενεργειακή σχέση με τη Ρωσία, είναι και η θέση του Παναγιώτη Μπεγλίτη, μέλους της αντιπολίτευσης στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο, ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ από το 2004 έως το 2007 και μετέπειτα βουλευτής της αξιωματικής αντιπολίτευσης με μακρά θητεία στην ελληνική διπλωματική υπηρεσία του ΥΠΕΞ, σχετικά με τους άξονες της ελληνικής πολιτικής για τον αγωγό :

«Δεν είναι μόνο τα ετήσια οφέλη σε χρήματα που θα παίρναμε με τη μορφή της ενοικίασης του εδαφικού μας χώρου για να περνάει ο αγωγός, είναι οι προσδοκώμενες επενδύσεις ευρύτερα στον τουριστικό και στον τομέα των υποδομών στην ευαίσθητη ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Το οικονομικό είναι το ένα το οποίο μέτρησε, είναι όμως και το γεωστρατηγικό γιατί στην ανάλυση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής η χώρα έπρεπε να παίζει, λόγω της στρατηγικής θέσης στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο, ένα ρόλο ενεργειακού κόμβου, ενεργειακής πύλης προς την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη σε μια περίοδο που ήδη είχαν αρχίσει να

αχνοφαίνονται οι πρώτες κρίσεις στον ενεργειακό τομέα και βεβαίως η προσπάθεια της Ε.Ε. να αποδευμεντεί σταδιακά από τον ασφυκτικό ενεργειακό εναγκαλισμό της Ρωσίας.» (Μπεγλίτης, 2014).

Τον αντίκτυπο του αγωγού στο οικονομικό επίπεδο, τόσο για την εθνική οικονομία, όσο και για την οικονομία της περιοχής έχουν μελετήσει οι Γκόγκας και Παπαδημητρίου συμπεραίνοντας ότι το έργο θα μπορούσε να καταστήσει την περιοχή «μοντέλο περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης» (Gogas and Papadimitriou, 2013: 200).

2.3 Εσωτερικές πολιτικές διαστάσεις

Δύο είναι οι βασικές διαστάσεις που θα εξετάσουμε στο εσωτερικό πολιτικό πεδίο στην Ελλάδα επί του έργου του αγωγού στη συγκεκριμένη περίοδο. Πρώτον, τη στάση της αντιπολίτευσης και δεύτερον τις περιβαλλοντικές αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν σχετικά με τον αγωγό, κυρίως από κινήματα πολιτών.

Στις 15 Μαρτίου 2007, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) σε ανακοίνωσή του, καλεί τους πολίτες να μην παρασυρθούν από τους πανηγυρισμούς της κυβέρνησης σχετικά με την υπογραφή της διακρατικής συμφωνίας. Εντάσσει τον αγωγό σε ένα πλαίσιο μεροληψίας υπέρ της πλουτοκρατίας, εμφανίζει ως κερδισμένους την Ε.Ε. και τη Ρωσία, αναφέρει ότι η Ελλάδα καθίσταται ενεργειακός δίαυλος στην περιοχή και τονίζει ότι ενδέχεται ο αγωγός να οξύνει τις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας και να θέσει σε κίνδυνο τη σταθερότητα στην περιοχή σε μια περίοδο ανταγωνισμών στον ενεργειακό τομέα (ΚΚΕ, 2007).

Λίγο πριν τις εθνικές εκλογές του Οκτωβρίου του 2009 το ΚΚΕ, μέσω της επίσημης εφημερίδας του, εντάσσει τον αγωγό και στους εσωτερικούς ελληνικούς κομματικούς ανταγωνισμούς αναφέροντας ότι *«πίσω από τέτοια έργα κυριαρχούν και εκφράζονται ενδοϊμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί και αντιθέσεις που καμιά σχέση δεν έχουν με τα πραγματικά λαϊκά συμφέροντα. [...] Με δεδομένο ότι οι ΗΠΑ αντιδρούν στην κατασκευή του αγωγού, η δήλωση αυτή του Γ. Παπανδρέου έδωσε την ευκαιρία στην κυβέρνηση να εμφανιστεί σαν υπέρμαχος του άλλου ιμπεριαλιστικού πόλου(!) και να δηλώσει ότι ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ “έριξε σκιά στις διμερείς σχέσεις της χώρας μας με τη Ρωσία”.*» (rizospastis.gr, 2009).

Πράγματι, η δήλωση του Προέδρου του ΠΑΣΟΚ, Γιώργου Παπανδρέου, στις 8 Σεπτεμβρίου 2009, στην Αλεξανδρούπολη, λίγες εβδομάδες πριν τις εκλογές της 4^{ης} Οκτωβρίου 2009, εγείρει έντονες ανιμαχίες μεταξύ κυβέρνησης και αξιωματικής αντιπολίτευσης που αγγίζουν ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και ιδιαίτερα τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Ρωσίας (In.gr, 2009a). Η προεκλογική περίοδος ήταν γενικότερα ιδιαίτερα οξυμένη και φορτισμένη, με το ΠΑΣΟΚ του Γ.Παπανδρέου να διαφαίνεται ως το επικρατών κόμμα στις επερχόμενες εκλογές, προσπαθώντας να διευρύνει τη διαφορά και να αυξήσει το ποσοστό του στην Επικράτεια.

Ο Γιώργος Παπανδρέου είχε δηλώσει στην Αλεξανδρούπολη :

«Διαφημίζουν τον περίφημο αγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολης, για τον οποίο βεβαίως παλέψαμε και εμείς, αλλά η διακρατική συμφωνία κατοχυρώνει τα συμφέροντα μόνο της μιας πλευράς. Εμείς θα διασφαλίσουμε τους περιβαλλοντικούς όρους και σε ξηρά και σε θάλασσα. Και κάθε μας συμφωνία θα γίνεται μετά από διαβούλευση, από διάλογο, από συζήτηση με την τοπική κοινωνία. Και φυσικά, η Ελλάδα θα διασφαλίσει τα συμφέροντά της τόσο στην κατασκευή, όσο και στη λειτουργία αυτού του αγωγού.» (Παπανδρέου, 2009b).

Η δήλωση αυτή είναι διαφορετικής υφής από εκείνη που είχε κάνει στον ίδιο τόπο τον Απρίλιο του 2006 :

«Ο Έβρος με ειδικά κίνητρα μπορεί να στηριχθεί και να παίζει αυτό τον ρόλο. Πρέπει να καλυφθούν και από εθνικούς πόρους και από χρηματοδότηση απ' την Ευρωπαϊκή Ένωση και απ' την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Ξέρετε ότι αντί να αυξηθούν οι ξένες επενδύσεις έχουμε αποεπένδυση στα δύο χρόνια της ΝΔ, ενώ είχαμε συνεχώς αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων; Αυτή είναι η πολιτική σας στα σύνορα της χώρας; Το στρατηγικό σχέδιο Έβρος 2010 της Νομαρχίας, αποτελεί ήδη έναν οδικό χάρτη για το που πρέπει να κατευθυνθούν οι επενδύσεις στον αγροτικό τομέα, στο εμπόριο, στις νέες τεχνολογίες και τον τουρισμό. Το Διεθνές Διαμετακομιστικό Κέντρο, ο αγωγός πετρελαίου Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης, είναι και αυτές αναπτυξιακές παράμετροι.» (Παπανδρέου, 2006).

Στη συνέντευξη τύπου στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, στις 13 Σεπτεμβρίου 2009, ο Παπανδρέου απάντησε σε ερώτηση για το θέμα της δήλωσής του για τον αγωγό ως εξής :

«Είναι βούλησή μας να προχωρήσει. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν διαπραγματευόμαστε συνεχώς κατά τη διάρκεια της εφαρμογής των συμφωνιών, διότι πράγματι ήταν μια λεόντεια συμφωνία υπέρ τρίτων, και όχι υπέρ της ελληνικής πλευράς. Άρα, λοιπόν, διαπραγμάτευση για τα συμφέροντα της χώρας. Και έθεσα ένα ακόμα ζήτημα όταν μίλησα στην Αλεξανδρούπολη, που είναι πολύ σημαντικό για την περιοχή, την περιβαλλοντική προστασία. Είναι ένας τόπος ομορφότατος, είναι ένας τόπος πράσινος, είναι ένας τόπος με βιοποικιλότητα, πρέπει να προστατευθεί. Αυτά είπα. Αλλά εμείς είμαστε εκείνοι που τελικά θα προχωρήσουν αυτή τη συμφωνία, διότι ακούμε πολλές φορές περί εγκαινίων, περί συμφωνιών, περί υπογραφών, αλλά στην πράξη, δεν έχουμε δει κάτι.» (Παπανδρέου, 2009a).

Λίγο αργότερα, στις 18 Σεπτεμβρίου 2009, ο Παπακωνσταντίνου, εκπρόσωπος τύπου του ΠΑΣΟΚ εκείνη την περίοδο, επιχείρησε να υποβαθμίσει το ζήτημα επικεντρώνοντας στους περιβαλλοντικούς όρους και όχι στο θέμα της επαναδιαπραγμάτευσης (In.gr, 2009b).

Σύμφωνα με τη Ντόρα Μπακογιάννη, «οι προεκλογικές δηλώσεις του πρώην Πρωθυπουργού Γιώργου Παπανδρέου, το 2009, ότι η συμφωνία για τον αγωγό χρήζει επαναδιαπραγμάτευσης, διότι “έχει σχεδιαστεί για να εξυπηρετεί μονομερώς τα ρωσικά συμφέροντα”, σε συνδυασμό με εθνικιστικές δηλώσεις άνευ αντικρίσματος, αποτέλεσαν την αρχή του τέλους αυτού του πολύτιμου έργου.» (Μπακογιάννη, 2012).

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα είχαν τεθεί από την πλευρά της αντιπολίτευσης και από τον Συνασπισμό (ΣΥΡΙΖΑ), ήδη από το 2007 (Λαφαζάνης, 2007). Ωστόσο, ενώ και από την πλευρά του ΣΥΡΙΖΑ, όπως και του ΚΚΕ, είχαν εγερθεί θέματα σχετικά με την εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα στο έργο (Γραφείο Τύπου ΣΥΡΙΖΑ, 2007), διατυπωνόταν η ανησυχία σχετικά με την καθυστέρηση των διαπραγματεύσεων του 2006 για ένα έργο «σημαντικό για την Ελλάδα και ευρύτερα», ζητώντας την επιτάχυνσή τους (syn.gr, 2007).

Ο Παναγιώτης Λαφαζάνης, στις 20 Σεπτεμβρίου 2009, με άρθρα του στηλίτευσε τη στάση Παπανδρέου και τις δηλώσεις του στην Αλεξανδρούπολη, χρεώνοντάς του ευθέως

πολιτική συμπεριφορά επηρεασμένη από εξωτερικούς παράγοντες (Λαφαζάνης, 2009b), συνδέοντάς τον με τα συμφέροντα των ΗΠΑ :

«Το ερώτημα, όμως, είναι γιατί επέλεξε να διαφοροποιήσει την άποψή του σε μέρες προεκλογικής περιόδου και, ακόμα χειρότερα, το έπραξε με τόσο άκομμο τρόπο και μάλιστα πάνω σε ένα τόσο σοβαρό θέμα όπως οι ενεργειακοί δρόμοι της περιοχής μας, όπου είναι πολύ γνωστό ότι υπάρχει σε εξέλιξη μια κρίσιμη στρατηγική διαμάχη ΗΠΑ - Ρωσίας; Πολλοί μπορούν να δώσουν πολλές ερμηνείες για την επιλογή του κ. Γ. Παπανδρέου. Κατά τη γνώμη μου, η παρέμβασή του δεν αφορά αποκλειστικά και μόνο το θέμα του Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολης, αλλά ο αγωγός είναι η αφορμή. Αφορμή για να στείλει ο κ. Γ. Παπανδρέου ένα σαφές συνολικότερο προεκλογικό δημόσιο μήνυμα στην Ουάσινγκτον ότι, αν επανεκλεγεί, θα επανέλθουν οι παλιές καλές μέρες δόξας και τιμής για τα αμερικάνικα συμφέροντα στην Ελλάδα και την περιοχή, όπως όταν ήταν υπουργός Εξωτερικών. Και θα επανέλθουν ακόμα, ίσως, καλύτερες αυτές οι μέρες, ανεξαρτήτως πολιτικού κόστους για την ελληνική πλευρά!» (Λαφαζάνης, 2009a).

Επιστρέφοντας στα περιβαλλοντικά ζητήματα, στην πλευρά της Ελλάδας, οι όποιες αντιδράσεις ήταν σχετικά περιορισμένες, αν και το συγκεκριμένο θέμα χρήζει περαιτέρω έρευνας. Περιορισμένης εμβέλειας εκδηλώσεις εναντίον του αγωγού διοργανώθηκαν από τους Οικολόγους Πράσινους το 2007 (ecogreens.gr, 2007), ηλεκτρονικά δημιουργήθηκε το blog «notoburgasalexandroupolispipe.blogspot.gr» το 2006 (CITIZEN, 2006), ενώ η ανάδειξη της εναντίωσης στον αγωγό βασίστηκε κυρίως σε άλλου τύπου περιβαλλοντικά προβλήματα και δραστηριότητες όπως ο λιθάνθρακας (Οικολογική Εταιρεία Έβρου, 2008), ή τα χρυσορυχεία (OXI ΣΤΟ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ ΟΧΙ ΣΤΟ ΧΡΥΣΟ (video), 2008). Υπήρξαν και κάποιες τοπικού βεληνεκούς αναλύσεις με γενικότερες αναφορές σε «ξένα συμφέροντα» (Αλεπάκος, 2009).

Σύμφωνα με την Οικολογική Εταιρεία Έβρου «ο αγωγός Μπουργκάς Αλεξανδρούπολης είναι ένα έργο που θα έχει τεράστιες και μη αναστρέψιμες επιπτώσεις για την Οικονομία, την Κοινωνία και το Περιβάλλον της περιοχής μας» (Οικολογική Εταιρεία Έβρου, 2009). Τον Ιούλιο του 2008 καταγράφονται – προβάλλονται μόνο από την ιστοσελίδα ecocorfu.gr – και κάποιες προσπάθειες συντονισμού των ομάδων πολιτών και των κινήσεων εναντίον του αγωγού της Αλεξανδρούπολης, με εκείνες του Burgas, όπου οι αντιδράσεις είναι πολύ πιο έντονες, με επίσης όμως περιορισμένο βεληνεκές όπως δείχνουν οι περίπου 150

θεάσεις μέχρι σήμερα του σχετικού βίντεο, προσπάθειες που κατά κύριο λόγο είχαν την πρόκληση δημοψηφίσματος στην περιοχή (*BURGAS NGO REP: 'THE OIL PIPELINES' PART 3 OF 3 OPATIJA CONF*, 2008). Από τα στοιχεία της παρούσας έρευνας δεν προκύπτουν πάντως κάποιες μαζικές ή έντονες αντιδράσεις των πολιτών των περιοχών της Ανατολικής Μακεδονίας ή της Θράκης, ούτε έχουμε δείγματα εκτεταμένης και οργανωμένης αντίδρασης πολιτών.

Σε επίπεδο αρθρογραφίας και έρευνας σε σχέση με τα περιβαλλοντικά ζητήματα και τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη, δράση ανέπτυξε η Μ.Κ.Ο. «'Αρχιπέλαγος', Ινστιτούτο Θαλάσσιας Προστασίας», με το άρθρο του Τσιμπίδη στα τέλη του 2009. Το κείμενο αυτό, πέρα από ορισμένες γενικές αναφορές σε ατυχήματα ανά τον κόσμο, μια χροιά ιδεολογικών τοποθετήσεων σχετικά με τα ιδιωτικά συμφέροντα και αρκετή κινδυνολογία, αναφέρεται μόνο σε μια μελέτη η οποία δεν είχε καν ολοκληρωθεί, *«αυτή την περίοδο το Αρχιπέλαγος υλοποιεί μελέτη για την κίνηση των πλοίων στο Αιγαίο και τη συνεπαγόμενη εκτίμηση κινδύνων θαλάσσιου ατυχήματος»* (Τσιμπίδης, 2009). Άλλες μελέτες που δημοσιεύτηκαν είχαν σχέση με το ευρύτερο οικοσύστημα και τον ποταμό Έβρο, συνδέοντας ένα πιθανό ατύχημα δεξαμενοπλοίου με μια οικολογική καταστροφή (Kanellopoulos et al., 2009: 1737–1738) ή παρουσίαζαν σενάρια περιπτώσεων διαρροών πετρελαίου (Genikomsidou and Ventikos, 2008).

Θέματα τέθηκαν και σχετικά με την αντισεισμική μελέτη του αγωγού από τον Τσελέντη, τον Σεπτέμβριο του 2009, μελέτη που όμως και αυτή δεν είχε ολοκληρωθεί και σύμφωνα με ανακοίνωση της εταιρείας Trans-Balkan Pipeline, *«βρίσκονται σε εξέλιξη αντισεισμικές μελέτες με βάση διεθνώς καθιερωμένες προδιαγραφές, συνυπολογίζοντας τόσο τις ιδιαιτερότητες του σεισμικού καθεστώτος, όσο και τις τοπικές παραμέτρους που σχετίζονται με τα εδάφη, τους γεωλογικούς σχηματισμούς, τη μορφολογία και τεκτονική συμπεριφορά της περιοχής. Πριν την ολοκλήρωση αυτών των μελετών δεν είναι ασφαλής η διατύπωση κανενός συμπεράσματος (ιδίως από μη συμμετέχοντες στο έργο)»* (Δήμας, 2009).

Από την πλευρά της, η Trans-Balkan Pipeline, η διεθνής εταιρεία του αγωγού που συστήθηκε το 2008 με βάση τις διακρατικές συμφωνίες Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρωσίας, διοργάνωνε ενημερωτικές ημερίδες στις περιοχές ενδιαφέροντος (TBP Press Release, 2009b), ενώ δημιούργησε και *«διαδικασία καταγραφής και διαχείρισης ερωτημάτων/παρατηρήσεων σχετικών με το έργο του αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη»* (TBP Press Release, 2009a),

με σκοπό να ενημερώσει τους πολίτες και να καταγράψει τις όποιες παρατηρήσεις και επιφυλάξεις σχετικά με τον αγωγό.

Σε ό,τι αφορά τις αντιδράσεις, ο Στυλιανίδης αναφέρει πως *«στην Ελλάδα δεν υπήρξε αντίδραση. Αντιθέτως. Θα μου επιτρέψετε επειδή το διάστημα εκείνο δεν ξέρω αν υπήρξαν μεμονωμένες αντιδράσεις πάντως την περίοδο που είχα εμπλοκή σ' αυτή την ιστορία, δηλαδή από το 2004 μέχρι το 2009, που ήταν η κυβέρνηση Καραμανλή, οι οποιεσδήποτε επιφυλάξεις ή αντιδράσεις κτλ ήταν πολύ πολύ απομονωμένες. Δηλαδή η διάθεση της τοπικής κοινωνίας ήταν απολύτως θετική.»* (Στυλιανίδης, 2014).

Σε ό,τι αφορά στις δηλώσεις Παπανδρέου και τα περιβαλλοντικά ζητήματα, ο Μπεγλίτης αναγνωρίζει ότι υπήρξαν υπερβολές, όμως εντάσσονταν αμιγώς στο προγραμματικό πλαίσιο της εποχής για το ΠΑΣΟΚ :

«Δεν υπήρχε η χροιά μιας προεκλογικής σκοπιμότητας. Αυτό θα συνέβαινε αν το περιβάλλον ήταν μια στρατηγική ή μια πολιτική συγκυριακή για τον Παπανδρέου και για το ΠΑΣΟΚ επί Παπανδρέου. Ήταν στο σκληρό πυρήνα της στρατηγικής το περιβάλλον. Όπως είπα και προηγουμένως ενδεχομένως και καθ' υπερβολή ορισμένες φορές ή αγνοώντας ρεαλιστικά τα όρια ανάπτυξης τέτοιων πολιτικών, ωστόσο όμως πιστεύω ότι ήταν μια ειλικρινής στάση που έβαζε στο κέντρο την περιβαλλοντική διάσταση. Όμως, δεν πρέπει να αγνοούμε και τις αντιδράσεις τότε, προσχηματικές ή ειλικρινείς της τοπικής κοινωνίας αλλά και ευρύτερων φορέων.» (Μπεγλίτης, 2014).

Ο Μαλλιός εμφανίζεται πιο κατηγορηματικός σχετικά με το ζήτημα, αναφέροντας πως *«ο κ. Παπανδρέου δεν είχε ξεκάθαρη γνώμη και κυρίως πλήρη γνώση. Προτού αναλάβει Πρωθυπουργός είχε ζητήσει απόψεις από διαφόρους, μεταξύ άλλων του είχαν πει και για έναν αγωγό από τη Λιβύη. Πιστεύω ότι γνώριζε από πρώτο χέρι ότι οι Αμερικανοί δεν θέλουν το Burgas – Αλεξανδρούπολη και το τερπίλισε 15-20 ημέρες πριν τις εκλογές.»* (Μαλλιός, 2014).

Συνοψίζοντας, επομένως, τις εσωτερικές πολιτικές διαστάσεις, διαπιστώνουμε ότι από την πλευρά της Κυβέρνησης ο αγωγός τέθηκε ως προτεραιότητα στην πολιτική της και απετέλεσε κορωνίδα της ευρύτερης ενεργειακής στρατηγικής με στόχο την ουσιαστική αναβάθμιση της θέσης της χώρας. Η ενεργειακή πολιτική ήταν δυναμική και άρχισε να αποδίδει καρπούς οι οποίοι όμως είχαν μακροπρόθεσμο άμεσο αντίκτυπο για τις εσωτερικές

πολιτικές εξελίξεις. Την ώρα που η Ελλάδα άρχιζε να βλέπει αποτελέσματα αυτής της πολιτικής, στο εσωτερικό της είχαν ξεκινήσει οι αντιπολιτευτικές τοποθετήσεις ενόψει των εκλογών. Η συζήτηση προς τις εκλογές δεν άφησε αλώβητους τους ενεργειακούς σχεδιασμούς οι οποίοι εντάχθηκαν στις αντεγκλήσεις των κομμάτων.

Αυτές οι εξελίξεις δεν ήταν δυνατό να εκτροχιάσουν τις ευρύτερες εκβάσεις, λειτούργησαν όμως σωρευτικά στα πλαίσια ενός έντονου πολιτικού διαλόγου που επηρέαζε την εσωτερική πολιτική κατάσταση. Αυτό δεν επέτρεπε μια ομόψυχη εθνική κατεύθυνση και αντίληψη, με αποτέλεσμα να τεθεί και η ενεργειακή πολιτική στα πλαίσια μικροκομματικών οπτικών.

2.4 Καταληκτικές επισημάνσεις

Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη απετέλεσε μια συνειδητή ελληνική κυβερνητική επιλογή, ενταγμένη στο ευρύτερο πλάνο μιας επιθετικής ενεργειακής πολιτικής κατά την περίοδο 2006 – 2009. Ως εθνική κρατική οντότητα η Ελλάδα αποφάσισε να κλιμακώσει τη συμμετοχή της στον ενεργειακό τομέα και με όρους γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής να κατασταθεί ενεργειακός κόμβος, θέτοντας σε προτεραιότητα την κατασκευή του πετρελαιοαγωγού που αφορούσε το τριμερές πεδίο μεταξύ Ελλάδας, Ρωσίας και Βουλγαρίας. Η πολιτική αυτή έχει προβολές κυρίως στο status quo του Αιγαίου και στην οικοδόμηση ισχυρών διμερών σχέσεων με τη Ρωσική Ομοσπονδία (Κοττάκης, 2011: 283–284).

Επρόκειτο για μια στρατηγικής φύσεως επιλογή, βασισμένη σε όρους εθνικούς συμφέροντος σε επίπεδο κράτους, η οποία χαρακτηρίστηκε ως ιστορικής σημασίας όταν υπεγράφησαν οι διακρατικές συμφωνίες. Η ιδέα για την υλοποίηση του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη υπήρχε από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 (Στυλιανίδης, 2014), προωθήθηκε τη δεκαετία του 1990 (Μαλλιός, 2014) και την περίοδο του 2006 – 2009 απετέλεσε κεντρική κυβερνητική επιλογή για την Ελλάδα από την κυβέρνηση Καραμανλή.

Η στόχευση αυτή συμβαδίζει με το πλαίσιο της περιόδου μετά το 2005 οπότε και παρατηρείται έντονη πολιτικοποίηση των θεμάτων του ενεργειακού τομέα, αιτιολογείται από τα προσδοκώμενα οικονομικά οφέλη και αποτελούσε βαρύνουσα σημασίας κίνηση για τις περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Τα κριτήρια της θεώρησης Allison και Zelikow πληρούνται υπό την έννοια των αντικειμενικών στρατηγικών στόχων ενώ ταυτόχρονα έχουμε και ισχυρά στοιχεία εσωτερικών πολιτικών διαστάσεων (*internal politics*) (Allison, 1999: 255–256).

Από την ανάλυσή μας σ' αυτό το κεφάλαιο αναδεικνύονται έντονα στάσεις και συμπεριφορές που επιβεβαιώνουν τη θεώρηση Τσαρδανίδη περί «εσωτερικοποίησης της εξωτερικής πολιτικής». Αυτές αφορούν κυρίως την προεκλογική περίοδο του Οκτωβρίου του 2009, οπότε και από την πλευρά του κόμματος του ΠΑΣΟΚ και του προέδρου του Γ. Παπανδρέου τίθενται ζητήματα που αφορούν στη διαφοροποίηση για λόγους πολιτικής τακτικής, για λόγους ιδεολογικούς και πολιτικού προγράμματος σε σχέση με τις ενεργειακές επιλογές και γενικότερα διεθνούς πολιτικής στο πλαίσιο της προσπάθειας του ΠΑΣΟΚ να κατακτήσει την εξουσία, περιλαμβάνοντας και αιτήματα των πολιτών που όπως δείξαμε είχαν περιορισμένο εύρος πριν τεθούν στο επίκεντρο της εσωτερικής προεκλογικής πολιτικής διαμάχης (Τσαρδανίδη, 2006: 129–135).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Το τοπικό/περιφερειακό σύστημα (regional system)

3.1 Οι βασικοί δρώντες του επιπέδου

Η περιφερειακή οπτική της παρούσας ανάλυσης σχετικά με τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη συνάδει, όπως έχουμε ήδη τονίσει, με τη σκιαγράφιση των Τζιφάκη και Φακιολά. Το επίπεδο ορίζεται στο χώρο που συστήνουν η ανατολική Ευρώπη, τα Βαλκάνια και η Μαύρη Θάλασσα, περιλαμβάνοντας γενικότερα δρώντες όπως η Ε.Ε., οι ΗΠΑ, η Ρωσία και σειρά από περιφερειακές δυνάμεις όπως η Ουκρανία, η Πολωνία, το Ιράν, η Τουρκία, η Ελλάδα και η Βουλγαρία (Τζιφάκης and Φακιολάς, 2010: 194–195). Θα μπορούσαν να προστεθούν γεωγραφικά ο Νότιος Καύκασος (ΕΕ, 2001) λόγω της εμπλοκής στον ενεργειακό τομέα, και το NATO, όμως ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη ως σταθερή μας παράμετρος και το κέντρο βάρους της μελέτης στην Ελλάδα, επιβάλουν ορισμένες βασικές περιοριστικές παραδοχές.

Πιο συγκεκριμένα, σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε κυρίως τις διαδράσεις που σχετίζονται με τη Βουλγαρία και την Τουρκία. Στοιχεία που έχουν να κάνουν με τους άλλους σημαντικούς δρώντες αναφέρονται σε σχέση με τις δύο χώρες αλλά και την Ελλάδα, όμως οντότητες όπως οι ΗΠΑ, η ΕΕ, η Ρωσία και το NATO, τις εντάσσουμε στο αμέσως επόμενο επίπεδο, εκείνο του διεθνούς συστήματος (*international system*), κυρίως λόγω της βαρύτητας των ενεργειών τους στο παγκόσμιο περιβάλλον (*global context*).

Η Βουλγαρία εξετάζεται ως μέρος της τριμερούς συμφωνίας για την κατασκευή του αγωγού σε ό,τι αφορά στις πολιτικές διαστάσεις, τις περιβαλλοντικές αντιδράσεις και την ενεργειακή διάσταση της συμμετοχής στο έργο. Η Τουρκία αναλύεται λόγω τις ιδιαίτερα έντονης δραστηριοποίησής στον ενεργειακό τομέα, τον επιδιωκόμενο ρόλο της ως ενεργειακό κόμβο και τους ανταγωνισμούς που προκαλεί η διαχρονική της, ευαίσθητη και πολλές φορές οξεία ή ακόμα και εχθρική, αλληλεπίδραση των κινήσεών της με την Ελλάδα (Kurov, 1998). Μέσα από τις διαδράσεις στον ενεργειακό τομέα θα αναζητήσουμε την εφαρμογή του μοντέλου ανάλυσής μας και τις πτυχές που πιθανώς αφορούν σε επιμέρους στοιχεία όπως

είναι τα παίγνια δύο επιπέδων, οι ενδο-συνασπισμιακοί ανταγωνισμοί και οι εκφάνσεις των αλληλεπιδράσεων μεταξύ ζητημάτων εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής που μπορούν να επηρεάσουν τις τελικές εκβάσεις στα ζητήματα των ενεργειακών αγωγών.

3.2 Η παράμετρος της Τουρκίας

Η παράμετρος της Τουρκίας φαίνεται ότι έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας την περίοδο 2006 – 2009 και μπορεί να μας δώσει χρήσιμα στοιχεία και για όσα συμβαίνουν σήμερα. Οι παρατηρήσεις του Μαλλιιά είναι κρίσιμες :

« ... θα έλεγα ότι ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιοι οι Αμερικανοί μιλούσαν για την τουρκική πολιτική στο θέμα του TGI, σχετικά με την επιθυμία της Τουρκίας να λειτουργήσει ως μεταπράτης, δεν εγγυάται ότι θα είναι ένας fair play εταίρος. Αν συνέβαινε το αντίστροφο, δηλαδή ένας αγωγός από την Ελλάδα να πηγαίνει αέριο στην Τουρκία, μπορεί να είχε μια λογική αυτό που λένε οι αμερικανοί. Αλλά εγώ πιστεύω ότι η τουρκική πολιτική τα τελευταία 4 χρόνια διακρίνεται από μια υπεροψία και μια αλαζονεία ακόμα και έναντι των ΗΠΑ. Αυτή την πληρώνει ο Erdoğan σήμερα. Μια αλαζονεία η οποία οφείλεται σε μια πραγματική οικονομική δύναμη και σε μια όμως απολυταρχική διάθεση διακυβέρνησης της Τουρκίας ελλείψει πολιτικού αντίβαρου και το ρόλου του στρατού. Άρα τι διασφαλίσεις θα είχε η Ελλάδα για το αν ένα ωραίο πρωί η Τουρκία ακολουθούσε άλλη συμπεριφορά στον αγωγό ;» (Μαλλιιάς, 2014)

Η ανάλυση της θέσης της Τουρκίας στην περιοχή και ειδικά στον ενεργειακό τομέα μας φέρνει – για την Ελλάδα – στην επίκληση δύο βασικών συστατικών του πυρήνα του ρεαλισμού όπως τα είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο : την επιβίωση (*survival*) και την αυτοβοήθεια (*self-help*).

Ο ρόλος της Τουρκίας στον ευρύτερο χώρο της Ευρασίας και στον ενεργειακό τομέα αναβαθμίστηκε αποφασιστικά μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Η γεωγραφική της θέση αποτελεί το επίκεντρο της περιοχής, με αποτέλεσμα να είναι κομβικής σημασίας τόσο για τη διέλευση ενεργειακών αγωγών, όσο και για τη διέλευση πλοίων μέσω του ελέγχου της στα Στενά του Βοσπόρου. Στην προσπάθειά της να αυξήσει το κύρος της, ήδη από τις αρχές του 1990, χρησιμοποίησε τα τέλη διελεύσεως από την περιοχή της, τους περιορισμούς που μπορούσε να

θέσει στο Βόσπορο για την κυκλοφορία των πλοίων, και τη θέση της σε ό,τι αφορά στην προσέγγιση στους ενεργειακούς πόρους της Ευρασίας, ενώ αντιτάχθηκε σε κάθε ρωσική προσπάθεια για επέκταση του δικτύου αγωγών της προς την περιοχή της Μαύρης θάλασσας (Öğütçü, 1995: 55).

Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν από εκείνη την περίοδο η «απάντηση» της Ρωσίας στην προοπτική απαγόρευσης της Τουρκίας για το πέρασμα μεγάλων πετρελαιοφόρων πλοίων από τα Στενά, ή στις τακτικές καθυστερήσεων που εφήρμοζε σχετικά με τη διέλευσή τους (Öğütçü, 1995: 56). Στην Ελλάδα, ήδη από το 1994, όταν και διαφαινόταν ο ευρωπαϊκός ενεργειακός προσανατολισμός προς τα ανατολικά, διατυπωνόταν από τον τότε Υπουργό Βιομηχανίας, Κώστα Σημίτη, η αγωνία για να ενταχθεί η Ελλάδα στο νέο ενεργειακό χάρτη και να μη μονοπωλήσει η Τουρκία το ρόλο της χώρας διελεύσεως ενεργειακών πόρων (Öğütçü, 1995: 54).

Στις αρχές του 1995, οι ΗΠΑ είχαν ήδη επισήμως ενημερώσει την Τουρκία, το Αζερμπαϊτζάν και τη Ρωσία ότι για την ενεργειακή σύνδεση των χωρών της Κασπίας θάλασσας με τη Μαύρη θάλασσα, προτιμούσαν διαδρόμους που θα κατέληγαν στην Τουρκία μέσω Γεωργίας ή Αρμενίας (Blank, 1995: 377). Οι γεωστρατηγικοί και γεωπολιτικοί λόγοι μιας τέτοιας εύνοιας είναι προφανείς.

Η σύνδεση των ΗΠΑ και του NATO και των γεωπολιτικών επιδιώξεών τους στην περιοχή, επιδιώξεις που ευνοούσαν το ρόλο της Τουρκίας στον ενεργειακό χάρτη, κορυφώθηκαν επί του πρακτέου με τη στήριξή τους στη δημιουργία του αγωγού πετρελαίου BTC (Baku–Tbilisi–Ceyhan), ενός αγωγού με αμιγή χαρακτηριστικά επίτευξης πολιτικών σχεδιασμών για την υλοποίηση των οποίων προσπάθησαν σκληρά αμφοτέρως οι διακυβερνήσεις Clinton και Bush (Starr and Cornell, 2005: 80). Η περίπτωση του αγωγού BTC, που άρχισε να λειτουργεί τον Μάιο του 2006, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα που ενισχύει τη θέση μας για την ένταξη του ενεργειακού τομέα στο πεδίο της κατανομής ισχύος, καθώς υπήρξε από την αρχή ένας αγωγός με αμφισβητούμενη οικονομική προοπτική και βιωσιμότητα, καλύπτοντας μια περιοχή που δεν έχει τα αποθέματα ώστε να εξυπηρετήσει τη χωρητικότητά του (Nourzhanov, 2006: 60–62).

Μετά τον πόλεμο μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας, το 2008, η Τουρκία βρέθηκε στο σταυροδρόμι κρίσιμων επιλογών. Οι δικές της επιδιώξεις ώστε να γίνει το πιο σημαντικό

διαμετακομιστικό ενεργειακό κέντρο της περιοχής, την έφεραν σε δύσκολη θέση καθώς έπρεπε να ισορροπήσει μεταξύ ΗΠΑ – NATO (με την ΕΕ να κινείται σταδιακά προς αυτή την πλευρά) και Ρωσίας, με τους ανταγωνισμούς μεταξύ των αγωγών Nabucco και South Stream να έχουν ήδη αρχίσει (Saiwetz, 2009: 100–105).

Η περίοδος 2006 – 2009 είναι για την Τουρκία μια περίοδος κατά την οποία έχει ήδη καταφέρει να καταστεί ενεργειακός διάδρομος από την Κασπία προς τη Δύση με τη σαφή στήριξη των ΗΠΑ, αναπτύσσει δυναμικά την προοπτική να γίνει ενεργειακός διάδρομος από την Ευρασία και τη Μέση Ανατολή και διατηρεί πολιτική ανοιγμάτων προς τη Ρωσία με στόχο να γίνει ενεργειακό διαμετακομιστικό κέντρο (*energy hub*) (Bilgin, 2010).

Με αυτά τα επιγραμματικά δεδομένα, στις αρχές του 2006 η Ελλάδα βρισκόταν ήδη αρκετά πίσω σε σχέση με την Τουρκία. Όπως προβλέπει η ρεαλιστική θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων, η επιταγή της «επιβίωσης» οδήγησε την Ελλάδα στο να αναζητήσει τρόπους για να ανταγωνιστεί την Τουρκία. Η λογική της «αυτοβοήθειας» επέτασσε οι αποφάσεις και οι κινήσεις της να είναι γρήγορες, αποφασιστικές και ικανές ώστε να καλύψουν το χαμένο έδαφος και να την εντάξουν δυναμικά σε εκείνο που συζητιόταν παγκοσμίως χωρίς όμως την ουσιαστική δική της συμμετοχή, στον ενεργειακό χάρτη.

3.3 BSEC, AMBO, Nabucco, South Stream, ITGI/TGI

Στο πεδίο των ενεργειακών αγωγών οι ανταγωνισμοί εστιάζονται σε τέσσερις κύριους παράγοντες (Cohen et al., 2011). Πρώτον, στην χάραξη του αγωγού, ήτοι στην επιλογή των χωρών από τις οποίες θα περάσει ένας αγωγός από το σημείο έναρξης μέχρι το σημείο τερματισμού του. Δεύτερον, στα τέλη διελεύσεως που θα πρέπει να πληρώνονται στις χώρες που διασχίζουν (*transit fees*) (von Hirschhausen et al., 2005). Τρίτον, στο μίγμα του αερίου ή του πετρελαίου που θα περνά μέσα από τον αγωγό, δηλαδή από ποιες χώρες μπορεί να προέρχεται η ενέργεια που θα διαπερνά τον αγωγό (Cremer et al., 2003: 9–11). Τέταρτον, στο επίπεδο της χρηματοδότησης και της εταιρικής σύνθεσης πάνω στον αγωγό, ένα σημείο στο οποίο συναντούνται εθνικοί και επιχειρηματικοί πόροι, με αποτέλεσμα να επισυμβαίνουν συγκερασμοί μεταξύ εθνικών και επιχειρηματικών συμφερόντων (Ericson, 2009).

Κάθε ένας από αυτούς τους παράγοντες μπορεί να επηρεάζει αποφασιστικά το ύψος της τιμής της ενέργειας που παρέχεται στην κάθε χώρα διελεύσεως, ανάλογα με το συμβόλαιο που συμφωνείται (Spanjer, 2007: 2891–2897). Τέλος, οι ανταγωνισμοί επεκτείνονται και στο πεδίο των κοιτασμάτων, εκεί όπου μια χώρα μέσω των επενδύσεών της μπορεί να αποκτή πρόσβαση και εκμετάλλευση στα κοιτάσματα μιας άλλης χώρας (Yergin, 2006).

Γίνεται κατανοητό ότι πολιτικές όπως αυτή της διαφοροποίησης (*diversification*) που επιδιώκεται στο επίπεδο της Ε.Ε. από τις αρχές του 2000 και με επιτεινόμενη ένταση από το 2009 και μετά, αγγίζουν κάθε έναν από τους παραπάνω παράγοντες με σκοπό να μειώσουν όσο το δυνατόν περισσότερο την εξάρτηση από μια και μόνο πηγή ενέργειας ή να αναιρέσουν μονοπωλιακές τακτικές στους καθορισμούς των τιμών (Pirani et al., 2009: 58–63).

Η κορύφωση των διεργασιών υλοποίησης του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη συνέπεσε με την περίοδο έντονων διαβουλεύσεων, σχεδιασμών και μεταβολών σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο σχετικά με τις ρωσικές πηγές ενέργειας ή με εκείνες που επηρέαζε η Ρωσία καταλυτικά (Christie, 2009). Προκειμένου να εξετάσουμε τις αλληλεπιδράσεις του περιφερειακού επιπέδου της ανάλυσής μας, είναι χρήσιμο να αναφέρουμε τις ανταγωνιστικές προοπτικές των υποδομών σε αυτή την περίοδο, κυρίως με το βλέμμα στραμμένο στις χώρες που έχουμε επικεντρωθεί.

Όπως είδαμε, από τις αρχές του 1990 η Τουρκία προσπαθεί να ενδυναμώσει τον ενεργειακό ρόλο της στην περιοχή. Μια από τις σημαντικές θεσμικές πρωτοβουλίες της ήταν η έμπνευση και η επιδίωξη για τη δημιουργία του BSEC [Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ)], ενός οργανισμού οικονομικής συνεργασίας που περιλαμβάνει 12 κράτη της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου (Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Αρμενία, Βουλγαρία, Γεωργία, Ελλάδα, Μολδαβία, Ουκρανία, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σερβία και Τουρκία) (mfa.gr, 2012). Πρόκειται για έναν περιφερειακό θεσμικό οργανισμό που από τις αρχές του 2000 απέκτησε έντονη ενεργειακή διάσταση στην προβληματική του και ως εκ τούτου δεν μπόρεσε να διαφύγει από τα ευρύτερα δρώμενα των εθνικών και πολιτικών ανταγωνισμών στο πεδίο των ενεργειακών αγωγών (Winrow, 2002: 139–150).

Η Ελλάδα, παρότι υπήρξε ιδρυτικό μέλος, έδειξε μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον Οργανισμό μετά το 1995 και είχε την πιο ενεργή της περίοδο από το Νοέμβριο του 2004 έως τον Απρίλιο του 2005 οπότε και διένυσε τη δεύτερη προεδρία της στον Οργανισμό (Manoli, 2007: 68–76). Ως μοναδικό μέλος της Ε.Ε. – εκείνη την περίοδο – στον BSEC, η Ελλάδα βρήκε ένα πρόσφορο μέσο για το άνοιγμά της στην περιοχή των Βαλκανίων και ανέλαβε το ρόλο του γεφυροποιού μεταξύ των χωρών του BSEC και της Ε.Ε. (Manoli, 2007: 79–81).

Ο Οργανισμός αναγνωρίζεται ότι συνέβαλε στην πολιτική σταθερότητα στην περιοχή και ότι αναβάθμισε την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων μεταξύ των μελών του, ενώ παράλληλα ως στόχος του τέθηκε η διμερής προσέγγιση με την Ε.Ε. (Tsardanidis, 2005). Ο λόγος που αναφέρουμε τον BSEC σε αυτό το σημείο είναι διότι σε συνδυασμό με την έγκριση του «Θεματολογίου της Θεσσαλονίκης για τα Δυτικά Βαλκάνια : Πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», το 2003 (European Council, 2003), και την υιοθέτηση από πλευράς Ε.Ε. της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (European Neighbourhood Policy - NPP), το 2004 (Emerson et al., 2007: 1–5), η Ελλάδα όδευε προς την τριετία 2006 – 2009 με έναν αναβαθμισμένο ρόλο στα Δυτικά Βαλκάνια ως μοναδικό κράτος – μέλος της Ε.Ε. στην περιοχή, αλλά και στον BSEC, τον οποίο καλούνταν να φέρει σε γραμμή συνεννόησης με την Ε.Ε.. Ήταν λοιπόν λογικό με αυτά τα δεδομένα να θεωρεί τη δική της περιφερειακή θέση ενισχυμένη και να διεκδικήσει και έναν πιο προωθημένο ρόλο στον ενεργειακό χάρτη της ευρύτερης περιοχής.

Οι ενεργειακοί σχεδιασμοί όμως ήταν σε αναντιστοιχία με αυτή την αισιόδοξη οπτική. Τον Μάιο του 2006, στην Τουρκία ολοκληρώνεται με τη στήριξη των ΗΠΑ και του NATO ο πετρελαιαγωγός BTC. Παράλληλα στον αγωγό αυτό ολοκληρώνεται, με την επίσης σαφή στήριξη των ΗΠΑ, το Δεκέμβριο του 2006 και ο BTE ή SCP (Baku-Tbilisi-Erzurum/ South Caucasus Pipeline), αγωγός που μεταφέρει αέριο από το Αζερμπαϊτζάν και το κοίτασμα του Shah Deniz με προοπτική να προμηθεύσει και την Ελλάδα, περνώντας όμως και πάλι από τουρκικό έδαφος (Bogle, 2006).

Αν προσθέσουμε και τον αγωγό Blue Stream, που λειτουργεί από το 2006 και μεταφέρει υποθαλάσσια φυσικό αέριο από τη Ρωσία απευθείας στην Τουρκία, έργο που είχε βασιστεί στο άνοιγμα της δεύτερης προς την πρώτη (Bacik, 2001: 89–92), γίνεται αντιληπτό ότι η Τουρκία ήδη το 2006, υπό σχετική ισορροπία με τα ρωσικά και τα αμερικανικά συμφέροντα, ήταν πολύ κοντά στο να πραγματοποιήσει το όνειρο του ενεργειακού κόμβου

(*energy hub*). Το μόνο στοιχείο που απέμενε ίσως για να ολοκληρωθεί μια τέτοια επιδίωξη ήταν η κατασκευή του αγωγού Samsun–Ceyhan, ο οποίος «εάν υιοθετείτο θα μπορούσε να καταστήσει πραγματικά το Ceyhan ένα hub πετρελαίου για τη διεθνή αγορά, να αναβαθμίσει γεωστρατηγικά πλήρως τη θέση της Τουρκίας και να πετάξει εντελώς εκτός του ενεργειακού χάρτη την Ελλάδα.» (Στυλιανίδης, 2014).

Εντός αυτών των συνθηκών η Ελλάδα παρακολουθούσε ήδη από το 2004 (bbc.co.uk, 2004) τη στήριξη των Αμερικανών σε έναν ακόμα αγωγό που την έθετε εκτός σχεδιασμών, τον αγωγό πετρελαίου AMBO που περιελάμβανε την Αλβανία, την ΠΓΔΜ και τη Βουλγαρία, ξεκινώντας από το Burgas και τερματίζοντας στο Vlora, το δεύτερο μεγαλύτερο λιμάνι της Αλβανίας, με δύο τριμερή πρωτόκολλα να υπογράφονται κατά τη διάρκεια του 2006 (Marketos, 2008: 20–21). Το ερώτημα για το αν ο AMBO ήταν η «απάντηση» στον Burgas – Αλεξανδρούπολη ή αν ίσχυσε το αντίστροφο, είναι ενδιαφέρον αλλά δεν διαφοροποιεί πολύ τη γενική εικόνα. Είναι σαφές πάντως ότι ο Burgas – Αλεξανδρούπολη, εντός αυτού του πλαισίου φάνταζε ως η ρωσική πρωτοβουλία μέσα στον ανταγωνισμό της περιοχής (Blank, 2007).

Βγαίνοντας από το αμιγώς περιφερειακό επίπεδο, πρέπει να αναφερθούμε και σε δύο ακόμη αγωγούς που οι σχεδιασμοί τους λειτουργούσαν καθαρά ανταγωνιστικά, με τις σχετικές διεργασίες τους να κορυφώνονται εντός της τριετίας 2006 – 2009. Πρόκειται για τους αγωγούς φυσικού αερίου Nabucco και South Stream.

Ο Nabucco ήταν ένα φιλόδοξο σχέδιο που σκόπευε να μεταφέρει αέριο από την περιοχή της Κασπίας θάλασσας, ξεκινώντας και πάλι από την Τουρκία και καταλήγοντας στην Αυστρία, αντιμετωπίζοντας όμως σοβαρά προβλήματα σχετικά με τις δυνατότητες εφοδιασμού από το Αζερμπαϊτζάν λόγω περιορισμών των κοιτασμάτων (Crooks, 2009). Η ανάμιξη και ο φαβοριτισμός του αμερικανικού παράγοντα και σε αυτό το έργο ήταν παραπάνω από εμφανείς και μάλιστα τον Απρίλιο του 2009 η διοίκηση Obama ανέθεσε στον πρώην πρέσβη των ΗΠΑ στην Ε.Ε., Morningstar, να προσφέρει συμβουλευτικές υπηρεσίες στην Ε.Ε. (Barber, 2009).

Η εμπλοκή του Morningstar δεν είναι τυχαία. Μαζί με τους Bryza και Fried την περίοδο 2006 – 2009 πρωταγωνίστησαν στο lobbying (προσπάθεια επηρεασμού και δημιουργίας θετικά προσκείμενων φορέων) που γινόταν υπέρ των αμερικανικών

συμφερόντων τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όσο και σε επίπεδο ελληνικής κυβέρνησης, με ιδιαίτερα πειστικό τρόπο και μεθόδους όπως η δημοσίευση και η κατασκευή εκθέσεων και papers εναντίον του South Stream (Μαλλιός, 2014). Ο Nabucco ήταν ένα ακόμα σχέδιο που παρέκαμπε την Ελλάδα και ενίσχυε αποφασιστικά τη θέση της Τουρκίας στον ενεργειακό χάρτη, θέση που συνεχώς ενισχυόταν στην περιοχή, μεταξύ άλλων και λόγω των ενεργειακών αγωγών (Pope, 2010).

Το αντίπαλο δέος στον αγωγό Nabucco ήταν ο South Stream. Για τη Μόσχα ο Nabucco ήταν μια ευθεία και *«σοβαρή απειλή για την οικονομική της άνθηση»*, την ώρα που η Ρωσία στηρίζει την οικονομική της ανάπτυξη στον ενεργειακό τομέα και βλέπει τις ΗΠΑ και το NATO να κινούνται συνεχώς απειλητικά προς αυτού του είδους τα συμφέροντά της (Shleifer and Treisman, 2011). Εξ αυτού του λόγου η αντίδρασή της στον Nabucco – που είχε και τη στήριξη της Ε.Ε. – ήταν ολοκληρωτική, φτάνοντας να αγοράσει κοιτάσματα του Shah Deniz για να αποκλείσει τη δυνατότητα εφοδιασμού του (Clark and Bierman, 2009).

Η διεκυστίνδα μεταξύ των δύο σχεδίων συνεχίζεται με τη Ρωσία να στοχεύει στο να τελεσφορήσει ο South Stream (Marson, 2012). Η χάραξη του South Stream προέβλεπε ότι ο αγωγός *«θα ξεκινάγε από τον τερματικό σταθμό Μπερεγκόβαγια στη Ρωσική ακτή του Εύξεινου Πόντου, θα διέσχιζε για 900 χλμ τον Εύξεινο Πόντο από ανατολάς προς δυσμάς μέχρι να προσεγγίσει τη βουλγαρική ακτή κοντά στη Βάρνα. Εκεί θα χωριζόταν σε δύο κλάδους: ο βόρειος κλάδος θα διέσχιζε τη Ρουμανία και την Ουγγαρία για να καταλήξει στην Αυστρία, ενώ ο νότιος κλάδος θα διέσχιζε την Ελλάδα και το Ιόνιο Πέλαγος για να καταλήξει στη Νότια Ιταλία. Προβλέπεται και επέκταση προς Σερβία - Βοσνία - Σλοβακία και Β. Ιταλία»* (Βιδάκης et al., 2012: 97). Επρόκειτο δηλαδή για ένα σχέδιο, μόλις το δεύτερο μετά τον Burgas – Αλεξανδρούπολη, που περιελάμβανε στη χάραξή του την Ελλάδα και όχι την Τουρκία.

Η Ελλάδα, έχοντας ξεκινήσει την αναθέρμανση των σχέσεων με τη Ρωσία στον ενεργειακό τομέα μέσω του Burgas – Αλεξανδρούπολη, έβρισκε ένα παράθυρο ευκαιρίας για την ένταξή της σε ένα μεγάλο project φυσικού αερίου. Τον Ιούνιο του 2007 μετά από μια συνάντηση Putin – Καραμανλή στα πλαίσια του BSEC, στην Κωνσταντινούπολη, δήλωσε την πρόθεσή της να συμμετάσχει στο έργο του South Stream, στις 29 Απριλίου του 2008 υπέγραψε το μνημόνιο συνεργασίας και στις 28 Αυγούστου του 2008 εγκρίθηκε η συμφωνία στο Ελληνικό Κοινοβούλιο με θετική ψήφο όλων των κομμάτων πλην του ΣΥΡΙΖΑ που

επικαλέστηκε οικολογικές επιφυλάξεις και του ΚΚΕ που ψήφισε «παρών» σε μια από τις σπάνιες περιπτώσεις που δεν καταψήφισε (Tziampiris, 2010: 80–83).

Τελευταία αλλά εξίσου σημαντική και χρήσιμη είναι η αναφορά σε αυτό το σημείο στον αγωγό – σύνδεσμο ITGI (Turkey–Greece Interconnector) μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, αγωγός που την εποχή που εγκαινιάστηκε εμφανιζόταν ως προάγγελος του TGI (Turkey-Greece-Italy) για τη σύνδεση με την Ιταλία, και αργότερα κατέληξε να αποτελεί κομμάτι του TAP (Trans Adriatic Pipeline) (neurope.eu, 2012).

Ο σύνδεσμος εγκαινιάστηκε στις 18 Νοεμβρίου 2007 από τους Πρωθυπουργούς Ελλάδας και Τουρκίας, Καραμανλή και Erdoğan, παρουσία του Bodman, Υπουργού Ενέργειας των ΗΠΑ και του Aliyev, Προέδρου του Αζερμπαϊτζάν, ένας σύνδεσμος που άνοιγε το διάδρομο στο φυσικό αέριο της Κασπίας με παράκαμψη της Ρωσίας (Carassava, 2007). Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι τον Ιούλιο του 2009, περίπου 2 χρόνια μετά, και τρεις μήνες πριν από τις εκλογές του 2009, η Μπακογιάννη ως Υπουργός Εξωτερικών είχε επισκεφθεί το Αζερμπαϊτζάν, δηλώνοντας τη στήριξη της ελληνικής κυβέρνησης στον αγωγό TGI (kathimerini.gr, 2009). Η υπογράμμιση των χρονικών διαφορών έχει τη σημασία της καθώς δείχνει τις καθυστερήσεις που υπήρχαν στις εξελίξεις αλλά και το περιθώριο των όποιων ανακατατάξεων στους σχεδιασμούς, σε μια περίοδο πολύ συμπιεσμένου πολιτικού χρόνου λόγω των έντονων διεργασιών στον ενεργειακό τομέα.

Επιπλέον, το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη βαρύτητα με γνώμονα τις ανησυχίες που εκφράζονταν περί υπέρμετρων ελληνικών προσχωρήσεων προς τις ρωσικές επιδιώξεις (Κοττάκης, 2011: 219). Και αποκτά μεγαλύτερη σημασία αν αναλογιστούμε ότι εξαιτίας αυτού του διασυνδεδετήριου ελληνοτουρκικού αγωγού, η Ελλάδα έγινε η *«πρώτη αλλά και μοναδική μέχρι σήμερα [2014] χώρα της ΕΕ που εφοδιάζεται και με κασπιακό αέριο»* (Σιταράς, 2014a: 165).

Στην ομιλία του στα εγκαίνια ο Καραμανλής δηλώνει για την Τουρκία πως *«ο αγωγός επενεργεί ευεργετικά στις μεταξύ μας σχέσεις. Από τον Έβρο στέλνουμε σήμερα ένα σημαντικό μήνυμα συνεργασίας, μέσα από νέους διαύλους. Μήνυμα για καινούργιες ευκαιρίες και νέες δυνατότητες. Μήνυμα για την ανάπτυξη, την πρόοδο και την ευημερία των δυο λαών»*, μιλώντας για κοινό ενεργειακό μέλλον μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας (In.gr, 2007). Η Ελλάδα μέχρι τα τέλη του 2007, ουσιαστικά είχε μπει στον ενεργειακό χάρτη, επί του πρακτέου, με

απτά έργα, συμφωνίες και επαφές σε κορυφαίο επίπεδο, διεκδικώντας το δικό της ενεργειακό ρόλο στο περιφερειακό της περιβάλλον.

Ωστόσο, η οπτική του αμερικανικού παράγοντα σε σχέση με τους προαναφερθέντες αγωγούς, το Σεπτέμβριο του 2008, γινόταν ξεκάθαρη και σαφής. Σε συνέντευξή του ο Bryza, πλέον αναπληρωτής βοηθός υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, δηλώνει :

«Η Ελλάδα θα λάβει τις δικές της ανεξάρτητες αποφάσεις. Πριν από μερικά χρόνια η χώρα σας αποφάσισε ότι ο αγωγός Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας (TGI) αποτελούσε την κορυφαία στρατηγική της προτεραιότητα. Άλλαξε άποψη πριν από ενάμιση περίπου χρόνο όταν αποφάσισε να προχωρήσει ταυτόχρονα και με τον αγωγό South Stream. Δεν πρέπει να κοροϊδευόμαστε. Πολλοί λένε ότι ο TGI, ο South Stream και ο Nabucco είναι συμπληρωματικοί, και αυτό ακούγεται καθησυχαστικό, όμως η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Η Ρωσία χάραξε τον South Stream για να «σκοτώσει» τον TGI και τον Nabucco, και θα στηριχθεί στην Κασπία για να τροφοδοτήσει τον South Stream. Προσπαθεί να μεταφέρει αέριο από το Αζερμπαϊτζάν, το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Καζαχστάν, για να γεμίσει τον South Stream γιατί το δικό της δεν αρκεί. Από την οπτική της Ρωσίας θα γίνει είτε ο TGI και ο Nabucco είτε ο South Stream. Εναπόκειται στην Ελλάδα να κάνει τη δική της επιλογή για το εάν επιθυμεί να εμβαθύνει την εξάρτησή της από τη Ρωσία πριν διαφοροποιήσει την τροφοδοσία της. Αλλά η γενική θέση του NATO, της E.E. και των ΗΠΑ είναι πως τώρα δεν είναι η στιγμή για «κανονική εμπορική συνεργασία» (business as usual) με τη Ρωσία. Ακόμη και αν υπήρξαν παλαιότερες δεσμεύσεις, η απόφαση να προχωρήσει κάποιος στην εμβάθυνση προηγούμενων δεσμεύσεων θα υπονοούσε ότι συνεχίζεται κανονικά η συνεργασία με τη Ρωσία, όταν όλοι στην ευρωατλαντική κοινότητα στέλνουμε το ξεκάθαρο μήνυμα ότι τώρα δεν είναι η ώρα για συνέχιση της συνεργασίας με τη Ρωσία.» (Ελλης, 2008).

Παράλληλα όμως η Τουρκία διατηρούσε τα ανοίγματά της στον ενεργειακό τομέα προς τη Ρωσία με λεπτούς χειρισμούς, μια Τουρκία που σύμφωνα με δηλώσεις της Hillary Clinton, για τις ΗΠΑ, ήταν μια εκ των επτά αναδύομενων δυνάμεων με τις οποίες συνεργάζονται για να λύσουν τα παγκόσμια προβλήματα (Abramowitz and Barkey, 2009).

Τον Αύγουστο του 2008, όταν και υπήρχε η κρίση με τη Γεωργία, ο Erdoğan πήγε στη Ρωσία για να συζητήσει το ενδεχόμενο ο South Stream να γίνει και να περάσει από την Τουρκία, κίνηση που ήταν σε αντιδιαστολή με την πολιτική του NATO και της Ε.Ε. εκείνη την εποχή (Abramowitz and Barkey, 2009). Η ειδική σχέση Τουρκίας και Ρωσίας, με την πρώτη να έχει πάντα στραμμένο το βλέμμα της στον ενεργειακό της στόχο και την αναζήτηση πρωτοκαθεδρίας στο περιφερειακό επίπεδο, είχε αποδειχθεί και από τη συγκρατημένη στάση της στις περιόδους της «ροζ» και της «πορτοκαλί» επανάστασης σε Γεωργία και Ουκρανία αντίστοιχα (Triantaphyllou, 2007: 298). Ένα χρόνο αργότερα, τον Αύγουστο του 2009, η Τουρκία θα εξασφάλιζε την είσοδό της στο σχέδιο του South Stream και την προοπτική του αγωγού Blue Stream 2 (The Associated Press, 2009), ενός αγωγού που αν υλοποιείτο θα μπορούσε να μεταφέρει ρωσικό αέριο μέχρι το Ισραήλ (Trenin, 2009a).

Οι εξελίξεις αυτές, παράλληλα με τα όσα διαδραματίζονταν στην Ελλάδα στα τέλη του 2009 και το διαφαινόμενο πάγωμα των ελληνορωσικών σχέσεων από πλευράς Παπανδρέου (Μαλλιός, 2014), ουσιαστικά ακύρωναν τις επιδιώξεις της Ελλάδας σε σχέση με τον South Stream, αφού η Τουρκία έμπαινε σε έναν αγωγό που υποτίθεται ότι δεν θα ήταν καν μέρος του (Tziampiris, 2010: 86–87).

Χρήσιμο, ιδιαιτέρως για περαιτέρω έρευνα, είναι και το συμπέρασμα των Tekin και Williams, οι οποίοι αναλύοντας την τουρκική ενεργειακή πολιτική περίπου την ίδια περίοδο (2006-2009) καταλήγουν στο ότι η Ε.Ε., προκειμένου να πετύχει την ενεργειακή της διαφοροποίηση (*diversification*) πρέπει να μετριάσει την αμφιθυμία της σχετικά με την προσχώρηση της Τουρκίας σε αυτήν (Tekin and Williams, 2009: 352). Δηλαδή, πρόκειται για ένα θέμα που, αν και στην Ελλάδα δημιουργούσε διλήμματα και ενδεχομένως αντιπαλότητες με τους συμμάχους της, στην Τουρκία άνοιγε πόρτες και μάλιστα αμφίπλευρες και πολυεπίπεδες.

3.4 Οι παραδοξότητες της Βουλγαρίας

Η Βουλγαρία αποτελεί το σημείο εκκίνησης του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη και θα εξετάσουμε τις σχετικές επαγωγές. Ωστόσο, ορισμένα στοιχεία που παρατίθενται

ευελπιστούμε να βοηθήσουν το πρίσμα της ανάλυσής μας ως προς τις ερευνητικές του εστιάσεις.

Η Βουλγαρία είναι μια χώρα με στενούς ιστορικούς, πολιτισμικούς και οικονομικούς δεσμούς με τη Ρωσία, από την οποία εξαρτάται καταλυτικά στον ενεργειακό τομέα (U.S. Department of State, 1998). Με 83,5 % ορθόδοξο στο θρήσκευμα πληθυσμό το 1998, η Βουλγαρία αιτήθηκε επίσημα την ένταξή της στην Ε.Ε. τον Δεκέμβριο του 1995 και στο NATO τον Μάρτιο του 1997 (U.S. Department of State, 1998). Εντάχθηκε στην Ε.Ε. το 2007 και στο NATO το 2004, με το θέμα του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη να δεσπόζει στην ιστοσελίδα του Bulgarian-American Chamber of Commerce, γεγονός που καταδεικνύει και το ενδιαφέρον του αμερικανικού παράγοντα (Bulgarian-American Chamber of Commerce, n.d.).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και πριν την ένταξη στην Ε.Ε., οι προσπάθειες ενοποίησης επικεντρώθηκαν – μεταξύ άλλων – στη βελτίωση του συστήματος μεταφορών, στον εκσυγχρονισμό του λιμανιού του Burgas και στην ενεργειακή πολιτική (Keridis et al., 2006: 43). Για τις εξαγωγές της Βουλγαρίας, κατά την ίδια περίοδο, οι πιο σημαντικές χώρες ήταν η Ελλάδα, η Γερμανία και η Ιταλία, ενώ εκτός Ε.Ε. οι πιο σημαντικές ήταν η Ρωσία και η Τουρκία (Keridis et al., 2006: 56–57).

Με καλυμμένες τις ανάγκες της σε ηλεκτρική ενέργεια λόγω του πυρηνικού εργοστασίου του Kozloduy, η Βουλγαρία χρειάστηκε να μεταρρυθμίσει την ενεργειακή αγορά της και να ευθυγραμμιστεί με τους κανονισμούς και τις επιδιώξεις της Ε.Ε. σχετικά με την πυρηνική ενέργεια (Ganev, 2009). Μετά την ένταξη στην Ε.Ε. και αργότερα, μετά την υιοθέτηση της πολιτικής της ενεργειακής διαφοροποίησης, που κύρια επιδίωξη είχε τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης από τη Ρωσία, στο στόχαστρο μπήκαν οι ρωσικές επενδύσεις στο Belene, όπου σχεδιαζόταν να κατασκευαστεί νέα πυρηνική εγκατάσταση προκειμένου να απενεργοποιηθούν δύο αντιδραστήρες του Kozloduy καθώς αυτό αποτελούσε και προαπαιτούμενο ένταξης στην Ε.Ε. (Koroneos and Nanaki, 2007: 3829).

Πράγματι, το 2012, το σχέδιο κατέρρευσε, γεγονός που καλωσορίστηκε από τις ΗΠΑ (Reznichenko, 2012). Ενδιαφέρον έχει για όσα θα αναλύσουμε αργότερα, ότι σχετικά πρόσφατα, τον Ιούλιο του 2014, η Βουλγαρία επέτυχε την έγκριση κατασκευής νέων μονάδων παραγωγής πυρηνικής ενέργειας στο Kozloduy, με μεγάλες αμερικανικές και ιαπωνικές χρηματοδοτήσεις – στο πλαίσιο της απεξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο –

και με τη σύμφωνη γνώμη της αντιπολίτευσης, του κόμματος GERB του Boyko Borisov που αναμένεται να κερδίσει και πάλι τις εκλογές τον ερχόμενο Οκτώβριο του 2014 (Tsolova and Lewis, 2014).

Η αναφορά μας αυτή έχει τη σημασία της διότι τόσο ο ενεργειακός τομέας, όσο και ο Borisov έχουν ιδιαίτερα πρωταγωνιστικό ρόλο στις βουλγαρικές εκλογές και στην περίοδο 2006 – 2009. Ο Borisov κέρδισε στις εκλογές του Ιουλίου του 2009 (BBC, 2009), τρεις μήνες πριν τις ελληνικές εθνικές εκλογές τις οποίες κέρδισε ο Γιώργος Παπανδρέου. Στις αρχές Σεπτεμβρίου του 2009 δήλωσε στον Putin ότι τα ενεργειακά σχέδια μεταξύ Βουλγαρίας και Ρωσίας θα επανεξεταστούν λεπτομερώς (Marini, 2009). Ήδη από τον Ιούλιο του 2009 στην Άγκυρα και στα πλαίσια του «Nabucco Summit» είχε ανακοινώσει ότι θα αναβληθούν, για να προχωρήσει τον Ιούνιο του 2010 στην αποχώρηση της Βουλγαρίας από το έργο του Burgas – Αλεξανδρούπολη (Δελαστίκ, 2010), και να ανασκευάσει λίγο αργότερα, αφήνοντας ένα παράθυρο υλοποίησης (Tsakiris, 2010), με μια τακτική που συνεχώς περιέπλεκε τις εξελίξεις και που όπως θα δούμε είχε τις σκοπιμότητές της.

Επιστρέφοντας στην προενταξιακή περίοδο, το 2003 και ενώ η Βουλγαρία είχε σημειώσει μια επιτυχημένη μακροοικονομική σταθερότητα, η εξωτερική της θέση κινδύνευε από τις υψηλές τιμές του πετρελαίου και την αύξηση των εισαγωγών, λόγω της ταχείας ανάπτυξης του ιδιωτικού της τομέα (Keridis et al., 2006: 67). Από το 2004 και μέχρι το 2007, η Βουλγαρία μαζί με τη Ρουμανία επιταχύνονται οικονομικά από την προενταξιακή περίοδο με χρηματοδοτήσεις που αγγίζουν τα 16 δισ. ευρώ (Nenovsky et al., 2013: 19). Η ελληνική κυβέρνηση κατά την περίοδο αυτή και μέχρι το 2009 συνεργάζεται εξαιρετικά τόσο με την κυβέρνηση Simeon, όσο και με την κυβέρνηση Stanishev, σημειώνοντας σημαντική πρόοδο στους οδικούς άξονες και τις μεταφορές (Στυλιανίδης, 2014).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην έκδοση του Oxford Business Group με τίτλο «The Report: Emerging Bulgaria 2007», ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη αναφέρεται ως στρατηγικής σημασίας και για την Ε.Ε. από τον Rumens Oncharov, Υπουργό Οικονομικών και Ενέργειας της Βουλγαρίας από το 2005 έως το 2007, ενώ το Burgas ως περιοχή υπερθεματίζεται για το λιμάνι, τον αερολιμένα, το κεντρικό της διυλιστήριο και τον τουρισμό (Oxford Business Group, 2007: 31–42). Επρόκειτο δηλαδή για μια περιοχή – κλειδί για την Βουλγαρία με βαριές βιομηχανικές υποδομές άμεσα σχετιζόμενες με τον ενεργειακό τομέα (Gramatikov, 2009: 216–218).

Στο αμέσως επόμενο τεύχος της ίδιας έκδοσης, το «The Report: Bulgaria 2008», καταγράφεται ανάγλυφα η επερχόμενη μεταβολή στάσης της Βουλγαρίας που ουσιαστικά προαναγγέλλεται ευθέως. Στις δημοτικές εκλογές της 28^{ης} Οκτωβρίου 2007, το κόμμα του Borisov, το GERB, αρχίζει να αυξάνει τη δυναμική του και κερδίζει με ποσοστά άνω του 50 % τους δήμους των Sofia (με υποψήφιο τον ίδιο τον Borisov), Plovdiv, Dobrich και Burgas μεταξύ άλλων (Oxford Business Group, 2008: 11). Πρόκειται για ένα κόμμα που δημιουργείται στις αρχές του 2006 και που τη χρονιά που η Βουλγαρία μπαίνει στην Ε.Ε. με τον Stanishev, εκσφενδονίζεται εκλογικά (Oxford Business Group, 2008: 10).

Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη μπαίνει στο προεκλογικό παιχνίδι σε δύο άξονες. Αφενός εντάσσεται στα έργα που σχετίζονται με τη Ρωσία και αυτομάτως καθίσταται υπό αμφισβήτηση υπό την πίεση του GERB, και αφετέρου αποτελεί σημείο τριβής με κατοίκους του Burgas και της ευρύτερης περιοχής για διάφορους λόγους, κυρίως περιβαλλοντικούς, παρά το γεγονός ότι την ίδια περίοδο προωθείται και ο αγωγός AMBO, που και αυτός περιλαμβάνει ως τερματικό σημείο το Burgas, αλλά – παραδόξως – μένει εκτός ατζέντας των όποιων αντιδράσεων των πολιτών (Oxford Business Group, 2008: 88–89).

Για τον Burgas – Αλεξανδρούπολη, ειδικά, ξεκινά μια ολόκληρη εκστρατεία προσπάθειας διενέργειας δημοψηφισμάτων που θα οδηγήσει σε τρία δημοψηφίσματα.

Στις 17 Φεβρουαρίου 2008, μόλις ένα μήνα μετά την επίσκεψη Putin στη Βουλγαρία, γίνεται το δημοψήφισμα στο Burgas με συμμετοχή της τάξης του 27,9 % και ψήφους 96,77% κατά της κατασκευής του αγωγού, το οποίο κρίνεται ανίσχυρο λόγω της χαμηλής συμμετοχής που θα έπρεπε να είναι τουλάχιστον 51 % για να θεωρείται έγκυρο (novinite.com, 2008b). Όμως, ο Dimitar Nikolov, Δήμαρχος του Burgas και εκλεγμένος με το κόμμα GERB του Borisov, σπεύδει να ανακηρύξει το δημοψήφισμα ως επιτυχημένο και δηλώνει ότι θα προσκομίσει τα αποτελέσματά του στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (novinite.com, 2008e).

Ακολουθεί το δημοψήφισμα στη Sozopol, στις 6 Απριλίου 2008 με συμμετοχή 39,9% και επίσης σχεδόν καθολική καταψήφιση (99,62%) του αγωγού (novinite.com, 2008c). Καθώς πλησιάζουμε στις εθνικές εκλογές του Ιουλίου του 2009, στις 17 Μαΐου του 2009 διεξάγεται το δημοψήφισμα στο Pomorie, το πρώτο και μόνο που φτάνει τη συμμετοχή άνω του 50 %, στο 60,12 %, και με ποσοστό 99 % επίσης καταψηφίζει τον αγωγό (novinite.com, 2009).

Σε μια ενδελεχή σχετική μελέτη του ο Kostov, αναλύοντας την ισχύ των δημοψηφισμάτων σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία της Βουλγαρίας, σημειώνει ότι οι αντιδράσεις αυτές κατευθύνθηκαν κυρίως από τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης και τους οικολόγους, ενώ συμπεραίνει ότι από τη στιγμή που ο αγωγός χαρακτηρίστηκε από την κυβέρνηση ως έργο εθνικής σημασίας, η θέση της διέθετε το ισχυρότερο επιχείρημα (Kostov, 2008: 350–356). Σημειώνει ωστόσο την ευαισθησία της Ε.Ε. εκείνη την εποχή για την ενίσχυση των τοπικών αρχών έναντι των κεντρικών κυβερνήσεων και την πολιτική της κατεύθυνση στο να δώσει περισσότερη βαρύτητα στη συμμετοχή των πολιτών στις αποφάσεις (Kostov, 2008: 365–368).

Έτσι εξηγούνται και η αναφορά του Nikolov στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αλλά και η σπουδή της Dushana Zdravkova, ευρωβουλευτού του κόμματος του Borisov, GERB, να φέρει το θέμα του δημοψηφίσματος προς συζήτηση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, προφανώς προσπαθώντας να του εμφυσήσουν εγκυρότητα που δεν είχε στο εσωτερικό της χώρας (novinite.com, 2008a).

Η πολιτική υποκίνηση πίσω από τις αποφάσεις εναντίον του αγωγού είχε επισημανθεί ευθέως και από τον Rusev που ήταν στέλεχος της κατασκευαστικής κοινοπραξίας του έργου (balkans.com, 2010). Ο Barišić, στη δική του πραγματεία αναφέρει επίσης ότι τα περιβαλλοντικά ζητήματα στα Βαλκάνια εντάσσονται στον αστερισμό των ενεργειακών διαξιφισμών μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας, εδράζοντας το επιχείρημά του στο γεγονός ότι μόνο δύο σχεδιασμοί αγωγών που περιελάμβαναν τη μεταφορά ρωσικού πετρελαίου δημιούργησαν μια σχετική ώθηση στη συμμετοχή του κοινού (Barišić, 2009: 4–6).

Ένα σημαντικό στοιχείο είναι ότι η εκστρατεία περί της διενέργειας των δημοψηφισμάτων είχε ξεκινήσει από την Bulgarian Foreign Policy Association, η οποία είχε ταχθεί υπέρ της υλοποίησης του αγωγού Nabucco εκφράζοντας ανησυχίες για τη συνέχιση των συμφωνιών με τη Ρωσία οι οποίες υπεστήριζε ότι έθεταν σε κίνδυνο τη σχέση Βουλγαρίας και Ε.Ε. και χρησιμοποιώντας τη ρητορική περί «*Δούρειων Ίππων της Ρωσίας στην Ε.Ε.*» (novinite.com, 2008d).

Δεν μπορεί να είναι τυχαίο το γεγονός ότι η ρητορική περί «*Δούρειων Ίππων*» συναντάται και για την Ελλάδα ήδη σε άρθρο που φιλοξενείται μεταξύ άλλων και στο Hudson Institute με έδρα την Ουάσιγκτον, τον Μάιο του 2007 (Arokis, 2007), για να πάρει

ακόμα πιο «επίσημη» μορφή και υπόσταση σε δημοσίευση του think tank European Council on Foreign Relations (ECFR), το Νοέμβριο του 2007, στην οποία η Ελλάδα και η Κύπρος χαρακτηρίζονται ως δούρειοι ίπποι της Ρωσίας στην Ε.Ε. που υποστηρίζουν τα συμφέροντά της (Leonard and Popescu, 2007: 27–29). Το ECFR είχε συσταθεί μόλις ένα μήνα πριν, τον Οκτώβριο του 2007, καταχωρημένο στη Μεγάλη Βρετανία (ecfr.eu, n.d.). Η συγκεκριμένη δημοσίευση υπήρξε η μόλις δεύτερη από καταβολής του.

Σε σχέση με τη σημασία του αγωγού, με μια ενδιαφέρουσα μελέτη της, η Μενεγάκη δείχνει ότι τα συμφέροντα της Ελλάδας και της Βουλγαρίας εναρμονίζονταν με υψηλό βαθμό συμβατότητας για την υλοποίησή του (Menegaki, 2011: 1284–1285). Τα συμφέροντα αυτά συναντιόνταν και ως προς την ανάσχεση των ενεργειακών επεκτατισμών και των επιδιώξεων της Τουρκίας να καταστεί μοναδικός ενεργειακός κόμβος προς τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, γεγονός που ευθυγραμμιζόταν και με τις επιδιώξεις της Ε.Ε. τουλάχιστον μέχρι τις αρχές του 2009 (Bozhilova, 2009: 307–309).

Η ανάσχεση αυτή δεν είχε την υφή του αποκλεισμού της Τουρκίας, αλλά μετά την είσοδό της στην Ε.Ε. και η Βουλγαρία διεκδικούσε δυναμικά το δικό της ρόλο στο ενεργειακό γίνεσθαι και ιδιαίτερα στον τομέα του φυσικού αερίου λόγω των δικών της πλεονεκτημάτων, μεταξύ άλλων και με τον υπόγειο αποθηκευτικό χώρο φυσικού αερίου στο Chiren (Bozhilova, 2009: 309). Επιπροσθέτως, Βουλγαρία και Ελλάδα, και εντός των πλαισίων του BSEC, ευθυγραμμίζονταν και στην ανάσχεση των ρουμανικών ηγετικών φιλοδοξιών στην περιοχή, φιλοδοξίες που εν πολλοίς προβάλλονταν από τη Ρουμανία υπό το επιχείρημα των «ειδικών σχέσεων» της με τις ΗΠΑ λόγω της συμφωνίας του 2005 για την εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στο έδαφός της (Φακιολάς and Τζιφάκης, 2007: 18–20).

Η άνοδος του Borisov στην εξουσία τον Ιούλιο του 2009, ήρθε να ξεκαθαρίσει την εικόνα και να αναδείξει τη σαφή μεταστροφή της Βουλγαρίας απέναντι σε κάθε ενεργειακό έργο που σχετιζόταν με τη Ρωσία (Dzhambazona, 2009). Ωστόσο, όπως είχε διαφανεί και στην πρώτη συνάντηση μεταξύ Borisov και Putin στο Gdansk της Πολωνίας, ο Borisov δεν έκλεινε τελείως την πόρτα στα έργα αυτά, αλλά μιλούσε συνεχώς για τα οφέλη που θα είχε η Βουλγαρία και την αναθεώρηση που θα έπρεπε να γίνει στα έργα σε αυτή την κατεύθυνση (Dikov and Davies, 2009).

Ο Putin διαπιστώνοντας ότι ο Borisov προσπαθούσε να κερδίσει χρόνο, επικαλούμενος και νέα δημοψηφίσματα για τον Burgas – Αλεξανδρούπολη και αφήνοντας θετικές προοπτικές για τον South Stream, τον κάλεσε να καθορίσει τη θέση του και επιτέλους να δώσει μια οριστική απάντηση στη Ρωσία (Ria Novosti, 2009). Η πολιτική του Borisov χαρακτηρίστηκε ως «παιχνίδι σε πολλά διαφορετικά πιάνο» με στόχο να επιτύχει τα μέγιστα δυνατά οφέλη από τη Ρωσία, καλές τιμές στην παροχή ρωσικού φυσικού αερίου και αυτό φάνηκε και από την αμφιλεγόμενη διαμάχη μεταξύ των βουλγαρικών αρχών και της ρωσικής εταιρείας Lukoil αργότερα (Dąbrowski, 2011: 3–5).

Η ειρωνεία είναι ότι κατά την περίοδο 2009 – 2010 εταιρείες των ΗΠΑ και του Καναδά εξέφρασαν την επιθυμία τους να προβούν σε έρευνες για σχιστολιθικό αέριο στη Βουλγαρία, αλλά τώρα ήταν η σειρά του Borisov να υποστεί την αντίστροφη ροή γεγονότων σε σχέση με τις αντιδράσεις. Η αντιπολίτευση του σοσιαλιστικού κόμματος ζήτησε το 2011 εθνικό δημοψήφισμα εναντίον των ερευνών, ο Υπουργός Ενέργειας μίλησε για υστερία και ο ίδιος ο Borisov καταφερόταν εναντίον όσων διαμαρτύρονταν λέγοντας ότι υποκινούνται από την αντιπολίτευση (Goussev et al., 2014: 47–49).

Εκτιμάται (Μαλλιός, 2014; Μπεγλίτης, 2014) ότι ο Borisov έπαιξε ένα παιχνίδι μεγιστοποίησης οφελών από τις ενεργειακές συμφωνίες για τη Βουλγαρία, εκμεταλλευόμενος τις αμερικανικές ενστάσεις για τα έργα που σχετίζονταν με τη Ρωσία, αλλά διατηρώντας πάντα επικοινωνία με τη ρωσική πλευρά και επιδιώκοντας καταλυτικής σημασίας συνάψεις συμφωνιών και οφέλη.

Πράγματι, το Νοέμβριο του 2012, ο Borisov θα υπογράψει με τη Gazprom για τον South Stream, πετυχαίνοντας έκπτωση της τάξης του 20 % για τις προμήθειες ρωσικού φυσικού αερίου από 1/1/2013 (novinite.com, 2012). Ο κύκλος όμως δεν κλείνει εκεί. Τον επόμενο χρόνο, με τον Borisov να μην είναι πλέον Πρωθυπουργός και όταν γινόντουσαν τα εγκαίνια για την έναρξη των εργασιών, το κόμμα DSB (Democrats for Strong Bulgaria) – που είχε συνεργαστεί με τον Borisov το 2009 – κατηγορούσε το κόμμα BSP (Bulgarian Socialist Party) για διαφθορά και συνεργασία με τη «μαφία της ενέργειας» (novinite.com, 2013).

Η αμφιθυμία του Borisov και η ταλαντευόμενη ρητορική του κορυφώθηκε πριν λίγο καιρό, τον Ιούνιο του 2014. Όντας πλέον προ των πυλών της διαφαινόμενης εκλογής του, μίλησε για ταπείνωση της Βουλγαρίας εξαιτίας της κατάρρευσης των σχεδίων του Burgas –

Αλεξανδρούπολη και του Belene και των εξελίξεων για τον South Stream στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (FOCUS News Agency, 2014). Όλα αυτά, 5 χρόνια μετά από τις δικές του ενέργειες για την αναθεώρηση όλων των ρωσικών σχεδίων στη Βουλγαρία. Επίσης εντυπωσιακό είναι ότι ο άνθρωπος που δεν είχε πρόβλημα με τα πυρηνικά εργοστάσια, έθετε συνεχώς περιβαλλοντικούς προβληματισμούς για έναν αγωγό πετρελαίου.

3.5 Καταληκτικές επισημάνσεις

Στην ανάλυση του τοπικού/περιφερειακού συστήματος (*regional system*), το ερευνητικό μας σχήμα βρίσκει την πλήρη εφαρμογή του σε μια αμφίδρομη διαδρομή. Από τη μια πλευρά βοηθά στο να ερευνηθούν τα γεγονότα υπό τη διάσταση που προτείνει για να μπορεί να ακολουθηθεί μια μέθοδος, από την άλλη πλευρά τα γεγονότα είναι εκείνα που επικυρώνουν την ερμηνευτική ισχύ του.

Εδώ συναντούμε όλες τις στάσεις και συμπεριφορές που περιγράψαμε το θεωρητικό υπόβαθρο. Έχουμε με πολύ έντονο τρόπο την εμφάνιση της θεώρησης Τσαρδανίδη περί «εσωτερικοποίησης της εξωτερικής πολιτικής» στην περίπτωση της Βουλγαρίας και με λιγότερη ένταση στην περίπτωση της Ελλάδας, με αξιοσημείωτη όμως χρονική και ρητορική σύμπτωση σε επίπεδο επιχειρημάτων και οπτικών κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2009 σε ό,τι αφορά στους Borisov και Παπανδρέου. Για τη Βουλγαρία αυτή η διάσταση συνεχίζεται να υφίσταται μέχρι και το 2014.

Ευδιάκριτες είναι επίσης οι πτυχές της θεώρησης Φακιολά και Μαυρίδη σχετικά με τις ενδο-συνασπισμακές συγκρούσεις, κυρίως σε ό,τι αφορά στην περίπτωση της Τουρκίας, καθότι την περίοδο 2006 – 2009 δείχνει να αποτελεί σταθερή προτεραιότητα για τις ΗΠΑ και το NATO και να αντλεί θετικές εισροές από ανάλογα θέματα που για την Ελλάδα δημιουργούσαν διλήμματα και αδιέξοδα. Ο ενεργειακός της ρόλος ήταν σαφώς υπό την εύνοια αυτών των δύο ισχυρών διεθνών δρώντων.

Ομοίως εντοπίζονται και τα «*two-level games*» των θεωρήσεων Neustadt, Allison και Zelikow. Βουλγαρία και Ελλάδα, κυρίως κατά την περίοδο 2006 – 2007 συναντήθηκαν με όρους εθνικού συμφέροντος στην επιδίωξή τους να συμπεριληφθούν στον ενεργειακό χάρτη των αγωγών. Η Ελλάδα έχοντας ήδη αναπτύξει μια πολιτική προσέγγισης στα πλαίσια της

βαλκανικής της πολιτικής από τις αρχές του 2000, με την ενεργοποίησή της στον BSEC, την αναβάθμιση του ρόλου της στην περιοχή ως η χώρα – γέφυρα με την Ε.Ε. και τις πολιτικές κατευθύνσεις της, ενίσχυσε τις σχέσεις της με τη Βουλγαρία ελπίζοντας στην καλή συνεργασία αφού ήταν ο μόνος τρόπος εξόδου της στη Μαύρη θάλασσα και επαφής της πλέον με τους ενεργειακούς πόρους των χωρών της περιοχής αλλά και της Κασπίας θάλασσας (βλ. ΠΔ.3).

Φαίνεται όμως ότι η Βουλγαρία με τον Borisov, παίζοντας τα δικά της «*two-level games*» με τη Ρωσία είχε τη δική της αντίληψη για την ενεργειακή της αναβάθμιση σε κύριο σύνδεσμο (*main connector*) σε περιφερειακό και όχι μόνο επίπεδο.

Η πρακτική του ρεαλισμού διέπει τις ενέργειες όλων των χωρών του επιπέδου. Η Τουρκία από το 2006 διεκδικούσε σταθερά την ανάδειξή της σε ενεργειακό κόμβο (*energy hub*) της περιοχής (βλ. ΠΔ.1 και ΠΔ.2). Η Ελλάδα, από την άλλη μεριά, με μια επιθετική ενεργειακή πολιτική προσδοκούσε την ενίσχυση του δικού της ρόλου και την παράκαμψη της Τουρκίας για την ενεργειακή της επάρκεια. Την επιδίωξή της αυτή ικανοποιούσαν τα ρωσικά σχέδια τόσο του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη, όσο και του αγωγού South Stream. Η επιλογή που της δινόταν για τον TGI ήταν μεν μια θετική έκβαση, αλλά δεν την αποσυνέδεε από την Τουρκία.

Όταν η Τουρκία πλέον μπήκε και εκείνη στο σχεδιασμό του South Stream στα τέλη του 2009 και ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη κατέρρευε τον Ιούνιο του 2010, η Ελλάδα έβλεπε την πλήρη ανατροπή των σχεδιασμών της, μπαίνοντας στη μεγάλη εθνική περιπέτεια της οικονομικής κρίσης και χωρίς αντανακλαστικά αντίδρασης. Η Βουλγαρία επίσης αντλούσε οφέλη από την παρελκυστική και αμφιταλαντευόμενη τακτική της είτε κερδίζοντας εκπτώσεις στις τιμές του φυσικού αερίου από τη Ρωσία, είτε διεκδικώντας την εύνοια του αμερικανικού παράγοντα με την πολιτική απομάκρυνσης από τον Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Η είσοδός μας στο επόμενο επίπεδο της ανάλυσης, στο διεθνές σύστημα και στο παγκόσμιο περιβάλλον θα μας εφοδιάσει και με άλλα χρήσιμα στοιχεία που ρίχνουν περισσότερο φως στις επαγωγές αυτές. Όπως έχουμε ήδη δείξει, ο ενεργειακός τομέας υπόκειται κατά κύριο λόγο στις διεθνείς ισορροπίες των ισχυρών δρώντων που σαφώς επηρεάζουν καταλυτικά τις εκβάσεις του τρέχοντος επιπέδου. Το επόμενο επίπεδο θα μας δώσει και διαστάσεις που σχετίζονται με άλλα εθνικά θέματα και διενέξεις εντός των διεθνών

οργανισμών, εκεί που πια συζητούμε για τις αλληλεπιδράσεις της διεθνούς πολιτικής υπό τα πρίσματα του νεορεαλισμού και του εμπλουτισμένου ρεαλισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Το διεθνές σύστημα και το παγκόσμιο περιβάλλον

4.1 Η διαμόρφωση του παγκόσμιου περιβάλλοντος

Όπως είδαμε, ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν ένα σχέδιο που ως ιδέα γεννήθηκε το 1975. Αρχισε να παίρνει υπόσταση και μορφή διμερούς συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας το 1994 στη Θεσσαλονίκη (Oil & Gas Journal, 1994) και το Νοέμβριο του 1995 υπεγράφη η τριμερής συμφωνία μεταξύ Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρωσίας (Oil & Gas Journal, 1995). Στις αρχές του 2000 ο αγωγός εμφανίζεται ως μια από τις πιο συμφέρουσες οικονομικά λύσεις για την παράκαμψη των Στενών (Εικόνα 4.1) ακόμα και για τις εξαγωγές πετρελαίου από την Κασπία (Oil & Gas Journal, 2000).

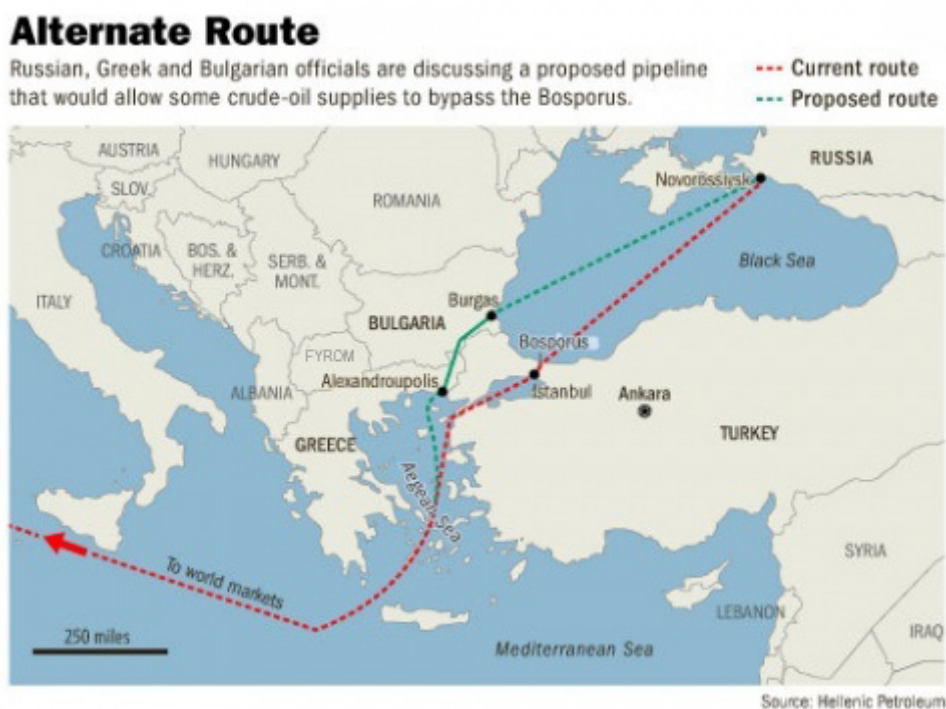
Τα Στενά είναι ο φτηνότερος τρόπος για τη μεταφορά πετρελαίου από την ευρύτερη περιοχή, όμως μορφολογικοί και περιβαλλοντικοί λόγοι δημιουργούν αφενός μεγάλο συνωστισμό πλοίων και αφετέρου επικίνδυνη χάραξη πλεύσης για τη διέλευσή τους (Ozturk, 2002: 57–62). Οι παρακαμπτήριοι αγωγοί είναι πολύ πιο ασφαλείς και φιλικοί στο περιβάλλον από τη μεταφορά πετρελαίου με tankers (Ozturk, 2002: 71).

Ήδη όμως από την εποχή της διάλυσης της ΕΣΣΔ στην περιοχή αρχίζουν και εμπλέκονται διεθνείς παίχτες που ανταγωνίζονται στο ενεργειακό πεδίο, μεταξύ άλλων και για το σχεδιασμό των αγωγών. Οι αλλαγές από πλευράς Τουρκίας στους κανονισμούς διελεύσεως είχαν προκαλέσει διαμαρτυρίες της Ρωσίας στον ΟΗΕ για καθυστερήσεις στη διέλευση των πλοίων της, ενώ ταυτόχρονα εξελίσσονταν και οι αμερικανικές πολιτικές που ήταν σαφώς προσανατολισμένες εναντίον της επιρροής της Ρωσίας στην περιοχή της Κασπίας (Ozturk, 2002: 65–66).

Η εντυπωσιακή επιτάχυνση των εξελίξεων στο πεδίο των αγωγών ιδιαίτερα μετά τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και η αναζωπύρωση του έντονου ενδιαφέροντος για τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη δέκα χρόνια μετά την πρώτη τριμερή συμφωνία δεν είναι αποτέλεσμα μόνο των επιδιώξεων της Ελλάδας ή των τοπικών ανταγωνισμών κρατών σε

περιφερειακό επίπεδο. Εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλέγμα σοβαρών και πολύπλοκων ανταλλαγών στο στερέωμα του διεθνούς πια συστήματος που μεταβάλλει συνολικά τη παγκόσμια σφαίρα των ισορροπιών, το ίδιο το παγκόσμιο περιβάλλον. Αυτές τις πτυχές θα αναλύσουμε στο παρόν κεφάλαιο, μένοντας σταθερά προσανατολισμένοι και περιορισμένοι σε όσα αφορούν κυρίως στην Ελλάδα και στον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Εικόνα 4.1
Ο αγωγός B-A ως εναλλακτική για τα Στενά

Όπως είναι αναμενόμενο, αυτές οι ανταλλαγές επεκτείνονται και περιλαμβάνουν επαγωγές του συνολικού αντικειμένου της διεθνούς πολιτικής και ισορροπίες εξωτερικής πολιτικής που δεν μπορούν να αγνοηθούν. Το παγκόσμιο περιβάλλον διαμορφώνεται κυρίως από τα συμφέροντα των ισχυρών δρώντων, όμως οι συμπεριφορές των κρατών συνολικά δεν αποτιμούνται μονοσήμαντα στον ενεργειακό τομέα. Όπως οι ΗΠΑ, το NATO, η ΕΕ, η Ρωσία, κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα, συσχετίζουν και άλλες διαστάσεις της πολιτικής τους με τα ενεργειακά ζητήματα, το ίδιο ισχύει και για τα άλλα κράτη – δρώντες, όπως και για την Ελλάδα. Ζητήματα εθνικής πολιτικής και εθνικών συμφερόντων διεκδικούν το δικό τους ρόλο στο διεθνές σύστημα ευελπιστώντας σε μια θετική τελική έκβαση.

Επίσης, η πραγματικότητα ενός νέου διαχωρισμού μεταξύ Ανατολής και Δύσης δεν μπορεί να αγνοηθεί παρότι δεν είναι ευδιάκριτες οι διαχωριστικές γραμμές όπως ήταν την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Όμως υφίσταται, και τα ελατήριά του βρίσκονται στην επιρροή που ασκούν οι διεθνείς δρώντες με διάφορες μορφές ισχύος. Ιδιαίτερα δημοφιλής τον τελευταίο καιρό, μεταξύ των μελετητών, είναι και η θεωρία του Huntington που τοποθετεί ως διαιρετικό μέσο τις συγκρούσεις των πολιτισμών έναντι εκείνων των ιδεολογιών (Κρίκος, 2014: 11–13). Αν για ορισμένους ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη είχε σχετικά μικρή σημασία ή τείνουν να υποβαθμίσουν τον αντίκτυπό του, ο Huntington (βλ. ΠΔ.4), αναφέροντας την Ελλάδα ως «*ανωμαλία, ο ορθόδοξος παρείσακτος στους δυτικούς οργανισμούς*» όπως το NATO και η Ε.Ε., υπογραμμίζει στην επιχειρηματολογία του την επιδίωξη κατασκευής αυτού του αγωγού με τη Ρωσία για τη μεταφορά πετρελαίου, δίπλα σε επιχειρήματα όπως η στάση της στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας και στο θέμα της ΠΓΔΜ (Huntington, 2011: 162–163).

Ωστόσο, το ζήτημα των ενεργειακών αγωγών γενικότερα, και του Burgas – Αλεξανδρούπολη ειδικότερα, θεωρούμε ότι εντάχθηκε αμιγώς στο ευρύτερο πλέγμα των αντιπαραθέσεων επιρροής στη μετασοβιετική εποχή και κυρίως στην ανάσχεση των ηγεμονικών τάσεων της Ρωσίας στην ενέργεια από πλευράς ΗΠΑ, NATO, Ε.Ε. αλλά και Κίνας (Spechler and Spechler, 2013: 1–5). Όπως προκύπτει και από τις συνεντεύξεις μας στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, ουδέποτε τέθηκε θέμα αλλαγής προσανατολισμού της Ελλάδας σε σχέση με τις παραδοσιακές συμμαχίες της και με την σταθερή κατεύθυνσή της προς τη Δύση.

4.2 ΗΠΑ, NATO, Ρωσία, ΕΕ

Μια ευρέως διαδεδομένη οπτική στο πεδίο του διεθνούς συστήματος είναι ότι η Ρωσία μετά την άνοδο του Putin στην εξουσία το 2000 έγινε περισσότερο φιλόδοξη λόγω των μεγάλων ανόδων στα έσοδά της από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2003 – 2008 (Spechler and Spechler, 2013: 2). Η στενή σύνδεση μεταξύ Κρεμλίνου και της ρωσικής ενεργειακής βιομηχανίας, μετέτρεψαν τις εταιρείες σε βραχίονα άσκησης εξωτερικής πολιτικής με βάση τις επιδιώξεις της Ρωσίας και αυτό στηρίζεται στο ότι

προβαίνουν ακόμα και σε κινήσεις που δεν έχουν οικονομική λογική με όρους της αγοράς (Baran and Smith, 2007: 273).

Η Ρωσία τείνει να χρησιμοποιεί τη διαμόρφωση των τιμών φυσικού αερίου κατά τα συμφέροντά της και κατά τη συμπεριφορά των άλλων κρατών απέναντι στις επιδιώξεις της, παρέχοντας είτε εκπτώσεις, είτε αυξάνοντας τις τιμές, πρακτικές που συναντήσαμε και στην περίπτωση της Βουλγαρίας όταν εκείνη συμφώνησε για την ένταξή της στο σχέδιο του South Stream. Κυρίως αυτές οι πρακτικές φαίνονται ανάγλυφα στην περίπτωση της Ουκρανίας όπου η Ρωσία όσο ικανοποιούσε τις στοχεύσεις της ακολουθούσε μια πολύ γενναιόδωρη πολιτική απέναντί της (Newnham, 2013: 116–117).

Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι ανάλογης φύσεως ήταν και οι πρακτικές των ΗΠΑ στο νομισματικό και δημοσιονομικό επίπεδο έναντι των άλλων χωρών συνολικά, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, τις οποίες επιμελώς, διεξοδικά και αναλυτικά έχει περιγράψει ο Henning (Henning, 1998). Όμως οι διαφορές σε ζητήματα εξαρτήσεων, άσκησης πολιτικής, φιλελευθεροποίησης της αγοράς, διαφάνειας στις ενεργειακές σχέσεις, κουλτούρας διακυβέρνησης είναι πολύ μεγάλες, όπως και η εν γένει παγιωμένη καλύτερη οργάνωση του δυτικού κόσμου σε συμμαχικούς σχηματισμούς – οργανισμούς όπως το NATO και η Ε.Ε. που βοηθούν το συντονισμό και την αποτελεσματικότερη κοινή δράση.

Κατά τη δεκαετία του 2000 και αργότερα, σημαντικοί τριγμοί σημειώθηκαν μεταξύ ή εντός αυτών των δρώντων με αφορμή σημαντικά ζητήματα διεθνούς πολιτικής. Ως τέτοια αναγνωρίζονται η περίπτωση της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου (Belloni, 2009: 325), η αμερικανική εισβολή στο Ιράκ το 2003 (Ράπτης, 2014), οι διαμάχες Ρωσίας – Ουκρανίας και η πρώτη περιορισμένη ενεργειακή κρίση του 2006 (Κοζεντίνου, 2011), το ζήτημα της εισόδου της Γεωργίας και της Ουκρανίας στο NATO που κορυφώθηκε το 2008 με τον πόλεμο Ρωσίας – Γεωργίας και τη Σύνοδο Κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι (Kurchan, 2010), η ενεργειακή κρίση του Ιανουαρίου του 2009 στο φυσικό αέριο που προήλθε από τη ρήξη Ρωσίας – Ουκρανίας (Karatnycky and Motyl, 2009), καθώς και μια σειρά από τις λεγόμενες «παγωμένες συγκρούσεις» που αναφέρονται στις μετασοβιετικές διευθετήσεις (Mankoff, 2014).

Εξετάζοντας και τις πρόσφατες εξελίξεις στην Κριμαία, τον Μάρτιο του 2014, βλέπουμε ότι σχετίζονται άμεσα με τον ενεργειακό τομέα καθώς οι αγωγοί ενέργειας έχουν

πρωταγωνιστικό ρόλο και ως λύση – μεταξύ άλλων – παρουσιάζεται η αύξηση εισαγωγών υγροποιημένου αερίου (LNG) από τις ΗΠΑ προς την Ευρώπη (Shaffer, 2014). Σε αυτόν τον καμβά η Ρωσία έχει την ιδιότητα ότι μπορεί να συμπεριφέρεται πιο άνετα αμιγώς με όρους ρεαλισμού και εξ αυτού του λόγου αντιμετωπίζει ως εχθρική κάθε κίνηση που αντίκειται στη δική της ενεργειακή υπεροχή, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στην τροφοδοσία της Ευρώπης και από τη στιγμή που η οικονομία της βασίζεται καταλυτικά στον ενεργειακό τομέα. Παράλληλα, αναδεικνύεται ότι μετά το 2005 οι τριβές στο διεθνές σύστημα έβαιναν συνεχώς εντεινόμενες.

Από την άλλη πλευρά, κριτική έχει διατυπωθεί προς το δυτικό κόσμο για την αποτυχία του να επιτύχει στενότερη συνεργασία – από το να τη θέσει απέναντι έστω και με τις δικές της ερμηνείες – με τη Ρωσία μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία μιας ισχυρής σχέσης μεταξύ Μόσχας και Βερολίνου στον εξαγωγικό και ενεργειακό τομέα που δεν είναι εύκολο τώρα να αποσυντεθεί (Lie, 2009: 9).

Σε σχέση με την Ελλάδα, αυτή την περίοδο θέματα που εντάσσονται επίσης στο παραπάνω πλαίσιο είναι το ζήτημα της Κύπρου και το δημοψήφισμα για το σχέδιο Annan (Economides, 2005: 485), η ονομασία της ΠΓΔΜ και η πιθανή ένταξή της στο ΝΑΤΟ το 2008 και φυσικά οι σχέσεις της με τη Ρωσία υπό το πρίσμα των ενεργειακών συμφωνιών. Η Ελλάδα σχεδόν σε όλα τα παραπάνω ζητήματα μετά το 2004 βρέθηκε μακριά από τις αμερικανικές θέσεις και επιδιώξεις χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τήρησε φιλορωσική πολιτική και χωρίς να απομακρύνεται από τη βασική της αγκύρωση στην Ε.Ε..

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στάθηκε διστακτικά και αμφιλεγόμενα ως ενιαίος δρών στο ενεργειακό γήπεδο, αλλά και σε σχέση με τη Ρωσία (Erdogdu, 2010: 2942). Για παράδειγμα «στο εταιρικό σχήμα τού *South Stream* συμμετέχουν επίσης, πλην της *Gazprom*, η οποία διαθέτει ποσοστό 51%, και οι δυτικοευρωπαϊκές εταιρείες *ENI* (Ιταλία), *Électricité de France* (Γαλλία) και *Wintershall* (Γερμανία). Επομένως, μεγάλες ενεργειακές εταιρείες από τις τρεις ισχυρότερες χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης έχουν αποφασίσει να συνεργαστούν με το Κρεμλίνο σε αυτό το κολοσσιαίο οικονομικό και γεωπολιτικό σχέδιο», ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μόλις τον Ιούλιο του 2009 νομοθέτησε περί του «διαχωρισμού (*unbundling*) στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της αλυσίδας εκμετάλλευσης του φυσικού αερίου και, ιδίως, μεταξύ της παραγωγής-προμήθειας και της μεταφοράς του» (Σιταράς, 2014b: 47–48). Επίσης, «υπενθυμίζεται ότι τα επτά κράτη-μέλη τής ΕΕ που έχουν υπογράψει με την Ρωσία σχετικές

διακρατικές συμφωνίες είναι η Ιταλία, η Αυστρία, η Βουλγαρία, η Ουγγαρία, η Σλοβενία, η Κροατία αλλά και η Ελλάδα (Απρίλιος 2008)» (Σιταράς, 2014b: 49).

Σε αυτό το σημείο και σε σχέση με τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη, πρέπει να τονιστεί ότι στις 17 Μαρτίου 2007 ο αρμόδιος Επίτροπος Ενέργειας, Andris Piebalgs, καλωσόριζε την τριμερή συμφωνία Ελλάδας, Ρωσίας, Βουλγαρίας και χαρακτήριζε τον αγωγό ως σχέδιο πανευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, που ανταποκρινόταν στο πρόγραμμα στρατηγικών δρόμων INOGATE (European Commission, 2007). Στις 17 Δεκεμβρίου 2007 ο αγωγός αναφερόταν ρητά στη διακήρυξη του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Ευρωμεσογειακή συνεργασία ως έργο άμεσου ενδιαφέροντος μεταξύ άλλων (European Council, 2007).

Το 2011 πλέον και μετά από όσα διαδραματίστηκαν στη Βουλγαρία, η Τζαβέλα καταθέτει ερώτηση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με προφανή αιχμή για τη στάση της Βουλγαρίας αναφέροντας πως *«η Βουλγαρία δημιουργεί διαρκώς δυσκολίες στη διαδικασία έγκρισης των μελετών εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του αγωγού στο Βουλγαρικό τμήμα, με αποτέλεσμα οι μελέτες αυτές να έχουν τροποποιηθεί και ξαναυποβληθεί άλλες 3 φορές μετά την αρχική τους έγκριση προσπαθώντας να συμμορφωθούν πλήρως με τις υπερβολικές απαιτήσεις των αρμοδίων φορέων»* (Tzavela, 2011). Η απάντηση του Oettinger, που είχε διαδεχθεί τον Piebalgs, θα είναι μάλλον ασαφής αλλά με προφανή της διάσταση της εξωτερικής πολιτικής με ό,τι αυτό μπορεί να σημαίνει για τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τον καθαρά ενεργειακό τομέα σε εκείνον των διεθνών ισορροπιών και των επιφυλάξεων απέναντι στη Ρωσία (Oettinger, 2011).

Το θέμα της έλλειψης καθαρότητας ως προς την επιδίωξη στόχων μεταξύ NATO και Ε.Ε. έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης και έχει εντοπιστεί πολλαπλώς (Wallace, 2000: 491–493). Με δεδομένο ότι το NATO εκ της συστάσεώς του κινείται προς την κατεύθυνση της αναχαίτισης της ΕΣΣΔ με κινητήριο μοχλό τις ΗΠΑ (Fierke and Wiener, 1999: 726), ήταν αναμενόμενο ότι η επέκτασή του προς τις χώρες της Βορειοανατολικής Ευρώπης θα δημιουργούσε κρίση στις σχέσεις Δύσης – Ρωσίας που θα περιέπλεκαν αναπόφευκτα και την Ε.Ε. (Asmus and Nurick, 1996: 16–140).

Από την άλλη πλευρά, έχει διατυπωθεί ότι η Ρωσία διεκδικεί σφαίρες ενδιαφέροντος και όχι επιρροής, με την Ε.Ε. να δύναται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο σχηματισμό

ισορροπιών και την άμβλυνση των εντάσεων υπό την οπτική της άμεσης γειτονίας και του πιο ήπιου χαρακτήρα της, και με την Ουκρανία να ήταν το μεγάλο πείραμα αυτής της παραδοχής (Trenin, 2009b: 18–21).

Τελευταίο, αλλά εξίσου σημαντικό, είναι το γεγονός ότι εκ των πραγμάτων μέχρι και σήμερα τα θέματα του ενεργειακού τομέα αντιμετωπίζονται στην Ε.Ε. με διμερείς συμπεριφορές των κρατών – μελών της. Συνολικά η Ε.Ε. ως ενιαίος δρών την περίοδο 2006 – 2009 αντιμετώπισε τα ενεργειακά με τους τρεις άξονες της ολοκλήρωσης, της φιλελευθεροποίησης και της διαφοροποίησης, σε μια συζήτηση που δεν είχε τις ίδιες οπτικές μεταξύ Ε.Ε. και Ρωσίας, αλλά και μεταξύ των μελών της Ε.Ε. (Kratochvíl and Tichý, 2013: 403–404). Η πρόσφατη ανάλυση του Orenstein είναι ενδεικτική. Η Ευρώπη η ίδια άλλαξε δραματικά μετά το 2009. Η πτώση του λεγόμενου γαλλογερμανικού άξονα ανέδειξε την ισχύ της Γερμανίας και την ειδική σχέση της με τη Ρωσία, μεταξύ άλλων και στον ενεργειακό τομέα, που την καθιστά σήμερα υπεύθυνη στο να βρεθεί ένας κοινός τόπος ειρηνικής συνύπαρξης (Orenstein, 2014).

Αυτό πιθανώς δεν μπορεί να επιτευχθεί με όρους αποκλεισμών και φαβοριτισμών που επέδειξε στον ενεργειακό τομέα η αμερικανική πολιτική. Και σίγουρα, θα ήταν αδύνατο για την Ελλάδα είτε να προδικάσει αυτές τις εξελίξεις, είτε να τις διαμορφώσει αποφασιστικά με τη δική της βαρύτητα την περίοδο 2006 – 2009. Η ενεργειακή πολιτική της δεν ήταν σε αντιδιαστολή με τη γενικότερη πολιτική της Ε.Ε. στην ίδια περίοδο και βασίστηκε σε εφικτές και εύλογες επιδιώξεις εντός των πλαισίων της.

4.3 Η διάσταση του αμερικανικού παράγοντα

Το κύριο σημείο τριβής μεταξύ της Ελλάδας και των αμερικανικών παραγόντων υπήρξε ο αγωγός South Stream όπως επισημαίνουν τόσο ο Στυλιανίδης (Στυλιανίδης, 2014), όσο και ο Μαλλιός (Μαλλιός, 2014). Ακόμα και σήμερα η θέση της Ε.Ε. απέναντι στον αγωγό δεν είναι ξεκάθαρη (Oliver, 2014), και παρά τις επιφυλάξεις του Επιτρόπου Oettinger γίνονται ανακοινώσεις περί προόδου προς την υλοποίησή του (Schmeller, 2014).

Η Ελλάδα έβλεπε στα τέλη του 2006 να βρίσκεται κοντά στη λήξη της «Οδύσσειας» του Burgas – Αλεξανδρούπολη (Tsakiris, 2006), το 2007 ο South Stream ήταν η ευκαιρία για

συμμετοχή σε έναν αγωγό αερίου που δεν θα πέρναγε από την Τουρκία (Tsakiris, 2007), και τον Απρίλιο του 2008 Καραμανλής και Putin υπέγραψαν τη συμφωνία για την κατασκευή του ελληνικού τμήματος του αγωγού South Stream η οποία αναφερόταν ως στρατηγικού χαρακτήρα συνεργασία με ευοίωνες προοπτικές (naftemporiki.gr, 2008). Στα μέσα του 2008 η Ελλάδα πλέον βρισκόταν στον ενεργειακό χάρτη και με ικανοποιημένες τις βασικές επιδιώξεις της (Εικόνα 4.2).

Εικόνα 4.2
Η Ελλάδα στον ενεργειακό χάρτη το 2008

Πηγή : <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=916388>

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι ο Καραμανλής στη συνέντευξη τύπου του Απριλίου του 2008 είπε ότι «η συνάντηση έχει ιδιαίτερη συμβολική σημασία» και επίσης ανακοινώθηκε ότι η Ρωσία «θα συμβάλει στην εξεύρεση λύσης για το Σκοπιανό, μέσα στο πλαίσιο του ΟΗΕ και πως θα αναγνωρίσει την όποια κοινά αποδεκτή ονομασία συμφωνήσουν Αθήνα και Σκόπια» (ethnos.gr, 2008a). Η συμφωνία περιελάμβανε και τη διάσταση ενός πολύ σημαντικού θέματος για την Ελλάδα, μόλις λίγες μέρες μετά τα όσα συνέβησαν στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι και την αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ που επεδίωξαν είσοδο της ΠΓΔΜ με το όνομα «Μακεδονία» (Μαλλιός, 2014), αλλά και την αποτυχία τους για πλήρη ένταξη Γεωργίας και Ουκρανίας. Από την πλευρά του ο Putin δεν παρέλειψε να αναφερθεί

στην ικανοποίησή του για το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν είχε αναγνωρίσει την ανεξαρτητοποίηση του Κοσσόβου (skai.gr, 2008).

Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ είχαν αναγνωρίσει την ΠΓΔΜ με το όνομα «Μακεδονία» το Νοέμβριο του 2004 (Wood, 2004), λίγους μήνες μετά το σχηματισμό της πρώτης κυβέρνησης Καραμανλή το Μάρτιο του 2004 δεν πρέπει να αγνοηθεί. Ήταν και παραμένει ένα από τα μείζονα θέματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και των εθνικών συμφερόντων και η κίνηση αυτή δημιούργησε αναταράξεις στις σχέσεις ΗΠΑ – Ελλάδας. Όπως αναφέρει και ο Μαλλιός,

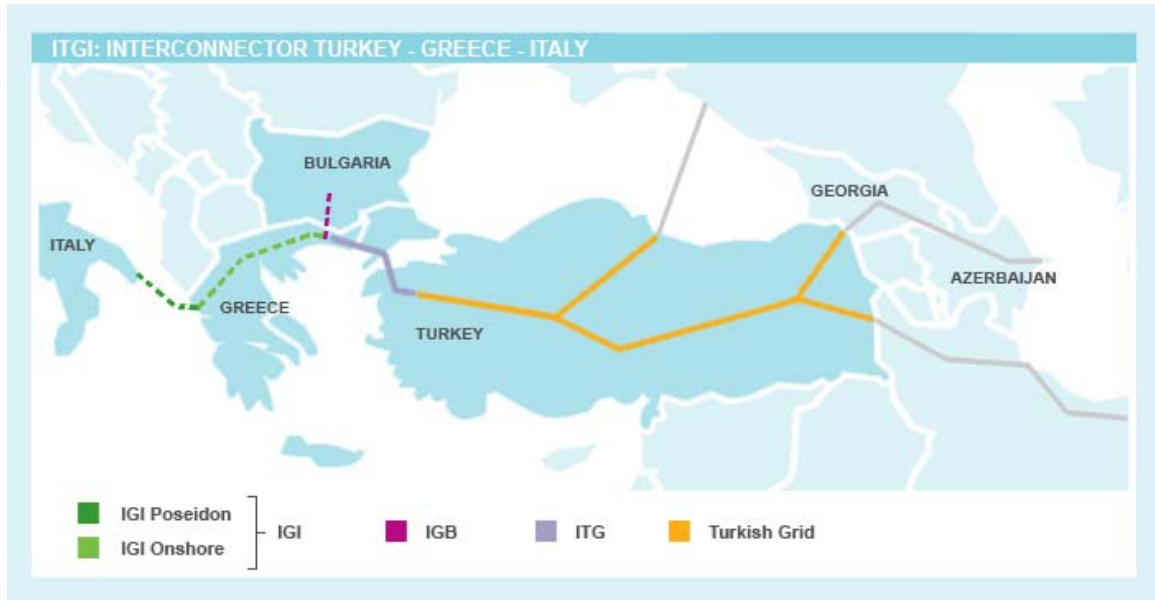
«Πίστευα τότε και εξακολουθώ να πιστεύω ότι η κίνηση αυτή της Ουάσιγκτον κλόνησε την εμπιστοσύνη της Κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή προς τις ΗΠΑ. Ο απρόβλεπτος παράγων στις σχέσεις δεν ήταν η Ελλάδα αλλά η Ουάσιγκτον. Ο Νοέμβριος του 2004 εκτιμώ ότι σημάδεψε μια σοβαρή αλλαγή σκέψης και σχεδιασμού στην Αθήνα η οποία ήταν βαθύτερη απ' ότι αφήσαμε να διαφανεί.» (Μαλλιός, 2014).

Όπως δείξαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η αντίδραση του αμερικανικού παράγοντα ήταν ευθεία σε σχέση με τον South Stream. Ενώ στην Ελλάδα τα ΜΜΕ μιλούσαν για μια ξεκάθαρη ελληνοαμερικανική κόντρα, ο Bryza, ως βοηθός Υφυπουργός της Αμερικής, χαρακτήριζε αυτή τη διάσταση ως «φαντασιώσεις», εκφράζοντας όμως παράλληλα τις ενστάσεις του (ethnos.gr, 2008b).

Ο αγωγός TGI (Εικόνα 4.3) ήταν για τις ΗΠΑ και για τον ίδιο τον Bryza η αναμφισβήτητη προτεραιότητα ήδη από το 2007 και η προσοχή τους ήταν στραμμένη στην αποφυγή περεταίρω συνεργασιών με τη Ρωσία. Αυτό είχε διαφανεί από την εντονότατη επικοινωνία του Bryza προς την Ελληνική Πρεσβεία στις 17 Δεκεμβρίου 2007 :

«Πρόκειται για μια ολέθρια ενέργεια του πρωθυπουργού Καραμανλή. Δεν συνεργαζόμαστε στα ζητήματα ενεργειακής ασφάλειας ; Αν ναι, τότε δεν έπρεπε τουλάχιστον να μας είχατε στείλει μια προειδοποίηση; Τι συμβαίνει; Αποφάσισε η Ελλάδα να ρίξει λευκή πετσέτα ως προς τον TGI και να σφυρηλατήσει στρατηγική συνεργασία με τη Ρωσία για το φυσικό αέριο, με συνέπεια το μερίδιο της Gazprom στην αγορά φυσικού αερίου στην Ελλάδα να συνεχίσει να είναι 100 ; Βρισκόμαστε σε σύγχυση.» (Τρίψας, 2011).

Εικόνα 4.3
Η όδευση του αγωγού ITGI/TGI

Πηγή : <http://www.edison.it/media/infrastruttura-gas-itgi.jpg>

Ο Bryza από το 2005 ασχολείτο σε κορυφαίο επίπεδο της αμερικανικής διακυβέρνησης με τα ζητήματα του Καυκάσου και του ενεργειακού τομέα και το 2011 δεν ανανεώθηκε η θητεία του στην πρεσβεία του Αζερμπαϊτζάν υπό τις κριτικές για τις σχέσεις του με την αζέρικη κυβέρνηση (Solash, 2011). Σύζυγός του είναι η Zeyno Baran, ακαδημαϊκός τουρκικής καταγωγής, με έντονη συγγραφική δραστηριότητα το 2007 σχετικά με την αμερικανική ενεργειακή πολιτική, την αντιμετώπιση της ισχύος της Ρωσίας στον ενεργειακό τομέα, τη θέση της Τουρκίας σε αυτόν και το πεδίο των ενεργειακών αγωγών (αναφορές από τα κείμενά της υπάρχουν και στην παρούσα εργασία). Ο σχεδιασμός του TGI προέβλεπε μεταφορά αζέρικου φυσικού αερίου και φυσικά περιελάμβανε την Τουρκία.

Οι θέσεις των ΗΠΑ για τον South Stream ήταν σαφώς διατυπωμένες και τις συναντούμε και σε έκδοση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τη Baran, όπου αναφέρονται εκτενώς και τα ζητήματα των σχέσεων NATO, Ε.Ε. και Ρωσίας καθώς και συνολικά τα σημεία όπου υπήρξαν τριβές στις μεταξύ τους σχέσεις (Baran, 2008), γεγονός που επικυρώνει το έντονο lobbying του αμερικανικού παράγοντα σχετικά με τους αγωγούς.

Το έντονο ενδιαφέρον όμως των ΗΠΑ προκύπτει και από άλλα κρίσιμα στοιχεία. Ένα στοιχείο είναι ότι οι πρεσβείες στις ΗΠΑ παρακολουθούνταν συστηματικά και αυτό περιελάμβανε και την παγίδευση των συσκευών fax (Harding, 2014: 257), γεγονός στο οποίο αναφέρεται και ο Μαλλιός (Μαλλιός, 2014). Κατά δεύτερο λόγο, σε πλήθος αρχείων των WikiLeaks – που δεν μπορούν να αναλυθούν εκτενώς στην παρούσα εργασία – όπου περιέχονται εμπιστευτικές ενημερώσεις από την αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα, γίνονται εκτενείς αναφορές τόσο στον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη, όσο και στον South Stream, με έκδηλη την ανησυχία των αμερικανικών παραγόντων για τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας και την ενεργειακή τους συνεργασία, ιδιαίτερα κατά τα έτη 2007 και 2008 (ενδεικτικά αναφέρονται τα τεκμήρια του WikiLeaks με κωδικούς 07ATHENS2171, 07ATHENS2375, 07ATHENS2386, 08ATHENS21, 08ATHENS262, 08ATHENS438, 08ATHENS576, 08ATHENS598, διαθέσιμα στο wikileaks.org).

4.4 Καταληκτικές επισημάνσεις

Σήμερα πλέον γνωρίζουμε ότι οι περισσότεροι από τους σχεδιασμούς της περιόδου 2006 – 2009 είτε έχουν παγώσει, είτε έχουν ανατραπεί σημαντικά στο σύνολό τους (Εικόνα 4.4). Το κομμάτι του South Stream που θα πέρναγε από την Ελλάδα κατά πάσα πιθανότητα δεν θα υλοποιηθεί (Zhdannikov, 2014). Η Ελλάδα επί κυβέρνησεως Σαμαρά εντάχθηκε στο σχεδιασμό του αγωγού φυσικού αερίου TAP (Trans Adriatic Pipeline) που θα μεταφέρει αζέρικο αέριο στην Ευρώπη και θα σηματοδοτήσει τη δημιουργία του Νότιου Διαδρόμου για την Ε.Ε. (Pangalos and Stamouli, 2013). Η εξέλιξη αυτή επιταχύνθηκε και από την εξαγορά του 66 % του ΔΕΣΦΑ (Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου Α.Ε.) από την εταιρεία πετρελαίου του Αζερμπαϊτζάν, Socar (naftemporiki.gr, 2013). Η Τουρκία παραμένει ο μόνος συνδετήρας της Ελλάδας με τα δίκτυα ενεργειακών αγωγών και σχετικά με την παράκαμψη των Στενών δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος.

Εικόνα 4.4
Αγωγοί Φ/Α που σχετίζονται με την Ε.Ε. (2014)

Και σε αυτό το επίπεδο της ανάλυσης μας, στο διεθνές σύστημα, είναι ευδιάκριτες οι πτυχές του ρεαλισμού στις επιδιώξεις των κρατών και στο αποτέλεσμα που διαμορφώνεται με βάση την ισχύ τους. Δρώντες όπως η Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ δεν έχουν να επιδείξουν συντονισμένη δράση τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στον ενεργειακό τομέα. Κύριοι δρώντες παραμένουν τα κράτη τα οποία προσπαθούν να εντάξουν τα συμφέροντά τους μέσα σε συλλογικές πολιτικές.

Το παίγνιο των δύο επιπέδων αποκτά κυρίαρχο ρόλο με τις διμερείς σχέσεις μεταξύ των κρατών να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των εξελίξεων. Φαίνεται ότι η διελκυστίνδα μεταξύ ΗΠΑ – Ρωσίας που μπορεί να μετατρέπεται σε διαφορά μεταξύ Δύσης – Ρωσίας είναι εκείνη που καθόρισε τη μοίρα των ενεργειακών αγωγών την περίοδο 2006 – 2009. Σε αυτό το πεδίο, η Γερμανία, από πλευράς Ε.Ε., αναδεικνύεται σε δύναμη που επιδιώκει να διατηρήσει τις αποδοτικές σχέσεις της με τη Ρωσία, χωρίς όμως να δύναται να επηρεάσει τις γενικότερες επαγωγές. Οι ΗΠΑ καθ' όλη τη διάρκεια της τριετίας είχαν έντονο ενδιαφέρον και με την καθοριστική ισχύ τους κατόρθωσαν να αναχαιτίσουν τους

σχεδιασμούς της Ρωσίας. Ειδικά μετά το 2009 και την ενεργειακή κρίση μεταξύ Ουκρανίας – Ρωσίας πετυχαίνουν την ευόδωση των δικών τους επιδιώξεων.

Η Ελλάδα εντός αυτού του πλαισίου προσπάθησε να κινηθεί με ρεαλιστικούς όρους και επέτυχε συμφωνίες που την καθιστούσαν δυναμικό χωρίο του ενεργειακού χάρτη. Η κατεύθυνσή της περιείχε και διαστάσεις άλλων σημαντικών ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής τα οποία διαχρονικά βρίσκονται στην ατζέντα της. Η εγγενής αδυναμία της όμως ήταν ότι η ίδια ως μη παραγωγός χώρα και χωρίς να έχει την αυτόνομη δυνατότητα χρηματοδότησης τέτοιων μεγάλων έργων δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει τις όποιες εκβάσεις σύμφωνα με όσα εξελίσσονταν στο διεθνές σύστημα με όλες τις παραμέτρους που αναφέραμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Αντί Επιλόγου : Πολλά περισσότερα από «ένας αγωγός πετρελαίου»

5.1 Συμπεράσματα

Αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου, ενεργειακός τομέας, Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία, διεθνής πολιτική, επιστροφή στην έναρξη και κλείσιμο του κύκλου ανάλυσης της παρούσας εργασίας. Μέσα σε έναν αγωγό κινούνται πολλά περισσότερα από κάποια εκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ή πετρελαίου.

Ο David Harvey γράφει πως *«γεωπολιτικές εντάσεις μεταξύ κρατών είναι δυνατόν να διασαλεύσουν την ελεύθερη κυκλοφορία, ζωτικής σημασίας, εισροών και να δράσουν ως έλεγχος στη συσσώρευση κεφαλαίου. Οι διακοπές στη διέλευση ρωσικού πετρελαίου και φυσικού αερίου μέσω Ουκρανίας εξαιτίας πολιτικών διαφορών το 2008 δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα σε παραγωγούς και καταναλωτές ακόμα και στη Γερμανία και την Αυστρία»*(Harvey, 2011: 76–77). Και προσθέτει ότι *«η επιθυμία διατήρησης μιας επεκτεινόμενης ροής φθηνού πετρελαίου υπήρξε κομβική για τη γεωπολιτική στάση των Ηνωμένων Πολιτειών τα τελευταία 50-60 χρόνια»*(Harvey, 2011: 84).

Η γεωπολιτική και γεωστρατηγική διάσταση σε όσα διαδραματίζονται στον ενεργειακό τομέα είναι παραπάνω από προφανής, όπως και οι επιδιώξεις των κρατών που παραμένουν οι κύριοι δρώντες στο παγκόσμιο περιβάλλον. Η υπεροχή στον ενεργειακό τομέα και ο έλεγχος των διαδρόμων παροχής πετρελαίου και φυσικού αερίου στον πλανήτη, αντίστοιχα με την οικονομική δύναμη, είναι καίριο συστατικό ισχύος και δεν μπορεί να αγνοείται στην παγκόσμια κατανομή της.

Η σπουδή των σχεδιασμών και οι επιπλοκές που παρουσιάζονται στα διάφορα projects σε διεθνές επίπεδο καταδεικνύουν με τρόπο σαφή αυτή την πραγματικότητα που θα μπορούσε κάποιος να υποτιμήσει ή να αναγάγει σε κεντρικό πεδίο ενδιαφέροντος, αλλά οπωσδήποτε κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει. Είναι ένα ακόμα πεδίο στο οποίο οι παγκόσμιες ισορροπίες δοκιμάζονται και όπου το κάθε κράτος διεκδικεί το δικό του μεγαλύτερο δυνατό

ρόλο με τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη. Όπως δείξαμε αυτό συμβαίνει με όρους, κατά βάση, ρεαλισμού και εξ αυτού του λόγου στο τέλος της ημέρας φαίνεται ότι προωθούνται οι σχεδιασμοί είτε των πιο ισχυρών, είτε εκείνων που έχουν την ισχυρότερη δυνατότητα παρέμβασης και επηρεασμού.

Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη, όπως και συνολικά η ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας και της κυβέρνησης Καραμανλή εντάχθηκε σε αυτό το πλαίσιο με αποκορύφωση τα όσα συνέβησαν την τριετία 2006 – 2009. Η Ελλάδα για πρώτη φορά διεκδικούσε με αξιώσεις την είσοδό της στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη, βρισκόταν πολύ κοντά στην υλοποίηση δύο αγωγών, ενός πετρελαίου και ενός φυσικού αερίου, που θα πέραναν από το έδαφος της χωρίς να διασχίζουν τουρκικό έδαφος. Με την έλευση του πετρελαίου στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης, ο μοναδικός σε μέγεθος ναυτιλιακός «πλωτός αγωγός» υπό ελληνική σημαία θα μπορούσε να αποκτήσει νέο συγκριτικό πλεονέκτημα, κρίσιμη ώθηση περεταίρω αναπτύξεως και ακόμα μεγαλύτερη διεθνή σημασία επί του πρακτέου.

Ο συνδυασμός αυτού του έργου με την υλοποίηση του αγωγού South Stream, οδηγούσε εκ των πραγμάτων, αν όχι στο να κατασταθεί η Ελλάδα ένας ενεργειακός κόμβος (*energy hub*), στο να ικανοποιήσει επιδιώξεις δεκαετιών στον ενεργειακό τομέα που σχετιζόνταν με θέματα της ασφάλειάς της, του εθνικού της συμφέροντος, της πλήρωσης ανταγωνισμών στην περιοχή και μάλιστα με δικές της αποφάσεις και ενέργειες που την είχαν οδηγήσει στη σύναψη κρίσιμων τελικών συμφωνιών έχοντας σε αυτές τις συμφωνίες ρόλο πρωταγωνιστικό και όχι παραπληρωματικό ή συμπληρωματικό. Επρόκειτο περί μιας αυτόνομης, αυτόβουλης, συγκεκριμένης και συνειδητής εθνικής πολιτικής που είχε αποφασιστεί και υλοποιείτο προοδευτικά. Ταυτόχρονα όμως αυτός ο συνδυασμός αποτελούσε και το σημείο εμπλοκής της όλης προσπάθειας.

Οι ενέργειες της Ελλάδας δεν ήταν προϊόν κάποιου εξωτερικού κέντρου αποφάσεων ή μέρος ενός «εισαγόμενου» γενικότερου και ευρύτερου πλέγματος πολιτικών αποφάσεων που απλώς εμπεριείχαν και την Ελλάδα. Η Ελλάδα έκανε επιλογές, πήρε αποφάσεις και ξεδίπλωσε πολιτικές που πιθανώς θα έπρεπε να περιείχαν περισσότερες ισορροπίες και πιο λεπτούς χειρισμούς, αλλά αποτελούσαν άξονες της δικής της «επιθετικής ενεργειακής πολιτικής» που όπως έδειξε η ανάλυσή μας είχε ως στόχο να την εντάξει στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη. Η επιδίωξη αυτή ήταν λογική και ρεαλιστική και εν πολλοίς βρέθηκε πολύ

κοντά στην ευόδωσή της. Πράγματι η Ελλάδα τοποθετήθηκε εντός του ενεργειακού χάρτη με πολύ ισχυρό ρόλο αν υλοποιούνταν όσα είχαν συμφωνηθεί.

Η περίοδος όμως αυτή ήταν παράλληλα και ο χρονικός προθάλαμος σημαντικών αναταράξεων και μεταβολών στο διεθνές σύστημα και κατ' επέκταση στο παγκόσμιο περιβάλλον. Η ανάδυση έντονων ανταγωνισμών στον ενεργειακό τομέα, η εμφάνιση και η εντεινόμενη διεύρυνση ενός άτυπου χάσματος μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας το οποίο ακόμα και σήμερα είναι σε κατάσταση διαμόρφωσης και απρόβλεπτων εξελίξεων, δεν θα μπορούσαν να μην επηρεάσουν καταλυτικά αυτή την πολιτική.

Η Ελλάδα ως μέλος του NATO και της Ε.Ε. λειτουργεί εντός συγκεκριμένων πλαισίων και εντός συγκεκριμένων ορίων, τα οποία αναπόφευκτα ορίζουν οι ισχυρότεροι αυτών των σχηματισμών. Η προβολή των ενεργειών μιας χώρας σε αυτό το πλαίσιο φτάνει μέχρι το παγκόσμιο περιβάλλον και αντίστροφα, το παγκόσμιο περιβάλλον και το διεθνές σύστημα επηρεάζουν τις ενέργειες αυτές σε ένα εγγενές πλέγμα αλληλεπιδράσεων και επαγωγών.

Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για χώρες που δεν έχουν την απαιτούμενη ισχύ για να επικρατήσουν εκ των προτέρων οι πολιτικές τους ή για να επιδιώκουν άτεγκτα την ευόδωση συνολικά των συμφερόντων τους. Η Ελλάδα δεν είναι – τουλάχιστον για την ώρα και στο εγγύς μέλλον – παραγωγός φυσικού αερίου ή πετρελαίου και σαφώς δεν έχει την ισχύ εντός των συνασπισμών που συμμετέχει για να καθορίσει αποφασιστικά τις όποιες συνολικές ή διακυβερνητικές αποφάσεις. Είναι χώρα – παίκτης εντός της Ε.Ε., είναι ισχυρή και υπολογίσιμη στο περιφερειακό της επίπεδο, αλλά όχι ικανή να ανταπεξέλθει σε ένα παιχνίδι ισχυρών εθνικών παιχτών διεθνούς επιπέδου, πολλώ δε μάλλον σε περίπτωση που οι πολιτικές της μπορεί να έλθουν σε αντιδιαστολή εντός του πεδίου των δεδομένων συμμαχιών της.

Η κατεύθυνση της ενεργειακής πολιτικής της Ελλάδας αυτή την τριετία εμπεριείχε και άλλες εκφάνσεις της εξωτερικής πολιτικής. Ταυτόχρονα οι εκβάσεις της επηρεάστηκαν από θέματα της ευρύτερης διεθνούς πολιτικής και του περιφερειακού/τοπικού συστήματος. Αυτό το γεγονός δημιουργεί μια αμφίδρομη σχέση πλήρωσης για το αναλυτικό μας σχήμα.

Από τη μια πλευρά, το θεωρητικό σχήμα της μελέτης μας βοηθά στην σταχυολόγηση των γεγονότων και την αξιολόγησή τους ως προς τις κατευθύνσεις και τις εκβάσεις των αποφάσεων. Από την άλλη πλευρά, τα ίδια τα γεγονότα το καθιστούν ικανό για την ανάλυση των θεμάτων του ενεργειακού τομέα και την αποτίμηση των αποφάσεων.

Στην πορεία της ανάλυσής μας αναδείξαμε πτυχές των επαγωγών μεταξύ των χωρών και συμπτώσεις σε παράπλευρες εξελίξεις όπως ήταν οι αλλαγές στις κυβερνήσεις Ελλάδας και Βουλγαρίας σε κοινά σχεδόν χρονικά σημεία που συνοδεύονταν από κοινά σημεία οπτικής απέναντι στους ενεργειακούς αγωγούς. Όπως ήταν οι συμπτώσεις του Απριλίου του 2008 σε σχέση με τη Σύνοδο Κορυφής του NATO και την υπογραφή της συμφωνίας Ελλάδας – Ρωσίας για τον South Stream.

Σήμερα, ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη συνεχίζει να αποτελεί μια ικανοποιητική λύση για την αποσυμφόρηση των Στενών. Ως αποτέλεσμα της «επιθετικής ενεργειακής πολιτικής» του 2006 – 2009, η Ελλάδα μπορεί να μην επέτυχε όσα προσδοκούσε, αλλά πλέον βρίσκεται εντός του ενεργειακού χάρτη και των σχεδιασμών με τον αγωγό TAP και διατηρεί δυναμική για να διεκδικήσει ακόμη πιο ενεργό ρόλο.

5.2 Περαιτέρω έρευνα

Τα ζητήματα και οι ερμηνείες παραμένουν υπό έρευνα. Ευελπιστούμε να προσφέραμε ένα υπόβαθρο για περαιτέρω μελέτη και έρευνα και μια θεωρητική βάση για τις εκβάσεις στον ενεργειακό τομέα που μπορεί να συμβάλει στη λήψη αποφάσεων και στην επίτευξη διεκδικήσεων και στόχων. Οι συνεντεύξεις που έγιναν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο υλικό για περαιτέρω ανάλυση.

Σε συνδυασμό με περισσότερες συνεντεύξεις, εύρεση επιπλέον πρωτογενούς υλικού και διεύρυνση του ερευνητικού φακού, υπό το προτεινόμενο πρίσμα ανάλυσης μπορούν να προκύψουν και άλλες ενδιαφέρουσες πτυχές της διεθνούς πολιτικής, της συμπεριφοράς των δρώντων και των ισοροπιών που διαμορφώνονται ή ανατρέπονται σε κρίσιμα ζητήματα χάραξης αγωγών στον ενεργειακό τομέα.

Σταδιακά και στο μέλλον είναι πολύ πιθανόν ο ενεργειακός τομέας να αποτελεί αυτόνομα αντικείμενο μελέτης στη διεθνή πολιτική, όπως συνέβη και με το πεδίο της οικονομίας που σήμερα πια αναλύεται εις βάθος και αυτοτελώς στα πλαίσια της ακαδημαϊκής έρευνας των Πολιτικών Επιστημών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Συνέντευξη Ευριπίδη Στυλιανίδη

ΠΑ.1 Πρόλογος συνέντευξης με τον Ευριπίδη Στυλιανίδη

Ο Ευριπίδης Στυλιανίδης διετέλεσε Υφυπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας την περίοδο 2004 – 2007, Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων την περίοδο 2007 – 2009 και Υπουργός Μεταφορών και Επικοινωνιών από τον Ιανουάριο του 2009 έως τον Οκτώβριο του 2009. Υπήρξε εκ των χειριστών της υπόθεσης του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη και ως βουλευτής Ροδόπης με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, εκλεγόμενος συνεχώς από το 2000 έως σήμερα, γνωρίζει και τις ιδιαιτερότητες της ευρύτερης περιοχής.

Η συνέντευξη που ακολουθεί δόθηκε στο πολιτικό γραφείο του στην Αθήνα, τη Δευτέρα 23 Ιουνίου 2014, ώρα 12.00, και το απομαγνητοφωνημένο κείμενο περιέχεται στην παρούσα εργασία κατόπιν δικής του αδείας και επιμέλειας και από μέρους του.

ΠΑ.2 Κείμενο συνέντευξης με τον Ευριπίδη Στυλιανίδη

Ερώτηση 1: Οι λόγοι για τους οποίους η Ελληνική κυβέρνηση προώθησε την υπογραφή του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν γεωπολιτικοί ή οικονομικοί ; Αν ο αγωγός είχε και τις δύο εκφάνσεις ποια πιστεύετε ότι ήταν πιο σημαντική στο σκεπτικό της απόφασης της κυβέρνησης ;

Ευριπίδης Στυλιανίδης (Ε.Σ.) : Ο αγωγός αυτός είναι ένας συνδυασμός θα έλεγα γεωπολιτικής και οικονομικής σχεδίασης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η επιδίωξη της κυβέρνησης Καραμανλή τότε ήταν στον αγωγό αυτό να συναντηθούν αμερικανικά, ευρωπαϊκά αλλά και ρωσικά συμφέροντα προκειμένου να οχυρωθεί έτσι κατά κάποιο τρόπο μια νοητή γραμμή άμυνας κατά μήκος του Έβρου, και η ταύτιση των συμφερόντων της Ελλάδος με αυτά τα τριμερή συμφέροντα να σημάνει και κατά κάποιο τρόπο την ελάφρυνση της επένδυσης που η Ελλάδα κατά καιρούς κάνει πάνω στα ζητήματα ασφάλειας και άμυνάς της.

Μια τέτοια δίοδος εκ των πραγμάτων θα «σκότωνε» το τουρκικό μονοπώλιο εξόδου ενέργειας από τη Μαύρη Θάλασσα προς τη διεθνή αγορά δημιουργώντας την εναλλακτική μέσα από τη Βουλγαρία και την Ελλάδα.

Δεύτερον, θα δημιουργούσε πρόσβαση σε φθηνές ενεργειακές πηγές που θα προέρχονταν είτε από την Κασπία, είτε από τη ρωσική επικράτεια.

Τρίτον, θα έβαζε στο παιχνίδι των ενεργειακών δρόμων ακόμα δύο κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα και όχι μόνο την Τουρκία όπως ήταν μέχρι τότε και θα είχε βεβαίως οφέλη και για το περιβάλλον με την έννοια ότι ο αγωγός θα μπορούσε να φορτώνει δίπατα μεγάλα, τρακοσάρια tankers στα ανοιχτά του Αιγαίου Πελάγους, αποφορτίζοντας την κίνηση μικρών δεξαμενοπλοίων που, πολλά εκ των οποίων δεν είναι δίπατα και διέρχονται του Βοσπόρου και μειώνοντας κατ' αυτό τον τρόπο τις πιθανότητες ατυχήματος με σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον, κάτι το οποίο αξιολογήθηκε θετικά και από τους αυστηρούς ελεγκτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον αρμόδιο Επίτροπο.

Για την Ελλάδα, το όφελος, έξω από το γεωστρατηγικό που περιέγραψα, θα ήταν όμως και οικονομικό και ειδικότερα και για την περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με την έννοια του ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να μπει στο χάρτη ως μια χώρα – κόμβος για τη διέλευση ενέργειας, δεύτερον θα μπορούσε να έχει άμεσα οφέλη από την αξιοποίηση αυτού του πλεονεκτήματος τα οποία σε ένα ποσοστό θα έμεναν στη Θράκη – υπήρχε τότε η πρόθεση αν θυμάμαι καλά 35 εκατομμύρια από τον ετήσιο τζίρο του αγωγού να μοιράζονται αναλογικά στους νομούς Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης με στόχο τα αντισταθμιστικά αναπτυξιακά έργα και τρίτον θα δημιουργούνταν και πολλές θέσεις εργασίας στην περιοχή και απ' αυτόν καθαυτόν τον αγωγό αλλά και από παράπλευρα έργα αξιοποίησης που θα μπορούσαν να γίνουνε όπως γίνεται συνήθως εκεί που περνάει ή που παράγεται πετρέλαιο.

Και σε γεωπολιτικό, και σε αναπτυξιακό επίπεδο νομίζω ότι ήταν στρατηγικής σημασίας έργο.

Και αυτό που μπορώ να πω με βεβαιότητα, επειδή ήμουν και χειριστής του έργου αυτού, γιατί ακούγονται πάρα πολλά ως παραφιλολογία, είναι ότι ο αμερικανικός παράγων δεν ήταν αντίθετος στο Burgas – Αλεξανδρούπολη. Ο αμερικανικός παράγων είχε πολύ

σοβαρές επιφυλάξεις έως και αντιθέσεις στο Νότιο Αγωγό (σημ. *South Stream*) με ένα σκεπτικό πολύ καθαρό. Δεν ήθελε η Ευρώπη να εξαρτηθεί μονοπωλιακά από το φυσικό αέριο της Ρωσίας και με δεδομένο ότι είχε γίνει ο Βόρειος Αγωγός δεν ήθελε να ... Ήθελε στο Νότο να δημιουργήσει εναλλακτικούς δρόμους και εναλλακτικές πηγές ενέργειας προκειμένου να μην υπάρχει μονομερής ενεργειακή εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη Ρωσία και έτσι να κατοχυρώνεται αποτελεσματικότερα η ενεργειακή ασφάλεια των κρατών – μελών.

***Ερ. 2:** Η μεταστροφή της στάσης της ΕΕ την περίοδο 2004 – 2008 σε σχέση με τους αγωγούς και τη Ρωσία είναι και ακαδημαϊκά καταγεγραμμένη. Γιατί θεωρείτε ότι υπήρξε αυτή η μεταστροφή ; Επηρέασε τις εξελίξεις σε σχέση με τον αγωγό στην Ελλάδα ;*

Ε.Σ. : Εγώ δεν συμφωνώ με αυτή την εκτίμηση. Η ιδέα του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη υπάρχει στο τραπέζι από το 1975 όταν ο όμιλος Λάτση τότε είχε τη σχετική ιδέα του αείμνηστου Γρηγοριάδη, ενός υψηλόβαθμου στελέχους, που είχε συλλάβει αυτή την ιδέα. Μετά για ένα μεγάλο διάστημα πάγωσε και επανήλθε όταν όλος ο κόσμος άρχισε πλέον να συζητάει για την πολιτική των αγωγών.

Τότε αναπτύξαμε στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδος ειδικό τμήμα για την ενεργειακή διπλωματία με πρώτη προτεραιότητα την ανάπτυξη των ενεργειακών δρόμων, αλλά χωρίς να αποκλίνουμε από τις αρχές της ενεργειακής ασφάλειας που πρέσβευαν η ΕΕ και το NATO.

Η πρώτη διερεύνηση έγινε για το Burgas – Αλεξανδρούπολη όπου υπήρχε σύγκλιση όλων των μερών. Μάλιστα η ΕΕ έκανε αυστηρούς ελέγχους περιβαλλοντικών επιπτώσεων και δικαίωσε την ελληνική προσδοκία για τη δημιουργία ενός οικολογικού αγωγού που θα είχε και σημαντικές επιπτώσεις και στην ενεργειακή πολιτική της χώρας και στην ασφάλεια.

Σας είπα ότι τα πράγματα περιεπλόκησαν όταν άνοιξε η συζήτηση για το South Stream. Η Ευρώπη είχε επιφυλάξεις, και η Αμερική δεν το ήθελε αυτό διότι με δεδομένο ότι έγινε ο Βόρειος Αγωγός που προμηθεύει σε μεγάλο ποσοστό τη γερμανική και κατ' επέκταση την ευρωπαϊκή αγορά με φυσικό αέριο ρωσικό, εάν δημιουργούνταν αγωγός στο Νότο που θα έφερνε ενέργεια από την ίδια πηγή, αυξανόταν το ποσοστό μονομερούς εξάρτησης της ευρωπαϊκής αγοράς από τη ρωσική αγορά. Και κάτι τέτοιο κλόνιζε σοβαρά τη βασική αρχή

της ενεργειακής ασφάλειας που λέει ότι θα πρέπει για να έχουμε ενεργειακή ασφάλεια να έχουμε εναλλακτικούς δρόμους, εναλλακτικές μορφές και εναλλακτικές πηγές ενέργειας. Εκεί λοιπόν αυτή η διαφοροποίηση επιδιωκόταν μέσω Ελλάδος να διασφαλιστεί, μέσα από τη μεταφορά φυσικού αερίου υγροποιημένου από τη Βόρειο Αφρική και από τις χώρες του Κόλπου με ελληνικά tankers τα οποία θα μπορούσαν να το αεριοποιούν ξανά στη Ρεβυθούσα και έτσι να έχουμε έναν συνδυασμό πηγών και μορφών ενέργειας. Πετρέλαιο από τη Ρωσία μέσω του Burgas – Αλεξανδρούπολη, αέριο από τη Βόρεια Αφρική αλλά και αέριο και από το Αζερμπαϊτζάν μέσω του ελληνοτουρκικού αγωγού που τότε υλοποιήθηκε.

Βεβαίως αυτός ο χάρτης σήμερα έχει μεταβληθεί διότι δρομολογείται ο αγωγός TAP. Ο αγωγός TAP κατά τη γνώμη μου είναι ένα πολύ σημαντικό project για την Ελλάδα, εθνικής στρατηγικής σημασίας που προσπαθεί να μας προμηθεύσει και εμάς και την υπόλοιπη Ευρώπη αέριο όχι πλέον από τη ρωσική αγορά, αλλά από το Αζερμπαϊτζάν και αλλού.

Επομένως κατά τη γνώμη μου τα προβλήματα ανέκυσαν στη συνέχεια, μετά το 2009 και ανέκυσαν κυρίως όπως είπα εξαιτίας του South Stream. Όχι εξαιτίας του Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Κατά τη δική μου εκτίμηση έπρεπε πρώτα να ολοκληρωθεί ο πετρελαιοαγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη και μετά να ανοίξει η συζήτηση για τους αγωγούς φυσικού αερίου και η Ελλάδα να κάνει τις επιλογές της με κριτήριο και την εθνική ασφάλεια.

Από την Ευρωπαϊκή Ένωση στην αρχή είχαμε θετική διάθεση για το Burgas – Αλεξανδρούπολη, όπως και από την Αμερική και στη συνέχεια είχαμε αρνητική διάθεση από την Αμερική στο South Stream. Και αυτή η αρνητική διάθεση συμπαρέσυρε και τον άλλον αγωγό ο οποίος καθλώθηκε και ενώ ήταν στο ολοκλήρωμα της διαδικασίας για να αρχίσει η υλοποίηση, πάγωσε και δεν προχώρησε.

***Ερ. 3:** Ως πρόσωπο στο οποίο υπάρχει σύμπτωση κατά τις περιόδους κινητικότητας σε σχέση με τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη, υπήρξε ο Κάρολος Παπούλιας (ως Υπουργός και ως ΠτΔ) ήδη από το 1995. Πιστεύετε ότι η επιλογή του για τη θέση του ΠτΔ από τη ΝΔ είχε και τη διάσταση της «σύμπτωσης» απόψεων σε σχέση με τις ρωσικές πηγές ενέργειας ;*

Ε.Σ. : Όχι, δεν νομίζω ότι έχει σχέση το ένα με το άλλο. Η επιλογή του προσώπου έχει να κάνει με την προσωπικότητα του κυρίου Παπούλια και με τα χαρακτηριστικά που είχε σε μια

συγκυρία που θα έπρεπε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να ενώνει ένα μεγάλο μέρος των βουλευτών του Ελληνικού Κοινοβουλίου και των παρατάξεων του Ελληνικού Κοινοβουλίου.

Από εκεί και μετά να πω ότι το project Burgas – Αλεξανδρούπολη είχε ταλαιπωρήσει πολλές κυβερνήσεις για πολύ καιρό αλλά γινόντουσαν ελλιπείς ή λάθος χειρισμοί και ποτέ δεν ωρίμαζε. Όταν ωρίμασε επί κυβερνήσεως Καραμανλή, γιατί έγιναν πολύ συστηματική και μεθοδική δουλειά και στο εξωτερικό με τους συμμάχους μας αλλά και με τη Ρωσία και στο εσωτερικό, προχώρησε. Και προχώρησε σημαντικά. Έκλεισαν οι συμφωνίες, υπεγράφησαν, συνεστήθη η εταιρεία, ήταν όλα έτοιμα. Το project ουσιαστικά ακυρώθηκε από το 2009 και μετά, δεν ξέρω αν υπηρετεί αυτό κάποια πολιτική σκοπιμότητα, αυτό πρέπει να το ρωτήσετε μάλλον στον τότε πρωθυπουργό, τον Γιώργο Παπανδρέου, σε κάθε περίπτωση εγώ πιστεύω και εκτιμώ ότι ακυρώθηκε διότι συνδυάστηκε κακώς με το Νότιο Αγωγό, ο οποίος ήταν κόντρα στα γεωστρατηγικά συμφέροντα της Δύσης.

***Ερ. 4:** Κύριοι αγωγοί εκείνη την περίοδο σε επίπεδο σχεδιασμού ήταν για το αέριο ο South Stream και ο Nabucco και για το πετρέλαιο ο Burgas – Αλεξανδρούπολη και ο AMBO με υλοποιημένο τον Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC). Θεωρείτε ότι τελικώς αυτά τα σχέδια λειτούργησαν ανταγωνιστικά μεταξύ τους ; Παρατηρούμε ότι τόσο ο Nabucco που φαίνεται ότι ήταν η προτίμηση της ΕΕ, όσο και οι AMBO, BTC, παρέκαμπταν ουσιαστικά την Ελλάδα «πριμοδοτώντας» είτε την Τουρκία, είτε την Αλβανία, δύο μη μέλη της ΕΕ. Γιατί θεωρείτε ότι η Ευρώπη «προτιμούσε» λύσεις που παρέκαμπταν ένα μέλος της δηλαδή την Ελλάδα ;*

Ε.Σ. : Καταρχήν να πούμε ότι έχει ξεπεραστεί ο χάρτης εκείνης της εποχής και τώρα βρισκόμαστε ενώπιον ενός άλλου χάρτη. Αλλά εγώ μεταφερόμενος νοητά στην εποχή εκείνη, αυτό που έχω να πω είναι το εξής :

Ότι η Ελλάδα είχε μια αγωνία και μια στρατηγική στόχευση. Να μπει στο χάρτη των ενεργειακών δρόμων. Και το πέτυχε αυτό. Οι δύο βασικοί ανταγωνιστικοί ήταν ο Nabucco και ο AMBO, το άνοιγμα της συζήτησης για το Burgas – Αλεξανδρούπολη όμως που είναι πετρελαιοαγωγός και για τον South Stream που είναι αγωγός φυσικού αερίου, μας επέτρεψαν να μπούμε στο χάρτη.

Πως μπήκαμε στο χάρτη ...

Πρώτον, επισπεύστηκε η κατασκευή του ελληνοτουρκικού αγωγού ο οποίος έφερε κοντά τις δύο χώρες, Ελλάδα Τουρκία, και δημιούργησε τις προϋποθέσεις να είναι εύκολη η μετεξέλιξη της χάραξης του TAP. Έτσι δημιουργήθηκε η προοπτική του TAP.

Δεύτερον, ο Burgas – Αλεξανδρούπολη, ουσιαστικά χτυπήθηκε από τα τουρκικά συμφέροντα. Χτυπήθηκε με δύο τρόπους. Ο πρώτος ήταν η «ακύρωση» του Trans-Thracian, του αγωγού δηλαδή που σχεδίαζε ο Ερντογάν να διασχίσει , για ρωσικό πετρέλαιο, την Ανατολική Θράκη και να βγει κοντά στη Ραιδεστό, όπου εκεί σκοπίμως πιστεύω επικαλέστηκε περιβαλλοντικούς όρους προκειμένου να χρησιμοποιήσει αυτά τα επιχειρήματα στη συνέχεια και σε βάρος του Burgas – Αλεξανδρούπολη. Και η αντιπρόταση της Τουρκίας για το Samsun–Ceyhan. Με δεδομένο την ύπαρξη του BTC ο οποίος ήταν ένας αγωγός που αποδείχθηκε καταρχήν ότι δεν ήταν βιώσιμος γιατί τα αποθέματα του Αζερμπαϊτζάν δεν επαρκούσαν να τον καλύψουν, χρειαζόταν οπωσδήποτε και ρωσικό πετρέλαιο για να καλυφθεί ο αγωγός αυτός. Έτσι λοιπόν ο αγωγός Samsun–Ceyhan εάν υιοθετείτο θα μπορούσε να καταστήσει πραγματικά το Ceyhan ένα hub πετρελαίου για τη διεθνή αγορά, να αναβαθμίσει γεωστρατηγικά πλήρως τη θέση της Τουρκίας και να πετάξει εντελώς εκτός του ενεργειακού χάρτη την Ελλάδα.

Εκτιμώ ότι οι έξυπνοι χειρισμοί που έγιναν μπορεί να στοίχισαν πολιτικά, ωστόσο την Ελλάδα την κράτησαν στον χάρτη διότι η Ελλάδα σήμερα προωθεί πλέον αποτελεσματικά την κατασκευή του TAP και έχει ήδη σε λειτουργία και τον υφιστάμενο ελληνοτουρκικό αγωγό. Η Ελλάδα επίσης γίνεται και τροφοδότης στο σύντομο μέλλον, ενεργειακός τροφοδότης και των γειτονικών κρατών με τους κάθετους αγωγούς προς Βουλγαρία κυρίως, ή με τα δίκτυα ρεύματος κτλ..

Η απώλεια από αυτή την ιστορία η πραγματική είναι ο Burgas – Αλεξανδρούπολη ο οποίος παρότι δεν ενοχλούσε πολύ σας λέω τη Δύση, δηλαδή την Αμερική και την ΕΕ, δεν μπόρεσε να προχωρήσει γιατί ακριβώς κάποιοι τον συνέδεσαν με τον South Stream, κατά τη γνώμη μου άστοχα.

Ερ. 5: Η Ελλάδα συνέβαλε καθοριστικά για την είσοδο της Βουλγαρίας στην ΕΕ. Εκ των προαπαιτούμενων ήταν και η συνεργασία της Βουλγαρίας στα ενεργειακά και στις μεταφορές. Ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη ανήκε σε αυτό τον σχεδιασμό (INOGATE) ; Υποστηριζόταν

από την ΕΕ και σε επίπεδο χρηματοδότησης ; Που αποδίδετε την αλλαγή της στάσης της Βουλγαρίας απέναντι στον αγωγό ;

Ε.Σ. : Καταρχήν να πούμε ότι στον αγωγό επάνω υπήρχε τριμερής συνεργασία αν θυμάμαι καλά, τώρα έχουν περάσει και αρκετά χρόνια, υπήρχε η ελληνική συμμετοχή, δημόσια, υπήρχε η βουλγαρική δημόσια συμμετοχή και υπήρχε και ο όμιλος των Ελληνικών Πετρελαίων, ο όμιλος Λάτση. Και βεβαίως υπήρχε και η ρωσική συμμετοχή με την έννοια του ότι αυτοί βάζουν την ενέργεια. Βάζουν την ενέργεια και άρα έχουν και τον κύριο λόγο στη λειτουργία και στη τροφοδοσία του αγωγού. Όλο αυτό το concept ήταν ικανοποιητικό. Και αποδεκτό από όλες τις πλευρές. Και από την ΕΕ εγώ μπορώ να πω.

Τώρα από εκεί και μετά, οι δύο κυβερνήσεις που διαχειρίστηκαν το χτίσιμο αυτής της συμφωνίας, η κυβέρνηση δηλαδή Simeon και η κυβέρνηση Stanishev ανταποκρίθηκαν θετικά και η συνεργασία μας ήταν εξαιρετική. Και με την κυβέρνηση του Simeon που ήταν μια συντηρητική κυβέρνηση και με την κυβέρνηση Stanishev που ήταν σοσιαλιστικό κόμμα. Και παράλληλη πρόοδο μαζί μ' αυτό είχαμε και στο θέμα των οδικών αξόνων. Θυμίζω την περίοδο που ήμουν και Υφυπουργός Εξωτερικών εγκαινιάσαμε τον κάθετο άξονα που είχε υπογράψει ο Κάρολος Παπούλιας ως Υπουργός Εξωτερικών και παρευρέθη και στα εγκαίνια ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας μαζί με τον Βούλγαρο Πρόεδρο τον Parvanov στη Δράμα, ξεκινήσαμε το μεγάλο έργο του κάθετου άξονα στην Κομοτηνή το οποίο ολοκληρώθηκε σχεδόν και λειτουργεί, δεν λειτουργεί ακόμα για τα φορτηγά αλλά θα λειτουργήσει το επόμενο διάστημα, υπογράψαμε και έγινε ένας πρώτος δρόμος ο οποίος ήταν να αντικατασταθεί από έναν πιο μεγάλο δρόμο στην Ξάνθη και επίσης ένας μικρός δρόμος, ένα μικρό πέρασμα στο Ιβαΐλοβγκραντ, Κυπρίνος – Ιβαΐλοβγκραντ στο Βόρειο Έβρο. Και ξεκίνησαν και οι υποδομές για τον εκσυγχρονισμό του κάθετου άξονα Αλεξανδρούπολη – Ορμένιο – Βουλγαρία. Εκεί γίνεται μια διχάλα οδική η οποία συναντάται μέσα στο βουλγαρικό χώρο και συνεχίζει προς το βορρά, προς το Ελσίνκι.

Επομένως την περίοδο αυτή έχουμε πρόοδο και στα οδικά έργα και στους ενεργειακούς δρόμους. Διότι ο ένας βασικός ενεργειακός δρόμος ο οποίος επιδιώκετο τότε ήταν το Burgas – Αλεξανδρούπολη και προχώρησε εκείνη την περίοδο αρκετά, υπήρχαν τα ηλεκτρικά δίκτυα τα οποία προχώρησαν και συνεχίζουν να προχωρούν, υπάρχουν οι αμφίδρομοι αγωγοί από Κομοτηνή προς Βουλγαρία οι οποίοι επίσης είναι σε εξέλιξη. Αυτό το οποίο έγινε μετά, το μπλοκάρισμα, αφορά στο Burgas – Αλεξανδρούπολη και έγινε μετά

την κυβερνητική μεταβολή από τον Stanishhev στον Borisov διότι η κυβέρνηση Borisov είχε εκλεγεί με σημαία την ακύρωση όλων των ενεργειακών αγωγών που σχετίζονταν με τη ρωσική αγορά. Πολέμησε τότε το South Stream πάρα πολύ για λόγους αν θέλετε και στρατηγικής συμμαχίας με τη Δύση, αυτό είναι κατανοητό ως ένα βαθμό, αλλά είχε πολλές επιφυλάξεις ο Borisov και στο θέμα του Burgas – Αλεξανδρούπολη επικαλούμενος κυρίως περιβαλλοντικούς όρους που κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όμως δεν ίσχυαν.

Έγινε ένα θέμα και της εσωτερικής αντιπαράθεσης αυτό στη Βουλγαρία και αυτό έβλαψε όλη την εξέλιξη.

***Ερ. 6:** Γαλλία, Ελλάδα και Γερμανία βρέθηκαν στην ίδια «ομάδα» στο Βουκουρέστι σχετικά με τη Γεωργία και την Ουκρανία το 2008. Παρόμοια ήταν η θέση τους και για το θέμα των Σκοπίων. Ωστόσο φαίνεται ότι η Ελλάδα πλήρωσε μεγαλύτερο τίμημα σε σχέση με τη Ρωσία ενώ δεν κλονίστηκε η ενεργειακή σύνδεση της Γερμανίας με τη Ρωσία. Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι ο «γαλλογερμανικός άξονας» δεν τήρησε θερμή στάση για τον αγωγό στη συνέχεια ;*

Ε.Σ. : Ουσιαστικά αυτή η επιφυλακτικότητα των Αμερικανών θα έλεγα ότι κατά κάποιο τρόπο σήμερα δικαιώνεται με την έννοια του ότι είδανε στην Ουκρανία πως χρησιμοποίησε η Ρωσία την ενεργειακή εξάρτηση για να μπορέσει να επιβληθεί πολιτικά. Και έκαναν έναν αγώνα να απομειώσουνε τη μονομερή ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από τη ρωσική αγορά για να μην έχουνε περιπέτειες με τους στρατηγικούς τους συμμάχους που είναι οι Ευρωπαίοι.

Δηλαδή η αγωνία να μην προχωρήσει ο South Stream από την αμερικανική πλευρά έχει μια βάση. Τη βάση ότι αν εξαρτηθεί και η Νότιος Ευρώπη σε μεγάλα ποσοστά από τη ρωσική ενέργεια μονομερώς τότε θα απαιτήσει φυσικά η εξωτερική της πολιτική επί της Ρωσίας να έχει μεγαλύτερη επιρροή πάνω στις ευρωπαϊκές αποφάσεις. Και κάτι τέτοιο θα μπορούσε να κλονίσει την ευρωατλαντική σχέση που δεν το ήθελε ούτε η Αμερική αυτό και ούτε η Ευρώπη βέβαια το θέλει.

Η Ελλάδα πίστευε και πιστεύει στην αρχή της καλής γειτονίας. Και βάσει αυτής της αρχής διетύπωσε την επιφύλαξή της για τον ευρωατλαντικό προσανατολισμό των Σκοπίων διότι είχε δεδομένη και εκφρασμένη πολιτική διάσταση από την άλλη πλευρά η οποία αποτυπωνόταν στο Σύνταγμα, στις διακηρύξεις, στα ονόματα και γενικώς σε όλη την

πολιτική την εξωτερική που έκανε η γειτονική χώρα. Έτσι ενώ εμείς είμαστε υπέρ του ευρωατλαντικού προσανατολισμού των Δυτικών Βαλκανίων και θέλουμε να βοηθήσουμε τα Σκόπια να βρουν το βηματισμό τους προς αυτή την κατεύθυνση, δε μας διευκόλυνε ποτέ η κυβέρνηση από εκεί, της FYROM. Γιατί πάντοτε χρησιμοποιούσε διάφορα εθνικιστικά και προκαλούσε και βεβαίως δεν απαντούσε σε μια καλοπροαίρετη πρόταση που τους κάναμε για μια κοινώς αποδεκτή λύση *erga omnes*. Αντιθέτως το θέμα το καθιστούσε πάντοτε θέμα εσωτερικής αντιπαράθεσης, το όξυνε και δεν διευκόλυνε να βρούμε λύση.

Όταν λοιπόν βρεθήκαμε στο Βουκουρέστι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις δεν έκαναν τίποτα άλλο από το να επιβεβαιώσουν την εφαρμογή αυτών των αρχών. Κάτι το οποίο το είδε και η αμερικανική πλευρά που ήθελε πραγματικά να προωθήσει τον ευρωατλαντικό προσανατολισμό των χωρών αυτών και βγήκε η ομόφωνη απόφαση τότε που έλεγε ότι πρώτα θα λυθεί το θέμα του ονόματος και θα τηρηθεί η αρχή καλής γειτονίας και μετά όλα τα υπόλοιπα θα δρομολογηθούν όπως επιθυμούν όλα τα κράτη – μέλη.

Όσον αφορά τώρα τα άλλα δύο κράτη, δηλαδή την Ουκρανία και τη Γεωργία, η Ευρώπη πραγματικά ήθελε αυτές οι χώρες μέσα από την πολιτική καλής γειτονίας να αρχίσουν να κοιτούν προς τη Δύση, πράγμα και που έγινε στην πορεία. Αλλά εύλογα δεν ήθελαν να ξεχαρβαλώσουν και την ΕΕ, διότι η ΕΕ πριν προλάβει να κάνει καλά καλά εμφάθυνση, υπέστη ένα ωστικό κύμα από τη διεύρυνση που δεν της επέτρεψε να είναι πρακτική και αποτελεσματική στην αντιμετώπιση προβλημάτων της και αυτό φάνηκε μετά με την οικονομική κρίση. Αν επεκτεινόταν περαιτέρω χωρίς να προλάβει να δημιουργήσει τους κατάλληλους θεσμούς για να παίρνει τις αποφάσεις θα κινδύνευε με διάλυση. Γι' αυτό και διατύπωσε την επιφύλαξή της αλλά δεν παύει και τώρα η Ευρώπη σε όλα τα επίπεδα να εκφράζει την συμπάραστασή της προς την Ουκρανία, προς τη Γεωργία και προς όλες τις άλλες χώρες που θέλουνε να ασκήσουνε μια ελεύθερη και ακηδεμόνευτη εξωτερική πολιτική.

Η Γερμανία έχετε δίκιο, ότι δεν θέλει να χαλάσει τις σχέσεις της με τη Ρωσία και είναι λογικό αυτό όπως και η Ελλάδα δεν θέλει. Και η Ελλάδα έχει 2-3 εκατομμύρια τουρίστες από τη Ρωσία κάθε χρόνο, εξάγει προϊόντα που αγγίζουν μερικά δισ. τζίρο στις εξαγωγές της, είναι μια χώρα με την οποία έχει ομοδοξία και πολιτιστικές σχέσεις, θέλει να έχει μια καλή σχέση. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Ελλάδα δεν σέβεται και δεν τηρεί τις συμμαχικές υποχρεώσεις που έχει έναντι των εταίρων στην ΕΕ και των συμμάχων στο ΝΑΤΟ. Ότι εξωτερική πολιτική ασκεί προς άλλες κατευθύνσεις είτε είναι αραβικές χώρες, είτε

αφρικανικές, είτε ασιατικές, είτε οτιδήποτε το κάνει στο πλαίσιο βεβαίως πάντοτε των συμμαχιών της. Δεν ξεφεύγει από αυτά τα όρια. Το ίδιο, ίσως και σε πιο μεγαλύτερο βαθμό ισχύει και για τη Γερμανία. Όταν η Γερμανία έχει πολύ μεγάλη εξάρτηση απ' το φυσικό αέριο της ρωσικής αγοράς είναι εύλογο να μη θέλει να διαταράξει τις σχέσεις της με τη Ρωσία. Ακολουθεί λοιπόν τις αποφάσεις του NATO και της ΕΕ και παράλληλα προσπαθεί σταδιακά να αποκτήσει τη λεγόμενη ενεργειακή ασφάλεια, δηλαδή τη μη μονομερή εξάρτηση από άλλες πηγές, πράγμα που κάνει και η Ελλάδα. Και η Ελλάδα έχει κάνει ανοίγματα στην Αίγυπτο, στη Λιβύη με το φυσικό αέριο, στις χώρες του Κόλπου, ακόμα και στο Ιράν με το οποίο υπήρχαν από παλιά, πριν δημιουργηθούν αυτές οι καταστάσεις, συμφωνίες.

Εμβόλιμη ερώτηση : Όταν λέτε Δύση, για εσάς τι είναι περισσότερο Δύση, το NATO ή ΕΕ ;

Κοιτάξτε να σας πω. Άλλα πράγματα εννοούσαμε όταν λέγαμε «Δύση» την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και άλλα εννοούμε τώρα. Δηλαδή τότε υπήρχαν δύο blocks, ανήκαμε στο ένα και προσπαθούσαμε να κατοχυρώσουμε την αυτοκυριαρχία του ελεύθερου κόσμου έναντι μιας απειλής τότε σοβιετικής, κομμουνιστικής κτλ. Τώρα έχουν σπάσει αυτά τα πράγματα. Τώρα ανήκουμε σε μια συμμαχία η οποία όσον αφορά την ανάπτυξη, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, την κοινωνική συνοχή έχει ισχυρότερη αναφορά στην ευρωπαϊκή οικογένεια, η οποία αποτελεί πλέον μια ένωση νομισματική που μετεξελίσσεται σε δημοσιονομική και τραπεζική ένωση με όραμα να γίνει κάποια στιγμή και πολιτική ένωση, δηλαδή Ομοσπονδία ή μια μορφή ομοσπονδοποιημένης συνεργασίας και όσον αφορά την ασφάλεια, την άμυνα, τη σταθερότητα η αναφορά μας η πιο ισχυρή είναι στο NATO.

Γιατί στο NATO ; Διότι το NATO ουσιαστικά είναι ο εκτελεστικός βραχίονας πλέον του ΟΗΕ. Είναι δηλαδή η διεθνής αστυνόμευση, το λέω με την καλή του όρου έννοια, η διαφύλαξη της ειρήνης, η αντιμετώπιση των ασύμμετρων απειλών, η ασφάλεια όταν ένα κράτος – μέλος πλήττεται από τρίτο κράτος και παρότι η Ελλάδα ας πούμε στην υπόθεση του NATO κλονίστηκε σοβαρά όταν είχαμε την παράνομη εισβολή και κατοχή στην Κύπρο το 1974, κατάφερε σε ένα μεγάλο βαθμό να θεραπεύσει τις πληγές της αυτές και να είναι τώρα ενεργό μέλος προσδοκώντας την ωρίμανση και των θεμάτων αυτών που είναι θέματα εθνικού ενδιαφέροντος εντός της συμμαχίας.

***Ερ. 7:** Ποιος πιστεύετε ότι ήταν ο ρόλος του Boyko Borisov σε σχέση με τον αγωγό ;*

Ε.Σ. : Σας είπα ότι ήταν επιλογή του πολιτική να είναι αντίθετος σε όλους τους αγωγούς που είχαν σημείο αναφοράς την Ανατολή. Του κόμματός του. Στην εσωτερική αντιπαράθεση των κομμάτων στη Βουλγαρία ο Borisov πάντα τοποθετείτο απέναντι στον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη, όσο μπορώ να γνωρίζω και απέναντι στο South Stream.

Ερ. 8: *Η θέση των ΚΚΕ και ΣΥΡΙΖΑ για το έργο είναι διατυπωμένη και είναι αρνητική. Ωστόσο το ΠΑΣΟΚ δεν έχει μια ξεκάθαρη θέση. Θεωρείτε ότι χρησιμοποίησε προεκλογικά το θέμα το 2009 ;*

Ε.Σ. : Το 2009 το μόνο που θυμάμαι είναι μια ομιλία του Γιώργου Παπανδρέου στην Αλεξανδρούπολη όπου μόνος του διατύπωσε επιφυλάξεις για ένα project το οποίο είχε ήδη ολοκληρωθεί και είχε δρομολογηθεί, επικαλούμενος μάλιστα και περιβαλλοντικούς όρους στους οποίους είχε απαντήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θετικά και μάλιστα με τον πιο αυστηρό τρόπο.

Αυτό παραξένεψε πάρα πολύ κόσμο, θυμάμαι ότι του έκαναν κριτική τα δικά του στελέχη από την περιοχή της Θράκης και στη συνέχεια ψέλλισαν κάποιες δικαιολογίες για την άστοχη δήλωση. Μετά βεβαίως, όλοι ξέρουν τι έγινε μετά το 2009. Ο αγωγός δεν προχώρησε.

Τώρα αν αυτό ήταν μια διαχειριστική αποτυχία ή αν ήταν μια συνειδητή επιλογή, αυτό πρέπει να το απαντήσει το ίδιο το ΠΑΣΟΚ.

Ερ. 9: *Ποιος πιστεύετε ότι ήταν ο ρόλος του Γιώργου Παπανδρέου σε σχέση με τον αγωγό ;*

Ε.Σ. : Δεν θέλω να χαρακτηρίσω. Εγώ λέω γεγονότα. Εγώ λέω ότι ήταν στην εθνική ατζέντα ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη. Ξεκίνησε με πάρα πολλά προβλήματα που κληρονομήσαμε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, ασυνεννοησίας κυρίως, γιατί όλοι λέγανε ότι το θέλουν αλλά δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν.

Εμείς καταφέραμε συνεννοηθήκαμε πρώτον με την Αμερική, μετά με το Κρεμλίνο, μετά με τη Βουλγαρία και προχωρήσαμε σε συμφωνία. Έγινε η διακρατική συμφωνία, παρουσία των ηγετών, έγινε η εταιρική συμφωνία παρουσία των επιχειρήσεων και ήταν έτοιμη η δρομολόγηση. Εκεί έγινε η κυβερνητική μεταβολή, υπήρξαν αυτές οι δηλώσεις Παπανδρέου προεκλογικά, οι οποίες δικαιολογήθηκαν μετά ως άστοχια, και μετά δεν έγινε

τίποτα. Σταμάτησε το project. Λοιπόν τι, γιατί, πως, δεν μπορώ να φαντάζομαι, εγώ λέω γεγονότα.

Ερ. 10: Οι διαμαρτυρίες των κατοίκων των περιοχών σε Ελλάδα και Βουλγαρία υπήρξαν έντονες. Θεωρείτε ότι οι περιβαλλοντικές ανησυχίες ήταν προσχηματικές ;

Ε.Σ. : Διαμαρτυρίες γιατί ; Στην Ελλάδα δεν υπήρξε αντίδραση. Αντιθέτως. Θα μου επιτρέψετε επειδή το διάστημα εκείνο δεν ξέρω αν υπήρξαν μεμονωμένες αντιδράσεις πάντως την περίοδο που είχα εμπλοκή σ' αυτή την ιστορία, δηλαδή από το 2004 μέχρι το 2009, που ήταν η κυβέρνηση Καραμανλή, οι οποιεσδήποτε επιφυλάξεις ή αντιδράσεις κτλ ήταν πολύ πολύ απομονωμένες. Δηλαδή η διάθεση της τοπικής κοινωνίας ήταν απολύτως θετική. Και ήταν θετική για τρεις λόγους.

Ο πρώτος λόγος ήταν γιατί θεωρούσαν ότι αν σε αυτόν τον αγωγό συναντηθούν αμερικανικά, ευρωπαϊκά και ρωσικά συμφέροντα κατοχυρώνεται με τον πιο καλό τρόπο η ασφάλεια και η άμυνα της χώρας έναντι της τουρκικής απειλής η οποία υπήρχε τότε. Υπήρχε το casus belli. Οπότε αυτό το πράγμα θα είχε θετικές επιπτώσεις και στην ελάφρυνση του προϋπολογισμού άμυνας της χώρας. Αυτός ήταν ο πρώτος λόγος, το αίσθημα ασφάλειας που δημιουργούσε ένα τέτοιο project. Συνδυασμένο μάλιστα και με τον ελληνοτουρκικό αγωγό που δημιουργούσε και προϋποθέσεις συνεργασίας μεταξύ των δύο κρατών.

Το δεύτερο στοιχείο ήταν ότι όλοι αποδεχόντουσαν ότι είναι ένας πράσινος αγωγός. Ότι θα είχε δηλαδή θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Διότι από τα 200 tankers που περνούσαν, τα οποία ήταν μονόπατα κατά κανόνα, το Βόσπορο, αν γινόταν ένα ατύχημα θα μπορούσε να μολυνθεί η ακτή από το Δέλτα του Έβρου μέχρι τη Χαλκιδική. Ενώ με αυτό τον τρόπο ένα τρακοσάρι tanker υποκαθιστούσε δεκάδες απλών μικρών, φορτώνονταν όχι μέσα σε κλειστό λιμάνι αλλά στην ανοιχτή θάλασσα και ήταν όλα τρακοσάρια δίπατα. Άρα μειωνόταν η κίνηση που ήταν αιτία επικινδυνότητας, μειωνόταν ο κίνδυνος διότι είχαμε δίπατα tankers και μειωνόταν και η πιθανότητα ατυχήματος διότι δεν έμπαιναν στο λιμάνι. Άρα και περιβαλλοντικά το έβλεπαν θετικά. Και είχαν και τους όρους τους αυστηρούς που είχε επιβάλει τότε ο αρμόδιος Επίτροπος της ΕΕ.

Το τρίτο ήταν ότι προσδοκούσαν ότι μέσα από αυτό το project τα οφέλη θα είναι άμεσα. Και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας και στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Γιατί

όπως σας είπα, ο κύριος Σιούφας τότε σε συνεννόηση μαζί μας είχε προβλέψει τα πρώτα – αν θυμάμαι καλά – 35 εκατομμύρια που θα έβγαιναν να μοιράζονται κάθε φορά αναλογικά στους νομούς που επιβαρύνονται, δηλαδή στους νομούς Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης, αναλογικά. Και προβλεπόταν και ένας μεγάλος κύκλος θέσεων εργασίας, άμεσα ή έμμεσα, που θα δημιουργούσε όλη η αυτή η ανάπτυξη των ενεργειακών δρόμων στην περιοχή της Θράκης.

Αυτοί ήταν οι τρεις βασικοί λόγοι για τους οποίους η συντριπτική πλειοψηφία της τοπικής κοινωνίας και της τοπικής αγοράς τοποθετήθηκε θετικά γι' αυτά τα έργα.

Αντιθέτως, αυτό μπορείτε να το καταλάβετε πόσο σημαντικό είναι αν το συγκρίνετε με την αντίδραση που υπάρχει σήμερα για την επένδυση χρυσού. Είναι το άσπρο με το μαύρο.

Εγώ δεν θυμάμαι την έντονη αντίδραση που λέτε του ΣΥΡΙΖΑ ή του ΚΚΕ. Δεν τη θυμάμαι. Μπορεί να είχε διατυπωθεί αλλά δεν τη θυμάμαι. Επιφυλάξεις πολλοί διατυπώνανε γιατί περίμεναν απαντήσεις πειστικές. Δεν μπορούσαμε να συζητήσουμε κάτι τέτοιο στην περιοχή μας χωρίς προηγουμένως να έχουμε τις εγγυήσεις ότι θα τηρηθούν κάποιοι όροι. Εγώ θεωρώ πως δεν υπήρχαν σοβαρές αντιδράσεις. Αντιθέτως υπήρχε αντίδραση της τοπικής κοινωνίας και μάλιστα οριζόντια όταν προεκλογικά στην Αλεξανδρούπολη ο Γιώργος Παπανδρέου μίλησε απρόκλητα για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του αγωγού. Αυτό το πράγμα ενόχλησε. Και δεν ενόχλησε μόνο εμάς που ήμασταν ένα άλλο κόμμα, ενόχλησε και τους δικούς του και αναγκάστηκε μετά να ανασκευάσει. Αλλά βέβαια το project δεν έγινε ποτέ.

***Ερ. 11:** Διατελέσατε Υφυπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας την περίοδο 2004 – 2007 και Υπουργός Μεταφορών και Επικοινωνιών από τον Ιανουάριο του 2009 έως τον Οκτώβριο του 2009. Με τι ματιά βλέπατε ως διεθνείς παίχτες τις ΗΠΑ, την Ρωσία και την ΕΕ ; Η πολιτική του Υπουργείου θεωρούσε τη Ρωσία «μεγάλη δύναμη» που ανταγωνιζόταν τις ΗΠΑ ; Η ΕΕ ήταν τέτοιου είδους παίχτης και σε τι βαθμό ; Προτιμούσατε διμερείς σχέσεις στα ενεργειακά ή αμιγώς ενταγμένες στην Ενεργειακή Πολιτική της ΕΕ ;*

Ε.Σ. : Καταρχήν να πω ότι η Ελλάδα δεν έκανε τίποτα που να τη φέρνει σε ευθεία αντίθεση ή σύγκρουση με τις παραδοσιακές της συμμαχίες. Ό,τι κινήσεις επεδίωξε η Ελλάδα για λόγους

εθνικού συμφέροντος προσπαθούσε να είναι συνδυασμένες με τα συμφέροντα της ευρωπαϊκής οικογένειας και του NATO. Γιατί πίστευε και πιστεύει και αυτό το είχα πει και ευθέως εγώ στους αμερικανούς συνομιλητές μου ότι είχαμε στη σχέση αυτή που πήγαινε να δημιουργηθεί τους παραδοσιακούς φίλους και τους νέους εταίρους. Νέοι εταίροι στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν η Ρωσία, ήταν το Αζερμπαϊτζάν, ήταν το Καζακστάν. Το Ιράν δεν μπορούσε να είναι τότε, γιατί η διεθνής συγκυρία δεν το επέτρεπε. Παρ' όλ' αυτά είχαμε κάποιες συμβάσεις προμήθειας ενέργειας που προηγήθηκαν της κρίσης στο Ιράν.

Ό,τι κάναμε λοιπόν το ξέρανε οι σύμμαχοί μας. Δεν κάναμε κάτι κρυφά. Όπου συμφωνούσαμε ή όπου διαφωνούσαμε ήταν και αυτό δημοσιοποιημένο. Κρίναμε ανάλογα με το εθνικό συμφέρον και προχωρούσαμε. Είπα προηγουμένως ποιες ήταν οι συμφωνίες και ποιες ήταν οι διαφωνίες. Δηλαδή επειδή υπάρχει ένα θολό κλίμα στην ελληνική κοινή γνώμη, στο Burgas – Αλεξανδρούπολη καταρχήν οι αμερικανοί δεν είχαν αντίθεση. Ενώ είχαν από την αρχή αντίθεση στο South Stream.

Το Burgas – Αλεξανδρούπολη τους βόλεψε ίσως και αυτούς διότι εκ των πραγμάτων και εικόνα της εταιρικής σύνδεσης είχανε, η ενέργεια αυτή, το πετρέλαιο, θα κατέληγε και στην αμερικανική αγορά, ήταν μεγαλύτερη εγγύηση γι' αυτούς η έξοδος της ρωσικής ενέργειας να μη μονοπωλείται από την Τουρκία αλλά να είναι με τρία κράτη – μέλη του NATO (Βουλγαρία, Ελλάδα, Τουρκία) γιατί αυτό το πράγμα δημιουργεί, αν θέλετε, και μεγαλύτερο πλουραλισμό, ανταγωνισμό και ταχύτητα, καλύτερη εξυπηρέτηση και βεβαίως και η ποσότητα η οποία διοχετεύεται όταν υπάρχουν περισσότεροι αγωγοί προς τη διεθνή αγορά είναι μεγαλύτερη. Άρα η τιμή μετά πέφτει. Και ο τελικός καταναλωτής – αγοραστής που είναι και η αγορά των ΗΠΑ, αγοράζει φθηνότερα. Αντιθέτως ήταν πολύ επιφυλακτικοί για τους λόγους που σας προανέφερα στο South Stream γιατί δεν θέλανε, εκεί υπερτερούσε το πολιτικό, δεν θέλανε να εξαρτηθεί μονομερώς η ευρωπαϊκή αγορά απ' το ρωσικό αέριο, θέλανε να υπάρχουνε εναλλακτικές πηγές εκεί. Γι' αυτό και προωθούσανε άλλες λύσεις. Εμείς λοιπόν πάντοτε κινηθήκαμε με πρώτο γνώμονα το εθνικό μας συμφέρον. Στη συνέχεια προσπαθούσαμε να συνδυάσουμε το εθνικό μας συμφέρον με τα συμφέροντα της ευρωπαϊκής οικογένειας και με τις επιδιώξεις της ευρωατλαντικής συμμαχίας. Όσο το πηγαίναμε προσεκτικά αυτό, πηγαίναμε καλά. Δημιουργήθηκε σύγκρουση στο South Stream και είχαμε τις εξελίξεις που είχαμε.

***Ερ. 12:** Στο βιβλίο του Μανώλη Κοττάκη «Καραμανλής – Off the record» γίνεται αναφορά σε εσάς ότι μεταβήκατε ως ειδικός απεσταλμένος στην Ουάσιγκτον και συναντηθήκατε με τον Steven Mann και τον μετέπειτα πρέσβη Charles Ries. Η αναφορά γίνεται για το ότι πήγατε να διερευνήσετε τις προθέσεις των ΗΠΑ για τον αγωγό. Με δεδομένο ότι η Chevron θα μετείχε στον αγωγό ποια ήταν η αντιμετώπιση που είχατε ; Διακρίνατε δυσφορία των ΗΠΑ για την υλοποίηση του αγωγού ;*

Ε.Σ. : Σας το έχω απαντήσει ήδη. Δηλαδή οι αμερικανοί δεν είχαν αρνητική διάθεση απέναντι στον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη καταρχήν. Και οι λόγοι που μου επικαλέστηκαν ήταν αυτοί. Πρώτον η συμμετοχή τους στο μετοχικό κεφάλαιο, δεύτερον ότι αυτοί θα ήταν μια από τις παραλήπτριες χώρες και θα ευνοούνταν γιατί οι τιμές θα ήταν καλύτερες αν έβγαινε περισσότερη ενέργεια, τρίτον διότι έσπαγε ένα μονοπώλιο και θα μπορούσαν τρία κράτη να είναι εμπλεκόμενα και όχι μόνο ένα, τρία κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ εννοώ και τέταρτον διότι το πετρέλαιο το οποίο έβγαινε θα έβγαινε σε μεγαλύτερη ποσότητα.

Ο Steven Mann εθεωρείτο ο γκουρού των αγωγών. Ήταν ένας πρέσβης που είχε μεγάλη εμπειρία στο State Department στα ενεργειακά θέματα και είχε απόλυτη εικόνα. Έγινε αυτή η συνάντηση και με τους δύο. Και ήταν απολύτως φιλική στις ελληνικές προσεγγίσεις. Δεν διέγνωσα εγώ κάποιο πρόβλημα.

Αντιθέτως, επιφυλακτικός με μια απολύτως ρεαλιστική επιχειρηματολογία στο θέμα του South Stream στη συνέχεια ήταν ο Matthew Bryza, ο εντεταλμένος για τα θέματα αυτά, με τον οποίο επίσης είχαμε συναντηθεί αρκετές φορές.

Εμβόλιμη ερώτηση : Εσείς θεωρείτε δηλαδή ότι η φιλολογία σχετικά με την αμερικανική αντίθεση στον αγωγό δεν υπάρχει.

Μα δεν είπα αυτό. Είπα ότι υπάρχει για το South Stream. Για το Burgas – Αλεξανδρούπολη δεν υπήρχε. Το Burgas – Αλεξανδρούπολη συνδέθηκε μετά και «κάηκε» εξαιτίας του ότι συνδέθηκε με το South Stream. Αν δηλαδή το Burgas – Αλεξανδρούπολη έκλεινε θα έκλεινε ανενόχλητα. Το γεγονός ότι κάποιοι άνοιξαν το South Stream πριν να κλείσει το Burgas – Αλεξανδρούπολη σημαίνει ότι μας έβλαψε αυτό το πράγμα. Και αυτό φαίνεται εκ του αποτελέσματος βεβαίως. Και οι Ρώσοι είχαν κάθε λόγο να ανοίξουν το South Stream πριν κλείσει το Burgas – Αλεξανδρούπολη για να μπορέσουν να έχουν ένα μοχλό πίεσης.

Ο Καραμανλής έκανε αναφορά στους Κήπους στο South Stream γιατί όσο είχε ανοιχτό το South Stream ο Πρωθυπουργός είχε τη δυνατότητα να διαπραγματεύεται επιτυχώς τη συμμετοχή της Ελλάδος στο διεθνή χάρτη των αγωγών. Ο ελληνοτουρκικός αγωγός επετεύχθη με την ταχύτητα που επετεύχθη διότι υπήρχε η «απειλή» του South Stream. Άρα ο Πρωθυπουργός ορθώς το χειρίστηκε. Αυτό όμως το οποίο πολλοί δεν μπορούν να καταλάβουν τώρα εκ των υστέρων είναι τι σημασία είχε να ανοίξουμε την κουβέντα για το South Stream αφότου θα έκλεινε στην πράξη το Burgas – Αλεξανδρούπολη. Εκεί ενδεχομένως έγιναν και κάποιες βιαστικές κινήσεις απ’ τους χειριστές. Αυτές είναι οι λεπτές γραμμές της διπλωματίας. Δεν μπορείς να ξέρεις εκ των προτέρων πως θα βγουν.

Πάντως μπορώ να πω με βεβαιότητα ότι οι χειρισμοί όλοι από το Α μέχρι το Ω που έγιναν από την κυβέρνηση Καραμανλή ήταν υπεύθυνοι χειρισμοί, δεν ήταν αντισυμμαχικοί, ήτανε ρεαλιστικοί για να υπηρετήσουν το εθνικό συμφέρον και σε κάποιες περιπτώσεις όταν έγιναν κάποιες, ας το πούμε, βιαστικές ή άστοχες κινήσεις αυτό το πράγμα επηρέασε την όλη έκβαση. Αλλά η κυβέρνηση Καραμανλή πλήρωσε ακριβά το γεγονός ότι σε όλες τις στιγμές της διαπραγμάτευσης έβαζε μπροστά τα εθνικά συμφέροντα της χώρας. Και δεν δίσταζε να πάρει ακόμα και πολιτικό κόστος για να το υπηρετήσει.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Συνέντευξη Αλέξανδρου Μαλλιά

ΠΒ.1 Πρόλογος συνέντευξης με τον Αλέξανδρο Μαλλιά

Ο Αλέξανδρος Μαλλιάς διετέλεσε πρέσβης της Ελλάδας στην Ουάσινγκτον από τον Σεπτέμβριο του 2005 έως τον Ιούνιο του 2009. Από το 2000 μέχρι το 2005 ήταν διευθυντής των Βαλκανικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών. Πριν το 2000 υπηρέτησε σε πλήθος κομβικών διπλωματικών θέσεων. Συνταξιοδοτήθηκε το 2010 και τον Απρίλιο του 2013 εξέδωσε το βιβλίο του με τίτλο «Η άλλη κρίση : Η μαρτυρία ενός πρέσβη», από τις Εκδόσεις Ινφογνώμων. Σχετίζεται άμεσα με τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη καθότι εκτός των άλλων συμμετείχε και στη σχετική άτυπη επιτροπή για το έργο, που συστάθηκε το 1994. Κατά την περίοδο που διετέλεσε πρέσβης της Ελλάδας στην Ουάσινγκτον ήρθε σε άμεση επαφή με τις αμερικανικές διεργασίες σχετικά με τα ενεργειακά ζητήματα αλλά και με όσα διαδραματίστηκαν στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι τον Απρίλιο του 2008.

Η συνέντευξη που ακολουθεί δόθηκε στην οικία του στην Αθήνα, τη Δευτέρα 30 Ιουνίου 2014, ώρα 17.30, και το απομαγνητοφωνημένο κείμενο περιέχεται στην παρούσα εργασία κατόπιν δικής του αδείας και επιμέλειας και από μέρους του.

ΠΒ.2 Κείμενο συνέντευξης με τον Αλέξανδρο Μαλλιά

Ερώτηση 1: Κύριε Μαλλιά, υπηρετήσατε ως πρέσβης της Ελλάδας στην Ουάσινγκτον από το Σεπτέμβριο του 2005 έως τον Ιούνιο του 2009. Η θητεία σας αυτή συμπίπτει με την περίοδο κατά την οποία παρατηρείται η μεγαλύτερη κινητικότητα σε παγκόσμιο επίπεδο σε σχέση με τους αγωγούς ενέργειας, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στη δημόσια σφαίρα. Σε τι επίπεδο βρέθηκαν αυτές οι εξελίξεις στην ατζέντα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ ; Απετέλεσαν αντικείμενο έντονων παρεμβάσεων στην επικοινωνία με παράγοντες άλλων διεθνών δρώντων ;

Αλέξανδρος Μαλλιός (Α.Μ.) : Το ζήτημα της μεταφοράς ενέργειας μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ είχε δύο πλευρές. Η μια ήταν εκεί που συνέπιπταν τα συμφέροντα και η άλλη εκεί που είχαμε απόκλιση.

Που συνέπιπταν. Υπήρχε σίγουρα πολύ μεγάλο αμερικανικό ενδιαφέρον λόγω της ελληνικής πρωτοκαθεδρίας σε αυτό που λέμε δια θαλάσσης μεταφορά αργού πετρελαίου, φυσικού αερίου σε δύο μορφές (LNG και compressed gas). Τακτικότερα ένα από τα βασικά μας επιχειρήματα τα οποία προβάλαμε στην αμερικάνικη πλευρά είναι αυτό που βρίσκεται, όχι συμπτωματικά, στην κορυφή της αμερικανικής πολιτικής ατζέντας από πλευράς του δόγματος ασφάλειας. Δηλαδή, η διασφάλιση των οδών μεταφοράς ενέργειας. Οι αμερικάνοι το κάνανε με τα στρατιωτικά μέσα και εμείς το κάναμε διαθέτοντας τον μεγαλύτερο παγκοσμίως στόλο ο οποίος ήταν ελληνικών συμφερόντων, δηλαδή είμαστε οι πρώτοι. Ελληνικών συμφερόντων σημαίνει σημαία συν πλοιοκτησία, γιατί δεν έχουν όλοι ελληνική σημαία. Αυτό μας ανέβαζε πάρα πολύ ψηλά στις συνομιλίες με τους αμερικανούς και όχι μόνο με την Administration, αλλά και με το Κογκρέσο. Διότι προσπαθούσαμε πάντοτε να καταδείξουμε τη σημασία της Ελλάδος στον παγκόσμιο χάρτη της ενέργειας και όχι των αγωγών μόνο. Μάλιστα φτάσαμε στο σημείο στις επίσημες ομιλίες της Υπουργού Εξωτερικών Ντόρας Μπακογιάννη, να υπογραμμίζεται ότι η Ελληνική ναυτιλία εξασφαλίζει το μεγαλύτερο πλωτό αγωγό.

Θέλαμε να δείξουμε ότι δεν ήταν μια μονοδιάστατη συμβολή και ότι οι χερσαίοι αγωγοί είναι μια επιλογή που μας αφορά και ενδιαφέρει, αλλά εμείς εξασφαλίζουμε και τον θαλάσσιο διάδρομο. Στους χερσαίους αγωγούς στα σχέδια ήδη από το 1994 ήταν ο Burgas – Αλεξανδρούπολη, ο AMBO, αργότερα ο Nabucco καθαρά ως σχέδιο – παιδί της αμερικανικής πολιτικής και αμερικανικών συμφερόντων.

Τα συμφέροντα των εταιριών δεν ταυτίζονται πάντοτε με τις θέσεις του State Department και αντιστρόφως. Εδώ πρέπει να είμαστε ξεκάθαροι σε αυτό. Η Exxon και οι άλλες εταιρείες δεν παίρνουν οδηγίες από το State Department. Βεβαίως το State Department κάνει lobbying, αλλά οι εταιρείες κάνουν αυτό που επιβάλλει το συμφέρον τους. Αυτό μπορώ να σας το πω με βεβαιότητα και σε σχέση με την κυπριακή ΑΟΖ. Τη μια μέρα το State Department έκανε μια δήλωση και την επόμενη μέρα τα μάζεψε – άλλαξε τη θέση του – υπό την αντίδραση των αμερικανικών εταιριών. Θυμάμαι πολύ καθαρά αυτή τη δημόσια εντός 24 ωρών μεταβολή της δημόσιας θέσης.

Υπήρξε πλήρης, ολόθερμη στήριξη του TGI, ο οποίος εθεωρείτο ο πρώτος αγωγός που θα έφερνε μη ρωσικό φυσικό αέριο στην ευρωπαϊκή αγορά. Μάλιστα στα εγκαίνια του TGI που έγιναν στους Κήπους, στην Κομοτηνή που είχε έρθει ο κ. Erdoğan, παρίστατο και ο κ. Bodman, ο Υπουργός Ενέργειας των ΗΠΑ. Παρότι ο κ. Bodman δεν πηγαίνει σε τέτοια διεθνή φόρα.

Όταν λέμε Secretary of Energy στην Αμερική, δεν έχει π.χ. τις αρμοδιότητες που έχει ο κ. Μανιάτης και παλαιότερα ο κ. Φώλιας. Ο Secretary of Energy ασχολείται πρωτίστως με την εσωτερική αγορά. Το State Department και το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας του Λευκού Οίκου προσπαθούν να μεταφέρουν την αμερικανική πολιτική σε επίπεδο κρατικών συμφερόντων στον τομέα της ενέργειας. Δεν το κάνει αυτό το Υπουργείο Ενέργειας. Ήταν μαζί του και ο πρέσβης κ. Richard Morningstar, Ειδικός Απεσταλμένος του Αμερικανικού ΥΠΕΞ για τα θέματα της ενέργειας.

Σε σχέση με τον αγωγό TGI ,σημειώνω ότι έχουμε σύμπτωση απόψεων και συμφερόντων με τις ΗΠΑ. Οι αμερικανοί ήλθαν στην Ελλάδα για να υποδηλώσουν τη στήριξη στον αγωγό ITGI. Εκεί, ήδη από τους Κήπους εντοπίσαμε ένα πρόβλημα το οποίο ουδέποτε επιλύθηκε και γι' αυτό «κόλλησε» και ο TGI και δεν προχώρησε όπως προβλεπόταν. Το πρόβλημα ήταν τα ποσοστά και τα κέρδη διότι η Τουρκία ήθελε να αγοράζει το φυσικό αέριο εκείνη, να αγοράζει όλο το αέριο και να το μεταπωλεί. Εμείς λέγαμε ότι οι χώρες του TGI ήταν χώρες διέλευσης (transit).

Η Τουρκία ήθελε να είναι μεταπράτης. Δηλαδή παίρνω και το μεταπωλώ, άρα κερδίζω. Όχι (τέλη διέλευσης) royalties, αλλά καθαρό εμπορικό κέρδος. Στο σημείο αυτό οι αμερικανοί μας έλεγαν ότι δεν συμφωνούν με τη γραμμή αυτή της τουρκικής πλευράς διότι δεν ήθελαν, σύμφωνα για παράδειγμα με τον αναπληρωτή Υφυπουργό Matthew Bryza, η Τουρκία να αγοράζει και να πουλάει στην Ελλάδα γιατί η Τουρκία έτσι θα γινόταν η Gazprom του Νότου. Οι αμερικανοί βεβαίως στήριζαν σθεναρά τον μέσω Τουρκίας αγωγό αλλά δεν ήθελαν η Τουρκία να ελέγχει πλήρως και μόνη της τη ροή φυσικού αερίου.

Την περίοδο 2006 – 2009 το ενεργειακό ήταν πολύ ψηλά στην ατζέντα της αμερικανικής πολιτικής, ήταν πάντοτε στα κύρια θέματα. Κάποια στιγμή ίσως ήρθε δεύτερο στην κατάταξη προτεραιότητας λόγω της απόκλισης των θέσεων και συμφερόντων μας στο θέμα της ονομασίας της πΓΔΜ, αλλά ήταν πάντοτε στην κορυφή της ατζέντας. Οι

Αμερικανοί έκαναν πολύ lobbying, οι κ.κ. Matthew Bryza, Dan Fried και Richard Morningstar, και μέσω Βρυξελλών, στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Δηλαδή δεν περιορίζονταν σε νοθεσίες ή συζητήσεις με την ελληνική κυβέρνηση, αλλά πήγαιναν και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπονούσαν μάλιστα προκατασκευασμένες εκθέσεις και papers, άρθρα σε σημαντικά αμερικανικά περιοδικά τα οποία όλα έλεγαν ότι τα συμφέροντα της ΕΕ και της Δύσης εξυπηρετούνται μέσω του TGI και όχι του South Stream. Ότι πρέπει να δοθεί βάρος στον αγωγό που θα μεταφέρει μη ρωσικό αέριο σε σχέση με οτιδήποτε άλλο που θα μετέφερε ρωσικό αέριο. Μέχρι τα εγκαίνια του ITGI τα πράγματα ήταν σε ελεγχόμενο επίπεδο, κατέβαινε συχνά στην Αθήνα ο Bryza γι' αυτό το θέμα και είχε έρθει και ο πρέσβης Morningstar μια-δύο φορές.

Παράλληλα όμως θυμίζω ότι τα χρόνια εκείνα είχαμε πυκνότερες επισκέψεις του Vladimir Putin στην Ελλάδα, Putin και Βούλγαροι ταυτόχρονα στην Ελλάδα, V.Putin – G. Pargvanon στο Μαξίμου, πυκνότητα υψηλού επιπέδου επισκέψεων και ανταλλαγών με τη Ρωσία. Αυτή η πραγματικότητα κάθε άλλο παρά απαρατήρητη περνούσε από το Αμερικανικό ΥΠΕΞ και το Λευκό Οίκο (Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας).

Το καλοκαίρι, τον Ιούνιο του 2007, έγινε στην Κωνσταντινούπολη η Συνάντηση Κορυφής του Οργανισμού Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ – BSEC). Εκεί έγινε μια, πιστεύω, μια μάλλον απροετοίμαστη συνάντηση – με πρωτοβουλία των Ρώσων – του Putin με τον Πρωθυπουργό Κώστα Καραμανλή όπου εκτιμώ ότι βρεθήκαμε σε κάπως άβολη θέση. Διότι αυτά που είπε ο Putin κατ' ιδίαν στον Κώστα Καραμανλή ήταν μεν θετικά – έτσι τα αξιολογούσαμε εμείς – υπέρ των συμφερόντων μας. Όμως, ο τρόπος που το δημοσιοποίησε ο Putin ενόχλησε την Τουρκία και έδωσε το στίγμα ότι «εμείς πάμε για άλλον αγωγό». Σημειώνω ότι είχαν προηγηθεί παρασηκνιακές προσπάθειες Αμερικανών αξιωματούχων να διευθετηθεί στην Κωνσταντινούπολη συνάντηση του Πρωθυπουργού με τον Αζέρο Πρόεδρο η οποία δεν έγινε. Ίσως θα ήταν καλύτερα να είχε γίνει για λόγους ισορροπίας και εντυπώσεων μιας και μας «ένωνε» ο αγωγός TGI.

Μετά έγινε η επίσκεψη του Κώστα Καραμανλή στη Μόσχα. Υπάρχει ένα τηλεγράφημα του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων όπου ο Καραμανλής φέρεται να κάνει λόγο για τη στρατηγική συνεργασία της Ελλάδας με τη Ρωσία και ότι η Ελλάδα είναι ο στρατηγικός εταίρος της Ρωσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σημειώνω παρενθετικά ότι οι αμερικανοί είχαν επενδύσει ή προσπαθούσαν να επενδύσουν αρκετά στην εκλογή της καγκελαρίου Angela Merkel διότι πίστευαν ότι η κα Merkel θα αλλάξει την ενεργειακή πολιτική που είχε εγκαινιάσει ο προκάτοχός της Καγκελάριος Schröder με τη Ρωσία. Ήλπιζαν επίσης ότι επί Merkel, ο Nord Stream ο οποίος λειτουργεί χωρίς κανένα πρόβλημα, θα έδινε χώρο και δικαίωμα λόγου στην Πολωνία και τις Βαλτικές χώρες. Όλα αυτά όμως δεν είναι επιχειρηματικά ζητήματα. Ήσαν καθαρά πολιτικές επιδιώξεις. Κάνοντας ένα άλμα, πιστεύω ότι σήμερα η Ουκρανική κρίση και ο αναβαθμισμένος ρόλος των Βαλτικών χωρών και της Πολωνίας στη διαμόρφωση της πολιτικής της ΕΕ και του NATO έναντι της Ρωσίας, θα επηρεάσει τον αγωγό Nord Stream. Τα συμπεράσματα είναι εύκολο να εξαχθούν. Ευθύνη, μεγάλη ευθύνη, έχει όμως η Μόσχα.

***Ερ. 2:** Πιστεύετε ότι το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για τους ενεργειακούς αγωγούς στην Κασπία, στη Μαύρη Θάλασσα και στα Βαλκάνια εδραζόταν καθαρά στο ενεργειακό επίπεδο ή είχε και χαρακτήρα γεωπολιτικό – γεωστρατηγικό ;*

A.M. : Από όσα σας είπα ήδη, όλα αυτά είναι καθαρά πολιτικά, γεωπολιτικά, γεωστρατηγικά θέματα. Είχαμε παράλληλα πρωτοβουλία στήριξης των θέσεων των Βαλτικών χωρών και της Πολωνίας, να γίνει μια νέα επιτροπή στην οποία θα είχαν δικαίωμα αυτές οι χώρες να εκφράσουν τη γνώμη τους. Η Γερμανία βέβαια αυτό δεν το δέχτηκε. Γινόντουσαν δηλαδή ταυτόχρονα προσπάθειες να επηρεάσουν τη γερμανική πολιτική με τη Ρωσία.

Για παράδειγμα η κρίση στην Ουκρανία κατάφερε κάτι το οποίο οι αμερικανικές πρωτοβουλίες από το 2007 δεν είχαν καταφέρει. Να λάβει υπόψη της η Γερμανία τις αρνητικές θέσεις της Πολωνίας και Λιθουανίας, Λετονίας, Εσθονίας οι οποίες δεν ήθελαν να υπάρχει εξάρτηση από το ρωσικό αέριο.

***Ερ. 3:** Οι λόγοι για τους οποίους η Ελληνική κυβέρνηση προώθησε την υπογραφή του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν γεωπολιτικοί ή οικονομικοί ; Αν ο αγωγός είχε και τις δύο εκφάνσεις ποια πιστεύετε ότι ήταν πιο σημαντική στο σκεπτικό των ενεργειών της κυβέρνησης ; Εσείς είχατε οδηγίες μιας συγκεκριμένης πολιτικής ή η πολιτική χαρασσόταν ανά περίπτωση και ανά περίοδο ;*

A.M. : Για το Burgas – Αλεξανδρούπολη κατά βάση ήταν γεωπολιτικοί οι λόγοι. Στην αρχή ξεκίνησε ως ένα επιχειρηματικό σχέδιο την πατρότητα του οποίου έχει ο Νίκος Γρηγοριάδης

της Petrola, είχε συσταθεί από το 1994 μια άτυπη επιτροπή στην οποία μετείχαν ο Νίκος Γρηγοριάδης ως εκπρόσωπος της Petrola, ο Δημήτρης Κοπελούζος ως εκπρόσωπος της Προμηθέας Gas, ο διπλωμάτης Αλέξανδρος Μαλλιάρης ως εκπρόσωπος του Υπουργού Εξωτερικών Κάρολου Παπούλια και ο Χρήστος Βερελής ως εκπρόσωπος του τότε Υπουργού Εμπορίου Κώστα Σημίτη.

Οι συναντήσεις γίνονταν στις εγκαταστάσεις της Petrola και ήταν εμπιστευτικού χαρακτήρα. Ξεκίνησε ως επιχειρηματικό σχέδιο το οποίο όμως θα απέδιδε στην Ελλάδα πολύ συγκεκριμένα γεωπολιτικά πλεονεκτήματα και βεβαίως οικονομικά.

Σας θυμίζω ότι το 1994 οι συνθήκες στα Βαλκάνια και οι σχέσεις μας με την Τουρκία ήταν πολύ διαφορετικές απ' ό,τι εμφανίζονται σήμερα. Υπήρχε ένταση των σχέσεων της Ελλάδας σχεδόν με όλες τις γειτονικές χώρες, με ορισμένες δεν είχαμε καθόλου σχέσεις όπως με την Αλβανία, με τη Βουλγαρία ήταν τεταμένες, και με την πΓΔΜ είχαμε μη σχέσεις. Με την Τουρκία επίσης ήμασταν σε φάση μεγάλης έντασης. Άρα ο στόχος μας ήταν να εξασφαλίσουμε τη ροή αργού πετρελαίου στην Ελλάδα και μέσω Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και βέβαια να παρακαμφθεί η Τουρκία. Το σχέδιο αυτό μπήκε σε μια μορφοποιημένη βάση σχεδίου διακρατικής συμφωνίας αλλά και σύστασης εταιρείας, στις αρχές του 1995. Το Δεκέμβριο του 1994 άλλαξε το πολιτικό τοπίο στη Βουλγαρία. Έχει άνετα εκλεγεί ο Jan Videnov, σοσιαλιστής, αφήνοντας στην αντιπολίτευση τον Z.Zelev και τις εξ αρχής αρνητικές θέσεις του. Ο Videnov ήταν θετικός στον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Το σκεπτικό το ελληνικό, επιχειρηματικό και κυβερνητικό είχε τα εξής στοιχεία.:

Πρώτον, στο Burgas το πετρέλαιο από το Novorossiysk θα το μεταφέρουν ελληνικά πλοία.

Δεύτερον, από την Αλεξανδρούπολη, από το terminal μέχρι τον τελικό προορισμό πάλι ελληνικής πλοιοκτησίας, άρα θα είχε μια υπεραξία για την Ελλάδα η διακίνηση του πετρελαίου και τα royalties διέλευσης.

Τρίτον ότι ο αγωγός θα έφερνε και άλλες παράπλευρες οικονομικές και εμπορικές συμφωνίες αλλά και ανάπτυξη των υποδομών μεταφορών.

Σημειώνω ότι εξαρχής υπήρξαν διαφωνίες και αλλαγές των ποσοστών. Και βεβαίως υπήρχε και το ενδιαφέρον συγκεκριμένων Ελλήνων επιχειρηματιών. Στην αρχή πήγαμε εμείς στη Σόφια, ήμουν παρών στην επίσκεψη αυτή η οποία μάλιστα διακόπηκε λόγω της σκληρής διαπραγματευτικής στάσης του Νίκου Γρηγοριάδη τον οποίο προσωπικά εκτιμούσα.

Η βουλγαρική πλευρά ζητούσε μεγαλύτερο ποσοστό. Οι Ρώσοι βέβαια είχαν το περισσότερο αφού δικό τους ήταν το πετρέλαιο. Είχαμε εξαρχής αντιληφθεί ότι η πιθανή αχίλλειος πτέρνα, και σας το λέω γιατί αυτό αποδείχθηκε 20 χρόνια αργότερα, έστω σαν πρόσχημα από την πλευρά της Βουλγαρίας, θα ήταν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Εμείς τις περιμέναμε στην Αλεξανδρούπολη, δηλαδή περιμέναμε ότι τεχνητά – ή δεν ξέρω πως – θα δημιουργηθεί ένα θέμα. Έγινε στο Burgas. Αυτό όμως ήταν το πρόσχημα. Ποτέ δεν ήταν η πραγματικότητα. Η απόφαση του πρωθυπουργού της Βουλγαρίας Boyko Borisov να σταματήσει το έργο ήταν πολιτική.

Ερ. 4 : Κοινό πρόσωπο αναφοράς σε σχέση με τον αγωγό Burgas – Αλεξανδρούπολη υπήρξε και ως Υπουργός και ως ΠτΔ ο Κάρολος Παπούλιας ήδη από το 1995. Πιστεύετε ότι η επιλογή του για τη θέση του ΠτΔ από τη ΝΔ είχε και τη διάσταση της «σύμπτωσης» απόψεων σε σχέση με τις ρωσικές πηγές ενέργειας ;

Α.Μ. : Η εκλογή του Κάρουλου Παπούλια δεν είχε καμία σχέση με το σχέδιο αυτό. Αυτό που μπορώ να σας πω είναι ότι επί ημερών του στο ΥΠΕΞ το αγκαλιάσαμε αυτό το έργο, αλλά κρατήθηκε αρκετά στεγανοποιημένο. Μέσα όμως στο 1995 έγινε μια σημαντική προσπάθεια με την υπογραφή ενός Σχεδίου Κατανόησης, και συνεστήθη στο Λουξεμβούργο η Trans-Balkan Pipeline Company από τους επιχειρηματικούς κύκλους. Εν συνεχεία, ξεκίνησε μια προσπάθεια για να βρεθεί χρηματοδότηση για να εκπονηθεί η μελέτη σκοπιμότητας (feasibility study) από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Μετά από μεγάλη προετοιμασία και πολύ σκληρή δουλειά με τη Βουλγαρία, έγινε αν θυμάμαι καλά, 17 Ιουνίου του 1995 η επίσημη επίσκεψη του Jan Videnov, του Πρωθυπουργού της Βουλγαρίας, στην Ελλάδα. Ο Videnov είχε ήδη δεχτεί πολύ μεγάλη πίεση από τους Αμερικανούς και αμέσως μετά από την εκλογή του το ΔΝΤ έκοψε τις χρηματοδοτήσεις στη Βουλγαρία. Εξαρχής είχε πίεση να μη δεχθεί το Burgas – Αλεξανδρούπολη. Ταυτόχρονα η πολιτική του είχε και άλλους χρωματισμούς οι οποίοι δεν

άρεσαν στην Ουάσιγκτον και σε ορισμένες χώρες της Ε.Ε. Συνεπώς, υπήρξαν αρκετές ενστάσεις από την τότε αμερικανική κυβέρνηση, την κυβέρνηση Bill Clinton, κατά των σχεδιασμών αυτών της Βουλγαρίας.

Έτσι το 1994 γεννήθηκε η προσπάθεια για τον αγωγό AMBO. Θα μπορούσα να ισχυριστώ ότι λόγω των προβληματικών σχέσεών μας – μη σχέσεων καλύτερα – με τους βόρειους γείτονές μας, ήταν μια προσπάθεια την οποία και εμείς άθελά μας βέβαια «ενθαρρύνουμε». Δεν είχαμε σχέσεις με τις γειτονικές χώρες, άρα με φυσιολογική ανησυχία ακούσαμε το σχέδιο να μεταφέρεται πετρέλαιο και να παρακαμφθεί η Ελλάδα.

Το θέμα του αγωγού AMBO και το θέμα της λεγόμενης Εγνατίας και παραΕγνατίας οδού ταυτόχρονα βγήκανε στην επιφάνεια ως πολιτικά όπλα με οικονομική και εμπορική όμως απόχρωση. Υπήρχε αμερικανική ενθάρρυνση πλήρης στον AMBO. Το 1995 έχουμε μια κοινή συμφωνία Ανδρέα Παπανδρέου – Videnov στην Αθήνα, νομίζω στις 17 Ιουνίου, με βάση την οποία συμφωνείται να τελειώσουν όλες οι σωρευμένες από δεκαετίες εκκρεμότητες με τη Βουλγαρία. Στο κοινό ανακοινωθέν, σημαντικό κείμενο, αποτυπώνεται και η ενθάρρυνση των δύο κυβερνήσεων για το σχέδιο Burgas – Αλεξανδρούπολη. Είναι η πρώτη καταγεγραμμένη διμερής ελληνοβουλγαρική συμφωνία για τον αγωγό.

Από τότε όμως, πήρε τον τύπο μιας διμερούς συμφωνίας στις 22 Δεκεμβρίου 1995, με τις υπογραφές μιας δέσμης επτά συμφωνιών του Κάρολου Παπούλια με τον ομόλογό του Georgi Pirinski στη Σόφια. Μια από αυτές αφορούσε στην προώθηση του σχεδίου Burgas – Αλεξανδρούπολη, ένα σχέδιο που όμως είχε αρκετές αντιρρήσεις στη Βουλγαρία.

Ερ. 5 : Κύριοι αγωγοί εκείνη την περίοδο σε επίπεδο σχεδιασμού ήταν για το αέριο ο South Stream και ο Nabucco και για το πετρέλαιο ο Burgas – Αλεξανδρούπολη και ο AMBO με υλοποιημένο τον Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC). Θεωρείτε ότι τελικώς αυτά τα σχέδια λειτούργησαν ανταγωνιστικά μεταξύ τους ; Παρατηρούμε ότι τόσο ο Nabucco που φαίνεται ότι ήταν η προτίμηση των ΗΠΑ και της ΕΕ, όσο και οι AMBO, BTC, παρέκαμπταν ουσιαστικά την Ελλάδα «πριμοδοτώντας» είτε την Τουρκία, είτε την Αλβανία, δύο μη μέλη της ΕΕ. Γιατί θεωρείτε ότι η Ευρώπη «προτιμούσε» λύσεις που παρέκαμπταν ένα μέλος της δηλαδή την Ελλάδα ; Βλέπετε «σκιές» μιας πολιτικής που ασκείτο κατόπιν πίεσεων από τις ΗΠΑ ;

Α.Μ. : Αμερικανική θέση στο Burgas – Αλεξανδρούπολη : Δεν τον θεωρούσαν προτεραιότητα, δεν τον στήριζαν και έδιναν προτεραιότητα πολιτική, οικονομική, γεωπολιτική, γεωστρατηγική στο BTC. Μόλις το BTC ολοκληρώθηκε , η λειτουργία του Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν ανεκτή. Θέλανε ο πρώτος αγωγός που θα λειτουργήσει να είναι το BTC και έκαναν ό,τι μπορούσαν για να αποθαρρύνουν το Burgas – Αλεξανδρούπολη. Αυτή ήταν συνοπτικά η επίσημη αμερικανική θέση.

Όσο με την πάροδο του χρόνου και την λειτουργία του αγωγού BTC αμβλυνόταν η αμερικανική αντίθεση στο Burgas – Αλεξανδρούπολη, τόσο πιο ώριμη για τον αγωγό γινόταν και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δεν είναι σύμπτωση. Λειτουργούσαν ως συγκοινωνούντα δοχεία. Ορισμένες χώρες της ΕΕ θεωρούσαν ότι ο BTC έπρεπε να γίνει. Ήταν ευθυγραμμισμένες με τους Αμερικανούς. Στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή πιάσαμε εμείς πρώτα και βεβαίως μετά και η Βουλγαρία όταν έγινε πλήρες μέλος. Αλλά με τον Boyko Borisov ήδη να σκέφτεται την απαγκίστρωση από το σχέδιο κατασκευής του αγωγού. Το South Stream εκτιμώ ότι δεν περιλήφθηκε στις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Το NATO απέκτησε λέγειν στην ενεργειακή ασφάλεια με μια πολύ ισχυρή διατύπωση πολύ πρόσφατα. Η πολιτική του NATO στην ενέργεια διατυπώνεται στη Συνάντηση Κορυφής του Στρασβούργου, τον Απρίλιο του 2009. Εκεί άρχισαν να μπαίνουν παράγραφοι για το energy security. Το λέγειν της Συμμαχίας στο energy security άρχισε να εμφανίζεται το 2008, συνεπώς είναι ταυτόχρονα και παράλληλα, σίγουρα μετά από καθαρά αμερικανικές ενέργειες.

Δεν υποτιμώ κανένα, αλλά η Αλβανία, την εποχή εκείνη δεν ήταν παράγων υπολογίσιμος στους ενεργειακούς σχεδιασμούς. Ήταν αν θέλετε μια παράπλευρη συνέπεια. Η Τουρκία ναι, η Γεωργία ναι, το Αζερμπαϊτζάν ναι, η Βουλγαρία βέβαια. Η Αλβανία δεν ήταν παίκτης στον ενεργειακό χάρτη. Βεβαίως η Αλβανία μπήκε στο χάρτη και με τον TGI και με τον TAP. Ήταν πολύ λογικό και απόλυτα φυσιολογικό.

Όπως σας είπα, η αμερικανική θέση στον Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν : εναντίον από την εκδήλωσή του και για 10 περίπου χρόνια, μέχρι να γίνει ο BTC. Από εκείνο το σημείο και μετά δεν ήταν κάτι το οποίο το ενθάρρυναν αλλά δεν ήταν και κάτι που τους ενοχλούσε σημαντικά.

Εγώ ποτέ δεν άκουσα από Αμερικανό να μου λέγει «στηρίζουμε τον Burgas – Αλεξανδρούπολη». Μας έλεγαν ότι εμείς θέλουμε πρώτα να γίνει το BTC. Η θέση του Nick Burns τότε, του τότε πρεσβευτή στην Αθήνα το 1995 – 96, ήταν ότι δεν αποτελούσε προτεραιότητα, δεν συμφωνούσαν με τον Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Να τονίσω ότι η Ελλάδα δεν ήταν τότε στον ενεργειακό χάρτη. Ο Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν δική μας πρωτοβουλία σε συνεννόηση με ρωσικά συμφέροντα. Καταλάβαμε ότι αν γινόταν θα μας έβαζε στον ενεργειακό χάρτη της μεταφοράς πετρελαίου.

Ερ. 6 : Γαλλία, Ελλάδα και Γερμανία βρέθηκαν στην ίδια «ομάδα» στο Βουκουρέστι σχετικά με τη Γεωργία και την Ουκρανία το 2008. Παρόμοια ήταν η θέση τους και για το θέμα των Σκοπίων. Ωστόσο φαίνεται ότι η Ελλάδα πλήρωσε μεγαλύτερο τίμημα σε σχέση με τη Ρωσία ενώ δεν κλονίστηκε η ενεργειακή σύνδεση της Γερμανίας με τη Ρωσία. Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι ο «γαλλογερμανικός άξονας» δεν τήρησε θερμή στάση για τον αγωγό στη συνέχεια ; Ποιος ήταν ο ρόλος των ΗΠΑ ;

A.M. : Η Administration G. Bush τον Απρίλιο του 2008 ήταν μια «λαβωμένη» κυβέρνηση, η οποία είχε αποτυχίες στην εξωτερική πολιτική. Μια πολύ μεγάλη αποτυχία στο Ιράκ και κλονισμένες σχέσεις εμπιστοσύνης με τους ευρωπαίους συμμάχους , παρά το γεγονός ότι έγιναν από την Ουάσιγκτον κινήσεις αποκατάστασης των σχέσεων με τους ευρωπαίους εταίρους στην αρχή του 2005.

Την ίδια όμως στιγμή (Νοέμβριος 2004), οι Ελληνο-Αμερικανικές σχέσεις δοκιμάστηκαν λόγω της προσβλητικής για την Ελλάδα μεθόδευσης της αναγνώρισης της πΓΔΜ με την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Πίστευα τότε και εξακολουθώ να πιστεύω ότι η κίνηση αυτή της Ουάσιγκτον κλόνησε την εμπιστοσύνη της Κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή προς τις ΗΠΑ. Ο απρόβλεπτος παράγων στις σχέσεις δεν ήταν η Ελλάδα αλλά η Ουάσιγκτον. Ο Νοέμβριος του 2004 εκτιμώ ότι σημάδεψε μια σοβαρή αλλαγή σκέψης και σχεδιασμού στην Αθήνα η οποία ήταν βαθύτερη απ' ότι αφήσαμε να διαφανεί.

Σημειώνω ότι πριν από το Βουκουρέστι, η αμερικανική θέση για τη Γεωργία και την Ουκρανία ήταν ότι θα προσπαθήσει να κάνει αυτή την ειδική ενταξιακή σχέση στο NATO. Οι Γερμανοί, κυρίως η Merkel, του είχαν πει ότι αυτό δεν θα γινόταν με κανέναν τρόπο και ο Bush και οι σύμβουλοί του αμφιταλαντεύονταν πως και τι θα κάνουν για την Ουκρανία ώστε

και να μη δώσουν την εντύπωση ότι δεν στηρίζουν την κυβέρνηση της Ουκρανίας. Αλλά, και πως δεν θα αναστάτωνε κάτι τέτοιο τους Συμμάχους.

Ο Πρόεδρος Bush στη Συνάντηση Κορυφής στο Βουκουρέστι, γιατί το ζήτημα του ονόματος δεν απασχόλησε γενικώς τη Συμμαχία, εμάς μας απασχόλησε, έπαθε ζημιά και τρώθηκε το γόητρό του ερχόμενος σε πλήρη σύγκρουση με Γερμανία, Γαλλία, Βρετανία και με έναν πολύ μεγάλο αριθμό των ευρωπαίων συμμάχων. Οι οποίοι του είπαν ανοιχτά «όχι», ότι δεν δέχονταν καμία αναβάθμιση της σχέσης του NATO με Ουκρανία και Γεωργία.

Άλλωστε αυτό φαίνεται και σήμερα. Είναι αφελές όμως σήμερα να πιστεύει κανείς ότι μετά τα γεγονότα της Ουκρανίας οι ευρωρωσικές ενεργειακές, πολιτικές και οικονομικές σχέσεις θα είναι «ανέμελες». Καταλήγω ότι με βάση το αποτέλεσμα, στο ζήτημα της Ουκρανίας, αυτοπαγιδεύθηκε η Γερμανία και βέβαια η Ευρώπη. Στην πραγματικότητα επλήγησαν σε σημαντικό βαθμό οι σχέσεις της Γερμανίας με τη Ρωσία και όταν η Γερμανία έχει πρόβλημα στις σχέσεις της με τη Ρωσία, έχει και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Το ίδιο όμως συμβαίνει και με τη Μόσχα. Σφάλματα κατά συρροήν.

Στο ζήτημα του ονόματος της πΓΔΜ, ακριβώς επειδή δεν πήγαν διαβασμένοι οι Σκοπιανοί και επειδή υπήρχε όλο το κλίμα της εναντίωσης στην ένταξη της Γεωργίας και της Ουκρανίας η αμερικανική πολιτική επίσης απέτυχε.

Ο Κώστας Καραμανλής και η Ντόρα Μπακογιάννη είχαν αντιληφθεί το κλίμα και γι' αυτό ο τρόπος που θέσαμε το θέμα του ονόματος είχε μεγαλύτερη στήριξη, διότι ακριβώς είχε προηγηθεί το «όχι» των Ευρωπαίων στον Bush για τη Γεωργία και την Ουκρανία. Ο Πρόεδρος Bush ήταν ήδη «λαβωμένος».

Μετά, με την εκλογή του Barack Obama έχουμε πλήρη αλλαγή της πολιτικής Sarkozy μέσα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σειρά θεμάτων. Αυτή είναι η μεγάλη εικόνα. Έχουμε μια Γαλλία η οποία ξαφνικά θέλει να έχει παρεμβατική διάθεση και πολιτική με τη χρήση στρατιωτικών μέσων στη Μεσόγειο. Η Γαλλία γίνεται πολύ πιο «μπροστάρισσα» από άλλες χώρες, ακόμα και σε σχέση με τις ΗΠΑ οι οποίες είχαν αποκλείσει τις στρατιωτικές παρεμβάσεις. Η Λιβύη, για παράδειγμα, ήταν γαλλοβρετανική πρωτοβουλία.

Στα ζητήματα της Μέσης Ανατολής η γαλλοαμερικανική ευθυγράμμιση ήταν πολύ μεγάλη, με τη Γερμανία να μένει πίσω. Σε σχέση με τους αγωγούς έχουμε την ευθυγράμμιση

της γαλλο-αμερικανικής πολιτικής σε μια σειρά θεμάτων και τα τελευταία 3-4 χρόνια αυτή η ευθυγράμμιση φαίνεται και στις σχέσεις με τη Ρωσία.

Τέσσερις μέρες μετά το Βουκουρέστι στην Ουάσιγκτον, έφαγα με έναν εκ των στενότερων συνεργατών – φίλων του Προέδρου Bush. Μου είπε ότι ο Πρόεδρος προσωπικά ήταν πολύ εκνευρισμένος. Υπήρξε μεγάλη δυσθυμία και μας είχαν προειδοποιήσει για τις συνέπειες και εμένα προσωπικά.

Είχαμε τη διαρροή, από το State Department μας ελέχθη, το Νοέμβριο του 2007 ότι το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας ζήτησε από το State Department να ετοιμάσει έναν πίνακα αντιμέτρων κατά της Ελλάδας σε περίπτωση που έμπαινε βέτο στο Βουκουρέστι. Αυτό τελικά που ίσχυσε σε επίπεδο αντιμέτρων ήταν μόνο ότι καθυστέρησε η ένταξη της Ελλάδος στο πρόγραμμα άρσης βίζας. Η επιβεβαίωση ότι ήταν πολιτικό αντίμετρο, εμείς το ξέραμε μας το είχαν πει, είναι το τηλεγράφημά μου προς την Αθήνα που έλεγε ότι είχαν ζητήσει αντίμετρα και το βασικό θα ήταν η καθυστέρηση στο θέμα της βίζας.

Για εμάς ήταν κάτι αντιμετώπισιμο, αλλά σίγουρα το πλήρωσε προσωπικά ο Κώστας Καραμανλής και κατά τη γνώμη μου και η Ντόρα Μπακογιάννη. Και εγώ προσωπικά δέχθηκα πιέσεις. Τα πάντα ήταν στον αέρα. Αυτά που λέγαμε και στο τηλέφωνο και στα τηλεγραφήματα οι Αμερικάνοι τα διαβάζανε. Η παρακολούθηση αυτή έχει καταγραφεί και στο βιβλίο «The Snowden Files: The Inside Story of the World's Most Wanted Man», του Luke Harding.

Ότι παρακολουθούσαν τα τηλέφωνα μας το ξέραμε εκείνη την εποχή των συγκρούσεων για τα ενεργειακά και το όνομα της πΓΔΜ. Παγίδευσαν όμως και τα απόρρητα τηλεγραφήματα που ήταν κάτι που δεν το ξέραμε. Αυτό δεν συνέβαινε τυχαία. Ένα μήνα προτού φύγει η Administration Bush, τον Οκτώβριο του 2008, ενοχλημένοι για τη δράση μου, ζήτησαν από την Αθήνα να με ανακαλέσουν. Δεν έγινε.

Το χειρότερο ρόλο στην Ελλάδα τον έπαιξε ο πρέσβης Daniel Speckhard. Ήταν ο χαμηλότερων προσόντων και επιδόσεων πρέσβης που πέρασε από την Ελλάδα πιθανώς τα τελευταία 30 χρόνια. Ο κ. Speckhard ήταν αυτός που έκανε αργότερα μάθημα στον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος κ. Δημήτρη Δρούτσα για το πώς να συμπεριφερθεί στην Ουάσιγκτον, σύμφωνα με το περιεχόμενο τηλεγραφήματος που δημοσιοποιήθηκε μέσω των

WikiLeaks. Αυτά βέβαια μπορούν και συμβαίνουν σε χώρες όπως η Ελλάδα που το καταστημένο πολιτικό σύστημα προωθεί τους «κηπουρούς».

Ερ. 7 : Ποιος πιστεύετε ότι ήταν ο ρόλος του Boyko Borisov σε σχέση με τον αγωγό ;

Α.Μ. : Υπάρχει ένα καταπληκτικό τηλεγράφημα στα WikiLeaks του αμερικανού πρέσβη στη Σόφια το οποίο έλεγε ότι ο Borisov είχε στη σκέψη του να ενισχύσει πάρα πολύ τις ενεργειακές επιδόσεις της Βουλγαρίας. Ήθελε να κάνει τη Βουλγαρία την προνομιακή χώρα διέλευσης αγωγού φυσικού αερίου ρωσικής προέλευσης. Άρα αποφάσισε να «κάψει» μερικά σχέδια προκειμένου να δώσει στην Gazprom ένα μεγάλο συμβόλαιο. Αυτό έγινε. «Καίει» το Burgas – Αλεξανδρούπολη και έκανε το μεγαλύτερο συμβόλαιο με τη Gazprom.

Το Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν μια συνειδητή πολιτική πράξη του Borisov ώστε να δικαιολογήσει μετά αυτό που επίμονα ζήτηγε η Βουλγαρία, να γίνει χώρα «main connector». Ο κύριος αγωγός του φυσικού αερίου από τη Ρωσία να είναι από τη Βουλγαρία και όχι στην Ελλάδα. Τον πίεζαν οι Αμερικάνοι, τελείωσε το Burgas – Αλεξανδρούπολη λέγοντας ότι υπήρχαν περιβαλλοντικά ζητήματα.

Εκεί εντοπίζω το σφάλμα του κ. Γιώργου Παπανδρέου, ο οποίος προεκλογικά άφησε να φανεί ότι θα επαναδιαπραγματευόταν τον Burgas – Αλεξανδρούπολη. Έπρεπε να αφήσει τον Boyko Borisov. Γιατί να σπάσει τις σχέσεις του με τη Ρωσία ; Ας τις έσπαγε σε κάτι που να είχε ζωτική σημασία για την Ελλάδα. Αφού ήξερε ότι κάποιος (η Βουλγαρία) ήθελε να το χαλάσει, ας έπαιρνε εκείνος το κόστος της ρήξης των σχέσεων με τη Ρωσία. Ο Borisov δεν εκτελούσε εντολές των Αμερικανών. Έπαιξε ένα πολύ έξυπνο παιχνίδι, ευθυγραμμιζόμενος πλήρως με τη βούληση των Αμερικανών προκειμένου να κάνει μια μείζονα συμφωνία στο φυσικό αέριο με τη Ρωσία. Το σχέδιο του ήταν ο κύριος αγωγός του φυσικού αερίου να περνά από τη Βουλγαρία, όχι από την Ελλάδα.

Ερ. 8 : Υπάρχουν δύο κομβικά γεγονότα το 2008. Από τη μια πλευρά η στάση της Ελλάδας στο NATO σχετικά με την ονομασία της FYROM και από την άλλη η συνεχώς αυξανόμενη εμβάθυνση των σχέσεων με τη Ρωσία σε ό,τι αφορά κυρίως τον αγωγό South Stream. Δημοσιογραφικά έχει γραφτεί ότι στην ελληνική κυβέρνηση υπήρξαν διαφορετικές απόψεις που επιγραμματικά συνοψίζονται στην πρόταση «μήπως το παρακάνουμε με τη Ρωσία ;». Η αντίθεση των ΗΠΑ για τον South Stream ήταν σαφής. Το ίδιο και η δυσφορία τους σε σχέση με

τη στάση μας για τη FYROM και το Κόσσοβο. Να αναφέρουμε εδώ και την αποτυχία της προσπάθειας ένταξης στο NATO της Γεωργίας και της Ουκρανίας όπου επίσης έχουμε εμπλοκή. Θεωρείτε ότι το 2008 «ξεχείλισε το ποτήρι» σχετικά με τη στάση της Ελλάδας προς τα συμφέροντα των ΗΠΑ ;

A.M. : Επίσκεψη Καραμανλή στη Μόσχα. Είχαμε την οργισμένη και αντιδιπλωματική ορολογία που χρησιμοποίησε ο Matthew Bryza σε επίσημη επικοινωνία του με ελληνική πρεσβεία και την ελληνική κυβέρνηση. Γνώριζε ότι αυτά δεν ήταν προσωπικά. Το κείμενο πήγε προσωπικά στον Πρωθυπουργό, όχι μόνο μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών. Ήταν οργισμένα τα μηνύματα αυτά και συνέπεσαν με μια κορύφωση (Νοέμβριο – Δεκέμβριο 2007) της προετοιμασίας της αντιπαράθεσής μας ενόψει και του Βουκουρεστίου.

Δηλαδή, αν θέλετε, έχουμε μια χρονική σύμπτωση και των αγωγών και της ένταξης της πΔΓΜ στο Βουκουρέστι. Για την Γεωργία και την Ουκρανία υπήρχε διαφορά απόψεων αλλά δεν υπήρχε τριβή.

Για το Κόσσοβο είχαμε ένα τεράστιο χαρτί και η δική μου εισήγηση ήταν να το αναγνωρίσουμε αλλά να ζητήσουμε σημαντικά ανταλλάγματα. Η αναγνώριση από την Ελλάδα θα ήταν πολύ μεγάλης σημασίας. Είχαμε τη θέση της Ρωσίας, η οποία δεν ήθελε. Η δική μου εισήγηση ήταν το όνομα σε σχέση με τα Σκόπια και η θέση μας στα Βαλκάνια σε σχέση κυρίως με τον αλβανικό παράγοντα να τεθούν ως ανταλλάγματα για την αναγνώριση από μέρος μας του Κοσσόβου. Αυτό δεν έγινε. Πιστεύω ότι είχαμε αρκετές δυσκολίες και στο εσωτερικό για να γίνει αυτό.

Υπήρξαν άρθρα σε σημαντικές εφημερίδες των Αθηνών για τις σχέσεις της Ελλάδας με τη Ρωσία την περίοδο 2007 – 2009. Υπήρξαν ορισμένοι που έλεγαν ότι έπρεπε να ισορροπήσουμε λίγο. Κυρίως όταν ο Putin έκανε εκείνη τη δημόσια παρουσίαση στην Κωνσταντινούπολη. Μπορούσε να γίνει πιο διακριτικά, να έχουμε συμφωνήσει και να γίνει στην Αθήνα ή στη Μόσχα. Επίσης στην Κωνσταντινούπολη οι Αμερικανοί είχαν προσπαθήσει όπως προείπα να διευθετήσουν συνάντηση του Αζέρου Προέδρου κ. Aliyev με τον Κώστα Καραμανλή, η οποία δεν έγινε.

Ερ. 9 : Στο βιβλίο σας γράφετε για τη στάση μας στο Βουκουρέστι αναφερόμενος στον Κώστα Καραμανλή, «μετά λόγου γνώσης ισχυρίζομαι ότι είχε κόστος και για τον ίδιο τον

πρωθυπουργό. Αυτή είναι η πραγματικότητα.». Πως εκφράζεται αυτό το κόστος ; Υπήρξε ανάμειξη των ΗΠΑ στην εσωτερική πολιτική σκηνή της χώρας μας ; Σχετίζονται όλα αυτά με τους ενεργειακούς αγωγούς ;

A.M. : Η πολιτική του Κώστα Καραμανλή με τη Ρωσία δεν ήταν αντιαμερικανική. Στηριζόταν στη λογική ότι δεν μπορεί η Ελλάδα να εξαρτά τις οδεύσεις των αγωγών φυσικού αερίου μόνο μέσω Τουρκίας. Η Ελλάδα δεν έκανε πολιτική αντιαμερικανική, αντιρωσική ή αντιτουρκική. Τα συμφέροντα της Ελλάδας υπηρετούσε.

Η οργάνωση και ο τρόπος με τον οποίο κινείται η Τουρκία, δεν μπορούσαμε να εξαρτήσουμε την επάρκεια ροής φυσικού αερίου στην ελληνική αγορά και στην Κοινότητα με τις διαθέσεις της Τουρκίας. Σκεφτείτε τη Τουρκία δυσαρεστημένη από τις θέσεις της ΕΕ και να αποφασίσει να μειώσει τη ροή φυσικού αερίου. Η ροή φυσικού αερίου μέσω του Ιράν είχε αυξομειώσεις.

Η πολιτική μας ήταν πρώτον τα εθνικά μας συμφέροντα, εγώ πιστεύω ότι έπρεπε ακόμα και τώρα να συνεχίσουμε την αναζήτηση πέραν του ενός αγωγού φυσικού αερίου. Ο South Stream θα ήταν άλλος ένας αγωγός. Εμείς ποτέ δεν είπαμε ότι θα είναι ο μοναδικός και ήταν χρήσιμος κατά την ελληνική εκτίμηση και προφανώς χρήσιμος και για τη ρωσική.

Δεύτερον, ότι στην προώθηση του TGI, είχαμε προβλήματα με τουρκική υπαιτιότητα τα οποία οι αμερικανοί είχαν αναγνωρίσει. Δεν ήθελαν η Τουρκία να είναι μεταπράτης και να έχει περισσότερα χαρτιά στα χέρια της ακόμα και από τους ίδιους.

Οι αμερικανοί θέλουν οι χώρες να είναι ευθυγραμμισμένες με τα συμφέροντά τους και όχι εκείνοι να είναι υποχρεωμένοι να διαπραγματευτούν τα δικά τους συμφέροντα. Αυτό δεν ισχύει μόνο για την Ελλάδα, ισχύει και έναντι της Τουρκίας.

Άρα, με το South Stream κακοφόρμισε πολύ το πράγμα με τις ανακοινώσεις που έγιναν με την επίσκεψη Καραμανλή στη Μόσχα, παρότι αναγνώρισε το State Department ότι οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού ήταν διαφορετικές από εκείνες τις οποίες είχαν δημοσιευθεί ως συνέντευξή του στο ΑΠΕ. Η ατυχής σύμπτωση (;) είναι ότι την ίδια χρονική στιγμή είχαμε τη σύγκρουση για το θέμα των Σκοπίων. Από τον Ιανουάριο του 2008 κλιμακώθηκε η δική μας προσπάθεια να αποκτήσουμε όσο το δυνατόν περισσότερα ερείσματα στο Κογκρέσο. Η στρατηγική μας στη Ουάσιγκτον ξεκίνησε ήδη από την Πρωτομαγιά του 2007. Επιδιώκαμε

να έχουμε ερείσματα στο Κογκρέσο με ψηφίσματα, επιστολές κλπ. Έδωσα μεγάλη βαρύτητα στο Κογκρέσο με την πλήρη στήριξη των Κώστα Καραμανλή και Ντόρας Μπακογιάννη, αλλά και του Πέτρου Μολυβιάτη πριν. Ξέραμε ότι η Condoleezza Rice και ο Λευκός Οίκος δεν θα άλλαζαν στο θέμα της ονομασίας, ενόψει του Βουκουρεστίου.

Η ονομασία είχε κόστος. Το ενεργειακό είχε κόστος. Θα έλεγα ότι αυτό το email του Matt Bryza είναι πολύ πιο προχωρημένο στη διατύπωση απ' ότι ήταν οι συχνές μας συνομιλίες. Αλλά είναι αυτό που κατά τη γνώμη μου αποδίδει την πραγματικότητα. Απόλυτα πιστά. Είχε έρθει, στις αρχές του 2008, ο κ. Φώλιας στην Ουάσιγκτον. Σε ένα γεύμα εργασίας όπου ήταν παρών ο κ. Bryza και άλλοι, ο κ. Φώλιας είπε χαρακτηριστικά ότι «δεν θα αγόραζα ποτέ το γάλα μου από ένα μόνο τσομπάνη» και ότι κοιτάει το συμφέρον του.

Στην πραγματικότητα ήταν αυτό που έλεγε και ο Καραμανλής, αλλά κατά τρόπο πολύ πιο ωμό, στη γλώσσα της αγοράς. Ο Bryza επίσης, δεν μπορώ να πω ότι έκανε προσωπική πολιτική, δεν το δέχομαι. Αλλά είχε και σε πολύ μεγάλο βαθμό, στις τοποθετήσεις του, ισχυρές προσωπικές απόψεις. Θα σας πω ως παράδειγμα ότι σε μια συνομιλία της Ντόρας Μπακογιάννη με την Condoleezza Rice για το θέμα του καθεστώτος του Αγίου Ευστρατίου για μια άσκηση του NATO, ο Bryza πετάχτηκε και είπε ότι αν το δεχθούμε θα δυσαρεστήσουμε τους Τούρκους ενώ ο Burns είχε πει ότι αυτό είναι ένα θέμα που οι Έλληνες έχουν δίκιο. Θέλω να είμαι πολύ προσεκτικός.

Οι αμερικανοί έκαναν τεράστια προσπάθεια επηρεασμού των reports στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, των Εκθέσεων για την ενεργειακή ασφάλεια στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μέσω πολύ ισχυρού lobbying όπου το σύστημα Bryza έπαιζε πολύ σημαντικό ρόλο. Δεν ήταν όμως προσωπική πολιτική. Θέλω να είμαι δίκαιος και σαφής.

Επίσης, απευθείας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίες ήταν κοντύτερα στις αμερικανικές θέσεις στην αφετηρία. Π.χ. η Γαλλία είναι αδιάφορη στο ζήτημα των αγωγών άρα σε κάποιο σημείο η Γαλλία μπορεί να μας δυσαρεστήσει η θέση της. Στα θέματα της εξάρτησης από τη Ρωσία είχαν αμέσως 10-11 χώρες έτοιμες να υιοθετήσουν τις αμερικανικές θέσεις. Αμέσως. Χωρίς καμία προσπάθεια.

Ο Κώστας Καραμανλής στο θέμα των αγωγών, σαν εξωτερική πολιτική, στάθηκε με αξιοπρέπεια και αυτό το πλήρωσε. Στη βάση των εθνικών συμφερόντων.

Η Γερμανία έκανε συμφωνία με τη Ρωσία, λεόντειο, η οποία εξυπηρετούσε τα γερμανικά συμφέροντα. Και επικεφαλής του North Stream ήταν ο Καγκελάριος, ο Schröder. Και αυτό δεν άρεσε, αλλά με τη Γερμανία δεν μπορούσαν να ασκήσουν πιέσεις.

Ερ. 10 : Ποιος πιστεύετε ότι ήταν ο ρόλος του Γιώργου Παπανδρέου σε σχέση με τον αγωγό ; Στις 8 Σεπτεμβρίου 2009 στην ομιλία του στην Αλεξανδρούπολη είπε ότι «Διαφημίζουν τον περίφημο αγωγό Burgas - Αλεξανδρούπολης, για τον οποίο βεβαίως παλέψαμε και εμείς, αλλά η διακρατική συμφωνία κατοχυρώνει τα συμφέροντα μόνο της μιας πλευράς. Εμείς θα διασφαλίσουμε τους περιβαλλοντικούς όρους και σε ξηρά και σε θάλασσα. Και κάθε μας συμφωνία θα γίνεται μετά από διαβούλευση, από διάλογο, από συζήτηση με την τοπική κοινωνία. Και φυσικά, η Ελλάδα θα διασφαλίσει τα συμφέροντά της τόσο στην κατασκευή, όσο και στη λειτουργία αυτού του αγωγού.», αφήνοντας παράθυρο επαναδιαπραγμάτευσης. Ήταν δήλωση εσωτερικής «κατανάλωσης» ή είχε και προβολή σε εξωτερικούς παράγοντες ;

Α.Μ. : Ο κ. Παπανδρέου δεν είχε ξεκάθαρη γνώμη και κυρίως πλήρη γνώση. Προτού αναλάβει Πρωθυπουργός είχε ζητήσει απόψεις από διαφόρους, μεταξύ άλλων του είχαν πει και για έναν αγωγό από τη Λιβύη. Πιστεύω ότι γνώριζε από πρώτο χέρι ότι οι Αμερικανοί δεν θέλουν το Burgas – Αλεξανδρούπολη και το τορπίλισε 15-20 ημέρες πριν τις εκλογές.

Δεν πιστεύω ότι αυτό έγινε όμως καθ' υπόδειξη των Αμερικανών γιατί πλέον το Burgas – Αλεξανδρούπολη δεν αποτελούσε για τους Αμερικανούς προτεραιότητα.

Ερ. 11 : Ο Huntington στο βιβλίο του « *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* » εντοπίζει μια δυσκολία ισορροπίας της Ελλάδας μεταξύ των ΗΠΑ, της ΕΕ και της Ρωσίας. Τοποθετεί δε την Ελλάδα στη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας, ξεχωρίζοντάς τη από το Δυτικό κόσμο, κυρίως για λόγους θρησκευτικούς και πολιτικούς. Νιώσατε ως πρέσβης αυτή τη δυσκολία ; Τίθεται θέμα σχετικά με τον προσανατολισμό της Ελλάδας προς τη Δύση ; Είναι διαφορετική η «Δύση» των ΗΠΑ από εκείνη της ΕΕ ;

Α.Μ. : Τον Huntington τον διέψευσε ο Γιώργος Παπανδρέου. Πάγωσε τις σχέσεις μας με τη Ρωσία. Εγώ είχα σχέσεις άριστες με τους πρέσβεις της Ρωσίας στην Ουάσιγκτον. Όταν η Ρωσία εισέβαλε στη Γεωργία φάγαμε μαζί σε ένα ελληνικό εστιατόριο με τον πρέσβη της Ρωσίας. Του είπα ότι και όλοι να συμφωνήσουν μαζί τους, δεν μπορούμε να το κάνουμε εμείς λόγω της Κύπρου. Τα επιχειρήματα της Ρωσίας ήταν εκείνα που είχαν οι Τούρκοι για την

εισβολή. Η αλήθεια είναι ότι κάποτε πρέπει να αποφασίσουμε και με ποιους είμαστε. Η εισβολή είναι εισβολή, η κατοχή είναι κατοχή.

Ερ. 12 : Με τι ματιά βλέπατε ως διεθνείς παίχτες τις ΗΠΑ, την Ρωσία και την ΕΕ ; Η πολιτική του Υπουργείου θεωρούσε τη Ρωσία «μεγάλη δύναμη» που ανταγωνιζόταν τις ΗΠΑ ; Η ΕΕ ήταν τέτοιου είδους παίχτης και σε τι βαθμό ;

A.M. : Είχαμε ψευδαισθήσεις σε ότι αφορά τη στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ε.Ε. δεν περιέλαβε τον South Stream στις προτεραιότητές της. Και νομίζω ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αρνήθηκε την χρηματοδότηση. Αλλά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έφτασε εκεί μετά από συνεχές lobbying των ΗΠΑ και όχι μόνο. Σε κανένα σημείο δεν πήγαμε να κάνουμε κάτι με στόχο να ενοχλήσουμε τις ΗΠΑ. Προσπαθούσαμε να εξηγήσουμε ότι το κάναμε αυτό για τα δικά μας συμφέροντα.

Η θέση της Ε.Ε. για τον South Stream εκφράστηκε επίσημα πριν από περίπου 1-2 χρόνια και προσπάθησαν να το φορτώσουν στον πρέσβη μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ότι δήθεν δεν είχε δηλαδή αντιληφθεί τη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Δεν είναι έτσι. Ο κ. Oettinger πάντα έλεγε ποια ήταν η θέση του και ότι δεν πρέπει να έχουμε εξάρτηση από τη Ρωσία. Έγινε λάθος υπολογισμός και είχε μεγάλο κόστος τουλάχιστον μέχρι τον Ιανουάριο του 2009. Από τη στιγμή που ανέλαβαν ο Obama και η Clinton τα πράγματα μπήκαν σε μια διαδικασία καλών σχέσεων και εξομάλυνσης. Εννοώ ότι πολύ γρήγορα τα σύννεφα έφυγαν χωρίς να λυθούν τα προβλήματα. Ήταν πιο ανοιχτοί στα επιχειρήματά μας. Ο Bush στο θέμα των αγωγών κατευθυνόταν από τον Matt Bryza και τη Condoleezza Rice οι οποίοι ήταν αντισοβιετικοί.

Το δε θέμα των Σκοπίων ο Bush το θεώρησε περίπου ως προσωπική ήττα γιατί είχε υποσχεθεί την ένταξη στους Σκοπιανούς. Ήταν το αντάλλαγμα για τη συμμετοχή των Σκοπιανών ενόπλων στο Ιράκ. Η πΓΔΜ ήταν στον πυρήνα των καλύτερων συμμάχων στο Ιράκ και πάντα κοντά στους χειρισμούς Bush. Η Ελλάδα και άλλες χώρες της ΕΕ και του ΝΑΤΟ δεν ήσαν. Αυτό σημειώστε το.

Ερ. 13 : Στα περίφημα WikiLeaks υπάρχει πληθώρα αναφορών της αμερικανικής πρεσβείας στην Ελλάδα σχετικά με επαφές με ελληνικούς υπηρεσιακούς παράγοντες, με πολιτικούς, αλλά και ευθείες αναφορές για την «ανησυχία» τους σε σχέση με τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας –

Ρωσίας. Πιστεύετε ότι πράγματι η πολιτική του Κώστα Καραμανλή ήταν διακείμενη προς τη Ρωσία με πιο ευνοϊκούς όρους ; Είχε πολιτικούς συνοδοιπόρους και υποστηρικτές σε αυτή του την πολιτική ή ήταν προσωπική του ατζέντα ; Με τι αντανακλαστικά λειτουργούσε η ελληνική διπλωματία ;

A.M. : Ο Κώστας Καραμανλής δεν είχε προσωπική ατζέντα. Τα είχε μετρήσει και ο στόχος του ήταν να μην εξαρτηθούμε από την Τουρκία. Η πολιτική μας ήταν να μην εξαρτόμαστε από την Τουρκία.

Από την άλλη πλευρά οφείλω να πω ότι η Ελλάδα, σαν Ελλάδα πληρώνει την έλλειψη συνέχειας στην εξωτερική πολιτική. Η Ελλάδα πλήρωσε ένα πολύ σοβαρό αντίτιμο. Ο διάδοχος του Κώστα Καραμανλή είχε τελειώσει άλλη πολιτική. Το οποίο τι σημαίνει ; Σημαίνει ότι έπρεπε να φωνάξει ο Πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής τον αρχηγό της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Γιώργο Παπανδρέου και να του πει ότι «Πρέπει να πάρουμε μια πολύ σοβαρή απόφαση. Η υλοποίηση του σχεδίου θα κρατήσει μια δεκαετία. Συμφωνείς ;». Αυτό δεν έγινε ποτέ. Για εμένα αυτό είναι το αδύνατο σημείο. Δεν είναι αν καταλάβαμε την Κομισιόν, είναι ότι 16 μήνες μετά την επίσκεψη Καραμανλή στη Μόσχα ανετράπη τελείως από τη νέα κυβέρνηση της Ελλάδος η ενεργειακή μας πολιτική. Τη στιγμή που δεν ήξερε η Κυβέρνηση τις θέσεις της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης στο θέμα αυτό, παίρνει μια απόφαση η οποία 16 μήνες μετά ανατρέπεται από τη διάδοχη κατάσταση. Είναι η έλλειψη συνέχειας. Επί Γιώργου Παπανδρέου πάγωσαν οι σχέσεις μας με τη Ρωσία.

Επίσης εμένα προσωπικά φαίνεται να με έχουν «διαψεύσει» Έλληνες διπλωμάτες, ένας των οποίων υπηρετούσε στο Γραφείο του Πρωθυπουργού, στις συνομιλίες με τους Αμερικανούς κάτι που φαίνεται καθαρά και ανάγλυφα στα WikiLeaks. Οι θέσεις που εξέφραζα δεν ήταν καθόλου προσωπικές μου θέσεις. Όταν τους είπα, δέκα μέρες μετά το Βουκουρέστι, ότι όσο μετέχει η FYROM ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας», εμείς δεν μετέχουμε στο PSI (Proliferation Security Initiative – πρωτοβουλία της κυβέρνησης Bush από το Μάιο του 2003), είπαν ότι αυτό ήταν προσωπικές μου θέσεις. Δηλαδή δεν έγινε δεκτή η πΓΔΜ στο ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι και θα εμείς θα μετείχαμε στο PSI με τη πΓΔΜ να μετέχει ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας»;

Πράγματι λοιπόν η Ελλάδα πλήρωσε κόστος σε σχέση με τις ΗΠΑ για μια απόφαση που πήρε με τα δικά της κριτήρια γεωπολιτικά, οικονομικά, σχέσεις με την Τουρκία για την

οποία δεν είχε εξασφαλίσει τη συνέχεια στην Ελλάδα. Ο κ. Παπανδρέου άλλαξε τελείως την πολιτική, την οποία συνέχισε και ο Σαμαράς.

Δηλαδή σπάσαμε τις σχέσεις μας με έναν σύμμαχο, με την κυρίαρχη παγκόσμια δύναμη χωρίς να έχουμε εξασφαλίσει ότι η απόφασή μας αυτή στηρίζεται στην Ελλάδα, άσχετα με το ποιοι εξωτερικοί παράγοντες την υπονόμειναν. Στην πραγματικότητα η έλλειψη συνέχειας στην εξωτερική πολιτική οδηγεί στη μείωση των στηριγμάτων στην Ελλάδα.

Γι' αυτό επιμένω στην ανάγκη θωράκισης και θεσμικής ανασυγκρότησης της εξωτερικής μας πολιτικής. Δεν είναι δυνατό σε τόσο καίρια θέματα να μην υπάρχει συνεννόηση και συνέχεια. Δεν μπορεί να αλλάζει η πολιτική μας κάθε δυο χρόνια.

***Ερ. 14 :** Ποιες είναι οι σκέψεις σας σχετικά με τη θέση της Ελλάδας στην ΕΕ ; Πως θα μπορούσε να λειτουργεί καλύτερα η εξωτερική πολιτική μας ;*

Α.Μ. : Ένα συμπέρασμα που βγαίνει σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον South Stream είναι ότι πρώτον, δεν είχαμε υπολογίσει σωστά, δεν είχαμε μελετήσει και καταλάβει σωστά τη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αυτό είναι το πιο ανησυχητικό από όλα. Εκεί είμαστε παίχτες. Εκεί συνδιαμορφώνουμε πολιτική.

Δεύτερον, νομίζω ότι ήτανε σφάλμα να μην εξασφαλίσουμε, αφού ήμασταν τόσο σίγουροι ότι θέλαμε να προχωρήσουμε σε ένα τόσο σημαντικό σχέδιο με τη Ρωσία, ότι αυτό θα υλοποιηθεί και από την όποια επόμενη κυβέρνηση, δεν είχε καν συζητηθεί το θέμα με την αντιπολίτευση. Αυτή είναι μια διαρκής παθογένεια του πολιτικού μας συστήματος. Τώρα πρέπει να διορθωθεί.

***Ερ. 15 :** Αποτελεί σήμερα η ενέργεια ζήτημα που εμπίπτει στον πυρήνα της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας ή εφαρμόζεται περισσότερο η πολιτική της φιλελεύθερης σχολής που θεωρεί ότι η αλληλεξάρτηση μπορεί να φέρει πιο κοντά ακόμα και χώρες με μεγάλο ιστορικό συγκρούσεων όπως η Τουρκία και η Ελλάδα ; Μπορούμε σήμερα πλέον να έχουμε μια τέτοιου είδους σχέση με την Τουρκία ή οφείλουμε να είμαστε περισσότερο προσανατολισμένοι στη σχολή του ρεαλισμού ;*

Α.Μ. : Όλα ό,τι αφορά Αιγαίο, υπέδαφος, πλούτος, συγκοινωνίες, FIR, ΑΟΖ, η αμερικάνικη θέση είναι «συνεργαστείτε γιατί αυτό σας ωφελεί και τους δύο». Νομίζω ότι η Τουρκία δεν έχει δώσει δείγματα, ειδικά σήμερα ότι τη διακρίνει φερεγγυότητα.

Και θα έλεγα ότι ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιοι οι Αμερικανοί μιλούσαν για την τουρκική πολιτική στο θέμα του TGI, σχετικά με την επιθυμία της Τουρκίας να λειτουργήσει ως μεταπράτης, δεν εγγυάται ότι θα είναι ένας fair play εταίρος.

Αν συνέβαινε το αντίστροφο, δηλαδή ένας αγωγός από την Ελλάδα να πηγαίνει αέριο στην Τουρκία, μπορεί να είχε μια λογική αυτό που λένε οι αμερικανοί. Αλλά εγώ πιστεύω ότι η τουρκική πολιτική τα τελευταία 4 χρόνια διακρίνεται από μια υπεροψία και μια αλαζονεία ακόμα και έναντι των ΗΠΑ. Αυτή την πληρώνει ο Erdoğan σήμερα. Μια αλαζονεία η οποία οφείλεται σε μια πραγματική οικονομική δύναμη και σε μια όμως απολυταρχική διάθεση διακυβέρνησης της Τουρκίας ελλείπει πολιτικού αντίβαρου και το ρόλου του στρατού. Άρα τι διασφαλίσεις θα είχε η Ελλάδα για το αν ένα ωραίο πρωί η Τουρκία ακολουθούσε άλλη συμπεριφορά στον αγωγό ;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Συνέντευξη Παναγιώτη Μπεγλίτη

ΠΓ.1 Πρόλογος συνέντευξης με τον Παναγιώτη Μπεγλίτη

Ο Παναγιώτης Μπεγλίτης κατά το διάστημα 1999 – 2004 ήταν διευθυντής της υπηρεσίας ενημέρωσης του Υπουργείου Εξωτερικών. Το 2004 εξελέγη ευρωβουλευτής με το ΠΑΣΟΚ και υπηρέτησε στο Ευρωκοινοβούλιο μέχρι το 2007. Στις εκλογές του 2007 εξελέγη βουλευτής Κορινθίας με το ΠΑΣΟΚ και επανεξελέγη το 2009. Τον Οκτώβριο του 2009 ανέλαβε Αναπληρωτής Υπουργός Εθνικής Άμυνας στην κυβέρνηση Γ.Παπανδρέου. Από τον Ιούνιο του 2011 έως το Νοέμβριο του 2011 διετέλεσε Υπουργός Εθνικής Άμυνας.

Η συνέντευξη που ακολουθεί δόθηκε στο γραφείο του στην Αθήνα, στο Υπουργείο Εξωτερικών, την Πέμπτη 17 Ιουλίου 2014, ώρα 10.30, και το απομαγνητοφωνημένο κείμενο περιέχεται στην παρούσα εργασία κατόπιν δικής του αδειάς και επιμέλειας και από μέρους του.

ΠΓ.2 Κείμενο συνέντευξης με τον Παναγιώτη Μπεγλίτη

Ερώτηση 1: Κύριε Μπεγλίτη, υπηρετήσατε ως Ευρωβουλευτής από το 2004 έως το 2007, εκλεγμένος με το ΠΑΣΟΚ, μετά από μακρά θητεία στη διπλωματική υπηρεσία και στην υπηρεσία ενημέρωσης του ΥΠΕΞ. Την περίοδο 2006 – 2009 παρατηρείται η μεγαλύτερη κινητικότητα σε παγκόσμιο επίπεδο σε σχέση με τους αγωγούς ενέργειας, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στη δημόσια σφαίρα. Σε τι επίπεδο βρέθηκαν αυτές οι εξελίξεις στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ;

Παναγιώτης Μπεγλίτης (Π.Μ.) : Το ενεργειακό, η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε. ήταν από τις βασικές στρατηγικές προτεραιότητες των ευρωπαϊκών θεσμών την περίοδο που θήτευσα εγώ ως ευρωβουλευτής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Είχε ήδη γίνει συνείδηση στις κυβερνήσεις, στις πολιτικές δυνάμεις, γενικότερα στους διαμορφωτές των πολιτικών αποφάσεων στην Ε.Ε. ότι έπρεπε η Ε.Ε., αν ήθελε να υπάρξει ως μια αυτόνομη δύναμη στον ευρωπαϊκό αλλά και στον παγκόσμιο χώρο, να διασφαλίσει την αυτονομία στις ενεργειακές

της προμήθειες, στην ενεργειακή της τροφοδοσία. Είχε γίνει επίσης συνείδηση ότι η αυξανόμενη και εντεινόμενη μονομερής εξάρτηση από τη Ρωσική Ομοσπονδία θα οδηγούσε αργά ή γρήγορα στην κρίση της σχέσης Ε.Ε. και κρατών – μελών με τη Ρωσία. Ήδη είχαν υπάρξει εκείνη την περίοδο οι πρώτες κρίσεις στις σχέσεις Ρωσίας – Ουκρανίας που κληθήκαμε να τις διαχειριστούμε και αυτό επέτεινε το φόβο, που δεν ήταν ένας κατασκευασμένος φόβος, έναν υπαρκτό φόβο ότι η μονομερής εξάρτηση της Ε.Ε. θα οδηγούσε ουσιαστικά στην ενεργειακή, άρα και στη στρατηγική ομηρία από την πλευρά της Ρωσίας.

Κατ' αυτόν τον τρόπο έγιναν μεγάλες επεξεργασίες και στο επίπεδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, βεβαίως και στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μια σταδιακή, συντεταγμένη απεξάρτηση της Ε.Ε. και μια, θα έλεγα, αναζήτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας. Μέσα σ' αυτό το τελευταίο, αναπτύχθηκε ιδιαίτερα και όλος ο προβληματισμός για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Α.Π.Ε.).

***Ερ. 2 :** Τι θέση είχε η ενεργειακή πολιτική στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ ; Απετέλεσε αντικείμενο έντονων παρεμβάσεων στην επικοινωνία με παράγοντες άλλων διεθνών δρώντων ; Πιστεύετε ότι το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για τους ενεργειακούς αγωγούς στην Κασπία, στη Μαύρη Θάλασσα και στα Βαλκάνια εδραζόταν καθαρά στο ενεργειακό επίπεδο ή είχε και χαρακτήρα γεωπολιτικό – γεωστρατηγικό ;*

Π.Μ. : Να ξεκινήσω από το τελευταίο. Το ενεργειακό είναι ένα δυναμικό κομμάτι του ευρύτερου γεωστρατηγικού και γεωοικονομικού. Δεν μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα από τους ευρύτερους γεωστρατηγικούς και γεωοικονομικούς σχεδιασμούς. Θέλω να πω το εξής. Το ενεργειακό στην αντίληψη, στη στρατηγική αντίληψη και την περίοδο Bush, ξεκινώντας από τον Clinton, μέχρι σήμερα στην περίοδο της διακυβέρνησης του Obama, αποτελεί ένα στρατηγικό όπλο των ΗΠΑ για τη ρύθμιση και τη διαχείριση των σχέσεων με ευρύτερες σημαντικές, στρατηγικά και γεωοικονομικά, περιοχές του κόσμου.

Οι ΗΠΑ, θέλω να σημειώσω, είναι η χώρα που έχει μια μεγάλη αυτάρκεια ενεργειακών πόρων κάτι που της επιτρέπει να έχει απελευθερωμένα τα χέρια της και να αξιοποιεί το ενεργειακό και τους ενεργειακούς αγωγούς για τα στρατηγικά της συμφέροντα στο εξωτερικό.

Ακόμα και οι πρόσφατες ανακαλύψεις νέων ενεργειακών πηγών, όπως ο σχιστόλιθος, όλα αυτά δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια πλήρη αυτονομία και αυτάρκεια των ΗΠΑ στον ενεργειακό τομέα, στην κατανάλωση ενεργειακών πόρων. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι αναπτύσσεται την τελευταία περίοδο μια δυναμική από τις μεγάλες αμερικανικές πολυεθνικές εταιρείες πετρελαίου, μια δυναμική «come back», επιστροφής και επενδύσεων στο εσωτερικό των ΗΠΑ σε βάρος άλλων περιοχών που έχουν ανακαλυφθεί ή ερευνάται η ανακάλυψη άλλων κοιτασμάτων πετρελαίου και αερίου.

Άρα λοιπόν, συνοψίζοντας, οι ΗΠΑ έχοντας την εσωτερική αυτονομία και αυτάρκεια στον ενεργειακό τομέα, αξιοποίησαν και συνεχίζουν να αξιοποιούν στο πλαίσιο του στρατηγικού σχεδιασμού το ενεργειακό ως ένα εργαλείο ισχυρό, ως ένα όπλο διαχείρισης, αν θέλετε και επιβολής των δικών τους συμφερόντων στις ευρύτερες περιοχές του πλανήτη.

***Ερ. 3 :** Οι λόγοι για τους οποίους η Ελληνική κυβέρνηση προώθησε την υπογραφή του αγωγού Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν γεωπολιτικοί ή οικονομικοί ; Αν ο αγωγός είχε και τις δύο εκφάνσεις ποια πιστεύετε ότι ήταν πιο σημαντική στο σκεπτικό των ενεργειών της κυβέρνησης ;*

Π.Μ. : Να θυμίσω, το σχέδιο για το Burgas – Αλεξανδρούπολη πάει πολλά χρόνια πίσω και επί κυβερνήσεων ΠΑΣΟΚ, ακόμα εγώ θυμάμαι από την εποχή της κυβέρνησης Ανδρέα Παπανδρέου, θυμάμαι τον τότε Υπουργό Εξωτερικών, τον Κάρλο Παπούλια που το είχε αναδείξει και είχαν γίνει πολλές διεργασίες, τόσο στο εθνικό επίπεδο σχεδιασμού αυτού του αγωγού, αλλά και σε συναντήσεις και συνομιλίες με τη βουλγαρική και τη ρωσική πλευρά.

Είναι και τα δύο που με ρωτάτε. Είναι και τα δύο. Και γεωστρατηγικοί και οικονομικοί. Εξηγούμαι :

Οικονομικοί : Δεν είναι μόνο τα ετήσια οφέλη σε χρήματα που θα παίρναμε με τη μορφή της ενοικίασης του εδαφικού μας χώρου για να περνάει ο αγωγός. Είναι και οι προσδοκώμενες επενδύσεις ευρύτερα στον τουριστικό και στον τομέα των υποδομών στην ευαίσθητη ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Το οικονομικό είναι το ένα το οποίο μέτρησε, είναι όμως και το γεωστρατηγικό γιατί στην ανάλυση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής η χώρα έπρεπε να παίζει, λόγω της στρατηγικής θέσης στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο, ένα ρόλο ενεργειακού κόμβου, ενεργειακής πύλης προς την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη σε μια περίοδο που ήδη

είχαν αρχίσει να αχνοφαίνονται οι πρώτες κρίσεις στον ενεργειακό τομέα και βεβαίως η προσπάθεια της Ε.Ε. να αποδεσμευτεί σταδιακά από τον ασφυκτικό ενεργειακό εναγκαλισμό της Ρωσίας.

***Ερ. 4 :** Κατά τη θητεία σας στο ΥΠΕΞ πριν το 2004 υπήρχε συγκεκριμένη πολιτική της Ελλάδος στο ενεργειακό πεδίο με σταθερή στόχευση ή η πολιτική χαρασσόταν ανά περίπτωση και ανά περίοδο ;*

Π.Μ. : Όχι. Όσο εγώ γνωρίζω, όσο συμμετείχα σε διαβουλεύσεις ή επίσημες συνομιλίες, το θέμα του ενεργειακού κόμβου Burgas – Αλεξανδρούπολη ήταν μια από τις βασικές, θεμελιώδεις στρατηγικές προτεραιότητες της τότε κυβέρνησης. Ουσιαστικά δηλαδή, γιατί εγώ συμμετείχα στη διαχείριση αυτού του θέματος την περίοδο 1999 – 2004, στην κυβέρνηση δηλαδή Σημίτη. Πάντα υπήρχε ως μια θεμελιώδης προτεραιότητα.

Βεβαίως πρέπει να πω, γιατί το θυμάμαι καλά, από τότε είχαν αρχίσει οι προβληματισμοί κυρίως από τη ρωσική πλευρά και σιγά σιγά από τη βουλγαρική σε σχέση με τη feasibility ή αν θέλετε την ωφέλεια, τα οφέλη που θα είχε ένας τέτοιος αγωγός για τα δικά τους συμφέροντα. Προβληματισμούς θυμάμαι και πριν το 2004, είχαν αρχίσει δειλά, όμως γινόντουσαν πολλές μελέτες, μελέτες σκοπιμότητας, μελέτες υλοποίησης του έργου (κόστος – ωφέλεια). Όλα αυτά δημιουργούσαν ήδη στο πρώτο, αρχικό, πρώιμο στάδιο έναν προβληματισμό ο οποίος εξελίχθηκε στη συνέχεια λόγω και των εσωτερικών πολιτικών εξελίξεων κυρίως στη Βουλγαρία.

***Ερ. 5 :** Παρατηρείται μια σαφής μεταστροφή της στάσης των ΗΠΑ και της ΕΕ την περίοδο 2004 – 2009 σε σχέση με τους αγωγούς και τη Ρωσία η οποία είναι και ακαδημαϊκά καταγεγραμμένη. Γιατί θεωρείτε ότι υπήρξε αυτή η μεταστροφή ; Επηρέασε τις εξελίξεις σε σχέση με τον αγωγό Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη στην Ελλάδα ;*

Π.Μ. : Είναι αλήθεια ότι σταδιακά οι ΗΠΑ διαμόρφωναν έναν προβληματισμό και μια ανησυχία για την αυξανόμενη εξάρτηση της Ε.Ε. από τις ρωσικές ενεργειακές προμήθειες και θεωρούσαν, και έχουν γραφτεί πάρα πολλά γύρω από αυτό, ότι οι αγωγοί των ενεργειακών πόρων είναι ένα στρατηγικό όπλο, ένα στρατηγικό εργαλείο που μπορεί να δημιουργήσει σχέσεις εξάρτησης.

Αυτή η διαπίστωση των αμερικάνων, τους οδήγησε, πέρα από τον σχεδιασμό, σε αποφάσεις σιγά σιγά να εμπλακούν όλο και περισσότερο στο θέμα των αγωγών μέσω των πολυεθνικών τους εταιρειών στο χώρο της Κεντρικής Ασίας, Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν και βεβαίως Τουρκία, θέλοντας να δημιουργήσουν εναλλακτικούς δρόμους μεταφοράς των ενεργειακών πόρων χωρίς να εξαρτώνται άμεσα από τη ρωσική πλευρά ή από τους ρωσικούς σχεδιασμούς ή από τα συμφέροντα των ρωσικών πολυεθνικών εταιρειών.

Αυτό υπήρξε, είναι καταγεγραμμένο, είναι διαπιστωμένο και αυτό βεβαίως έφτασε μέχρι το σημείο να γίνεται, στο πλαίσιο του στρατηγικού σχεδιασμού και της πολιτικής της Αμερικής, και μια εμμονική στάση των αμερικάνων ως προς τους αγωγούς, κάτι που οδηγούσε σε συγκρούσεις, σε παιχνίδια υπονόμησης, σχεδίων ως προς τη χάραξη των ενεργειακών αγωγών.

Θεωρώ όμως τις ανησυχίες της Ε.Ε. πρωτογενείς και όχι παράγωγες, δηλαδή όχι εισαγόμενες ανησυχίες από την πλευρά των αμερικάνων. Έζησα όπως είπα στο Ευρωκοινοβούλιο τις πρώτες μεγάλες συζητήσεις γύρω από την ενεργειακή αυτονομία, την ανάγκη ενεργειακής αυτονομίας της Ε.Ε.. Βεβαίως στην πορεία η Ε.Ε. συναντήθηκε στον προβληματισμό και στις ανησυχίες με τις ανησυχίες και τον προβληματισμό των ΗΠΑ. Σε κάθε περίπτωση όμως θεωρώ ότι ήταν πρωτογενής ο προβληματισμός.

***Ερ. 6 :** Κοινό πρόσωπο αναφοράς σε σχέση με τον αγωγό Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη υπήρξε και ως Υπουργός και ως ΠτΔ ο Κάρολος Παπούλιας ήδη από το 1995. Πιστεύετε ότι η επιλογή του για τη θέση του ΠτΔ από τη ΝΔ είχε και τη διάσταση της «σύμπτωσης» απόψεων σε σχέση με τις ρωσικές πηγές ενέργειας ;*

Π.Μ. : Θεωρώ, και το λέω με απόλυτη βεβαιότητα, ότι ασφαλώς μέσα στο όλο σκεπτικό της επιλογής Παπούλιας μέτρησαν ιδιαίτερα και οι θέσεις που εξέφραζε και ως στέλεχος του ΠΑΣΟΚ και ως Υπουργός Εξωτερικών ο Κάρολος Παπούλιας στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής. Ήταν από τους εκφραστές, στο πλαίσιο της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, μιας ισόρροπης ανάπτυξης των σχέσεων με τη Ρωσική Ομοσπονδία στη βάση του αμοιβαίου οφέλους. Και αυτό το λέω και από τη δική μου εμπειρία, τη συνεργασία που είχα με τον Κάρολο Παπούλια.

Ασφαλώς μέτρησε στην επιλογή και την υποστήριξη της υποψηφιότητάς του.

Ερ. 7 : Ποια ήταν η στάση της ΕΕ για τον αγωγό όταν υπεγράφη η συμφωνία (πολιτική το 2006 και κατασκευαστική το 2007) ; Υπήρχαν περιβαλλοντικά ζητήματα ;

Π.Μ. : Είναι γεγονός ότι προϊόντος του χρόνου στην Ε.Ε. αναπτύχθηκε μια έντονη περιβαλλοντική συνείδηση σε σχέση με όλα τα έργα που χρηματοδοτούσε η Ε.Ε.. Εγώ το έζησα αυτό στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, είδα αυτή τη μεταβολή της στάσης της Ε.Ε. ακόμα και σε ό,τι έχει σχέση με την υλοποίηση των πολιτικών των διαθρωτικών ταμείων και την αξιοποίηση των διαθρωτικών πόρων για χρηματοδότηση έργων υποδομής στις χώρες Συνοχής.

Ήταν ένα γεγονός, παραμένει ένα γεγονός η περιβαλλοντική διάσταση των έργων και αυτό βεβαίως από την αρχή εντοπίστηκε από τις υπηρεσίες της Ε.Ε., από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, στις επαφές με διάφορους τοπικούς φορείς, αυτοδιοικητικούς ή φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών στην περιοχή της Θράκης. Οι υπηρεσίες της Ε.Ε. πολλές φορές ήρθαν σε διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς σε σχέση με τους περιβαλλοντικούς υπαρκτούς ή ανύπαρκτους κινδύνους από την υλοποίηση του Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Ερ. 8 : Κύριοι αγωγοί εκείνη την περίοδο σε επίπεδο σχεδιασμού ήταν για το αέριο ο South Stream και ο Nabucco και για το πετρέλαιο ο Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη και ο AMBO με υλοποιημένο τον Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC). Θεωρείτε ότι τελικώς αυτά τα σχέδια λειτούργησαν ανταγωνιστικά μεταξύ τους ; Παρατηρούμε ότι τόσο ο Nabucco που φαίνεται ότι ήταν η προτίμηση των ΗΠΑ και της ΕΕ, όσο και οι AMBO, BTC, παρέκαμπταν ουσιαστικά την Ελλάδα «πριμοδοτώντας» είτε την Τουρκία, είτε την Αλβανία, δύο μη μέλη της ΕΕ. Γιατί θεωρείτε ότι η Ευρώπη «προτιμούσε» λύσεις που παρέκαμπταν ένα μέλος της δηλαδή την Ελλάδα ; Βλέπετε «σκιές» μιας πολιτικής που ασκείτο κατόπιν πιέσεων από τις ΗΠΑ ;

Π.Μ. : Εγώ πιστεύω ότι στην Ευρώπη, το πιστεύω γενικά και είναι η αντίληψή μου αυτή, μια πεποίθηση που την έχω σχηματίσει μέσα από τη μακρά διαδρομή μου και την ενασχόλησή μου με αυτά τα θέματα, ότι στην Ε.Ε. παράγονται συνεχώς αυτόνομα πρωτογενή συμφέροντα των μεγάλων κυρίως χωρών και των μεγάλων, πολυεθνικού εκτοπίσματος, εταιρειών της Ε.Ε..

Ανεξάρτητα αν αυτά τα συμφέροντα, τα πρωτογενή συμφέροντα, συναντώνται στην πορεία του χρόνου με τα αμερικάνικα συμφέροντα, στο χώρο της Ε.Ε. υπήρξαν συμφέροντα

πραγματικά που έβλεπαν στην Τουρκία, στο χώρο της Κεντρικής Ασίας, στο χώρο των Βαλκανίων, άλλους εναλλακτικούς δρόμους για την κατασκευή των αγωγών σε σχέση με το Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Είναι η γεωστρατηγική διάσταση αφενός, που εξυπηρετούσε καλύτερα συμφέροντα μεγάλων χωρών, Γερμανίας, Γαλλίας, Ιταλίας, είναι όμως και οικονομικοί λόγοι τους οποίους δεν πρέπει να ξεχνάμε γιατί αυτοί οι αγωγοί χρηματοδοτούνται από εταιρείες, από μεγάλες επιχειρήσεις, από τράπεζες και άρα ένα από τα πρώτα κριτήρια για τη χρηματοδότηση είναι το κέρδος, το όφελος που αποκομίζουν οι χρηματοδότες. Είναι κάτι που αγνοούμε και σήμερα ακόμα στην περίπτωση της Κύπρου και της εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων της ΑΟΖ της Κύπρου σε σχέση με το Ισραήλ και με την Τουρκία. Έχουμε να κάνουμε με πολυεθνικές που βάζουνε πάνω απ' όλα τα κέρδη τους, τα συμφέροντά τους και όχι το τι συμφέρει τη μια ή την άλλη χώρα.

Γεγονός, συνοψίζοντας, είναι ότι στην Ε.Ε. υπήρξαν και φωνές και απόψεις και αποφάσεις ευρωπαϊκών θεσμών, αλλά και κυβερνήσεων που προέκριναν, που ουσιαστικά αναδείκνυαν το ρόλο της Τουρκίας και αξιοποιούσαν αυτό το ρόλο προς όφελός τους. Εκεί συναντήθηκε η Ε.Ε. με την Αμερική. Εκεί συναντήθηκαν. Στο θέμα της Τουρκίας συναντήθηκαν.

Είναι αλήθεια το θέμα της «παράκαμψης» της Ελλάδας, όμως δεν νομίζω ότι στη διαχείριση ή στην υπεράσπιση συμφερόντων, μεγάλων συμφερόντων, πόσο μάλλον όταν έχουμε να κάνουμε με τον ενεργειακό τομέα, μετράει αποκλειστικά ή μετράει σε όποιο βαθμό το αν μια χώρα είναι κράτος – μέλος της Ε.Ε.. Τα συμφέροντα πολλές φορές, και αυτός είναι ο ωμός ρεαλισμός, εξυπηρετούνται και από χώρες που δεν είναι μέλη ή συνδεδεμένα μέλη ή υποψήφια προς ένταξη μέλη της Ε.Ε.. Στην περίπτωση αυτή βέβαια η Τουρκία ήταν υποψήφια χώρα, συνδεδεμένη με την Ε.Ε., αλλά η γεωστρατηγική της θέση εξυπηρετούσε στο μέγιστο βαθμό τα συμφέροντα της Ε.Ε. και των ΗΠΑ.

Η Ελλάδα θεμιτά προσπαθούσε να μπει στον ενεργειακό χάρτη, κάθε χώρα θέλει να εξυπηρετήσει τα δικά της εθνικά συμφέροντα στο πλαίσιο του ευρύτερου σχεδιασμού, της ευρύτερης χάραξης ενεργειακής πολιτικής στο πλαίσιο της Ε.Ε.. Είναι απόλυτα θεμιτό και αυτό πρέπει να γίνεται, τίποτα δεν πρέπει να την εμποδίζει.

Ερ. 9 : Η Ελλάδα συνέβαλε καθοριστικά για την είσοδο της Βουλγαρίας στην ΕΕ. Εκ των προαπαιτούμενων ήταν και η συνεργασία της Βουλγαρίας στα ενεργειακά και στις μεταφορές. Ο αγωγός Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη ανήκε σε αυτό τον σχεδιασμό (INOGATE) ; Υποστηριζόταν από την ΕΕ και σε επίπεδο χρηματοδότησης ; Που αποδίδετε την αλλαγή της στάσης της Βουλγαρίας απέναντι στον αγωγό ; Πως εξηγείτε τις αντιδράσεις που υπήρχαν στο Burgas και την αλλαγή της βουλγαρικής πολιτικής με κύριο εκφραστή τον Borisov ;

Π.Μ. : Καταρχήν θέλω να πω ότι καθαυτός ο αγωγός Burgas – Αλεξανδρούπολη δεν αποτελούσε precondition, προϋπόθεση για την ένταξη της Βουλγαρίας στην Ε.Ε.. Προϋπόθεση και υποχρέωση σεβασμού των κοινοτικών ευρωπαϊκών κριτηρίων και standards της Βουλγαρίας ήταν σε σχέση με τον ευρύτερο ενεργειακό τομέα, ενσωμάτωση κοινοτικών οδηγιών περιβαλλοντικού ή άλλου χαρακτήρα στον ενεργειακό τομέα από την πλευρά της Βουλγαρίας. Ουδέποτε, γιατί συμμετείχα στις διαπραγματεύσεις, δεν τέθηκε αυτός καθαυτός (as such) ως κριτήριο ο Burgas – Αλεξανδρούπολη.

Από ‘κεί και πέρα βεβαίως η Ελλάδα βοήθησε τη Βουλγαρία σε πολλούς τομείς και με την παροχή τεχνογνωσίας για να είναι έτοιμη να ενταχθεί, θεωρούμε και νομίζω ήταν μια ευρύτερη στρατηγική, που υπερασπίζονταν ευρύτερα οι πολιτικές δυνάμεις της χώρας, ότι η ένταξη των χωρών των Βαλκανίων στην Ε.Ε. και γενικότερα στους ευρωατλαντικούς θεσμούς, θα παρήγαγε πολιτική σταθερότητα μέσα από την οικονομική ανάπτυξη αυτών των χωρών. Τη θεωρώ αυτή τη στρατηγική κρίσιμης σημασίας την οποία υπηρετήσαμε με συνέπεια οι δύο κυβερνήσεις που κυβέρνησαν τα τελευταία 15 χρόνια τη χώρα.

Εγώ συμμετείχα στις διαπραγματεύσεις και με τη Βουλγαρία, βεβαίως καθυστέρησε η ένταξη σε σχέση με τις άλλες ανατολικές χώρες, κυρίως όμως για το σοβαρό έλλειμμα στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας, την οικοδόμηση κράτους δικαίου επειδή είχαμε να κάνουμε με μια χώρα με ιδιαίτερα προβλήματα σ’ αυτούς τους τομείς.

Εκείνη την περίοδο, όσο θυμάμαι, δεν είχε τεθεί θέμα – επίσημα τουλάχιστον ή μέσα από αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ή μέσα από δηλώσεις – για χρηματοδότηση του Burgas – Αλεξανδρούπολη από την πλευρά της Ε.Ε.. Στη συνέχεια, αυτό το ζήτημα της χρηματοδότησης μετά την υπογραφή και της πολιτικής και της τεχνοκρατικής συμφωνίας (2006-2007) είχε αρχίσει και συζητιόταν και με τον αρμόδιο για την ενέργεια Επίτροπο και στο πλαίσιο των υπηρεσιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συμμετοχή της Ε.Ε. στην

χρηματοδότηση για την υλοποίηση αυτού του έργου. Βέβαια, αυτά σταμάτησαν από τη στιγμή – και έρχομαι στο τελευταίο ερώτημα – στη στάση της Βουλγαρίας.

Έχουμε πλέον στη Βουλγαρία, θυμίζω, κυβέρνηση συντηρητική Borisov, ο οποίος σε όλες μου τις επαφές, και μιλάω από την εμπειρία μου, ήταν εξαιρετικά επιφυλακτικός, δεν το έκρυψε ποτέ, ακόμα και την προεκλογική περίοδο ότι στεκόταν επιφυλακτικά σε σχέση με την υλοποίηση ή τη σκοπιμότητα υλοποίησης αυτού του έργου. Πως εξηγεί κανείς αυτή τη στάση του Borisov και αυτό έχει νομίζω το ενδιαφέρον του.

Ο Borisov, τουλάχιστον στη ρητορική του, επικαλείτο πάντα επιχειρήματα σεβασμού του περιβάλλοντος θεωρώντας ότι ένα τέτοιο έργο θα επιβάρυνε περιβαλλοντικά μια ευαίσθητη οικολογικά και τουριστικά περιοχή της Βουλγαρίας. Και αυτή η ρητορική κατέληξε σε μια διαδικασία πολύπλοκη, χρονοβόρα, γραφειοκρατική, μελετών, επανειλημμένων μελετών περιβαλλοντικής σκοπιμότητας που στόχο είχαν την αγορά χρόνου, να καθυστερήσουν ουσιαστικά την υλοποίηση του έργου.

Εκεί έρχεται ο δικός μου προβληματισμός που λέει ότι σε πρώτο επίπεδο ασφαλώς το Burgas – Αλεξανδρούπολη δεν το ήθελαν οι Αμερικάνοι, βεβαίως όμως πολλές φορές και αυτό είναι διαπιστωμένο, προβληματισμοί για την υλοποίηση, στη σκοπιμότητα υλοποίησης και στα προσδοκώμενα οφέλη, είχαν εκφραστεί και από τη ρωσική πλευρά στο πολιτικό και επιχειρηματικό επίπεδο ως προς τις αναγκαίες ποσότητες του πετρελαίου που θα περνούσαν από τον αγωγό και τέτοιο προβληματισμό βεβαίως είχε εκφράσει και η βουλγαρική πλευρά.

Χωρίς να υπεισέρχομαι σε συνομοσιολογικές προσεγγίσεις πιστεύω ότι κατά την άποψή μου ισχύουν και τα δύο, δηλαδή και οι πιέσεις ασφαλώς της αμερικανικής πλευράς για τη μη υλοποίηση του έργου ισχύουν, υπάρχουν και δηλώσεις, υπάρχουν και παρεμβάσεις, υπάρχουν και διαβήματα της αμερικανικής πλευράς, αλλά από την άλλη, η προσωπική μου εκτίμηση είναι ότι ο Borisov είχε επικοινωνία και με τη ρωσική πλευρά γιατί τμήματα τουλάχιστον της ρωσικής πολιτικής και επιχειρηματικής ελίτ καθυστερούσαν ή έβλεπαν στην πορεία τη μη σκοπιμότητα υλοποίησης αυτού του έργου.

***Ερ. 10 :** Στην Ελλάδα ήταν ισχυρές οι περιβαλλοντικές αντιδράσεις ή τις θεωρείτε περιορισμένες ;*

Π.Μ. : Στην Ελλάδα, επειδή έτυχε να γνωρίζω την περιοχή πολλά χρόνια, από την πλευρά του Πολιτικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ καθοδηγούσα την περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και γνώριζα πρόσωπα και καταστάσεις στην ευρύτερη περιοχή, ήταν ισχυρές, ήταν πολύ ισχυρές αυτές οι ενστάσεις, δεν ξέρω αν ήταν ειλικρινείς ως προς τα ειλικρινή περιβαλλοντικά αισθήματα αυτές οι ενστάσεις, εν πάση περιπτώσει μπορεί – εγώ δεν το αποκλείω – το περιβαλλοντικό ζήτημα να αξιοποιείτο ως πρόσχημα για την άρνηση ωφελειών και οφελών σε άλλους τομείς.

Είχα μιλήσει πάρα πολύ και με τον τότε Νομάρχη Έβρου, το Νίκο Ζαμπουνίδη και με άλλους τοπικούς φορείς και με τον Δήμαρχο και με παράγοντες ευρύτερα της τοπικής πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής ζωής που προσδοκούσαν οφέλη από αυτό το εγχείρημα, όμως οι προσδοκίες τους ήταν σε μεγάλη αναντιστοιχία με αυτό καθαυτό το έργο. Τι εννοώ. Θεωρούσαν ότι θα μπορούσαν να αντλήσουν τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη από την κατασκευή αυτού του αγωγού σε άλλους τομείς, στον τουριστικό τομέα, σε συνεργασία δηλαδή με τη Ρωσία, χρηματοδότηση έργων υποδομών στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης και ούτω καθεξής.

Κατά την άποψή μου η αλήθεια βρίσκεται στο μέσο. Και υπήρχαν περιβαλλοντικές ευαισθησίες και οι περιβαλλοντικές ευαισθησίες αξιοποιούνται από διάφορους φορείς ως πρόσχημα για να αντλήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα οφέλη. Σε κάθε περίπτωση όμως αυτό μέτρησε πολύ στην κυβέρνησή μας, στην κυβέρνηση του Γιώργου Παπανδρέου και στους Υπουργούς που χειριζόντουσαν αυτό το θέμα από την πλευρά της κυβέρνησης.

***Ερ. 11 :** Θεωρείτε ότι όσα έγιναν στο Βουκουρέστι, το 2008, ήταν καθοριστικά για τις σχέσεις Ελλάδας – ΗΠΑ στο ενεργειακό πεδίο ; Θεωρείτε ότι το 2008 «ξεχείλισε το ποτήρι» σχετικά με τη στάση της Ελλάδας προς τα συμφέροντα των ΗΠΑ με τα ανοίγματα στη Ρωσία ;*

Π.Μ. : Εγώ δεν έχω μια γραμμική μέθοδο να εξηγήω τη στάση μεγάλων δυνάμεων όπως είναι οι ΗΠΑ. Δεν πιστεύω, και το λέω με πολύ καθαρό τρόπο, ότι οι εξελίξεις γύρω από το Σκοπιανό και η τελική απόφαση της Συνόδου Κορυφής στο Βουκουρέστι το 2008 επηρέασε τη συμπεριφορά των Αμερικάνων σε σχέση με τα ενεργειακά.

Στη λογική, στην αντίληψη, στους σχεδιασμούς των μεγάλων δυνάμεων μπορούν, έχουν την πολυτέλεια, να στεγανοποιούν τα διάφορα θέματα προς όφελός τους

αναδεικνύοντας τα μείζονα συμφέροντα και τα μείζονα συμφέροντα εκείνη την περίοδο ήταν τα ενεργειακά, δεν ήταν το Σκοπιανό για την αμερικανική πλευρά. Ασχέτως αν κύκλοι της αμερικανικής κυβέρνησης θέλανε να κλείσουν αυτή την εκκρεμότητα. Δεν επηρεάστηκαν όμως κατά την άποψή μου.

Ερ. 12 : *Ποιος πιστεύετε ότι ήταν ο λόγος που ο Γιώργος Παπανδρέου σε σχέση με τον αγωγό δηλώνει στις 8 Σεπτεμβρίου 2009 στην ομιλία του στην Αλεξανδρούπολη ότι «Διαφημίζουν τον περίφημο αγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολης, για τον οποίο βεβαίως παλέψαμε και εμείς, αλλά η διακρατική συμφωνία κατοχυρώνει τα συμφέροντα μόνο της μιας πλευράς. Εμείς θα διασφαλίσουμε τους περιβαλλοντικούς όρους και σε ξηρά και σε θάλασσα. Και κάθε μας συμφωνία θα γίνεται μετά από διαβούλευση, από διάλογο, από συζήτηση με την τοπική κοινωνία. Και φυσικά, η Ελλάδα θα διασφαλίσει τα συμφέροντά της τόσο στην κατασκευή, όσο και στη λειτουργία αυτού του αγωγού.», αφήνοντας παράθυρο επαναδιαπραγματεύσεως. Ήταν δήλωση εσωτερικής «κατανάλωσης» ή είχε και προβολή σε εξωτερικούς παράγοντες ;*

Π.Μ. : Καταρχήν αυτή η δήλωση έγινε σε μια περίοδο που διαπιστώναμε μια αύξηση των αντιδράσεων της τοπικής κοινωνίας στον Έβρο σε σχέση με τις περιβαλλοντικές συνέπειες που θα είχε η κατασκευή αυτού του αγωγού. Και οι αντιδράσεις αυτές και οι ανησυχίες δεν ήταν μόνο σε αυτόν το χώρο, τοπικά, δεν εντοπιζόντουσαν μόνο τοπικά.

Σας καλώ να δείτε λίγο και τις ευρύτερες αντιδράσεις και σε κεντρικά μέσα ενημέρωσης, εφημερίδες ή τηλεοράσεις, ή δηλώσεις ή άρθρα εκείνης της περιόδου που πολλοί από τους opinion makers εξέφραζαν προβληματισμούς και ανησυχίες κατά πόσο αυτό το έργο θα ωφελήσει πραγματικά την ελληνική οικονομία σε σχέση με άλλους ισχυρούς τομείς της οικονομίας όπως είναι ο τουρισμός.

Επειδή έχουμε να κάνουμε, και μάλιστα θυμάμαι και επιχειρήματα, με μια κλειστή θάλασσα όπως είναι το Αιγαίο, το Αιγαίο ουσιαστικά θα γέμιζε από πετρελαιοφόρα και με ένα ατύχημα στον ευρύτερο χώρο, Κυκλάδες, Δωδεκάνησα, θα είχαμε ανυπολόγιστες συνέπειες για τον τουρισμό, για την ελληνική οικονομία.

Η δήλωση Παπανδρέου τον Σεπτέμβριο του 2009 εξέφραζε αυτόν τον προβληματισμό, τον περιβαλλοντικό, μην ξεχνάμε ότι στο πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ εκείνης της περιόδου το περιβάλλον σε διάφορες εκφάνσεις του ως προς τις ακολουθούμενες

πολιτικές ήτανε στην καρδιά του προεκλογικού προγράμματος, πολλές φορές κατά την άποψή μου καθ' υπερβολή, και θέλω να το πω αυτό.

Πάντως, δεν πρέπει κανείς να αμφισβητήσει ότι το περιβάλλον στο πρόγραμμα και στις πολιτικές του ΠΑΣΟΚ ουσιαστικά εξέφραζε μια ευρύτερη στρατηγική που είχε ήδη αναπτυχθεί, είχε μορφοποιηθεί και υλοποιούταν και σε συγκεκριμένες πολιτικές από την πλευρά της Ε.Ε. σε σχέση με τις Α.Π.Ε., σε σχέση με την περαιτέρω μείωση της εξάρτησης απ' τους ορυκτούς πόρους και ούτω καθεξής.

Πράγματι στη σκέψη μας και στον προβληματισμό μας, το είχαμε συζητήσει και στο Υπουργικό Συμβούλιο, ήταν η αναζήτηση προϋποθέσεων και συνθηκών και επαναδιαπραγμάτευση του σκέλους του περιβαλλοντικού αλλά και άλλων όρων αυτής της διακρατικής συμφωνίας, γνωρίζοντας όμως, και αυτό το είχαμε διαπιστώσει πολλές φορές, στις διμερείς συνομιλίες με τον Βορίσον, αλλά και με τη ρωσική πλευρά, την αρνητική στάση του Βορίσον ή να την πω καλύτερα την παρελκυστική – αρνητική στάση του Βορίσον για την υλοποίηση του αγωγού αλλά και τους προβληματισμούς που εξέφραζαν όπως είπα και προηγουμένως φορείς της ρωσικής κυβέρνησης και των επιχειρηματικών συμφερόντων της Ρωσίας. Στόχος όμως ήταν η αναζήτηση προϋποθέσεων για επαναδιαπραγμάτευση της διακρατικής συμφωνίας.

Δεν υπήρχε η χροιά μιας προεκλογικής σκοπιμότητας. Αυτό θα συνέβαινε αν το περιβάλλον ήταν μια στρατηγική ή μια πολιτική συγκυριακή για τον Παπανδρέου και για το ΠΑΣΟΚ επί Παπανδρέου. Ήταν στο σκληρό πυρήνα της στρατηγικής το περιβάλλον. Όπως είπα και προηγουμένως ενδεχομένως και καθ' υπερβολή ορισμένες φορές ή αγνοώντας ρεαλιστικά τα όρια ανάπτυξης τέτοιων πολιτικών, ωστόσο όμως πιστεύω ότι ήταν μια ειλικρινής στάση που έβαζε στο κέντρο την περιβαλλοντική διάσταση. Όμως, δεν πρέπει να αγνοούμε και τις αντιδράσεις τότε, προσχηματικές ή ειλικρινείς, της τοπικής κοινωνίας αλλά και ευρύτερων φορέων.

Ερ. 13 : *Μετά τη δήλωση Παπανδρέου υπήρξαν τοποθετήσεις κορυφαίων στελεχών του ΠΑΣΟΚ που υποβάθμιζαν τη σημασία της. Γιατί έγιναν τέτοιες τοποθετήσεις ;*

Π.Μ. : Ο Γιώργος Παπανδρέου στη δήλωσή του δεν έθετε θέμα αμφισβήτησης υλοποίησης του έργου. Εδώ έχει γίνει μια παρανόηση, για να μην πω μια παραπληροφόρηση, ότι ο Παπανδρέου υπονόμεισε το Burgas – Αλεξανδρούπολη. Κάθε άλλο.

Ο Παπανδρέου, και έχω τύχει σε συνομιλίες και με τον Βορίσον και με τη ρωσική πλευρά, έθετε πάντα στην ατζέντα των διμερών ή τριμερών συνομιλιών το θέμα της ανάγκης υλοποίησης του έργου. Και αυτό όχι απλώς το πιστεύω, το έχω ζήσει. Ουδέποτε αμφισβήτησε τη σκοπιμότητα αυτού του έργου ο Παπανδρέου. Αμφισβήτησε πλευρές της συμφωνίας κυρίως ως προς την περιβαλλοντική διάσταση ή ως προς τα πραγματικά οφέλη που θα ελάμβανε η Ελλάδα, όχι όμως αυτό καθαυτό το έργο.

Ερ. 14 : Η δική σας γνώση για το θέμα του «Burgas – Αλεξανδρούπολη» ως διπλωμάτης συγκρούστηκε ποτέ με τη σκοπιμότητα μιας κίνησης ως πολιτικού ;

Π.Μ. : Όχι. Το λέω καθαρά αυτό γιατί οι συζητήσεις στο Υπουργικό Συμβούλιο ακριβώς εντοπιζόντουσαν σε επιμέρους πτυχές αυτής της συμφωνίας χωρίς κανένα μέλος του Υπουργικού Συμβουλίου ν' αμφισβητήσει τη μεγάλη σημασία που θα είχε η υλοποίηση του έργου για τα συμφέροντα της χώρας στην ευρύτερη περιοχή.

Ερ. 15 : Υπάρχει ενδεχόμενο εξωτερικοποίησης της εσωτερικής πολιτικής ; Δηλαδή, το συμφέρον της αντιπολίτευσης για να ανέλθει στην εξουσία ενδέχεται στην προκειμένη περίπτωση να επέδρασε σε ένα θέμα εξωτερικής πολιτικής ;

Π.Μ. : Δυστυχώς στην άσκηση και στη διαμόρφωση μιας εξωτερικής πολιτικής για πάρα πολλά χρόνια, μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι εκάστοτε κυβερνήσεις επέβαλαν για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους προτεραιότητες στην εξωτερική πολιτική που οδήγησαν σε μεγάλα αδιέξοδα, ακόμα και σε εθνικές καταστροφές.

Τόσο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, όσο και στο Κυπριακό, ακόμα και στο Σκοπιανό. Είτε για λόγους εσωτερικών πολιτικών σκοπιμοτήτων, είτε για λόγους μη ανάληψης πολιτικού κόστους, το φόβο για το πολιτικό κόστος, είτε κάτω από την πίεση ισχυρών παραγόντων, φορέων, πολιτικών κομμάτων, ή άλλων διαμορφωτών της κοινής γνώμης, πολλές φορές και οι κυβερνήσεις και της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ λειτούργησαν στην εξωτερική πολιτική με τα μάτια στραμμένα στα εσωτερικά.

Και αυτό είναι, κατά την άποψή μου, γάγγραινα για την εξωτερική πολιτική, δυστυχώς δεν έχουμε υπερβεί αυτή την παθογένεια ακόμα και σήμερα. Με ανυπολόγιστες συνέπειες και με μεγάλα αδιέξοδα στα λεγόμενα «μεγάλα» εθνικά μας θέματα.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν το πιστεύω ότι συνέβη αυτό γιατί ήτανε πολύ μικρότερης, θα έλεγα, κλίμακας, βαρύτητας σε σχέση με τα μεγάλα εθνικά θέματα. Ήταν ένα θέμα που προσδιοριζόταν από συγκυριακούς παράγοντες, από τοπικούς παράγοντες, χωρίς όμως να επιβαρύνει την επιλογή, την κεντρική επιλογή της κυβέρνησής μας που ήταν η επιλογή της υλοποίησης του έργου. Ελήφθησαν υπόψη ανησυχίες και προβληματισμοί οι οποίοι όμως δεν ακύρωναν την κεντρική μας πολιτική επιλογή που ήταν η υλοποίηση του έργου.

***Ερ. 16 :** Εκ των υστέρων, σήμερα, κρίνετε ότι θα υπήρχε κάτι που θα έπρεπε να κάνετε ως πολιτικός και το οποίο ίσως να οδηγούσε σε άλλη έκβαση ;*

Π.Μ. : Εγώ δεν ήμουν ο άμεσος χειριστής των θεμάτων αλλά συμμετείχα σε πολλές από τις διεργασίες και συνομιλίες. Θεωρώ ότι, θα το πω, μπορεί να φανεί εικονοκλαστικό αυτό, παρά τη μεγάλη γεωστρατηγική σημασία που αποδίδαμε σε αυτό το έργο, η άποψη η προσωπική μου είναι ότι η σημασία του ήταν τελικά πολύ μικρότερη από αυτή που αναδεικνυόταν ή που εμείς πιστεύαμε ότι είχε αυτή τη σημασία.

Δεν είναι μόνο γιατί είχε επιχειρησιακά προβλήματα τροφοδοσίας με πετρέλαιο, εγώ πιστεύω ότι η Ελλάδα μέσα από τη συμμετοχή της στους ευρύτερους ευρωπαϊκούς ενεργειακούς σχεδιασμούς μπορεί να αποτελέσει ενεργειακό κόμβο, ενεργειακή πύλη λαμβάνοντας κυρίως υπόψη σε αυτή τη συγκυρία τις προσδοκίες που γενούν οι έρευνες για ανακάλυψη υδρογονανθράκων σε ευρύτερες περιοχές του ελλαδικού χώρου.

Αυτό καθαυτό το έργο Burgas – Αλεξανδρούπολη υπερτιμήθηκε ως προς τη γεωστρατηγική και την οικονομική του αξία. Αυτή είναι η αξιολόγησή μου και αυτή είναι η άποψή μου.

***Ερ. 17 :** Με τι ματιά βλέπατε ως διεθνείς παίχτες τις ΗΠΑ, την Ρωσία και την ΕΕ ; Θεωρείτε τη Ρωσία «μεγάλη δύναμη» που ανταγωνίζεται τις ΗΠΑ ; Η ΕΕ είναι τέτοιου είδους παίχτης και σε τι βαθμό ;*

Π.Μ. : Στον ενεργειακό τομέα η Ρωσία είναι ένας μεγάλος παίχτης. Είναι μια μεγάλη χώρα, παραγωγός ενεργειακών πόρων με τεράστια επενδυμένα συμφέροντα και στην εξόρυξη αλλά και στη μεταφορά μέσω ενεργειακών αγωγών. Έχει δημιουργήσει τεράστιες πολυεθνικές επιχειρήσεις, εταιρείες όπως η Gazprom, ασφαλώς στον ενεργειακό χώρο είναι μια υπερδύναμη. Ασφαλώς εκεί συγκρούονται αντικειμενικά τα συμφέροντά της με τα συμφέροντα των ΗΠΑ στον ευρύτερο ασιατικό, βαλκανικό και μεσανατολικό χώρο.

Όμως ευρύτερα, δεν θεωρώ τη Ρωσία μεγάλη δύναμη. Είναι μια χώρα με εκρηκτικές εσωτερικές αντιφάσεις, είναι μια χώρα που ουσιαστικά στην οικονομία της στηρίζεται μόνο στους ενεργειακούς πόρους, χωρίς να έχει αναπτύξει πολύπλευρα την παραγωγική της βάση και την πραγματική της οικονομία.

Και βεβαίως, ως προς την Ε.Ε., θεωρώ ότι η πρακτική της Ρωσίας, αλλά και οι εμμοιικές προσεγγίσεις διαφόρων στον χώρο της Ε.Ε. έχουν οδηγήσει σε μια αμοιβαία δυσπιστία, έχουν οδηγήσει σε ένα στρατηγικό «bras de fer», σε μια στρατηγική διελκυστίνδα που δεν είναι προς το συμφέρον ούτε της Ε.Ε., ούτε της Ρωσίας.

Βεβαίως εγώ πιστεύω ακράδαντα ότι η Ε.Ε. πρέπει να εμβαθύνει τη στρατηγική της στον ενεργειακό τομέα στην κατεύθυνση της απεξάρτησης από τη Ρωσία και της αναζήτησης εναλλακτικών πηγών ενέργειας και εναλλακτικών μορφών ενέργειας, χρηματοδοτώντας έργα υποδομής στις Α.Π.Ε., χρηματοδοτώντας αγωγούς και συμμετέχοντας στην υλοποίηση αγωγών που θα διασφαλίζουν τη στρατηγική ενεργειακή αυτονομία της Ε.Ε..

Η διαχείριση της τελευταίας κρίσης στην Ουκρανία από την πλευρά ορισμένων παραγόντων αλλά και των θεσμών της Ε.Ε. δεν με γεμίζει αισιοδοξία, αντίθετα μου δημιουργεί έντονους προβληματισμούς ως προς τις πραγματικές στοχεύσεις στο χώρο της Ε.Ε..

Σε κάθε περίπτωση θεωρώ ότι η στρατηγική της Ε.Ε. πρέπει να είναι η στρατηγική συνεργασίας σε ισότιμη και αμοιβαία επωφελή βάση με τη Ρωσία, χωρίς ψυχροπολεμικές μεθοδεύσεις και προσεγγίσεις και χωρίς τους φόβους ενός παρελθόντος που έχει περάσει ανεπιστρεπτή. Όμως φωνές και αντιλήψεις υπάρχουν ακόμα και σήμερα που παράγουν ανησυχία στο χώρο της Ευρώπης.

Πρέπει να δημιουργήσουμε μια ολοκληρωμένη ενεργειακή εσωτερική αγορά, να απελευθερώσουμε από τα τελευταία γραφειοκρατικά εμπόδια την εσωτερική ενεργειακή αγορά στην Ε.Ε., να είμαστε ένας μεγάλος παίχτης στον ενεργειακό τομέα, οι συγκρούσεις του μέλλοντος θα είναι γύρω από την ενέργεια, γύρω από την κατοχή, εκμετάλλευση και διαχείριση των ενεργειακών πόρων ευρύτερα στην περιοχή και αυτό βεβαίως που λέω δεν είναι υπερβολικό, αντίθετα πρέπει να δημιουργεί προβληματισμούς σε σχέση με την αντιστοίχισή τους με άλλες πολιτικές της Ε.Ε.. Εννοώ την Κοινή Εξωτερική Πολιτική που είναι ελλειμματική και στρατηγικά προβληματική και την κοινή πολιτική στην Άμυνα και την Ασφάλεια.

***Ερ. 18 :** Στα περίφημα Wikileaks υπάρχει πληθώρα αναφορών της αμερικανικής πρεσβείας στην Ελλάδα σχετικά με επαφές με ελληνικούς υπηρεσιακούς παράγοντες, με πολιτικούς, αλλά και ευθείες αναφορές για την «ανησυχία» τους σε σχέση με τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Ρωσίας. Πιστεύετε ότι πράγματι η πολιτική του Κώστα Καραμανλή ήταν διακείμενη προς τη Ρωσία με πιο ευνοϊκούς όρους ; Είχε πολιτικούς συνοδοιπόρους και υποστηρικτές σε αυτή του την πολιτική ή ήταν προσωπική του ατζέντα ;*

Π.Μ. : Γύρω από το θέμα αυτό της πολιτικής Καραμανλή έναντι της Ρωσίας έχουν γραφτεί πολλά, άλλα έχουν αλήθεια μέσα τους, άλλα είναι κατασκευασμένα σε μια βάση συνομωσιολογικής προσέγγισης, εγώ διαφωνώ τελείως με μια επιχειρούμενη προσπάθεια που θέλει να δείξει ότι ο Καραμανλής ανετράπη από τους Αμερικάνους επειδή έκανε ανοίγματα στους Ρώσους.

Αντίθετα θέλω να πω πολύ ψύχραιμα και πολύ ρεαλιστικά ότι ασφαλώς ο Καραμανλής συνέχισε την πολιτική του ΠΑΣΟΚ και του Ανδρέα Παπανδρέου, σε συνέχεια της κυβέρνησης Σημίτη, ανοιγμάτων προς τη Ρωσία επειδή ρεαλιστικά θεωρούσε, και σωστά κατά την άποψή μου, ότι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας πρέπει να είναι πολυδιάστατη, πρέπει να αξιοποιεί δυναμικά και προς όφελος της Ελλάδας διεθνείς παράγοντες. Και η Ρωσία είναι ένας πολύ σημαντικός διεθνής παράγοντας, μια χώρα πολύ σημαντική για τα ελληνικά συμφέροντα, που δεν μπορεί να αποκρυβεί η σημασία της για εμάς.

Άρα θεωρώ σημαντικό το άνοιγμα, όχι όμως και όλη αυτή τη φιλολογία ή παραφιλολογία που αναπτύχθηκε γύρω από τις σχέσεις με τη Ρωσία και τη σύγκρουση με τις

ΗΠΑ. Και αυτή η πολιτική πρέπει να συνεχιστεί. Δηλαδή η πολιτική ανοιγμάτων στη βάση του αμοιβαίου οφέλους με τη Ρωσία, διασφαλίζοντας πάντα τα εθνικά μας συμφέροντα.

Και σας μιλάω και ως πρώην Υπουργός Εθνικής Άμυνας που είχα την εμπειρία των διαπραγματεύσεων με τη ρωσική πλευρά στο θέμα των αμυντικών εξοπλισμών και θέλω να πω ότι δεν είναι καθόλου εύκολη η ρωσική πλευρά στις διαπραγματεύσεις.

Βεβαίως πρέπει, και θα μου επιτρέψετε να πω σε αυτό, να έχουμε εναλλακτικές πηγές τροφοδοσίας και στα θέματα της Άμυνας, δηλαδή εναλλακτικές πηγές αμυντικών εξοπλισμών, όμως έχοντας στην καρδιά της στρατηγικής μας την υπεράσπιση των συμφερόντων της χώρας.

***Ερ. 19 :** Ποιες είναι οι σκέψεις σας σχετικά με τη θέση της Ελλάδας στην ΕΕ και στο ΝΑΤΟ ; Αποτελούν δύο δρώντες που τείνουν στην αντιδιαστολή ; Είναι η Ρωσία ένα αγκάθι στις όποιες ισορροπίες ;*

Π.Μ. : Η Ε.Ε. πρέπει να αναπτύξει μια στρατηγική σχέση με τη Ρωσία αμοιβαία επωφελή στη βάση της εμπιστοσύνης, στη βάση των κοινών συμφερόντων. Η Ε.Ε. πρέπει να φύγει από ψυχοπολεμικές αντιλήψεις του παρελθόντος.

Η Ρωσία είναι μια γεωστρατηγική πραγματικότητα στην Ευρώπη και δεν μπορεί να προχωρήσει η Ε.Ε. σε σύγκρουση με τη Ρωσία. Αντίθετα η Ε.Ε. μπορεί να αναδείξει τη στρατηγική της φυσιογνωμία σε συνεργασία με τη Ρωσία.

Ως προς το ΝΑΤΟ τα πράγματα είναι πιο σύνθετα γιατί μετά την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού, το ΝΑΤΟ έχασε σε πολύ μεγάλο βαθμό το λόγο ύπαρξής του. Αυτό που λέμε το «raison d'être». Οι προσπάθειες που έγιναν για αναδιαμόρφωση της στρατηγικής φυσιογνωμίας του ΝΑΤΟ δεν έχουν καταλήξει μέχρι σήμερα κατά την προσωπική μου άποψη σε μια αξιόπιστη στρατηγική πρόταση για το ρόλο του ΝΑΤΟ στις νέες συνθήκες, στους νέους διεθνείς και περιφερειακούς συσχετισμούς. Και πιστεύω ότι η Ασφάλεια της Ευρώπης δεν μπορεί να διασφαλιστεί σε σύγκρουση με τη Ρωσική Ομοσπονδία από την πλευρά του ΝΑΤΟ, αντίθετα μπορεί να διασφαλιστεί μέσα από ένα πανευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας στο οποίο θα συμμετέχουν ισότιμα οι χώρες του ΝΑΤΟ και η Ρωσική Ομοσπονδία.

Ερ. 20 : Αποτελεί σήμερα η ενέργεια ζήτημα που εμπίπτει στον πυρήνα της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας ή εφαρμόζεται περισσότερο η πολιτική της φιλελεύθερης σχολής που θεωρεί ότι η αλληλεξάρτηση μπορεί να φέρει πιο κοντά ακόμα και χώρες με μεγάλο ιστορικό συγκρούσεων όπως η Τουρκία και η Ελλάδα ; Μπορούμε σήμερα πλέον να έχουμε μια τέτοιου είδους σχέση με την Τουρκία ή οφείλουμε να είμαστε περισσότερο προσανατολισμένοι στη σχολή του ρεαλισμού ; Μπορούμε να έχουμε εμπιστοσύνη στην Τουρκία στο ενεργειακό επίπεδο ;

Π.Μ. : Ξεκινούμε από μια αδήριτη πραγματικότητα γιατί ασκείς πολιτική με βάση τα πραγματικά δεδομένα. Αυτό ορίζει ο ρεαλισμός στην πολιτική είτε είναι εσωτερική πολιτική, είτε είναι εξωτερική πολιτική.

Η Τουρκία είναι μια περιφερειακή δύναμη, έχει μεγάλες δυνατότητες και παράγει μεγάλες αντιφάσεις και αδυναμίες και με βάση αυτή την πραγματικότητα πρέπει να διαμορφώνουμε και να εμπλουτίζουμε την εθνική μας στρατηγική απέναντι στην Τουρκία.

Εγώ ήμουν θιασώτης και από παλιά, υπερασπιστής της βελτίωσης, σταδιακής βελτίωσης και της ομαλοποίησης των σχέσεων με την Τουρκία, βεβαίως υπό προϋποθέσεις και πάντα έχοντας στον σκληρό πυρήνα της εξωτερικής μας πολιτικής την υπεράσπιση των αρχών και των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας και των Διεθνών Συνθηκών.

Στον ενεργειακό τομέα δεν μπορούμε να κλείσουμε τα μάτια μας, η Τουρκία λόγω της γεωγραφικής της θέσης, λόγω της γεινιάσής της με σημαντικούς ενεργειακούς παράγοντες της Κεντρικής Ασίας και της Μέσης Ανατολής παίζει και θα συνεχίσει να παίζει έναν καθοριστικό ρόλο.

Άρα αυτό με οδηγεί στο πολιτικό συμπέρασμα ότι πρέπει να αναπτύξουμε τις σχέσεις και τη συνεργασία με την Τουρκία και στον ενεργειακό τομέα, ο TAP ως στρατηγική συνέχεια του TANAP θεωρώ ότι είναι μια ευκαιρία για τη χώρα να δημιουργήσει σχέσεις ισότιμης συνεργασίας με την Τουρκία και στον ενεργειακό τομέα. Και βεβαίως σ' αυτό θα βοηθήσει και μια τολμηρή, γενναία στρατηγική στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου σε στενή συνεργασία με την Κυπριακή Δημοκρατία, με το Ισραήλ και με την Τουρκία.

Δεν πιστεύω στους στρατηγικούς άξονες Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ χωρίς τη συμμετοχή και της Τουρκίας. Η Τουρκία πρέπει να συμμετάσχει σε σχεδιασμούς και στην υλοποίηση στρατηγικών που θα τη συμπεριλαμβάνουν με στόχο το κοινό όφελος. Θα ήταν επικίνδυνο να θεωρήσουμε ότι μέσα από τριμερείς άξονες μπορούμε να αποκλείσουμε την Τουρκία από τον ευρύτερο γεωστρατηγικό ενεργειακό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου γιατί η γεωγραφία θα μας εκδικηθεί όπως μας έχει εκδικηθεί πολλές φορές μέχρι τώρα επειδή δεν τη λάβαμε υπόψη μας στους στρατηγικούς μας σχεδιασμούς.

Ερ. 21 : Έχοντας πια την εμπειρία του πολιτικού και έχοντας περάσει από κορυφαίες θέσεις διακυβέρνησης, τι θα λέγατε σε διπλωμάτες που χειρίζονται το θέμα να κάνουν ώστε να πείσουν τον πολιτικό προϊστάμενό τους για την ορθότητα των απόψεών τους ; Έχουμε κενό μεταξύ των κυβερνητικών εκτελεστικών εκπροσώπων και των αναλυτών της διεθνούς πολιτικής ;

Π.Μ. : Θέτετε ένα πολύ κρίσιμο θέμα διαδικασίας λήψης αποφάσεων, θεσμών και παραγόντων που υλοποιούν τις αποφάσεις.

Εδώ κατά την άποψή μου και με βάση την εμπειρία μου έχουμε μεγάλα θεσμικά κενά γιατί ουσιαστικά το μοντέλο, το μεταδικτατορικό μοντέλο της πρωθυπουργοκεντρικής διακυβέρνησης της χώρας εξασθένησε τις όποιες θεσμικές λειτουργίες και συγκέντρωσε την εξουσία διαμόρφωσης και υλοποίησης της εξωτερικής πολιτικής στα χέρια ενός στενού πυρήνα γύρω από τον εκάστοτε Πρωθυπουργό.

Αυτό, κατά την άποψή μου, έχει ορισμένα θετικά αλλά έχει και πολλά αρνητικά. Μπορεί να έχει ταχύτητα στην υλοποίηση πολιτικών και στον έλεγχο της υλοποίησης πολιτικών, όμως δεν διαμορφώνει συναινέσεις και κυρίως αφήνει έξω από τη διαδικασία συνδιαμόρφωσης των πολιτικών κρίσιμους θεσμικούς παράγοντες όπως πολλές φορές είναι το Υπουργείο Εξωτερικών ή ακόμα και το Ελληνικό Κοινοβούλιο.

Εγώ στην αντίληψή μου πάντα, και ως Υπουργός Εθνικής Άμυνας, έδινα μεγάλη σημασία στη συμμετοχή στη συνδιαμόρφωση και όχι μόνο απλά στην εκ των υστέρων νομιμοποίηση των όποιων αποφάσεων, στη λειτουργία του Κοινοβουλίου και των αρμόδιων Διαρκών Επιτροπών Εξωτερικών και Άμυνας του Κοινοβουλίου.

Και ονειρευόμουν και ονειρεύομαι πάντα ένα μοντέλο αναβαθμισμένης λειτουργίας του Κοινοβουλίου με ισχυρές αρμοδιότητες στη Διαρκή Επιτροπή Εξωτερικών και Άμυνας,

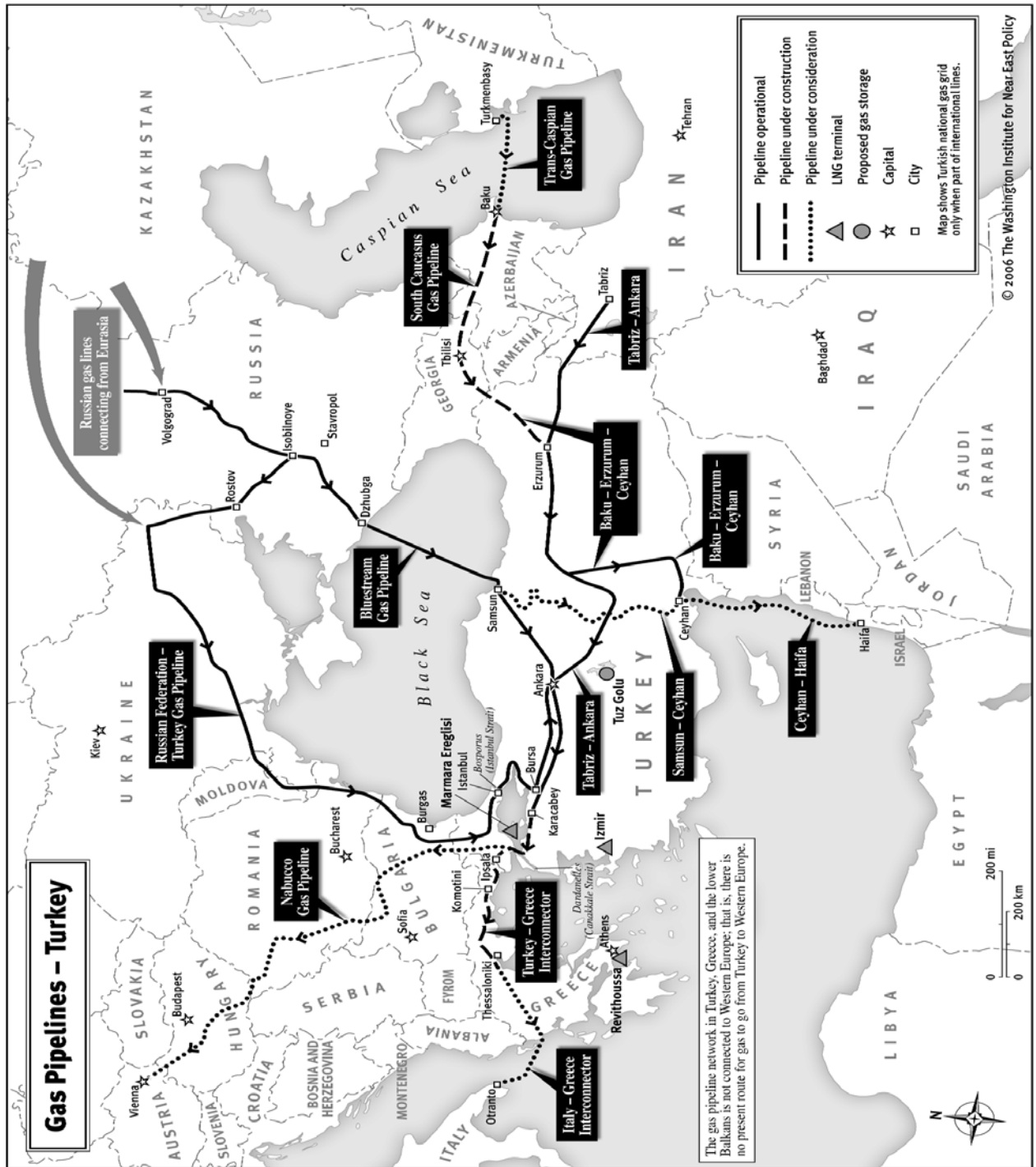
αλλά και στην Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων που όχι απλά θα ελέγχουν, αλλά θα συνδιαμορφώνουν σε ένα σημαντικό βαθμό και όσο το επιτρέπουν ζητήματα ασφαλείας, αλλά αυτά δεν είναι εμπόδιο κατά την άποψή μου, θα συνδιαμορφώνουν την Εξωτερική Πολιτική.

Είναι ώρα, μετά από τη διαχρονική υποβάθμιση της λειτουργίας του Ελληνικού Κοινοβουλίου να συζητήσουμε στο πλαίσιο της αναθεώρησης του Συντάγματος, αλλά και άλλων αλλαγών στο πολιτικό σύστημα, την ενίσχυση του Κοινοβουλίου μας. Είναι θέμα Δημοκρατίας κατά την άποψή μου, είναι θέμα υπεράσπισης των δημοκρατικών θεσμών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

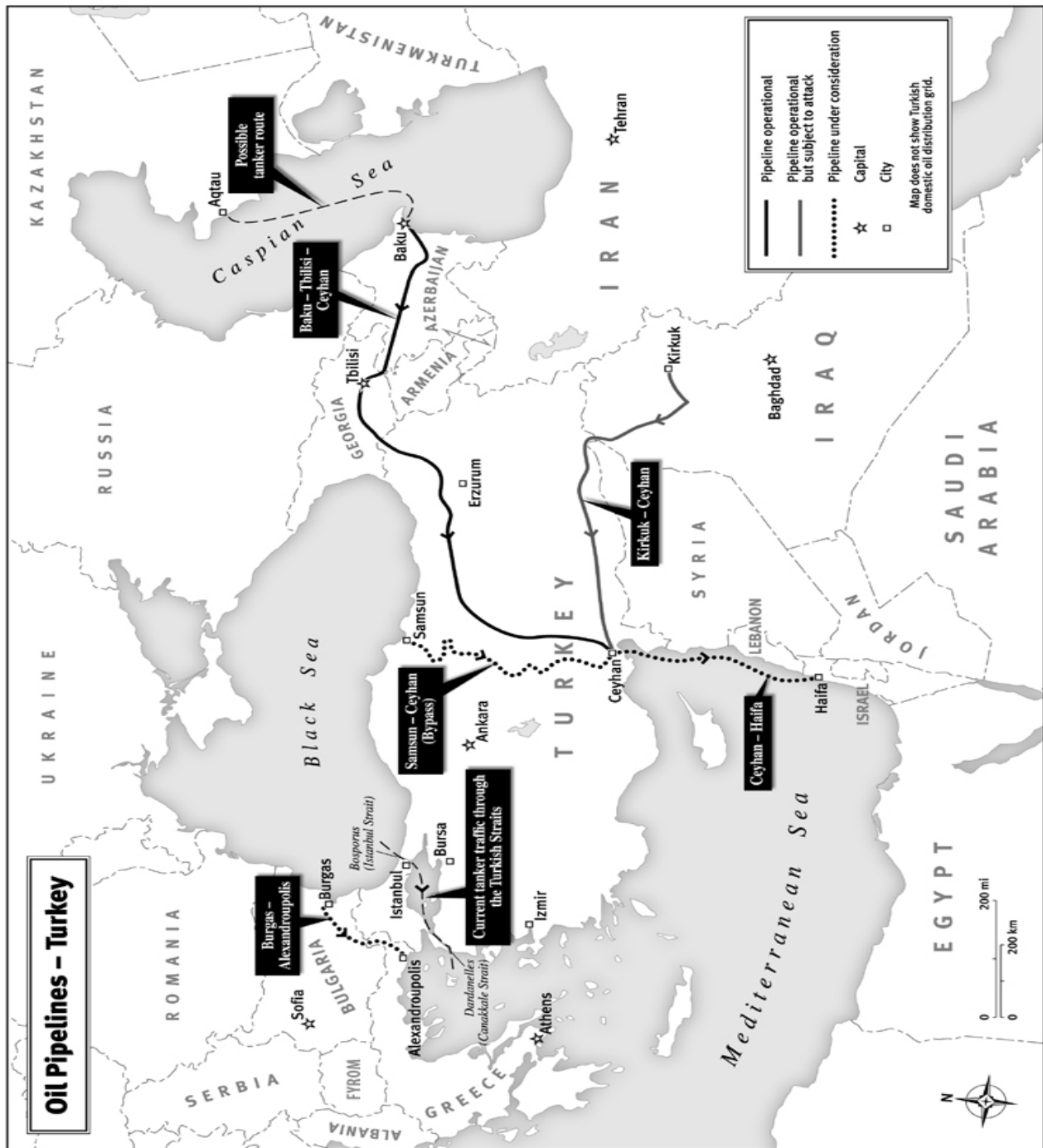
Χρήσιμα συνοδευτικά στοιχεία

ΠΔ.1 Αγωγοί φυσικού αερίου που σχετίζονται με την Τουρκία (2006)

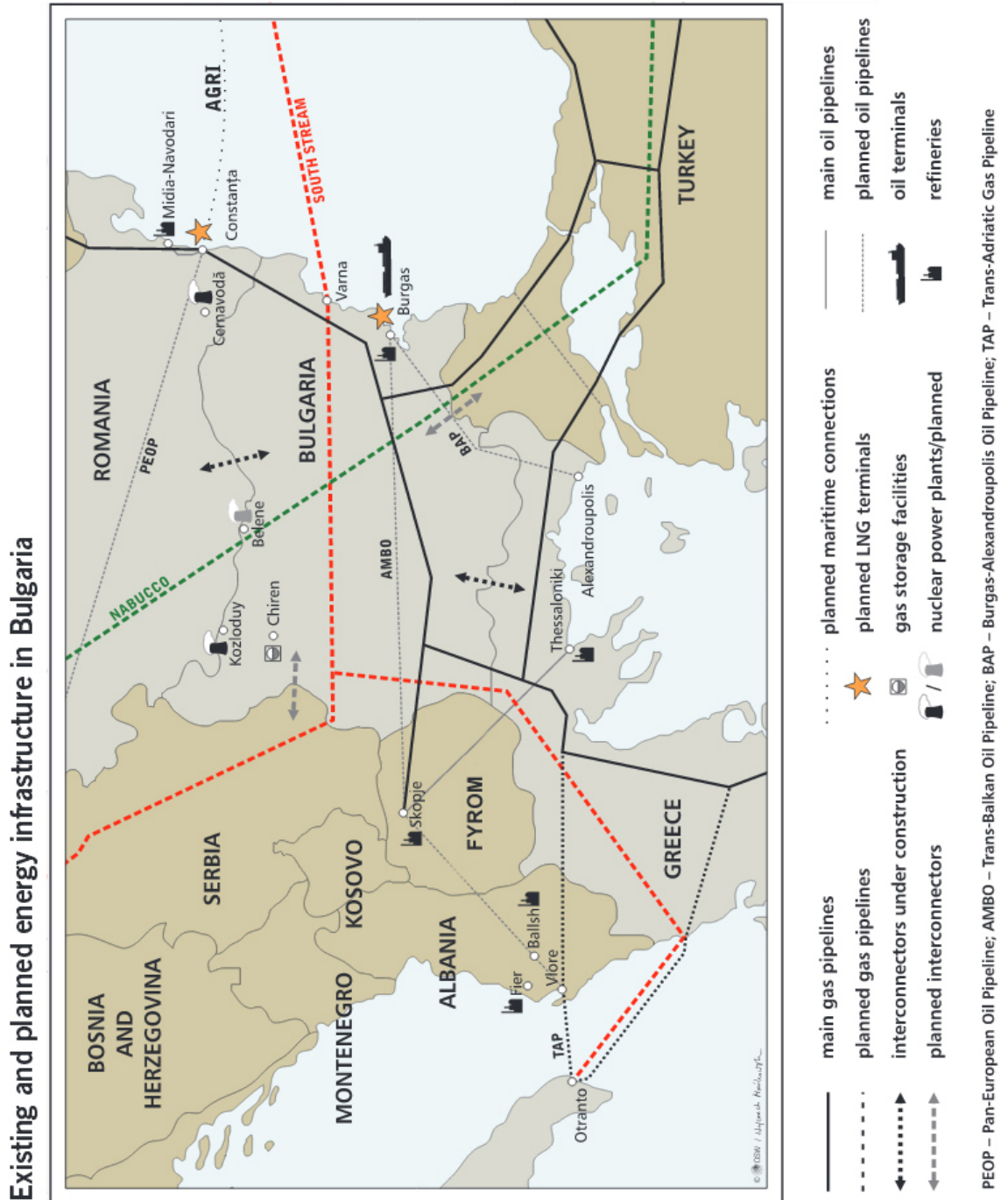
Πηγή : Barysch, Katinka. Turkey's role in European energy security. London: Centre for European Reform, 2007, p.8

ΠΔ.2 Αγωγοί πετρελαίου που σχετίζονται με την Τουρκία (2006)

Πηγή : Fink, Daniel. "Assessing Turkey's future as an energy transit country." *The Washington Institute for Near East Policy* 11 (2006), p.4

ΠΑ.3 Ενεργειακοί αγωγοί και σχεδιασμοί στη Βουλγαρία (2011)

Πηγή : Dąbrowski, Tomasz, 'Bulgarian-Russian games in the energy sector: an outcome is getting closer', OSW Commentary, n.61, 2011, p. 9.

ΠΔ.4 Η κατανομή Huntington με βάση τους πολιτισμούς

Πηγή : Huntington, Samuel P., The clash of civilizations and the remaking of world order, (Simon & Schuster: New York, 2011), p.159

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abramowitz M and Barkey HJ (2009) Turkey's Transformers. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/65464/morton-abramowitz-and-henri-j-barkey/turkeys-transformers> (accessed 29 July 2014).
- Allison GT (1999) *Essence of decision: explaining the Cuban Missile Crisis*. 2nd ed. New York: Longman.
- Apokis D (2007) Hudson Institute > Dangers and Strategic Mistakes from the Burgas – Alexandroupolis Agreement. *Hudson Institute*, Available from: http://archive-org.com/page/473848/2012-10-18/http://www.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=4934&pubType=Eurasia (accessed 18 June 2014).
- Asmus RD (2008) Europe's Eastern Promise. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/63049/ronald-d-asmus/europes-eastern-promise> (accessed 27 July 2014).
- Asmus RD and Nurick RC (1996) NATO Enlargement and the Baltic States. *Survival*, 38(2), 121–142.
- Bacik G (2001) The Blue Stream Project, Energy Co-operation and Conflicting Interests. *Turkish Studies*, 2(2), 85–93.
- balkans.com (2010) Bulgaria: Decision on Burgas-Alexandroupolis oil pipeline 'politically motivated'. *balkans.com*, Available from: <http://www.balkans.com/open-news.php?uniqueid=79335> (accessed 23 June 2014).
- Balmaceda MM (2009) *Energy Leverage in Conditions of External Shock: The Case of Russian Energy Relations with Ukraine and Belarus, 2006-2009*. SSRN Scholarly Paper, Rochester, NY: Social Science Research Network, Available from: <http://papers.ssrn.com/abstract=1450256> (accessed 19 July 2014).
- Baran Z (2007) EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. *The Washington Quarterly*, 30(4), 131–144.
- Baran Z (2008) Security Aspects of the South Stream Project. European Parliament, Available from: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2008/388962/EXPO-AFET_NT\(2008\)388962_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2008/388962/EXPO-AFET_NT(2008)388962_EN.pdf) (accessed 6 August 2014).
- Baran Z and Smith RA (2007) The Energy Dimension in American Policy towards the Black Sea Region. *Southeast European and Black Sea Studies*, 7(2), 265–274.
- Barber T (2009) Will US ride to the rescue of Europe and Nabucco? *Financial Times*, Available from: <http://blogs.ft.com/brusselsblog/2009/04/21/will-us-ride-to-the-rescue-of-europe-and-nabucco/> (accessed 28 July 2014).

- Barišić M (2009) OBSTACLES TO PUBLIC PARTICIPATION IN ENERGY DECISION-MAKING IN SOUTHEAST EUROPE. *Analytical*, (03), 1–15.
- Barnes J and Soligo R (1998) Baku-Ceyhan pipeline: bad economics, bad politics, bad idea. *Oil & Gas Journal*, Available from: <http://www.ogj.com/articles/print/volume-96/issue-43/in-this-issue/petrochemicals/baku-ceyhan-pipeline-bad-economics-bad-politics-bad-idea.html> (accessed 19 July 2014).
- BBC (2009) Bulgaria opposition wins election. *BBC*, 6th July, Available from: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8134851.stm> (accessed 1 August 2014).
- bbc.co.uk (2004) Go-ahead for Balkan oil pipeline. *BBC*, 28th December, Available from: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4130271.stm> (accessed 7 January 2014).
- Belloni R (2009) European integration and the Western Balkans: lessons, prospects and obstacles. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(3), 313–331.
- Belyi A (2003) New dimensions of energy security of the enlarging eu and their impact on relations with Russia. *Journal of European Integration*, 25(4), 351–369.
- Bilgin M (2010) Turkey's energy strategy: What difference does it make to become an energy transit corridor, hub or center? *UNISCI Discussion Papers*, (23), 113 – 128.
- Blank S (1995) Russia's real drive to the south. *Orbis*, 39(3), 369–386.
- Blank S (2007) The Burgas-Alexandroupolis Pipeline and its Implications. *Central Asia-Caucasus Analyst*, 9(7).
- Bogle S (2006) U.S. lobbies against Russian plans to build alternative Turkey-Greece pipeline. *ACTURCA*, Available from: <http://acturca.info/2006/05/09/us-lobbies-against-russian-plans-to-build-alternative-turkey-greece-pipeline/> (accessed 28 July 2014).
- Bozhilova D (2009) Energy security and regional cooperation in South-East Europe. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(3), 293–311.
- Bulgarian-American Chamber of Commerce (n.d.) Bulgaria and NATO | Bulgarian-American Chamber of Commerce. *bulgarianamericanchamber.org*, Available from: <http://bulgarianamericanchamber.org/bacc/index.php/about-bulgaria/bulgaria-and-nato/> (accessed 18 June 2014).
- BURGAS NGO REP: 'THE OIL PIPELINES' PART 3 OF 3 OPATIJA CONF* (2008)
Available from: http://www.youtube.com/watch?v=xQ047Dz-UrU&feature=youtube_gdata_player (accessed 7 January 2014).
- Campbell JC (1980) The Geopolitics of Information: How Western Culture Dominates the World. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/34282/john-c-campbell/the-geopolitics-of-information-how-western-culture-dominates-the> (accessed 18 July 2014).

- Carassava A (2007) Greece and Turkey Open Gas Pipeline. *The New York Times*, 19th November, Available from: <http://www.nytimes.com/2007/11/19/world/europe/19greece.html> (accessed 29 July 2014).
- Charalambides Y (2013) *The Third World War: global titans and sworn soldiers: how the US foreign policy swings between hard, soft and smart power*. Larnaca, Cyprus: ERPIC (European Rim Policy and Investment Council).
- Christie E (2009) European security of gas supply: A new way forward. In: Liuhto Kari (Ed). EU-Russia gas connection: pipes, politics and problems. *Electronic Publications of the Pan-European Institute*, 8/2009, 3–22.
- CITIZEN (2006) ΟΧΙ ΣΤΟ ΒΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΜΑΣ- ΑΓΩΓΟΣ ΠΙΕΤΡΕΛΛΑΙΟΥ ΜΠΟΥΡΓΚΑΣ – ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ: Dirty energy-New pipeline to bring Russian oil to Mediterranean. *notoburgasalexandroupolispipe*, Available from: <http://notoburgasalexandroupolispipe.blogspot.gr/2007/04/dirty-energy-new-pipeline-to-bring.html> (accessed 7 January 2014).
- Clarck S and Voss S (2007) BP Ignores Warnings About Potential Leaks in Caspian Pipeline - Bloomberg. *bloomberg.com*, Available from: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aDbYpRvhzoHA> (accessed 18 July 2014).
- Clark T and Bierman S (2009) Gazprom Ready to Buy All Gas From Azeri Nabucco Base (Update1) - Bloomberg. *bloomberg.com*, Available from: http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aFDux_hYlA3Y (accessed 29 July 2014).
- Cohen G, Joutz F and Loungani P (2011) Measuring energy security: Trends in the diversification of oil and natural gas supplies. *Energy Policy*, 39(9), 4860–4869.
- Cooper RN (2007) Natural Gas and Geopolitics: From 1970 to 2040. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/62496/richard-n-cooper/natural-gas-and-geopolitics-from-1970-to-2040> (accessed 18 July 2014).
- Cremer H, Gasmi F and Laffont J-J (2003) Access to Pipelines in Competitive Gas Markets. *Journal of Regulatory Economics*, 24(1), 5–33.
- Crooks E (2009) Transit states ease tension on Nabucco pipeline. *Financial Times*, 10th July, Available from: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d17396fe-6ce7-11de-af56-00144feabdc0.html#axzz38mo9Q3cT> (accessed 29 July 2014).
- Cukier KN and Mayer-Schoenberger V (2013) The Rise of Big Data. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/139104/kenneth-neil-cukier-and-viktor-mayer-schoenberger/the-rise-of-big-data> (accessed 18 July 2014).
- Dąborowski T (2011) Bulgarian-Russian games in the energy sector: an outcome is getting closer. *OSW Commentary*, (61), 9.

- Dikov I and Davies P (2009) 100 Days of Solitude: Bulgaria's Prime Minister Boyko Borisov and the GERB Government - Novinite.com - Sofia News Agency. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/109588/100+Days+of+Solitude%3A+Bulgaria%27s+Prime+Minister+Boyko+Borisov+and+the+GERB+Government> (accessed 31 July 2014).
- Dzhambazova B (2009) Bulgaria: Rethinking a Relationship. *Transitions Online*, (12/01).
- ecfr.eu (n.d.) About the European Council on Foreign Relations. *ecfr.eu*, Available from: <http://www.ecfr.eu/content/about/> (accessed 3 August 2014).
- ecogreens.gr (2007) ecogreens.gr - Εκδήλωση για τον αγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη. *ecogreens-gr.org*, Available from: <http://www.ecogreens-gr.org/gr/modules.php?name=News&file=article&sid=402> (accessed 25 June 2014).
- Economides S (2005) The Europeanisation of Greek Foreign Policy. *West European Politics*, 28(2), 471–491.
- Emerson M, Noutcheva G and Popescu N (2007) European Neighbourhood Policy Two Years on: Time Indeed for an 'ENP Plus'. *CEPS Policy Briefs No. 126*, 31.
- Erdogdu E (2010) Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 14(9), 2936–2945.
- Ericson RE (2009) Eurasian Natural Gas Pipelines: The Political Economy of Network Interdependence. *Eurasian Geography and Economics*, 50(1), 28–57.
- Erlanger S (2008) Georgia and Ukraine split NATO members - The New York Times. *nytimes.com*, Available from: http://www.nytimes.com/2008/11/30/world/europe/30iht-nato.4.18268641.html?pagewanted=all&_r=0 (accessed 18 June 2014).
- ethnos.gr (2008a) Σφραγίδα Πούτιν σε αγωγούς-Σκόπια (video). *ethnos.gr*, Available from: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=916388> (accessed 24 June 2014).
- ethnos.gr (2008b) Υπατινγκοί και... συστάσεις Μπράιζα. *ethnos.gr*, Available from: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=918452> (accessed 6 August 2014).
- euro2day.gr (2006) Συναντήσεις Καραμανλή με Πούτιν - Παρβάνοφ. *euro2day.gr*, Available from: <http://www.euro2day.gr/news/highlights/article-news/110349/synanthseis-karamanlh-me-poytin-parvanof.html> (accessed 7 August 2014).
- euro2day.gr (2007) Κ. Καραμανλής: Τι είπε στο συνέδριο του Economist - ΕΠΙΚΑΙΡΑ - euro2day.gr. *euro2day.gr*, Available from: <http://www.euro2day.gr/news/highlights/article-news/128034/k-karamanlhs-ti-eipe-sto-synedrio-toy-economist.html> (accessed 22 July 2014).

- European Commission (2007) EUROPA - PRESS RELEASES - Press release - Commissioner Piebalgs welcomes the agreement on the construction of the Burgas-Alexandroupolis oil pipeline. *europa.eu*, Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-335_en.htm (accessed 22 June 2014).
- European Council (2003) Διάσκεψη Κορυφής ΕΕ- Δυτικών Βαλκανίων Θεσσαλονίκη, 21 Ιουνίου 2003. *europa.eu*, Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_el.htm (accessed 28 July 2014).
- European Council (2007) EUROPA - PRESS RELEASES - Press release - MINISTERIAL DECLARATION ON THE EURO-MEDITERRANEAN ENERGY PARTNERSHIP. Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-07-300_en.htm (accessed 22 June 2014).
- Fakiolas ET and Mavridis P (1999) Στρατηγική Διαχείρισης Κρίσης και η Ελληνοτουρκική Αντιπαράθεση: Η Περίπτωση των Ιμίων. In: Available from: http://works.bepress.com/efstathios_fakiolas/31 (accessed 19 July 2014).
- Fierke KM and Wiener A (1999) Constructing institutional interests: EU and NATO enlargement. *Journal of European Public Policy*, 6(5), 721–742.
- FOCUS News Agency (2014) South Stream turned into another piece of humiliation for Bulgaria after Burgas–Alexandroupoli pipeline and Belene NPP: CEDB chair. *FOCUS News Agency*, Available from: <http://focus-fen.net/news/2014/06/09/339030/south-stream-turned-into-another-piece-of-humiliation-for-bulgaria-after-burgasalexandroupoli-pipeline-and-belene-npp-cedb-chair.html> (accessed 22 June 2014).
- Fouskas V and Gokay B (2005) *The New American Imperialism: Bush's War on Terror and Blood for Oil*. Praeger.
- Ganev P (2009) Bulgarian electricity market restructuring. *Utilities Policy*, The Political Economy of Electricity Market Reform in South East Europe, 17(1), 65–75.
- Genikomsidou I and Ventikos NP (2008) The New Oil Pipeline from Bourgas to Alexandroupoli: Critical Analysis of Simulation Methods for the Protection of the Aegean Sea. In: Lytras MD, Carroll JM, Damiani E, et al. (eds), *The Open Knowledge Society. A Computer Science and Information Systems Manifesto*, Communications in Computer and Information Science, Springer Berlin Heidelberg, pp. 720–726, Available from: http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-540-87783-7_91 (accessed 8 January 2014).
- Gogas P and Papadimitriou T (2013) The Burgas–Alexandroupolis Pipeline: Macroeconomic Impact for Greece. In: Sklias P and Tzifakis N (eds), *Greece's Horizons*, Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, pp. 187–200, Available from: http://link.springer.com/10.1007/978-3-642-34534-0_15 (accessed 7 January 2014).

- Goussev VN, Devey S, Schwarzenburg B, et al. (2014) Shale Gas U-Turns in Bulgaria and Romania: The Turbulent Politics of Energy and Protest. *Journal of European Management & Public Affairs Studies*, 1(2), 47–60.
- Gramatikov P (2009) Bulgarian Energetics Management And Environmental Security. In: Stec S and Baraj B (eds), *Energy and Environmental Challenges to Security*, NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security, Springer Netherlands, pp. 211–224, Available from: http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4020-9453-8_14 (accessed 8 January 2014).
- Haibin N (2013) BRICS in global governance□: a progressive force? *Friedrich-Ebert-Stiftung*, Available from: http://fes.de/GPol/en/publications_gppl.php (accessed 9 February 2013).
- Harding L (2014) *The Snowden files: the inside story of the world's most wanted man*. First Vintage Books Edition. New York: Vintage Books, A Division of Random House LLC.
- Harvey D (2011) *Το αίνιγμα του κεφαλαίου και οι κρίσεις του καπιταλισμού*. 1η έκδ. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Henning CR (1998) Systemic Conflict and Regional Monetary Integration: The Case of Europe. *International Organization*, 52(03), 537–573.
- Howkins TJ (2005) Changing hegemonies and new external pressures: South East European railway networks in transition. *Journal of Transport Geography*, 13(2), 187–197.
- Huntington SP (2011) *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster hardcover ed. New York: Simon & Schuster.
- Ikenberry GJ (2014) The Illusion of Geopolitics. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141212/g-john-ikenberry/the-illusion-of-geopolitics> (accessed 18 July 2014).
- In.gr (2007) Εγκαίνια του αγωγού φυσικού αερίου με μήνυμα Καραμανλή προς την Αγκυρα. *In.gr*, Available from: <http://news.in.gr/greece/article/?aid=850288> (accessed 29 July 2014).
- In.gr (2009a) Αψιμαχίες κυβέρνησης - ΠΑΣΟΚ για τον Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. *In.gr*, Available from: <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1051436> (accessed 24 June 2014).
- In.gr (2009b) Ο αγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη στο επίκεντρο της κόντρας ΝΔ-ΠΑΣΟΚ. *In.gr*, Available from: <http://news.in.gr/economy/article/?aid=1054733> (accessed 24 June 2014).
- Kanellopoulos TD, Angelidis MO, Georgopoulos D, et al. (2009) Fate of the Evros River suspended particulate matter in the northern Aegean Sea. *Environmental Geology*, 57(8), 1729–1738.

- Karatnycky A and Motyl AJ (2009) The Key to Kiev. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/64953/adrian-karatnycky-and-alexander-j-motyl/the-key-to-kiev> (accessed 5 August 2014).
- kathimerini.gr (2009) Στο επίκεντρο ο αγωγός φυσικού αερίου TGI | Kathimerini. *kathimerini.gr*, Available from: <http://www.kathimerini.gr/363017/article/epikairothta/politikh/sto-epikentro-o-agwgos-fysikoy-aerioy-tgi> (accessed 29 July 2014).
- Keridis D, Perry CM and Carlos MRP d'Assunção (2006) *Bulgaria in Europe: charting a path toward reform and integration*. Herndon, Va.: Potomac Books.
- KKE (2007) Communist Party of Greece - On the Burgas-Alexandroupolis pipeline. 15th March, Available from: <http://interold.kke.gr/News/2007news/2007-03pipeline/index.html> (accessed 22 June 2014).
- Koroneos CJ and Nanaki EA (2007) Electric energy sustainability in the Eastern Balkans. *Energy Policy*, 35(7), 3826–3842.
- Kostov S (2008) Increasing the Role of Local Governments in Infrastructure Projects in Russia and Bulgaria as a Tool for Environmental Protection. *William & Mary Environmental Law and Policy Review*, 33(1), 349.
- Kottari M, Popovici V and Wisniewski J (2013) Energy politics, pipelines and the Black Sea basin: On the route to diversification of EU energy sources. *King's College London, YOUNG RESEARCHERS SERIES*, Vol. 04(A EUCERS Strategy Paper).
- Kratochvíl P and Tichý L (2013) EU and Russian discourse on energy relations. *Energy Policy*, 56, 391–406.
- Kupchan CA (2010) NATO's Final Frontier. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/66217/charles-a-kupchan/natos-final-frontier> (accessed 5 August 2014).
- Kurop MC (1998) Greece and Turkey: Can They Mend Fences? *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/53595/marcia-christoff-kurop/greece-and-turkey-can-they-mend-fences> (accessed 27 July 2014).
- Legvold R (2014) Managing the New Cold War. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141537/robert-legvold/managing-the-new-cold-war> (accessed 19 July 2014).
- Leonard M and Popescu N (2007) *A power audit of EU-Russia relations*. European Council on Foreign Relations.
- Lie KO (2009) The Atlantic Alliance and Geopolitics: New Realities and New Challenges. *Institute of European Studies*, Available from: <http://escholarship.org/uc/item/1v68f9k5> (accessed 25 June 2014).

- Lukin A (2014) What the Kremlin Is Thinking. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141538/alexander-lukin/what-the-kremlin-is-thinking> (accessed 25 June 2014).
- Mankoff J (2014) Russia's Latest Land Grab. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141210/jeffrey-mankoff/russias-latest-land-grab> (accessed 5 August 2014).
- Manning R and Jaffe A (1998) The myth of the Caspian 'great game' □: the real geopolitics of energy. *Survival*, 40(4), 112–129.
- Manoli P (2007) Greece's Engagement with the Black Sea Economic Cooperation. *Unfolding the Black Sea Economic Cooperation Views from the Region*, edited by P. Manoli, *Xenophon Paper*, (2), 67–83.
- Marini A (2009) About the important geostrategic significance of Bulgaria. *euinside.eu*, Available from: <http://www.euinside.eu/en/analyses/about-the-important-geostrategical-situation-of-bulgaria> (accessed 1 August 2014).
- Marketos T (2008) EUROPEAN ENERGY SECURITY AND THE BALKANS: A BATTLEGROUND FOR THE U.S.-RUSSIA STRUGGLE FOR THE GEOSTRATEGIC CONTROL OF EURASIA. *Central Asia and the Caucasus*, (5 (53)), Available from: <http://cyberleninka.ru/article/n/european-energy-security-and-the-balkans-a-battleground-for-the-u-s-russia-struggle-for-the-geostrategic-control-of-eurasia> (accessed 28 July 2014).
- Marson J (2012) Gazprom Moves Closer to Securing Pipeline Deal. *Wall Street Journal*, 8th November, Available from: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323894704578106980944626380?KEYWORDS=nabucco+south+stream&mg=reno64-wsj> (accessed 29 July 2014).
- Menegaki AN (2011) Bourgas–Alexandroupolis oil pipeline; will matching institutional and regulatory contexts lead to an effective bargaining and eventual consensus? *Energy Policy*, 39(3), 1277–1285.
- mfa.gr (2012) Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ). *agora.mfa.gr*, Available from: <http://www.agora.mfa.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cesrc=306&cno de=103> (accessed 24 July 2014).
- minpress.gr (2007a) Δελτίο Τύπου 15/3/2007. *minpress.gr*, Available from: http://www.minpress.gr/minpress/index/other_pages-1/symfwnia_boyrgas_alexandroypoli.htm (accessed 23 July 2014).
- minpress.gr (2007b) Υπογραφή Συμφωνίας Μπουργκάς- Αλεξανδρούπολης. *minpress.gr*, Available from: http://www.minpress.gr/minpress/fr/index/other_pages-1/symfwnia_boyrgas_alexandroypoli.htm (accessed 7 August 2014).

- Mudeva A (2008) Trans-Balkan oil pipeline hit by delays. *Reuters*, 17th October, Available from: <http://in.reuters.com/article/2008/10/17/bulgaria-pipeline-idINLH42742120081017> (accessed 7 August 2014).
- naftemporiki.gr (2007) Υπεγράφη η συμφωνία για τον αγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη. *naftemporiki.gr*, Available from: <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/177382/ypegrafi-i-sumfonia-gia-ton-agogo-mpourgkas-aleksandroupoli> (accessed 7 August 2014).
- naftemporiki.gr (2008) «Επεσαν» οι υπογραφές για τον αγωγό φ. αερίου South Stream | *naftemporiki.gr*. *naftemporiki.gr*, Available from: <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/208277/epesan-oi-upografes-gia-ton-agogo-f-aeriu-south-stream> (accessed 6 August 2014).
- naftemporiki.gr (2013) Υπεγράφη η συμφωνία πώλησης του 66% του ΔΕΣΦΑ στη Socar. *naftemporiki.gr*, Available from: <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/745615/ypegrafi-i-sumfonia-polisis-tou-66-tou-desfa-sti-socar> (accessed 6 August 2014).
- Neilas I (2008) Θαλάσσιες μεταφορές και θαλάσσιο περιβάλλον. Εστίαση στη θάλασσα του Αιγαίου ως διεθνούς χώρου διέλευσης πετρελαιοφόρων και πιθανές επιπτώσεις από τη λειτουργία του χερσαίου πετρελαιοαγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Available from: <http://dspace.lib.ntua.gr/handle/123456789/939> (accessed 23 June 2014).
- Nenovsky N, Tochkov K and Turcu C (2013) Monetary regimes, economic stability, and EU accession: Comparing Bulgaria and Romania. *Communist and Post-Communist Studies*, 46(1), 13–23.
- neurope.eu (2012) Italy, Greece, Albania sign MoU for Trans-Adriatic Pipeline. *neurope.eu*, Available from: <http://www.neurope.eu/article/italy-greece-albania-sign-mou-trans-adriatic-pipeline> (accessed 29 July 2014).
- New Europe Brussels team (2006) Chevron to conditionally support Burgas-Alexandroupolis. *neurope.eu*, Available from: <http://www.neurope.eu/article/chevron-conditionally-support-burgas-alexandroupolis> (accessed 22 June 2014).
- Newnham RE (2013) Pipeline politics: Russian energy sanctions and the 2010 Ukrainian elections. *Journal of Eurasian Studies*, 4(2), 115–122.
- Nourzhanov K (2006) Caspian oil: geopolitical dreams and real issues. *Australian Journal of International Affairs*, 60(1), 59–66.
- novinite.com (2008a) Bulgaria MEP Tables Petition to EU Parliament against Oil Pipeline Project - Novinite.com - Sofia News Agency. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/89882/Bulgaria+MEP+Tables+Petition+to+EU+Parliament+against+Oil+Pipeline+Project> (accessed 22 June 2014).
- novinite.com (2008b) Bulgaria's Sozopol Holds Referendum on Burgas-Alexandroupolis Oil Pipeline. *novinite.com*, Available from:

- <http://www.novinite.com/articles/91944/Bulgaria%27s+Sozopol+Holds+Referendum+on+Burgas-Alexandroupolis+Oil+Pipeline> (accessed 3 August 2014).
- novinite.com (2008c) Local Referendum on Oil Pipeline in Bulgaria's Sozopol Void over Low Turnout. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/91976/Local+Referendum+on+Oil+Pipeline+in+Bulgaria%27s+Sozopol+Void+over+Low+Turnout> (accessed 3 August 2014).
- novinite.com (2008d) Referendum Urged on Bulgaria's Commitment to Russian Energy. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/89656/Referendum+Urged+on+Bulgaria%27s+Commitment+to+Russian+Energy> (accessed 18 June 2014).
- novinite.com (2008e) Void Referendum in Bulgaria's Burgas Rejects Overwhelmingly Oil Pipeline. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/90495/Void+Referendum+in+Bulgaria%27s+Burgas+Rejects+Overwhelmingly+Oil+Pipeline> (accessed 22 June 2014).
- novinite.com (2009) Bulgaria's Pomorie Says No to Oil Pipeline - Novinite.com - Sofia News Agency. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/103693/Bulgaria%27s+Pomorie+Says+No+to+Oil+Pipeline> (accessed 3 August 2014).
- novinite.com (2010) US Oil Companies Said to Eye Bulgarian Share of Burgas-Alexandroupolis Pipeline - Novinite.com - Sofia News Agency. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/117525/US+Oil+Companies+Said+to+Eye+Bulgarian+Share+of+Burgas-Alexandroupolis+Pipeline> (accessed 31 July 2014).
- novinite.com (2012) Bulgaria Signs South Stream Gas Pipeline Deal with Gazprom. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/145148/Bulgaria+Signs+South+Stream+Gas+Pipeline+Deal+with+Gazprom> (accessed 4 August 2014).
- novinite.com (2013) South Stream Groundbreaking Ceremony Held in Bulgaria. *novinite.com*, Available from: <http://www.novinite.com/articles/155109/South+Stream+Groundbreaking+Ceremony+Held+in+Bulgaria> (accessed 4 August 2014).
- O'Brien R and Williams M (2011) *Παγκόσμια πολιτική οικονομία: Εξέλιξη και δυναμικές*. 1η έκδ. Σκλιάς Π (ed.), Αθήνα: Παπαζήσης.
- Oettinger (2011) Απάντηση σε γραπτή ερώτηση - Αγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη - E-009433/2011. *europarl.europa.eu*, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2011-009433&language=EL> (accessed 5 August 2014).
- Ögütçü M (1995) Eurasian energy prospects and politics: Need for a longer-term western strategy. *Futures*, 27(1), 37–63.

- Oil & Gas Journal (1994) OGJ NEWSLETTER. *ogj.com*, Available from: <http://www.ogj.com/articles/print/volume-92/issue-39/regular-features/ogj-newsletter/ogj-newsletter.html> (accessed 18 June 2014).
- Oil & Gas Journal (1995) INDUSTRY BRIEFS - Oil & Gas Journal. *Oil & Gas Journal*, Available from: <http://www.ogj.com/articles/print/volume-93/issue-45/in-this-issue/general-interest/industry-briefs.html> (accessed 4 August 2014).
- Oil & Gas Journal (2000) Greece's Caspian export alternative bypasses Bosphorus Straits. *Oil & Gas Journal*, Available from: <http://www.ogj.com/articles/print/volume-98/issue-13/in-this-issue/pipeline/greeces-caspian-export-alternative-bypasses-bosphorus-straits.html> (accessed 18 June 2014).
- Oliver C (2014) Russia's South Stream gas pipeline to Europe divides EU. *Financial Times*, 4th May, Available from: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/a3fb2954-d11d-11e3-9f90-00144feabdc0.html#axzz39b56gFVs> (accessed 6 August 2014).
- Orenstein MA (2014) Get Ready for a Russo-German Europe. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141018/mitchell-a-orenstein/get-ready-for-a-russo-german-europe> (accessed 6 August 2014).
- Owens P, Baylis J and Smith S (2004) *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 3 edition. Oxford; New York: OUP Oxford.
- Oxford Business Group (2007) *The Report: emerging Bulgaria 2007*. London: Oxford Business Group.
- Oxford Business Group (2008) *The Report: Bulgaria 2008*. Oxford Business Group.
- Ozturk A (2002) From oil pipelines to oil Straits: The Caspian pipeline politics and environmental protection of the Istanbul and the Canakkale Straits. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 4(1), 57–74.
- Pangalos P and Stamouli N (2013) Greek PM Hails TAP Gas Pipeline Award. *Wall Street Journal*, 28th June, Available from: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887324328204578573123152385886> (accessed 6 August 2014).
- Pantin CFA (2010) *Relations Between Sciences*. Cambridge University Press.
- Papadimitriou D and Petrov P (2012) Whose Rule, Whose Law? Contested Statehood, External Leverage and the European Union's Rule of Law Mission in Kosovo*. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 50(5), 746–763.
- Pirani S, Stern JP, Yafimava K, et al. (2009) *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Pope H (2010) Pax Ottomana? *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/66838/hugh-pope/pax-ottomana> (accessed 29 July 2014).

- Prometheus Gas (2007) Διακρατική Συμφωνία ιστορικής σημασίας για τον αγωγό πετρελαίου Μπουργκάς– Αλεξανδρούπολη. *prometheusgas.gr*, Available from: <http://www.prometheusgas.gr/news/details/historical-agreement> (accessed 7 August 2014).
- Reznichenko A (2012) Russia and Bulgaria fall out over Belene nuclear plant. *telegraph.co.uk*, 10th January, Available from: <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/rbth/business/9578667/belene-nuclear-plant-russia-bulgaria.html> (accessed 30 July 2014).
- Ria Novosti (2009) Putin to Bulgaria: Decide on energy projects. *B92*, Available from: http://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2009&mm=09&dd=02&nav_id=61512 (accessed 22 June 2014).
- rizospastis.gr (2009) Εφημερίδα ‘ΡΙζοσπάστης’ - ‘Rizospastis’ newspaper □: Βουλευτικές Εκλογές 2009. *rizospastis.gr*, Available from: <http://www1.rizospastis.gr/columnPage.do?publDate=11/9/2009&columnId=6061> (accessed 25 June 2014).
- Saivetz CR (2009) Tangled Pipelines: Turkey’s Role in Energy Export Plans. *Turkish Studies*, 10(1), 95–108.
- Schmeller J (2014) South Stream: Gazprom’s chokehold on Europe | Business. *DW.DE*, Available from: <http://www.dw.de/south-stream-gazproms-chokehold-on-europe/a-17736975> (accessed 6 August 2014).
- Schneyer J and McAllister E (2014) U.S. sanctions set to slow Rosneft’s dollar debt, not oil deals. *Reuters*, New York, 17th July, Available from: <http://www.reuters.com/article/2014/07/17/us-ukraine-crisis-sanctions-rosneft-idUSKBN0FM08U20140717> (accessed 19 July 2014).
- Shaffer B (2014) Pipeline Problems. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141023/brenda-shaffer/pipeline-problems> (accessed 5 August 2014).
- Shleifer A and Treisman D (2011) Why Moscow Says No. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67044/andrei-shleifer-and-daniel-treisman/why-moscow-says-no> (accessed 29 July 2014).
- skai.gr (2008) Συνάντηση Καραμανλή - Πούτιν. *skai.gr*, Available from: <http://www.skai.gr/news/politics/article/79846/Συνάντηση-Καραμανλή--Πούτιν/> (accessed 6 August 2014).
- Snow N (2014) US, European energy leaders to discuss gas diversification measures. *Oil & Gas Journal*, Available from: <http://www.ogj.com/articles/2014/03/us-european-energy-leaders-to-discuss-gas-diversification-measures.html> (accessed 18 July 2014).
- Solash R (2011) U.S. Ambassador To Azerbaijan Leaving Post. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, 29th December, Available from:

- http://www.rferl.org/content/matthew_bryza_azerbaijan_us_ambassador_washington_armenia/24437637.html (accessed 6 August 2014).
- Soligo R and Jaffe AM (1998) The economics of pipeline routes: the conundrum of oil exports from the Caspian basin. *The Baker Institute for Public Policy, Rice University, Houston, Texas*.
- Spanjer A (2007) Russian gas price reform and the EU–Russia gas relationship: Incentives, consequences and European security of supply. *Energy Policy*, 35(5), 2889–2898.
- Spechler MC and Spechler DR (2013) Russia’s lost position in Central Eurasia. *Journal of Eurasian Studies, 20 Years of the Collapse of the Former Soviet Union*, 4(1), 1–7.
- spiegel.de (2008) Greece Blocking NATO Expansion: Which Macedonia Was Alexander the Great From? *Spiegel Online*, 29th March, Available from: <http://www.spiegel.de/international/world/greece-blocking-nato-expansion-which-macedonia-was-alexander-the-great-from-a-544167.html> (accessed 18 June 2014).
- Starr SF and Cornell SE (2005) *The Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline: oil window to the West*. Washington, D.C.; Uppsala, Sweden: Central Asia-Caucasus Institute; Silk Road Studies Program.
- syn.gr (2007) syn.gr | Η Επιτροπή Ενέργειας του ΣΥΝ, σχολιάζοντας την σημερινή δήλωση του Ρώσου προέδρου Πούτιν για ανάγκη επιτάχυνσης των διαπραγματεύσεων σχετικά με τον αγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, αναφέρει τα εξής: *syn.gr*, Available from: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=4818> (accessed 22 June 2014).
- TBP Press Release (2009a) 9ήμερη εκπαίδευση προσωπικού της Trans-Balkan Pipeline B.V. στη διαδικασία καταγραφής και διαχείρισης ερωτημάτων/παρατηρήσεων σχετικών με το έργο του αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη | Trans-Balkan Pipeline. *gr.tbpipeline.com*, Available from: <http://gr.tbpipeline.com/node/145> (accessed 23 July 2014).
- TBP Press Release (2009b) Public Consultation Process in Evros Completed | Trans-Balkan Pipeline. *gr.tbpipeline.com*, Available from: <http://gr.tbpipeline.com/node/108> (accessed 23 July 2014).
- TBPpipeline (2008) Μέτοχοι | Trans-Balkan Pipeline. <http://gr.tbpipeline.com>, Available from: <http://gr.tbpipeline.com/company/shareholders> (accessed 7 August 2014).
- Tekin A and Williams PA (2009) EU–Russian Relations and Turkey’s Role as an Energy Corridor. *Europe-Asia Studies*, 61(2), 337–356.
- The Associated Press (2009) Turkey, Russia sign gas pipeline deal. *thejakartapost.com*, Available from: <http://www.thejakartapost.com/news/2009/08/07/turkey-russia-sign-gas-pipeline-deal.html> (accessed 29 July 2014).
- Trenin D (2009a) Russia Reborn. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/65498/dmitri-trenin/russia-reborn> (accessed 29 July 2014).

- Trenin D (2009b) Russia's Spheres of Interest, not Influence. *The Washington Quarterly*, 32(4), 3–22.
- Triantaphyllou D (2007) Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context. *Southeast European and Black Sea Studies*, 7(2), 289–302.
- Tsakiris T (2006) The Greek odyssey. *The Bridge*, Available from: http://www.bridge-mag.com/index.php?option=com_content&view=article&id=82:the-greek-odyssey&catid=2:cover-story-2006&Itemid=2#info (accessed 18 June 2014).
- Tsakiris T (2007) South Stream gas pipeline checkmate? *The Bridge Magazine*.
- Tsakiris T (2010) Near death experience and the Burgas-Alexandroupolis pipeline. Available from: <http://euobserver.com/opinion/30337> (accessed 7 January 2014).
- Tsardanidis C (2005) The BSEC: From New Regionalism to Inter-regionalism? *Agora Without Frontiers*, 10(4), 362–391.
- Tsolova T and Lewis B (2014) Bulgaria on brink of nuclear deal to reduce reliance on Russia. Available from: <http://uk.reuters.com/article/2014/07/06/bulgaria-nuclear-westinghouse-idUKL6N0PG0KR20140706> (accessed 30 July 2014).
- Tucker A (2012) The New Power Map. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/138597/aviezer-tucker/the-new-power-map> (accessed 18 July 2014).
- Tzavela N (2011) Γραπτή ερώτηση - Αγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη - E-009433/2011. *europarl.europa.eu*, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2011-009433&language=EL> (accessed 22 June 2014).
- Tziampiris A (2010) Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects, and Realism. *Mediterranean Quarterly*, 21(2), 78–89.
- Tziampiris A (2013) Greek Foreign Policy in the Shadow of the Debt Crisis: Continuity and New Directions. In: Sklias P and Tzifakis N (eds), *Greece's Horizons*, Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, pp. 27–40, Available from: http://link.springer.com/10.1007/978-3-642-34534-0_3 (accessed 7 January 2014).
- U.S. Department of State (1998) U.S. Department of State: Background Notes: Bulgaria, October 1998. *hri.org*, Available from: <http://www.hri.org/docs/USSD-Background/Bulgaria.98-10.html> (accessed 7 January 2014).
- Von Hirschhausen C, Meinhart B and Pavel F (2005) Transporting Russian Gas to Western Europe — A Simulation Analysis. *The Energy Journal*, 26(2), Available from: <http://www.iaee.org/en/publications/ejarticle.aspx?id=2084> (accessed 28 July 2014).
- Wallace W (2000) From the Atlantic to the Bug, from the Arctic to the Tigris? The Transformation of the EU and NATO. *International Affairs*, 76(3), 475–493.

- Waltz KN (1979) *Theory of international politics*. Addison-Wesley Pub. Co.
- Waltz KN (2010) *Theory of international politics*. Long Grove, Ill.: Waveland Press.
- Winrow GM (2002) Energy security in the black sea region: Economic interdependence or commercial and political rivalry? *Southeast European and Black Sea Studies*, 2(2), 129–152.
- Wood N (2004) U.S. grants Macedonia the name recognition it wants. *The New York Times*, Available from: http://www.nytimes.com/2004/11/05/news/05iht-mace_ed3__0.html?_r=1& (accessed 6 August 2014).
- Wunderlich U (2008) The EU–A Post-Westphalian Actor in a Neo-Westphalian World? In: Edinburgh.
- Yergin D (2006) Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, Available from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/61510/daniel-yergin/ensuring-energy-security> (accessed 28 July 2014).
- Zhdannikov D (2014) UPDATE 1-Gazprom ends plan to build South Stream pipeline to Italy. *Reuters*, 30th April, Available from: <http://www.reuters.com/article/2014/04/30/gazprom-southstream-italy-idUSL6N0NM6ZY20140430> (accessed 6 August 2014).
- Αθανασόπουλος Ά (2007) Συμφέρει το φλερτ Καραμανλή - Πούτιν. *TO BHMA*, Available from: <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=185369> (accessed 7 August 2014).
- Αλεπάκος Π (2009) Αλεπάκος Πέτρος του Γεωργίου: Ξένα οικονομικά συμφέροντα στο ‘ΔΕΝΔΡΟ ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΗ’ - DEDE AGATCH. *alepakos.blogspot.gr*, Available from: <http://alepakos.blogspot.gr/2009/06/dede-agatch.html> (accessed 25 June 2014).
- Βιδάκης Ι, Μπάλτος Γ and Γεωργαντάς Δ (2012) Ο ενεργειακός κλάδος της Τουρκίας. Ανθρακες ο θησαυρός (Β μέρος). *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΜΥΝΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ*, Available from: [http://www.stt.aegean.gr/geopolab/_private/%CE%9F%20%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%BA%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82.%20%CE%91%CE%BD%CE%B8%CF%81%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CF%82%20%CE%BF%20%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B1%CF%85%CF%81%CF%8C%CF%82%20\(%CE%92%20%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82\)%20-%20%CE%92%CE%B9%CE%B4%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82%20%CE%9C%CF%80%CE%AC%CE%BB%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%93%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AC%CF%82%20-%20%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%91%CE%9C%CE%A5%CE%9D%CE%91%20%CE%9A%CE%91%CE](http://www.stt.aegean.gr/geopolab/_private/%CE%9F%20%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%BA%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82.%20%CE%91%CE%BD%CE%B8%CF%81%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CF%82%20%CE%BF%20%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B1%CF%85%CF%81%CF%8C%CF%82%20(%CE%92%20%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82)%20-%20%CE%92%CE%B9%CE%B4%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82%20%CE%9C%CF%80%CE%AC%CE%BB%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%93%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AC%CF%82%20-%20%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%91%CE%9C%CE%A5%CE%9D%CE%91%20%CE%9A%CE%91%CE)

%99%20%CE%A4%CE%95%CE%A7%CE%9D%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%91%20%CE%A6%CE%B5%CE%B2%202012.pdf (accessed 29 July 2014).

Γραφείο Τύπου ΣΥΡΙΖΑ (2007) syn.gr | ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΓΟΥ ΜΠΟΥΡΓΚΑΣ - ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ ΣΕ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ. syn.gr, Available from: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=4886> (accessed 22 June 2014).

Δελαστίκ Γ (2010) Το τέλος των ρωσικών αγωγών. *ethnos.gr*, Available from: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22792&subid=2&pubid=16507012> (accessed 25 June 2014).

Δήμας Χ (2009) Απάντηση σε δημοσίευμα της εφημερίδας 'Ελευθεροτυπία' | Trans-Balkan Pipeline. Available from: <http://gr.tbpipeline.com/node/154> (accessed 23 July 2014).

ΕΕ (2001) Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Νοτίου Καυκάσου. *europarl.europa.eu*, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2001-0521+0+DOC+XML+V0//EL> (accessed 24 July 2014).

ΕΘΝΟΣ On Line (2006) Σημαντικό βήμα. *ethnos.gr*, Available from: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=61233> (accessed 22 July 2014).

Έλλης Α (2008) «Δεν είναι ώρα για business με Ρωσία», Συνέντευξη στον Αθανασιο Έλλης | Kathimerini. *kathimerini.gr*, Available from: <http://www.kathimerini.gr/333590/article/epikairothta/kosmos/den-einai-wra-gia-business-me-rwsia> (accessed 29 July 2014).

Καλαντζής Γ (2006) Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης - ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΘΡΑΚΗΣ κ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΛΑΝΤΖΗ ΣΤΗΝ 14η ΣΥΝΟΔΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΩΝ. *mathra.gr*, Available from: http://www.mathra.gr/default_735.aspx (accessed 22 July 2014).

Καραμανλής Κ (2007) ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ / Δ. Τύπου. *eugenfound.edu.gr*, Available from: <http://www.eugenfound.edu.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=308&cnode=20> (accessed 22 July 2014).

Κοζεντίνου Ρ (2011) Οι κρίσεις Ρωσίας - Ουκρανίας για το φυσικό αέριο και οι επιπτώσεις τους. *economia.gr*, Available from: <http://www.economia.gr/el/article/entry/67> (accessed 5 August 2014).

Κοττάκης Μ (2011) *Καραμανλής off the record*. 1η έκδ. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη.

Κρίκος Γ (2014) Πως φτάσαμε στην 'απαγωγή' της Κριμαίας. *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, (24), 162.

- Λαφαζάνης Π (2007) *syn.gr* | Ο Παναγιώτης Λαφαζάνης, μέλος της Π.Γ. και Υπεύθυνος Οικονομικής και Κοινωνικής Πολιτικής του ΣΥΝ, σχολιάζοντας την μονογραφή της συμφωνίας για τον αγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης. *syn.gr*, Available from: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=4866> (accessed 22 June 2014).
- Λαφαζάνης Π (2009a) Ένας φίλος των Αμερικάνων μέχρι παρεξηγήσεως. *paron.gr*, Available from: <http://www.paron.gr/v3/new.php?id=45605&colid=&catid=42&dt=2009-09-20%20:0:0> (accessed 23 July 2014).
- Λαφαζάνης Π (2009b) Ο Γιώργος Παπανδρέου και οι προεκλογικές εξετάσεις του. *ARISTERIX*, Available from: <http://aristerix.wordpress.com/2009/09/20/%ce%bb%ce%b1%cf%86%ce%b1%ce%b6%ce%ac%ce%bd%ce%b7%cf%82-%cf%80%ce%b1%ce%bd%ce%b1%ce%b3%ce%b9%cf%8e%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%bf-%ce%b3%ce%b9%cf%8e%cf%81%ce%b3%ce%bf%cf%82-%cf%80%ce%b1%cf%80%ce%b1%ce%bd/> (accessed 23 July 2014).
- Μαλλιός Α (2014) Παράρτημα Β, Συνέντευξη Αλέξανδρου Μαλλιός.
- Μαρκέτος Θ (2013) Η ‘μεγάλη σκακιέρα’ της Ανατολικής Μεσογείου - Η γεωστρατηγική θεώρηση των ενεργειακών διαγκωνισμών και ο ρόλος των διεθνών και περιφερειακών δρώντων. *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, (20), 162.
- Μπακογιάννη Ν (2012) Πώς ανατρέπεται ο ελληνικός ενεργειακός σχεδιασμός | *Foreign Affairs - Hellenic Edition*. Available from: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68738/ntora-mpakogianni/pos-anatrepetai-o-ellinikos-energeiakos-sxediasmos?page=show> (accessed 7 January 2014).
- Μπεγλίτης Π (2014) Παράρτημα Γ, Συνέντευξη Παναγιώτη Μπεγλίτη.
- Οικολογική Εταιρεία Έβρου (2008) Υπόμνημα της οικολογικής εταιρείας Έβρου. *Πολίτες κατά του λιθάνθρακα*, Available from: <http://politeskatalithanthraka.wordpress.com/2008/04/16/%ce%a5%cf%80%cf%8c%ce%bc%ce%bd%ce%b7%ce%bc%ce%b1-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%bf%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%bb%ce%bf%ce%b3%ce%b9%ce%ba%ce%ae%cf%82-%ce%b5%cf%84%ce%b1%ce%b9%cf%81%ce%b5%ce%af%ce%b1%cf%82-%ce%88/> (accessed 25 June 2014).
- Οικολογική Εταιρεία Έβρου (2009) τα ερωτήματα για τον αγωγό παραμένουν. *Οικολογική Εταιρεία Έβρου*, Available from: <http://ecoenro.wordpress.com/2009/02/06/%cf%84%ce%b1-%ce%b5%cf%81%cf%89%cf%84%ce%ae%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%bf%ce%bd-%ce%b1%ce%b3%cf%89%ce%b3%cf%8c-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%b1%ce%bc%ce%ad%ce%bd%ce%bf%cf%85%ce%bd/> (accessed 25 June 2014).

- OXI ΣΤΟ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ ΟΧΙ ΣΤΟ ΧΡΥΣΟ (video) (2008) Available from:
http://www.youtube.com/watch?v=OAVEjKnl_2k&feature=youtube_gdata_player
 (accessed 18 June 2014).
- Παπανδρέου Γ (2006) Ομιλία του Γιώργου Α. Παπανδρέου στο Κλειστό Γυμναστήριο Αλεξανδρούπολης. <http://archive.papandreou.gr>, Available from:
<http://archive.papandreou.gr/papandreou/content/Document.aspx?d=6&rd=7739474&f=1359&rf=1307755822&m=6865&rm=681848&l=2> (accessed 24 June 2014).
- Παπανδρέου Γ (2009a) 13.9.2009 Προεκλογική Συνέντευξη Τύπου Γιώργου Α. Παπανδρέου προς τους εκπροσώπους των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην 74η ΔΕΘ. *Κανάλι*, Available from: <http://kanali.wordpress.com/2010/04/27/gap-de8-13-09-2009/> (accessed 24 June 2014).
- Παπανδρέου Γ (2009b) Ομιλία του Γιώργου Α. Παπανδρέου σε ανοιχτή πολιτική εκδήλωση στην Αλεξανδρούπολη. <http://archive.papandreou.gr>, Available from:
<http://archive.papandreou.gr/papandreou/content/Document.aspx?d=6&rd=7739474&f=1359&rf=1307755822&m=12456&rm=11153979&l=2> (accessed 24 June 2014).
- Ράπτης Κ (2014) Παγιδευμένη η Γερμανία στην ουκρανική κρίση. *capital.gr*, Available from:
<http://www.capital.gr/news.asp?id=1962234> (accessed 5 August 2014).
- Σιταράς Β (2014a) Ανοίγοντας τον φελλό στο ενεργειακό μπουκάλι της Κασπίας - Τα κοιτάσματα, οι αγωγοί, η πολιτική και το Αζερμπαϊτζάν. *Foreign Affairs The Hellenic Edition*.
- Σιταράς Β (2014b) Ευρωπαϊκή Επιτροπή εναντίον Gazprom. *Foreign Affairs The Hellenic Edition*.
- Σκλιάς Π, Ρουκανάς Σ and Μαρής Γ (2012) *Η πολιτική των διεθνών και ευρωπαϊκών οικονομικών σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Στυλιανίδης Ε (2014) Παράρτημα Α, Συνέντευξη Ευριπίδη Στυλιανίδη.
- Τζίμας Μ (2008) Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης - ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ- ΘΡΑΚΗΣ κ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ ΤΖΙΜΑ ΣΤΗ ΔΙΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ». [mathra.gr](http://www.mathra.gr), Available from: http://www.mathra.gr/default_2613.aspx (accessed 22 July 2014).
- Τζιφάκης Ν and Φακιολάς Ε (2010) Η Ρουμανία στους Εύρω-Ατλαντικούς Θεσμούς: Σε Αναζήτηση Νέου Ρόλου. *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές*, 167–199.
- Τρίψας Σ (2011) Το «ενεργειακό πραξικόπημα» των Η.Π.Α. στην Ελλάδα. *Επίκαιρα*.
- Τσαρδανίδης Χ (2006) *Το σύστημα λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική*: Θεωρητικές προσεγγίσεις για το εσωτερικό και το διεθνές περιβάλλον. 1η εκδ. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Τσιμπίδης Θ (2009) Ο αγωγός πετρελαίου Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη: Το Αιγαίο στο πλαίσιο της ‘μαύρης’ ανάπτυξης. *Ικάρια και Φουρνιώτικα Νέα*, Available from: <http://www.asda.gr/ikariaka/hlekd21.htm#%CE%BC%CE%B1%CF%8D%CF%81%CE%B7> (accessed 23 July 2014).
- Υπουργείο Ανάπτυξης (2007) Αγωγός Πετρελαίου ‘Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη’. *minpress.gr*, Available from: http://www.minpress.gr/minpress/en/enhmerwtiko_entypo_mporvgas.pdf (accessed 7 January 2014).
- Φακιολάς Ε and Τζιφάκης Ν (2007) Οι Γεω-στρατηγικές εξελίξεις στο Νότιο Καύκασο και η Ρουμανία □: Διλήμματα και Προκλήσεις Προοπτικής. In: *Διαστάσεις της Μετάβασης και η Ευρωπαϊκή Προοπτική των χωρών της Βαλκανικής*, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, p. 35.
- Φακιολάς Ε and Τζιφάκης Ν (2008) Οι Αστυνομικές Αποστολές της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Δυτικά Βαλκάνια: Μια Συστηματική Αποτίμηση. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 14(53), 163–193.